

Nr 146

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa mineralfyndigheter, m. m.; given den 25 oktober 1974.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över industriärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

CARL GUSTAF

BERTIL LÖFBERG

Propositionens huvudsakliga innehåll

Genom propositionen läggs fram förslag till lag om vissa mineralfyndigheter, som avses ersätta lagen (1886: 46 s. 1) angående stenkolsfyndigheter m. m. (stenkolslagen) och uranlagen (1960: 679). I anslutning till den nya lagen föreslås också smärre ändringar i lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln och gruvlagen (1974: 342).

Den föreslagna minerallagen grundar sig liksom stenkolslagen och uranlagen på det s. k. koncessionssystemet. Detta innebär att rätt att söka efter och bearbeta fyndigheter som omfattas av lagen upplåts efter diskretionär prövning av statlig myndighet.

Lagförslaget omfattar i huvudsak de mineraliska ämnen som f. n. regleras av stenkolslagen och uranlagen, dvs. stenkol, salt, olja, gas, alunskiffer, uran och torium. En viss utvidgning sker dock av de koncessionspliktiga mineraliska ämnena. Enligt förslaget skall sålunda koncession kunna ges för elffasta och klinkrande leror. Sådana leror har tidigare kunnat utvinnas enligt koncessionslagstiftningen endast som biprodukt i samband med koncession för stenkol. Vidare föreslås att koncession skall krävas vid torvtäkt för energiändamål.

I minerallagsförslaget har de grundläggande reglerna för de olika mineraliska ämnena gjorts enhetliga. Detta innebär särskilt i fråga om äldre regler i stenkolslagen en modernisering och anpassning till nyare

förhållanden. Förslaget innebär också att ökade möjligheter ges att tillgodose allmänna intressen genom koncessionsvillkor av olika slag. Den nya lagen har i motsats till stenkolslagen och uranlagen karaktär av ramlagstiftning. Närmare detaljer om exempelvis ansökningsförfarandet avses bli reglerade i tillämpningskungörelse.

Minerallagsförslaget har i stor utsträckning anpassats till den nya gruvlag som trätt i kraft den 1 juli 1974. Detta innebär i förhållande till gällande rätt bl. a. att reglerna om ersättning för skada och intrång anknutits till motsvarande regler i expropriationslagen och att fastighetsägarnas rätt till s. k. jordägaravgäld slopats. Vidare har reglerna om s. k. fredade områden, där arbete endast får ske efter särskild dispens, anpassats till gruvlagens bestämmelser om inmutningshinder.

Minerallagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1975. Den nya lagen avses i princip också bli tillämplig på äldre rättigheter till undersökning och bearbetning av ifrågavarande mineraliska ämnen.

1 Förslag till

Lag om vissa mineralfyndigheter

Härigenom förordnas som följer.

Allmänna bestämmelser

1 § För undersökning och bearbetning av fyndighet av

1. olja, gas, stensalt eller annat salt som förekommer på likartat sätt,
2. alunskiffer för att utvinna olja eller gas,
3. stenkol, eldfast lera eller klinkrande lera,
4. uranhaltigt eller toriumhaltigt mineral, eller
5. torv för att utvinna energi

fordras, om ej annat följer av 8 eller 9 §, särskilt tillstånd (koncession). I fråga om förberedande undersökning finns bestämmelser i 15 §.

2 § Fråga om koncession prövas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Ansökan om koncession ges in till statens industriverk. Den som söker koncession skall erlägga ansökningsavgift i enlighet med vad regeringen föreskriver.

3 § För verksamhet som bedrivs på grund av koncession gäller de villkor och inskränkningar som föreskrives i eller med stöd av denna lag. Därutöver gäller om sådan verksamhet vad som föreskrives i byggnads-, naturvårds- och miljöskyddslagstiftning eller i annan lagstiftning.

4 § Koncession meddelas för en eller flera av de grupper av ämnen som anges i 1 § 1—5.

Koncession skall avse bestämt område och viss tid. Område och giltighetstid bestäms efter vad som är lämpligt med hänsyn till fyndigheten, ändamålet med koncessionen och övriga omständigheter.

Gränserna för området räknas på djupet lodräta, om det kan ske utan intrång i annans rätt.

5 § Koncession meddelas som undersökningskoncession eller bearbetningskoncession.

Undersökningskoncession kan förenas med rätt för innehavaren att få bearbetningskoncession avseende fyndighet som påträffas vid undersökningsarbetet. Sker detta, skall de huvudsakliga villkoren för bearbetningskoncessionen anges.

Bearbetningskoncession meddelas endast om fyndighet som kan ekonomiskt tillgodogöras blivit påträffad.

6 § Koncession får beviljas endast den som från allmän synpunkt finnes lämplig att utföra sådan undersökning eller bearbetning som avses med koncessionen.

Inom område som omfattas av koncession får annan icke beviljas koncession för samma grupp av ämnen.

Har flera kommit in med ansökningar om koncession, vilka helt eller

delvis avser samma område, och kan ansökningarna icke samtidigt bifallas, prövas vilken av sökandena som från allmän synpunkt bör äga företräde. Avser ansökningarna undersökningskoncession, skall även beaktas om någon av sökandena gjort fynd eller utfört undersökningsarbete inom området.

7 § Inom område som omfattas av koncession för viss grupp av ämnen får annan än koncessionshavaren ej utan särskilda skäl meddelas koncession för annan grupp av ämnen. Ej heller får inom område, som omfattas av rätt enligt 1 kap. 4 eller 5 § gruvlagen (1974: 342) eller ansökan om sådan rätt, utan särskilda skäl koncession meddelas annan än den som erhållit eller ansökt om sådan rätt.

Meddelas koncession inom område som omfattas av annan koncession eller av sådan rätt enligt gruvlagen som avses i första stycket eller beviljas sådan gruvrätt inom område som omfattas av koncession, får arbete, som utföres på grund av först uppkommen rättighet, icke hindras eller uppehållas av arbete på grund av rättighet som tillkommit senare.

8 § Har koncession icke meddelats i fråga om fyndighet som anges i 1 §, får den utan koncession undersökas av

1. den som har rätt enligt 1 kap. 4 eller 5 § gruvlagen (1974: 342) eller som ansökt om sådan rätt inom område som omfattas av rätten eller ansökningen,

2. den som innehar bearbetningskoncession avseende annan grupp av ämnen inom området för koncessionen,

3. fastighetsägaren inom annat område än som avses under 1 och 2.

I fall som avses i första stycket 1 och 2 fordras medgivande till arbetet av fastighetsägaren och innehavare av nyttjanderätt eller servitut avseende marken i den mån arbetet medför intrång i deras rätt.

9 § Har koncession icke meddelats i fråga om fyndighet som avses i 1 § 2 och 3 får den utan koncession bearbetas av fastighetsägaren. Vad som sagts nu gäller ej om fyndigheten finns inom område där inmutare eller gruvinnehavare har rätt att utföra undersökningsarbete enligt 8 § första stycket 1 och ej heller om den finns inom område som omfattas av bearbetningskoncession för annan fyndighet.

Fastighetsägaren får utan koncession för husbehov utnyttja gas som framkommit på annat sätt än i samband med sökande efter olje- eller gasfyndighet, även om annan har koncession inom området. Fastighetsägaren får också utan koncession för husbehov utnyttja torv för energändamål, så länge annan ej har bearbetningskoncession avseende fyndigheten.

10 § Koncession kan förenas med de föreskrifter som behövs för att skydda allmänna intressen eller enskild rätt eller som eljest påkallas för att främja ett från allmän synpunkt ändamålsenligt utforskande och tillvaratagande av naturtillgångarna.

Koncession kan göras beroende av att undersökning eller bearbetning sker i viss omfattning.

I koncession kan föreskrivas att staten skall ha rätt att deltaga i verksamheten eller att koncessionsinnehavaren skall utge avgift eller produktionsandel till staten eller iakttaga annat liknande villkor.

11 § Koncession får ej överlåtas utan medgivande av den myndighet som meddelat koncessionen.

Rätt till undersökning enligt 8 § första stycket och rätt till bearbetning enligt 9 § första stycket får överlåtas eller upplåtas.

12 § Anmäler koncessionshavaren till den myndighet som meddelat koncessionen att han önskar frånträda sin rätt, upphör denna sex månader efter det sådan anmälan kom in, om ej annat följer av koncessionen.

Önskar koncessionshavare avstå endast från viss del av koncessionsområdet, skall han ansöka härom. Ansökningen handlägges och prövas i den ordning som gäller för erhållande av koncession.

Koncession kan återkallas av den myndighet som meddelat koncessionen, om föreskrift eller villkor i koncessionen åsidosättes eller om synnerliga skäl i annat fall föreligger. Återkallas koncession utan att koncessionshavaren åsidosatt föreskrift eller villkor i koncessionen, är han berättigad att erhålla ersättning av staten för förlust till följd av åtgärd som han vidtagit med anledning av koncessionen.

13 § I fråga om rätt att förvärva eller på annat sätt taga befattning med uran eller annat ämne, som användes som bränsle i anläggning för utvinning av atomenergi, finns bestämmelser i atomenergilaggen (1956: 306).

14 § Denna lag äger icke tillämpning inom allmänt vattenområde i havet.

Förberedande undersökning

15 § Vill någon som förberedelse för ansökan om koncession utföra undersökning på annans mark, får statens industriverk föreskriva att tillträde till marken skall lämnas under viss tid.

Undersökningen skall utföras så att minsta skada och intrång vållas. Byggnad får uppföras och väg byggas endast om markens ägare och innehavare av nyttjanderätt och servitut avseende marken samtyckt därtill eller bergmästaren lämnat tillstånd till åtgärden. Tillstånd till dylik åtgärd får ej lämnas i andra fall än då åtgärden oundgängligen kräves för undersökningen.

Föranleder undersökningen skada eller intrång, skall vad som föreskrives i 24 § äga motsvarande tillämpning.

Undersökningsarbete

16 § Den som innehar undersökningskoncession får inom koncessionsområdet utföra undersökningsarbete i syfte att utröna möjligheterna att utvinna mineraliskt ämne som avses med koncessionen. För sådant arbete gäller vad som föreskrives i 17—24 §§.

17 § Undersökningsarbete får ej utan medgivande av regeringen äga rum på

1. område som avsatts till nationalpark eller om vars avsättande till nationalpark statlig myndighet gjort framställning hos regeringen,

2. befästningsområde och, i den utsträckning regeringen bestämmer, område utanför detta,

3. kyrkogård eller annan begravningsplats.

18 § Undersökningsarbete får ej utan medgivande av länsstyrelsen ägarum på

1. område på mindre avstånd än trettio meter från allmän väg eller sådan vägs sträckning enligt fastställd arbetsplan eller från sådan järnväg eller kanal som är upplåten för allmän trafik eller från allmän flygplats,

2. område på mindre avstånd än etthundra meter från byggnad, som är avsedd att stadigvarande användas till bostad eller från tomtplats eller trädgård vid sådan byggnad,

3. område som upptages av kyrka, annan samlingslokal, undervisningsanstalt, hotell eller pensionat eller av vårdanstalt, elevhem eller därmed jämförlig inrättning, om anläggningen är avsedd för mer än femtio personer,

4. område som upptages av elektrisk kraftstation eller industriell anläggning,

5. område med stadsplan eller byggnadsplan.

Utän hinder av vad som föreskrives i första stycket får undersökning ske inom område som där anges, om medgivande lämnats, i fall som anges under 2 av ägaren till byggnaden, tomtplatsen eller trädgården och den som har nyttjanderätt därtill samt i fall som anges under 3 och 4 av ägare och nyttjanderättshavare.

19 § Kan i annat fall än som avses i 17 och 18 §§ undersökningsarbete inom visst område antagas komma att hindra eller avsevärt försvåra sådan pågående eller planerad användning av marken som är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt, kan regeringen förordna att sådant arbete icke får utföras inom området utan medgivande av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

20 § Minst två veckor innan undersökningsarbetet påbörjas skall underrättelse härom genom koncessionshavarens försorg delges såväl ägare till den mark där arbetet skall bedrivas som innehavare av nyttjanderätt eller servitut avseende marken.

Innan arbetet påbörjas skall koncessionshavaren ställa säkerhet för ersättning enligt 24 §, om icke den som är berättigad till ersättning medger annat.

21 § Tvist huruvida hinder mot undersökningsarbetet föreligger enligt 17—19 §§ prövas av bergmästaren.

22 § Undersökningsarbete får bestå endast i sådana åtgärder som behövs för att visa att fyndighet av mineraliskt ämne som avses med koncessionen förekommer inom koncessionsområdet och för att vinna närmare kännedom om fyndighetens storlek, beskaffenhet och utvinningsbarhet.

Inom koncessionsområdet får koncessionshavaren ej utan medgivande av markens ägare och innehavare av nyttjanderätt eller servitut avseende marken uppföra annan byggnad än sådan som är oundgängligen nödvändig för undersökningsarbetet. I den mån det behövs får han bygga väg inom området eller begagna befintlig väg till och inom området. Efter tillstånd av bergmästaren får han också bygga nödvändig väg till området.

Åtgärd skall utföras så, att minsta skada och intrång vållas.

23 § Koncessionshavaren får använda under arbetet brutet eller på annat sätt utvunnet mineraliskt ämne som avses med koncessionen endast i den mån det behövs för undersökning av ämnets beskaffenhet och lämplighet för teknisk bearbetning. Produkt som koncessionshavaren därvid utvinnet får han tillgodogöra sig. På samma sätt får koncessionshavaren utnyttja med koncessionen avsett mineraliskt ämne som tidigare utvunnits, i den mån ej annat följer av 35 § andra stycket.

Koncessionshavaren får bryta eller på annat sätt utvinna mineraliskt ämne av annat slag än som avses med koncessionen endast i den mån det behövs för undersökningsarbetets ändamålsenliga bedrivande. Av det som sålunda utvunnits får koncessionshavaren använda vad som behövs för undersökningsarbetet på fyndigheten.

24 § Föranleder undersökningsarbetet skada eller intrång, skall ersättning härför utgå. Vid tvist om sådan ersättning väckes talan vid den fastighetsdomstol inom vars område marken eller större delen därav ligger.

Har tvisten när förrättning enligt 26 § hålles icke hänskjutits till avgörande av skiljemän eller domstol, prövas frågan vid förrättningen.

25 § I fråga om undersökningsarbete med stöd av 8 § äger 17—19 och 21 §§, 22 § första stycket samt 23 § motsvarande tillämpning.

Anvisande av mark för bearbetning m. m.

26 § Den som innehar bearbetningskoncession får ej påbörja bearbetningen innan mark anvisats för sådant ändamål och därmed sammanhängande verksamhet, såsom för uppförande av byggnad eller annan anläggning eller för väg, transportbana eller ledning eller för uppläggande av malm samt varp och andra avfallsprodukter. Mark får ej anvisas i strid med villkor i koncessionen. I fråga om anvisande av mark äger vad som i 17 och 18 §§ föreskrives om hinder motsvarande tillämpning, om hindret uppstod innan koncessionen meddelades. Vad som i 19 § föreskrives om förordnande om förbud mot arbete äger motsvarande tillämpning i fråga om anvisande av mark. Förordnande som nu avses får dock ej meddelas sedan bearbetningskoncession beviljats. Om ej annat följer av vad som sagts nu skall koncessionshavaren inom koncessionsområdet anvisas den mark som han begär i den mån det ej är uppenbart att den icke behövs för ändamålet. Utanför koncessionsområdet anvisas den mark som är nödvändig. Om viss mark inom eller utom koncessionsområdet hotas av ras eller sättningar i samband med bearbetning, kan även denna mark anvisas.

Mark kan anvisas för kortare tid än den koncessionen avser.

Anvisande av mark sker vid särskild förrättning efter ansökan hos bergmästaren i det distrikt där det med ansökningen avsedda området eller större delen därav ligger.

27 § Ägare av fastighet och innehavare av särskild rätt till fastighet är berättigade att av koncessionshavaren få inträngsersättning och ersättning för annan skada till följd av att mark tages i anspråk enligt 26 §.

Vid ersättningens bestämmande gäller 4 kap. samt 5 kap. 23 §, 24 § och 27 § första stycket första punkten expropriationslagen (1972:719) i tillämpliga delar. Vad som sägs i 4 kap. 3 § nämnda lag skall härvid

tillämpas i fråga om värdeökning som ägt rum under tiden från dagen tio år före det ansökningen om anvisande av mark kom in.

Twist om ersättningen prövas vid förrättningen för anvisande av mark.

28 § I fråga om ersättning för skada eller intrång, som uppstår efter förrättning enligt 26 § och som icke kunnat förutses vid förrättningen, är denna lag ej tillämplig.

29 § Om förrättning som avses i 26 §, tillträde till anvisad mark, betalning av ersättning och avstående från anvisad mark gäller i tillämpliga delar vad som i 4 kap. 10—25, 27, 28 och 30—38 §§ samt 39 § första stycket 3 gruvlagen (1974:342) föreskrives för motsvarande fall.

Rätt till bearbetning

30 § Den som innehar bearbetningskoncession får inom koncessionsområdet undersöka, bearbeta och tillgodogöra sig mineraliskt ämne som omfattas av koncessionen. För sådant arbete gäller vad som föreskrives i 31—33 §§.

Förut utvunnet mineraliskt ämne av i första stycket avsett slag, som ej uppfodrats eller som finnes på anvisad mark inom koncessionsområdet, tillfaller koncessionshavaren i den mån ej annat följer av 35 § andra stycket.

31 § Koncessionshavaren får inom koncessionsområdet utvinna annat mineraliskt ämne än som omfattas av koncessionen i den mån det behövs för att arbetet skall kunna bedrivas på ett ändamålsenligt sätt.

I den mån sådant mineraliskt ämne som ej avses med koncessionen utvunnits enligt denna lag före meddelandet av koncessionen eller där efter får koncessionshavaren därav använda vad som behövs vid bearbetningen och dessutom tillgodogöra sig allt som icke förrän vid anrikning eller därmed likställt förfarande kan avskiljas från ämne som avses med koncessionen. Koncessionshavaren får även i övrigt tillgodogöra sig sådant ämne, om markägaren ej inom sex månader efter tillsägelse avhämtar det och ersätter därpå nedlagda kostnader. Talan om sådan ersättning väckes vid den fastighetsdomstol inom vars område marken eller större delen därav ligger. Väckes talan, räknas tiden för avhämtandet från det ersättningsbeloppet slutligt bestämts.

Vad som föreskrives i denna paragraf gäller ej fyndighet av mineraliskt ämne som omfattas av gruvlagen (1974:342) eller denna lag och som kan ekonomiskt tillgodogöras. Material som innehåller sådant ämne får dock tagas ut ur fyndighet för analys eller anrikningsförsök.

32 § Koncessionshavaren får använda koncessionsområdet i dagen för annat ändamål än undersökningsarbete endast till den del mark inom området anvisats enligt 26 §. Mark som inom eller utom koncessionsområdet anvisats enligt nämnda paragraf får ej användas för annat än där avsett ändamål.

Under jord får koncessionsområdet användas endast för undersökning och bearbetning samt därmed sammanhängande verksamhet. I fråga om sådant arbete äger vad som i 17 och 18 §§ föreskrives om hinder motsvarande tillämpning, om hindret uppstod innan koncessionen medde-

lades. I fråga om arbete som nu nämnts äger även vad som i 19 § föreskrives om förordnande om förbud mot arbete motsvarande tillämpning. Förordnande som nu avses får dock ej meddelas sedan koncessionen beviljats.

Koncessionshavaren skall hålla behövt stängsel på mark som inom eller utom koncessionsområdet anvisats enligt 26 §. Om icke bergmästaren medger annat, skall stängslet utföras i varaktigt material.

I fråga om undersökningsarbete i dagen på ej anvisad mark äger 17—24 §§ motsvarande tillämpning. Hinder som avses i 17 och 18 §§ gäller dock endast om hindret uppstod innan koncessionen meddelades. Förordnande om förbud mot arbete får ej meddelas sedan koncessionen beviljats.

33 § Bearbetning får icke utföras på sådant sätt att framtida utvinning av mineraliskt ämne äventyras eller att tillgodogörandet av kvarlämnad känd tillgång på mineraliskt ämne omöjliggöres eller i väsentlig mån försvåras eller så, att uppenbar misshushållning av mineraliskt ämne på annat sätt äger rum.

Utfraktsvägar och orter som leder till gruvas obrutna delar skall hållas öppna. Borrhål till olje-, gas- eller saltfyndighet skall vara försett med mynningsskydd. För igenläggning av utfraktsväg, ort eller borrhål som nu avses kräves tillstånd av bergmästaren, även om koncessionen icke längre gäller.

34 § I fråga om bearbetning med stöd av 9 § första stycket äger 17—19 och 31 §§, 32 § tredje stycket samt 33 § motsvarande tillämpning.

Verkan av att bearbetningskoncession upphör

35 § Upphör bearbetningskoncession, förlorar koncessionshavaren rätten till med koncessionen avsett mineraliskt ämne som brutits eller på annat sätt utvunnits men ej uppfodrads.

Med koncessionen avsett mineraliskt ämne som uppfodrads får ligga kvar för koncessionshavarens räkning under högst två år efter det att koncessionen upphörde att gälla. Koncessionshavaren förlorar rätten till det som icke tagits bort inom denna tid.

Mineraliskt ämne till vilket koncessionshavaren förlorat sin rätt enligt denna paragraf tillfaller fastighetsägaren.

36 § Upphör bearbetningskoncession, förlorar koncessionshavaren rätten till byggnad som gjorts för gruvas eller motsvarande anläggnings styrka och bestånd, däri inbegripet inklädnad av borrhål, samt till stängsel som koncessionshavaren varit skyldig att hålla. Sådan anläggning skall lämnas kvar på platsen och tillfaller vid ny bearbetningskoncession innehavaren därav.

Annan anläggning än som anges i första stycket får finnas kvar under högst två år efter det att koncessionen upphörde att gälla. Det som icke tagits bort inom denna tid tillfaller fastighetsägaren.

37 § Upphör bearbetningskoncession, förlorar koncessionshavaren rätten till mark som anvisats inom eller utom koncessionsområdet.

Vissa särskilda åligganden för koncessionshavare

38 § Över gruva eller motsvarande anläggning som är under arbete skall genom koncessionshavarens försorg upprättas karta. På kartan skall redovisas borrhål inom koncessionsområdet av bestående värde. I fråga om koncessionsområde där bearbetning ej pågår skall sådana borrhål inläggas på borrhålskarta.

Karta som avses i första stycket skall förvaras hos koncessionshavaren och fortlöpande kompletteras av denne. Utdrag skall sändas in till myndighet som regeringen bestämmer.

39 § Koncessionshavaren är skyldig att föra journal över undersökningsarbete och bearbetning samt att till myndighet som regeringen bestämmer redovisa prover och avge rapporter.

Sveriges geologiska undersökning eller annan myndighet som regeringen bestämmer skall på begäran beredas tillfälle att följa koncessionshavarens arbete i geologiskt avseende och taga del av de geologiska resultaten av arbetet.

Tillsyn, handräckning, ansvar m. m.

40 § Statens industriverk och bergmästarna utövar tillsyn över efterlevnaden av vad som i eller med stöd av denna lag föreskrives om undersökning och bearbetning.

Innehavare av koncession eller annan som utövar verksamhet enligt denna lag skall på anfordran lämna industriverket och bergmästarna de upplysningar och handlingar som behövs för tillsynen. Industriverket och bergmästarna får meddela bestämmelser för att trygga efterlevnaden av vad som i eller med stöd av denna lag föreskrives i fråga om undersökning och bearbetning.

Den som har att utöva tillsyn äger tillträde till gruva eller anläggning, där verksamhet som omfattas av denna lag bedrivs, och får göra sig underrättad om förhållande av betydelse för tillämpningen av föreskrift eller villkor för verksamheten.

41 § Uppstår i fall som avses i 7 § andra stycket tvist, bestämmer bergmästaren, med iakttagande av vad som kan ha föreskrivits i frågan i samband med koncessionen, hur arbetena skall ordnas för att innehavaren av den först uppkomna rättigheten skall kunna driva sitt arbete ändamålsenligt och med minsta förfång för den andre rättsinnehavaren.

42 § Påbörjas undersökningsarbete utan att säkerhet ställts enligt vad som föreskrives i 20 § andra stycket eller 32 § fjärde stycket eller utföres anläggning i strid med 15 § andra stycket, 22 § andra stycket eller 32 § fjärde stycket, får överexekutor på ansökan av den som äger eller innehar marken förordna att arbetet skall inställas eller att anläggningen skall tagas bort på undersökarens bekostnad.

Åsidosättes förbud som statens industriverk meddelat enligt 43 § andra stycket, får överexekutor på ansökan av industriverket meddela handräckning för att åstadkomma rättelse.

I fråga om åtgärd av överexekutor enligt första eller andra stycket gäller samma regler som för handräckning enligt 191 § utsökningslagen (1877:31 s. 1).

43 § Iakttagar koncessionshavare icke föreskrift som meddelats med stöd av 10 § första stycket eller efterkommer han eller annan icke vad som föreskrives eller begäres med stöd av 38 §, 39 § eller 40 § andra eller tredje stycket, kan statens industriverk vid vite förelägga honor. att fullgöra sina skyldigheter. Sådant föreläggande skall delges.

Bedrives arbete på sådant sätt att uppenbar fara för allmänt eller enskilt intresse uppkommer, får statens industriverk förbjuda arbetets fortsatta bedrivande. Sådant förbud länder omedelbart till efterrättelse.

44 § Till böter eller fängelse i högst sex månader dömes den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. påbörjar undersökningsarbete utan att iakttaga vad som i 20 eller 32 § fjärde stycket föreskrives om underrättelse och ställande av säkerhet,

2. bearbetar ämne som avses i 1 § 1, 4 eller 5 utan att ha erhållit bearbetningskoncession, om sådan kräves.

3. utan tillstånd enligt 33 § andra stycket lägger igen utfraktsväg, ort eller borrhål som där avses.

Till påföljd som anges i första stycket dömes också den som vid fullgörande av uppgiftsskyldighet som är förbunden med koncessionen eller som avses i 40 § andra stycket lämnar oriktig uppgift, om detta sker uppsåtligen eller av grov oaktsamhet.

I fall som anges i första stycket 2 kan ämne som utvunnits förklaras förverkat.

Om brott som avses i första stycket 1 förnärmar enbart enskilds rätt, får åklagare väcka åtal endast om målsägande anger brottet till åtal.

45 § Den som deltagit i tillsyn enligt denna lag eller på annat sätt tagit befattning med ärende som avses i lagen får ej obehörigen röja eller nyttja yrkeshemlighet eller annat förhållande som han därvid fått kunskap om. Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter häremot dömes till böter eller fängelse i högst ett år. Allmänt åtal får väckas endast om målsägande anger brottet till åtal eller åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Fullföljd av talan m. m.

46 § Den som är missnöjd med beslut vid förrättning enligt 26 § i fråga om ersättning enligt 15, 24 eller 27 § eller ersättning till sakägare för kostnad som denne fått vidkännas för att bevaka sin rätt vid förrättningen får väcka talan vid den fastighetsdomstol inom vars område den mark varom är fråga eller större delen därav ligger. Talan skall väckas inom tre månader från det avslutningsbeslutet meddelades.

Mot annat beslut vid förrättningen föres talan hos statens industriverk genom besvär.

47 § Mot bergmästarens beslut enligt denna lag i annan fråga än som avses i 46 § föres talan hos statens industriverk genom besvär.

48 § Mot beslut av statens industriverk i fråga som avses i 15 § första stycket, 32 § tredje stycket och 33 § andra stycket föres talan hos regeringen genom besvär.

I annat fall än som avses i första stycket skall talan mot beslut av industriverket i fråga som verket enligt denna lag har att pröva föras hos kammarrätten genom besvär.

49 § Talan mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag föres hos regeringen genom besvär.

50 § I fråga om skyldigheten att svara för kostnad i mål som avses i 46 § första stycket gäller, med tillämpning i övrigt av 18 kap. rättegångsbalken, att koncessionshavaren, om ej annat föranledes av 18 kap. 6 och 8 §§ samma balk, alltid skall vidkännas sina egna kostnader samt kostnad som åsamkas motpart vid fastighetsdomstolen genom att koncessionshavaren där väckt talan och i högre rätt genom att han där fullföljt talan.

Särskilda bestämmelser

51 § Med särskild rätt till fastighet förstås i denna lag nyttjanderätt, servitut och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Bestämmelserna i denna lag om sakägare gäller ej innehavare av fordran för vilken fastigheten svarar.

52 § Har säkerhet som skall ställas enligt denna lag icke godkänts av den till vars förmån den ställs, prövas säkerheten av länsstyrelsen.

Borgen får godkännas av länsstyrelsen endast om borgensman svarar som för egen skuld och, om två eller flera tecknat borgen, de svarar solidariskt.

Staten, kommun, landstingskommun och kommunalförbund behöver icke ställa säkerhet.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1975, då lagen (1886: 46 s. 1) angående stenkolsfyndigheter m. m. och uranlagen (1960: 679) skall upphöra att gälla.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i den nya lagen, skall i stället den nya bestämmelsen tillämpas.

2. Vad som föreskrives om byggnadsplan i den nya lagen äger motsvarande tillämpning på avstyckningsplan.

3. Vad som enligt den nya lagen gäller om ägare av fastighet skall tillämpas även på den som innehar fastighet under ständig besittningsrätt eller med fideikommissrätt. Detsamma gäller den som i enlighet med beslut vid allmän avvittring innehar ströäng.

Bestämmelserna i denna lag om fordran för vilken panträtt har upplåtits i fastighet äger motsvarande tillämpning på sådan fordran på ogulden köpeskilling som åtnjuter företrädesrätt enligt 5 § lagen (1970: 995) om införande av nya jordabalken. Vad som sagts nu gäller även i fråga om rätt till avkomst eller förmån som avses i 8 § lagen om införande av nya jordabalken, om rättigheten ej är att anse som särskild rätt till fastighet.

4. Vad som i 27 § föreskrives angående tillämpning av 4 kap. 3 § expropriationslagen (1972: 719) gäller ej i fråga om värdeökning som ägt rum före utgången av juni 1971.

5. Den nya lagen tillämpas beträffande före ikraftträdandet beviljade privilegier och utmål avseende stenkolsgruva, koncessioner enligt lagen (1886: 46 s. 1) angående stenkolsfyndigheter m. m. och uranlagen (1960: 679) samt undersökningstillstånd enligt sistnämnda lag, vilka därvid skall anses såsom undersöknings- eller bearbetningskoncessioner enligt den nya lagen. Följande särskilda bestämmelser skall iakttagas.

Äldre rättighet till bearbetning som meddelats utan tidsbegränsning gäller till dess tjugofem år förflutit från lagens ikraftträdande. Söker rättighetens innehavare senast ett år före utgången av nämnda tid förlängning, skall detta beviljas på skäliga villkor, om sökanden efter ikraftträdandet bedrivit regelbunden bearbetning inom området eller där utfört undersökningsarbete av större omfattning. I annat fall skall vid prövning av sådan ansökan särskilt beaktas fyndighetens värde såsom reserv för sökanden tillhörigt förädlingsverk eller företag för mineralutvinning.

Inom område som omfattas av privilegier avseende stenkolsgruva skall hinder för markanvisning enligt 26 § samt för undersökning och bearbetning enligt 32 § gälla oberoende av när det uppkommit.

Bestämmelserna i 21 och 22 §§ uranlagen tillämpas i fråga om undersökningsarbete som utföres med stöd av före ikraftträdandet beviljat undersökningstillstånd enligt nämnda lag.

Ansökan om anvisande av mark och vad därmed sammanhänger prövas enligt äldre lag, om ansökningen gjorts före ikraftträdandet. I fråga om rätt till ersättning för skada eller intrång gäller också i övrigt äldre lag, om skadan eller intrånget uppstått före ikraftträdandet.

Innehavare av äldre rättighet avseende stenkol skall till staten betala en årlig avgift enligt grunder som regeringen bestämmer. Avgiften skall erläggas första gången för år 1976. Regeringen kan efter ansökan medge att avgiften nedsättes eller ersättes med viss arbetskyldighet.

Den nya lagen medför i fråga om äldre rättigheter ej inskränkning i rätt till jordägarcandel eller i rätt till avgift till jordägare enligt 2 kap. samt 50 § 1 mom., 52 § och 60 § lagen angående stenkolsfyndigheter m. m. eller i rätt till gottgörelse enligt 7 § andra stycket samma lag. Motsvarande gäller i fråga om rätt till avgäld enligt 43 § och rätt till gottgörelse enligt 45 § uranlagen.

6. Ansökan om koncession enligt lagen (1886: 46 s. 1) angående stenkolsfyndigheter m. m. eller om undersökningstillstånd eller koncession enligt uranlagen (1960: 679), som gjorts före ikraftträdandet men ej slutligt avgjorts dessförinnan, prövas enligt äldre lag. Beträffande koncession eller undersökningstillstånd som beviljats på grund av sådan ansökan tillämpas den nya lagen, varvid rättigheten anses såsom undersöknings- eller bearbetningskoncession enligt den nya lagen. I fråga om sådan rättighet skall i tillämpliga delar gälla vad som beträffande äldre rättigheter föreskrives i 5 andra, sjätte och sjunde styckena för där avsedda fall.

7. Handläggning av mål eller ärende som anhängiggjorts före den nya lagens ikraftträdande men ej slutligt avgjorts dessförinnan sker i den ordning som gäller enligt den äldre lagen.

8. Den som vid utgången av år 1974 bedriver torvtäkt för vilken koncession erfordras enligt denna lag får, under förutsättning att ansökan om koncession göres före den 1 januari 1976, fortsätta verksamheten för samma ändamål utan koncession till dess ansökningen slutligt prövats.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln¹,

dels att i 1, 3, 6, 8, 9, 14, 15 och 16 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 5 och 10 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

I samband med tillstånd kan föreskrivas på vilka villkor tillståndshavaren äger frånträda tillståndet eller avstå från en del av det område detta omfattar.

Tillstånd får ej överlåtas utan medgivande av den som meddelat tillståndet.

Tillstånd kan återkallas av *Konungen* eller den myndighet som meddelat tillståndet, om föreskrift eller villkor för tillståndet åsidosättes eller om synnerliga skäl i annat fall föreligga.

Tillstånd kan återkallas av *regeringen* eller den myndighet som meddelat tillståndet, om föreskrift eller villkor för tillståndet åsidosättes eller om synnerliga skäl i annat fall föreligga. *Återkallas tillstånd utan att innehavaren åsidosatt föreskrift eller villkor för tillståndet, är denne berättigad att erhålla ersättning av staten för förlust till följd av åtgärd som han vidtagit med anledning av koncessionen.*

10 §

Inom anläggning och säkerhetszon utanför territorialgränsen tillämpas svensk lag med undantag av bestämmelserna i gruvlagen, *lagen den 28 maj 1886 (nr 46) angående stenkolsfyndigheter m. m.*, *uranlagen den 2 december 1960 (nr 679)*, vattenlagen och lagstiftningen angående jakt och fiske. Därvid anses anläggningen och zonen belägna inom närmaste del av Sveriges sjöterritorium.

Inom anläggning och säkerhetszon utanför territorialgränsen tillämpas svensk lag med undantag av bestämmelserna i gruvlagen (1974: 342), *lagen (1974: 000) om vissa mineralfyndigheter*, vattenlagen (1918: 523) och lagstiftningen angående jakt och fiske. Därvid anses anläggningen och zonen belägna inom närmaste del av Sveriges sjöterritorium.

Produkt som frambringats utanför territorialgränsen anses utvunnen i Sverige.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1975.

¹ Senaste lydelse av

1 § 1974: 343

14 § 1972: 816

15 § 1973: 573

3 Förslag till

Lag om ändring i gruvlagen (1974: 342)

Härigenom förordnas i fråga om gruvlagen (1974: 342),

dels att i 2 kap. 5, 6 och 8 §§, 5 kap. 4 §, 6 kap. 6 och 8 §§, 9 kap. 4 §, 10 kap. 7 § samt 12 kap. 3 och 4 §§ orden "Kungl. Maj:t" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "regeringen" i motsvarande form,

dels att 2 kap. 3 §, 4 kap. 30 § och 6 kap. 2 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 11 kap. skall införas en ny paragraf, 5 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap. 3 §

Inmutningsrätt får ej utan medgivande av *Kungl. Maj:t* beviljas inom

1. område som genom beslut av riksdagen förklarats utgöra statsgruvefält eller om vars förklarande för statsgruvefält statlig myndighet gjort framställning hos *Kungl. Maj:t*, såvida icke inmutning sökes för statens räkning,

2. område som avsatts till nationalpark eller om vars förklarande för nationalpark statlig myndighet gjort framställning hos *Kungl. Maj:t*,

3. befästningsområde och, i den utsträckning *Kungl. Maj:t* bestämmer, område utanför detta,

4. kyrkogård eller annan begravningsplats,

5. område varpå sökts eller meddelats koncession enligt *lagen (1886: 46 s. 1) angående stenkolsfyndigheter m. m. eller undersökningstillstånd eller koncession enligt uranlagen (1960: 679)*.

Utan hinder av vad som föreskrives i första stycket får i fall som anges under 5 inmutningsrätt beviljas, om medgivande lämnats av den som sökt eller erhållit koncessionen eller undersökningstillståndet.

Inmutningsrätt får ej utan medgivande av *regeringen* beviljas inom

1. område som genom beslut av riksdagen förklarats utgöra statsgruvefält eller om vars förklarande för statsgruvefält statlig myndighet gjort framställning hos *regeringen*, såvida icke inmutning sökes för statens räkning,

2. område som avsatts till nationalpark eller om vars förklarande för nationalpark statlig myndighet gjort framställning hos *regeringen*,

3. befästningsområde och, i den utsträckning *regeringen* bestämmer, område utanför detta,

4. kyrkogård eller annan begravningsplats,

5. område varpå sökts eller meddelats koncession enligt *lagen (1974: 000) om vissa mineralfyndigheter*.

Utan hinder av vad som föreskrives i första stycket får i fall som anges under 5 inmutningsrätt beviljas, om medgivande lämnats av den som sökt eller erhållit koncessionen.

4 kap. 30 §

Till bergmästare och gode män utgår ersättning för inställelse vid

Till bergmästare och gode män utgår ersättning för inställelse vid

Nuvarande lydelse

förrättningen enligt föreskrifter som *Kungl. Maj:t* meddelar.

Ersättning till sakkunnig bestämmes av förrättningsmännen. Till myndighet eller anställd i allmän tjänst utgår ersättning endast när särskild föreskrift är meddelad.

Inmutaren skall betala ersättning som avses i första och andra styckena.

Föreslagen lydelse

förrättningen enligt föreskrifter som *regeringen* meddelar.

Inmutaren skall betala ersättning som avses i första och andra styckena *liksom annan kostnad för förrättningen.*

6 kap. 2 §

Gruvinnehavaren får inom utmålet bryta ej inmutningsbart mineraliskt ämne i den mån det behövs för att gruvarbetet skall kunna bedrivas på ett ändamålsenligt sätt.

Av ej inmutningsbart mineraliskt ämne som brutits före eller efter utmålsläggningen får gruvinnehavaren använda vad som behövs vid gruvarbetet och dessutom tillgodogöra sig allt som icke förrän vid anrikning eller därmed likställt förfarande kan avskiljas från inmutningsbart mineral. Han får även i övrigt tillgodogöra sig ej inmutningsbart mineraliskt ämne, om markägaren ej inom sex månader efter tillsägelse avhämtar det och ersätter därpå nedlagda kostnader. Talan om sådan ersättning väckes vid den fastighetsdomstol inom vars område marken eller större delen därav ligger. Väckes talan, räknas tiden för avhämtandet från det ersättningsbeloppet slutligt bestämts.

Vad som föreskrives i *andra stycket gäller ej ämne som avses med uranlagen (1960: 679)*. Material som innehåller sådant ämne får dock tagas ut ur fyndighet för analys eller anrikningsförsök.

Vad som föreskrives i *denna paragraf medför ej rätt att utan koncession bearbeta fyndighet av mineraliskt ämne som omfattas av lagen (1974: 000) om vissa mineralfyndigheter och som kan ekonomiskt tillgodogöras*. Material som innehåller sådant ämne får dock tagas ut ur fyndighet för analys eller anrikningsförsök.

11 kap. 5 §

Den som deltagit i tillsyn enligt denna lag eller på annat sätt tagit befattning med ärende som avses i lagen får ej obehörigen röja eller nyttja yrkeshemlighet eller annat förhållande som han därvid fått kunskap om. Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter här emot dömes till böter eller fängelse i högst ett år. Allmänt åtal får väckas endast om målsägande anger brottet till åtal eller åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Utdrag av protokollet över industriärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 29 mars 1974.

Närvarande: statsministern PALME, statsråden STRÄNG, JOHANSSON, ASPLING, LUNDKVIST, GEIJER, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, GUSTAFSSON, ZACHRISSON, LEIJON, HJELM-WALLÉN.

Chefen för industridepartementet, statsrådet Johansson, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *lag om vissa mineralfyndigheter* och anför.

1 Inledning

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades den 20 november 1963 sakkunniga med uppdrag att verkställa en allmän översyn av gruvlagstiftningen. De sakkunniga,¹ som antog namnet gruvrättsutredningen, avlämnade år 1969 sitt huvudbetänkande (SOU 1969: 10) Ny Gruvlag. Betänkandet innehåller utredningens förslag i fråga om den allmänna gruvlagstiftningen. Detta ligger till grund för det förslag till ny gruvlag som nyligen genom prop. 1974: 32 underställts riksdagen. Den nya gruvlagen avses träda i kraft den 1 juli 1974.

Utredningen redovisade återstoden av sitt arbete i sitt år 1970 avgivna slutbetänkande (SOU 1970: 45) Gruvrättslig speciallagstiftning. I detta behandlas de mineraliska ämnen som omfattas av lagen (1886: 46 s. 1, ändrad senast 1973: 571) angående stenkolsfyndigheter m. m. (stenkolslagen) och uranlagen (1960: 679, ändrad senast 1973: 572). Betänkandet innehåller förslag till lag om vissa mineralfyndigheter, som föreslås ersätta nämnda lagar. Utredningen påpekar att förslagen i de båda betänkandena är att betrakta som en enhet och att förslaget i det senare betänkandet på åtskilliga punkter förutsätter att en ny gruvlag införs.

Utredningens förslag till lag om vissa mineralfyndigheter, m. m. torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över betänkandet Gruvrättslig speciallagstiftning avgetts av justitiekanslern (JK), hovrätten över Skåne och Blekinge, kommerskollegium, överbefälhavaren, fortifikationsförvalt-

¹ Landshövdingen Sven af Geijerstam, ordförande, direktören Lars Erik Bolding, förre generaldirektören Karl Albert Lindbergson, förbundsordföranden Nils Lindell, direktören Hans Nordmark och dåvarande departementsrådet Sven Swarting. I utredningsarbetet har som expert deltagit f. d. bergmästaren G. Fröman.

ningen, statens vägverk, statens naturvårdsverk, statens planverk, lantmästeristyrelsen, domänverket, Sveriges geologiska undersökning (SGU), länsstyrelserna i Malmöhus, Skaraborgs och Örebro län, centralnämnden för fastighetsdata, ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), AB Atomenergi, Höganäs AB, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Landsorganisationen i Sverige (LO), Oljeprospektering AB (OPAB) Statsföretag AB Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska gruvföreningen, Svenska gruvindustriarbetareförbundet, Svenska kommunförbundet, Svenska petroleum institutet, Svenska teknologföreningen, Sveriges advokatsamfund, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges industriförbund och Tjänstemännens centralorganisation (TCO). Yttranden har dessutom avlämnats av en del underinstanser, bl. a. LKAB.

2 Gällande ordning

2.1 Olika gruvrättsliga system och deras tillämpning i Sverige

Rätten till mineraltillgångar är föremål för särskild lagstiftning i flertalet länder. Man kan härvid i länder med väsentligen samma ekonomiska system som Sverige i stort sett urskilja tre olika system, nämligen jordäganderättssystemet, inmutningssystemet och koncessionssystemet.

Enligt grundtanken i jordäganderättssystemet tillkommer mineralen ägaren av den mark där tillgångarna anträffas. Koncessionssystemet innebär att rätt att söka efter och bearbeta mineralfyndigheter upplåts efter diskretionär prövning av statlig myndighet. Inmutningssystemets grundtanke är att i princip vem som helst, som upptäcker en mineraltillgång, efter iakttagande av vissa formaliteter kan förvärva ensamrätt att utnyttja fyndigheten.

I svensk rätt tillämpas alla dessa tre system. Enligt gruvlagen (1938: 314, ändrad senast 1973: 570) gäller inmutningssystemet i fråga om de uppräknade mineral, bl. a. koppar-, bly- och järnmalm, som lagen omfattar. Koncessionssystemet tillämpas enligt stenkolslagen på stenkol, salt, olja, gas och alunskiffer samt enligt uranlagen på uran och torium samt föreningar som innehåller dessa ämnen. Mineral som inte omfattas av gruvlagen, stenkolslagen eller uranlagen tillkommer jordägaren.

I fråga om Sveriges del av kontinentalsockeln, varmed förstås havsbotten och dess underlag inom vissa områden, gäller särskilda bestämmelser. Enligt lagen (1966: 314, ändrad senast 1973: 573) om kontinentalsockeln tillkommer rätten att utforska denna sockel och utvinna dess naturtillgångar staten. Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer kan meddela tillstånd för annan att utforska eller exploatera sockeln.

2.2 Gruvlagen m. m.

I SOU 1969: 10 lämnas (s. 50—55) en redogörelse för reglerna i gällande gruvlag. Anledning saknas att här närmare gå in på dessa. Nämnas kan att inmutningsrätt enligt gruvlagen omfattar mineral som innehåller

1. malm till någon av följande metaller, nämligen guld, silver, platin, kvicksilver, koppar, bly, zink, järn, mangan, krom, kobolt, nickel, titan, vanadin, molybden, volfram, tenn, vismut, antimon och arsenik, dock inte sjö- och myrmalm samt

2. svavelkis, magnetkis, grafit, apatit eller magnesit.

Till gruvlagen ansluter sig i vissa hänseenden annan lagstiftning. Sålunda får enligt lagen (1916: 156, ändrad senast 1973: 307) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m. utländsk medborgare eller utländsk juridisk person inte utan tillstånd i varje särskilt fall här i riket inmuta mineralfyndighet eller förvärva eller bearbeta inmutad mineralfyndighet eller idka gruvdrift. Detsamma gäller svensk ekonomisk förening samt vissa svenska aktiebolag och handelsbolag i vilka det finns eller kan finnas utländska intressen. Fråga om tillstånd prövas av Kungl. Maj:t. Om rätt till gruva eller andel däri efter tillstånd innehas av rättssubjekt som omfattas av nämnda lag har Kungl. Maj:t enligt lagen (1949: 658, ändrad senast 1971: 538) om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m. rätt att under vissa förhållanden förordna att gruvrättigheten skall inlösas. Enligt lagen (1963: 599) om inskränkning i rätten till inmutning inom Norrbottens län får inmutning inom detta län inte utan Kungl. Maj:ts tillstånd beviljas annan än staten. Sistnämnda lag gäller till utgången av juni 1974.

Det kan nämnas att i det riksdagen underställde förslaget till ny gruvlag, som omfattar samma mineral som gällande gruvlag, inmutningssystemet principiellt bibehållits. Inom ramen för detta föreslås partiella reformer. Den nya gruvlagen föreslås som nämnts träda i kraft den 1 juli 1974.

2.3 Koncessionslagstiftningen

2.3.1 Koncessionssystemet och dess tillämpning i Sverige

Stenkolslagen och uranlagen bygger till skillnad från gruvlagen på koncessionssystemet. Detta leder i sin nuvarande gestaltning sitt ursprung från den under franska revolutionens tid proklamerade grundsatsen att alla gruvor skulle stå till nationens förfogande i den mening som att de inte fick drivas utan nationens samtycke. Medan inmutningssystemet sedan gammalt ansetts äga det företrädet framför koncessionssystemet att det innebär en stark stimulans till eftersökande och undersökning av nya malmfyndigheter, har den viktigaste fördelen

med koncessionssystemet ansetts vara att det möjliggör en bättre kontroll från det allmännas sida över utnyttjandet av mineraltillgångarna. Utredningen påpekar att den praktiska betydelsen av dessa system för gruvrättens utformning inte bör överdrivas, eftersom särskilda regler kan minska det diskretionära inslaget i ett koncessionssystem och öka det allmännas inflytande i ett inmutningssystem så att skillnaderna i fråga om systemens verkningar i olika hänseenden utjämnas.

Den koncessionslagstiftning som f. n. gäller i Sverige har väsentligen byggts upp inom ramen för eller genom utbrytning från stenkolslagen. Genom 1886 års lagstiftning infördes ett koncessionssystem i fråga om stenkol, som tidigare varit inmutningsbart. Genom senare lagändringar intogs även vissa andra mineraliska ämnen under stenkolslagen varmed i princip följde skyldighet att inneha koncession för eftersökning och bearbetning. Så skedde med salt (1917), olja och gas (1933), alunskiffer (1942) samt uran och vissa därmed likartade mineral (1945). I samband med tillkomsten av atomenergilagerna (1956: 306, senast ändrad 1972: 179) överfördes från stenkolslagen till denna lag bestämmelser som avsåg bl. a. rätt till bearbetning och utförelse av uran och uranliknande ämnen. Stenkolslagens återstående bestämmelser angående fyndigheter av sådana ämnen ersattes år 1960 av en särskild uranlag. Reglerna i stenkolslagen om salt, olja och gas moderniserades i betydelsefulla delar under 1960-talet. I anslutning till en i Genève år 1958 antagen konvention om kontinentalsockeln antogs år 1966 den tidigare omnämnda lagen om kontinentalsockeln.

2.3.2 Stenkolslagen

Som framgått av det tidigare innehåller stenkolslagen f. n. regler om rätt att söka efter och bearbeta fyndigheter av stenkol, salt, olja, gas och alunskiffer. I fråga om alunskiffer är lagen tillämplig endast vid utvinning av olja-ur skiffern. Reglerna innebär i korthet följande.

För att få söka efter och bearbeta *stenkolsfyndighet* krävs särskilt tillstånd (koncession) som meddelas av Kungl. Maj:t. Koncession medför ensamrätt att inom koncessionsområdet eftersöka, bearbeta och tillgodogöra sig stenkolsfyndigheter och sådana eldfasta leror som förekommer i sammanhang med stenkolsfyndigheter. Det sammanhang som enligt lagen krävs mellan kolet och lerorna torde vara att uppfatta som geologiskt, dvs. lerorna skall förekomma jämte kolet. Övriga på djupet anträffade mineraliska ämnen får också brytas i den mån det krävs för att ändamålsenligt bedriva arbetet. Detta har från ekonomisk synpunkt haft särskild betydelse i fråga om s. k. klinkrande leror som vid tillämpningen av lagen i stort sett likställts med de eldfasta lerorna. Påpekas bör att det i stenkolslagen använda uttrycket "eftersöka och bearbeta" torde ha samma innebörd som det i gruvlagen och uranlagen använda "undersöka och bearbeta" (se bl. a. lagrådets uttalande i prop.

1963: 176 s. 62). I propositionen om uranlagen (prop. 1960: 160 s. 68) har undersökning förutsatts innefatta åtgärder som täcks av de objektiva rekvisiten för brotten skadegörelse och åverkan. Prospekteringsåtgärder av mindre ingripande art torde även beträffande mineraliska ämnen som omfattas av stenkolslagen vara fria för envar.

Ansökan om koncession skall göras hos länsstyrelsen i det län fyndigheten är belägen. Länsstyrelsen låter kungöra ansökningen, varefter den som anser sin rätt vara beroende av frågan har rätt att anmäla detta inom tre månader. Sedan yttrande inhämtats av bergmästaren i orten översänder länsstyrelsen handlingarna med eget yttrande till Kungl. Maj:t, som prövar ansökningen med hänsyn till företagets gagn för orten och det allmänna. Söker flera koncession på samma område avgör Kungl. Maj:t vilken av sökandena som skall få företräde. Får annan än den som upptäckt fyndigheten koncession, har dock upptäckaren rätt till skälig gottgörelse av koncessionshavaren.

Koncessionsområde är maximerat till 1 600 hektar. I koncessionen skall utsättas gränserna för området, den ytvidd i dagen som får anvisas för arbete och mark för väg samt den årliga arbetskyldighet som minst skall fullgöras.

Område för arbete i dagen anvisas av bergmästaren vid en särskild förrättning. Sådant område skall i allmänhet lösas av koncessionshavaren, varvid ersättning skall utgå med 50 % förhöjning. I viss överensstämmelse med gruvlagens regler om inmutningshinder finns bestämmelser att område för arbete i dagen inte får anvisas eller arbete under jord inte äga rum inom s. k. fredade områden.

Vissa bestämmelser finns om kollision mellan koncession och inmutning. I princip har den först vunna rättigheten företräde. Vill koncessionshavaren frånträda koncessionen skall han göra skriftlig anmälan om detta till länsstyrelsen.

Fastighetsägaren är berättigad att utan att delta i kostnaden för arbetet av koncessionshavaren erhålla en avgift motsvarande värdet av 1/75-del av de stenkol och eldfasta leror som uppfordras i dagen. Finns flera fastighetsägare skall avgiften fördelas på dem efter deras del i jorden.

Den årliga arbetskyldigheten får inte sättas lägre än visst i lagen angivet värde. När omständigheterna föranleder därtill kan Kungl. Maj:t meddela den som har koncession på flera angränsande områden tillstånd att fullgöra arbetskyldigheten för dem alla inom något eller någon av områdena. Viss nedsättning av arbetskyldigheten kan medges för de tre första åren. Därtill kommer att bergmästaren kan meddela s. k. vilostånd, varje gång för högst fyra år, men arbetskyldigheten måste då vara fullgjord för minst sex år. Försummas arbetskyldigheten kan koncessionen förverkas.

Lagen innehåller bestämmelser om tillsyn över gruvdriften och andra

ordningsstadganden, som nära ansluter till motsvarande regler i gruvlagen.

Stenkolslagen föreskriver beträffande *salt, olje- och gasfyndigheter* likartade regler som i fråga om stenkol. Vissa betydelsefulla skillnader finns dock. Koncession avseende gas- eller oljefyndigheter kan begränsas till att gälla under viss tid och till att avse endast undersökning av fyndighet. Liknande bestämmelser gäller beträffande saltfyndigheter. Här kan dock endast undersökningstillstånd tidsbegränsas. Kungl. Maj:t är inte bunden att till innehavare av bearbetningskoncession utse den som har undersökningskoncession, men man räknar med att den senare i regel också skall få bearbetningskoncession. Bearbetningskoncession avseende olje- eller gasfyndighet kan förenas med villkor att innehavaren skall till staten erlägga en årlig avgift beräknad efter mängden eller värdet av utvunnen olja eller gas (s. k. royalté).

Bestämmelserna om arbetskyldighet är beträffande salt-, olje- och gasfyndigheter ersatta med rätt för Kungl. Maj:t att vid meddelande av koncession bestämma i vilken omfattning fyndigheter skall undersökas för att den på koncessionen grundade rätten skall bestå. Kungl. Maj:t kan sedermera meddela ändrade bestämmelser i detta ämne. Koncession kan återkallas om föreskrivna undersökningar inte utförs eller om annars synnerliga skäl är därtill.

Maximiarealen för koncessionsområde avseende salt-, olje- eller gasfyndighet är 10 000 hektar.

SGU eller annan myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer skall på begäran beredas tillfälle att genom geologisk sakkunnig följa koncessionsinnehavarens arbete och ta del av de vetenskapliga resultat som framkommer.

Bestämmelserna om koncession för stenkolsbrytning är i huvudsak tillämpliga även i fråga om *alunskifferfyndigheter*. Vid meddelande av koncession bestämmer Kungl. Maj:t i vilken omfattning skifferfyndigheten årligen får utnyttjas och vilka åtgärder som skall vidtagas för att återställa marken i lämpligt skick sedan brytningen avslutats. Vid koncessionen kan vidare fogas föreskrifter som befinns erforderliga från allmän eller enskild synpunkt. Kungl. Maj:t får även vid meddelande av koncession bestämma i vilken omfattning fyndigheten skall utnyttjas för att den på koncessionen grundade rätten skall bestå.

Den som fått koncession på alunskifferfyndighet har ensamrätt att inom koncessionsområdet för utvinnande av olja söka efter, bearbeta och tillgodogöra sig alunskifferfyndighet. Brytning av alunskiffer i annat syfte omfattas inte av stenkolslagen utan är beroende av avtal med jordägaren. Sedan område för arbete i dagen anvisats för inlösen får alunskifferfyndigheten inom området inte heller på annat sätt utnyttjas av annan. Koncession kan inskränkas till viss metod för tillgodogörande av fyndigheten. Koncessionsinnehavaren får tillgodogöra sig kalksten

och andra mineraliska ämnen som måste brytas för tillgodogörande av skiffern. Avgift till fastighetsägaren utgår med 15 kr. för ar av den mark inom vilken skiffer brutits i dagen eller under jorden eller olja utvunnits.

Stenkolslagen är inte tillämplig på allmänt vattenområde i havet.

2.3.3 Uranlagen m. m.

I uranlagen skiljs mellan undersökning och bearbetning av uranfyndighet.

Undersökningsarbete får i stor utsträckning utföras utan särskilt tillstånd. Fastighetsägaren, gruvarättsinnehavare och den som innehar koncession enligt stenkolslagen eller uranlagen har sålunda rätt att utan särskilt tillstånd utföra undersökningsarbete enligt uranlagen.

Om fastighetsägaren inte ger sitt medgivande till undersökningsarbete eller om undersökaren vill skaffa sig en skyddad ensamrätt att utföra undersökningsarbete kan han söka särskilt tillstånd (undersökningstillstånd) hos statens industriverk. Vid prövning av sådan ansökan skall verket beakta det allmännas synpunkter. Undersökningstillstånd får inte omfatta större område än 100 hektar och skall beviljas för viss tid, längst till utgången av tredje kalenderåret efter tillståndsgivningen. Vissa möjligheter finns till förlängning. Tillstånd får inte överlåtas utan verkets medgivande. Verket kan föreskriva särskilda villkor för tillstånd. Om villkor inte iakttas eller annars synnerliga skäl föreligger, kan verket återkalla undersökningstillstånd.

För bearbetning av uranfyndighet fordras alltid tillstånd av Kungl. Maj:t (koncession). Frågan om koncession skall beviljas sökande skall i första hand bedömas med hänsyn till det allmännas intresse. Söker flera koncession på samma område, bestämmer Kungl. Maj:t vilken av sökandena som med hänsyn till det allmännas intresse bör få företräde. Upptäckare av fyndighet är berättigad att, om annan får koncession, få skäligen gottgörelse av denne.

Ansökan om koncession skall ges in till bergmästaren. Ärendet bereds på ungefär samma sätt som koncessionsansökan enligt stenkolslagen med den skillnaden att den beredande myndigheten är statens industriverk i stället för länsstyrelsen.

Koncessionsområdes maximistorlek är 100 hektar. För koncession kan Kungl. Maj:t uppställa särskilda villkor av varierande slag. När särskilda skäl föreligger kan Kungl. Maj:t vid meddelande av koncession bestämma i vilken omfattning fyndigheten skall utnyttjas. Ändrade bestämmelser i detta hänseende kan sedermera meddelas.

Mark inom och utom koncessionsområde, som koncessionsinnehavaren behöver för gruvarbetet, skall anvisas vid bergmästarförrättning. Koncessionshavare skall i allmänhet lösa anvisad mark. Han är också skyldig att utge ersättning för skada och intrång. Ersättning för mark-

lösen och för skada och intrång skall utgå med 50 % förhöjning.

Koncessionshavare är skyldig att vid bearbetning av fyndighet utge viss årlig avgäld. Avgälden, som beräknas efter värdet av det mineral som brutits, är maximerad till 10 000 kr. per år. Koncession kan återkallas av Kungl. Maj:t om uppställt villkor inte uppfyllts eller om i annat fall synnerliga skäl är därtill. Koncession får inte överlåtas utan medgivande av Kungl. Maj:t.

SGU eller annan myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer skall på begäran beredas tillfälle att genom geologisk sakkunnig följa arbetet och ta del av de vetenskapliga resultaten av detta.

Inte heller uranlagen äger tillämpning inom allmänt vattenområde i havet.

Som nämnts finns bestämmelser om bl. a. uran även i atomenergilagen. Enligt denna lag krävs tillstånd av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer bl. a. för att förvärva, inneha, överlåta, bearbeta eller på annat sätt ta befattning med uran, plutonium eller annat ämne, som används som bränsle (atombränsle) i anläggning för utvinning av atomenergi (atomreaktor), eller förening vari sådant ämne ingår. Motsvarande gäller i fråga om torium och annat ämne som är ägnat att omvandlas till atombränsle.

Brytning av uranmalm kräver inte tillstånd enligt atomenergilagen. Däremot fordras tillstånd för export av sådan malm.

2.3.4 Lagen om kontinentalsockeln

Kontinentalsockellagen äger tillämpning på havsbotten och dess underlag inom allmänt vattenområde samt inom havsområdet utanför territorialgränsen ut till gränsen för grannstaternas del av kontinentalsockeln. Lagen reglerar främst eftersökande och tillgodogörande av mineraliska och andra icke levande naturtillgångar på havsbotten. Den är f. n. inte tillämplig på inmutningsbara mineral inom allmänt vattenområde i havet. I prop. 1974: 32 med förslag till ny gruvlag föreslås dock att kontinentalsockellagen i fortsättningen skall omfatta även dylika mineral.

Rätten att utforska kontinentalsockeln och utvinna dess naturtillgångar tillkommer staten. Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer kan meddela tillstånd för annan än staten att genom geologiska mätningar, borrhning eller på annat sätt utforska kontinentalsockeln och att utvinna naturtillgångar från denna. Tillstånd skall avse bestämt område och viss tid och kan förenas med olika slags föreskrifter som är påkallade från allmän synpunkt. Som exempel på sådana anges i lagen föreskrifter om företagets ledning, sättet för arbetenas utförande, anläggningar på kontinentalsockeln för arbetena, karta över arbetena, provtagning, rapportering rörande verksamheten, användningen av produkterna och åtgärder till bevarande av fyndighet

eller borrhål samt föreskrift till förebyggande av vattenförorening eller till skydd för sjöfarten, fisket eller annat allmänt eller enskilt intresse. Bestämmelser kan meddelas om omfattningen av undersökningsarbete eller utvinning. Tillstånd kan också förbindas med villkor om statligt deltagande i verksamheten, royaltavgifter till staten eller liknande villkor. Tillstånd får inte överlåtas utan medgivande av den som meddelat tillståndet. Samma myndighet kan återkalla tillståndet om föreskrift eller villkor för tillståndet åsidosätts eller om synnerliga skäl föreligger i annat fall.

Lagen innehåller vidare bestämmelser bl. a. om tillsyn över efterlevnaden av tillståndsföreskrifter och skyldighet för tillståndshavare att låta SGU eller annan myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer följa arbetet i geologiskt avseende och ta del av de geologiska resultaten därav.

Bestämmelser om tillsynsmyndighet, ansökningsförfarande, delegation till statens industriverk av tillståndsgivning beträffande sand-, grus- och stentäkt m. m. har meddelats i kungörelsen (1966: 315, ändrad senast 1973: 588) angående tillämpningen av lagen om kontinentalsockeln.

3 Koncessionspliktiga mineralfyndigheter

3.1 Vissa begreppsbestämningar m. m.

Med *mineraliska ämnen* avses i detta sammanhang alla i jorden naturligt förekommande material utom levande organismer och av människan framställda produkter. Som mineraliska ämnen räknas alltså såväl de stora grupper av geologiska bildningar, som omfattar fossila bränslen, jordarter och bergarter, som de enskilda kemiska substanser, varav dessa bildningar består. Med *mineral* avses de olika, fasta och homogena oorganiska substanser, som — vanligen i form av kristaller — utgör beståndsdelar i bergarter och jordarter. Det bör anmärkas, att i vissa sammansättningar, såsom mineralfyndighet, mineralhushållning och mineralagstiftning, prefixet mineral används i betydelsen mineraliska ämnen.

Stenkol, bergolja och naturgas är fossila bränslen. Vanliga jordarter är lera, sand, grus och morän. Torvjordarterna består av organiskt material. S. k. brännortv kan hänföras till de fossila bränslena. Bergarterna omfattar bl. a. granit, gnejs, kalksten och skiffer. Malmer utgör ett speciellt slag av bergarter — eller i vissa fall jordarter — ur vilka metaller bedöms kunna utvinnas på ett ekonomiskt lönsamt sätt. Bergsalt är en ovanlig bergartstyp med ensartad mineralsammansättning.

Som exempel på några kända mineral kan nämnas kvarts och fält-

spat, vilka förekommer i bl. a. gnejs och granit samt grus. Mineralen kopparkis och magnetit, som utgörs av grundämnena koppar, järn och svavel respektive järn och syre, är de väsentliga beståndsdelarna i flertalet av Sveriges koppar- och järnmalmer. I bergsalt finner man mineralet halit, vilket i kemiskt hänseende är detsamma som koksalt.

Grundämnet uran kan förekomma i många olika mineral, ofta i varierande halter. Höga halter påträffas normalt i uraninit eller pechblände. I s. k. kaolinlera är den väsentliga beståndsdel mineralen kaolinit, vilket är rikt på aluminium.

Den terminologi, som här angivits och exemplifierats, har inte alltid tillämpats av gruvrättsutredningen och av remissinstanserna. I de följande avsnitten 4 och 5 har de av utredningen resp. remissinstanserna använda formuleringarna i allmänhet bibehållits, varför vissa språkliga inkonsistenser mellan dessa och övriga avsnitt kan föreligga.

3.2 Olje-, gas- och saltfyndigheter

3.2.1 Geologiska förutsättningar

Olja och naturgas (kolväten) anses ha bildats genom omvandling av organisk substans, som avsatts i sediment. Sediment innehållande omvandlingsprodukter av sådan substans anses därför vara en första förutsättning för förekomst av olja eller gas. Oftast förekommer de exploateringsbara kolvätena inte i primärt läge, utan de har på grund av sina fysikaliska egenskaper och under inverkan av yttre faktorer, såsom tryck och tyngdkraft, lämnat de lager där de bildats och ansamlats i högre liggande sediment, som därigenom kommit att tjäna som gas- och/eller oljereservoarer. För att en bergart skall kunna tjänstgöra som kolvätesreservoar fordras bl. a. en viss porositet (genomsläpplighet) hos bergarten i fråga. Vidare skall det porösa bergartskomplexet täckas av lager, som är ogenomträngliga för kolväten. Genom deformation av lagerserien kan strukturer bildas, vilka effektivt fångar in kolvätena och förhindrar rörelse av dessa även i sidled. Om inget hinder föreligger för kolvätenas rörelser, läcker gas och olja så småningom fram vid markytan eller på havsbotten. Gas och olja har påträffats och exploaterats från markytan ned till över 6 500 meters djup.

Inom Sverige och havsområdena utanför den svenska kusten finns sedimentära avlagringar med förutsättningar för ackumulering av kolväten främst i Skåne, på Öland och Gotland samt i södra Östersjön. På 1940- och 50-talen utfördes i statlig regi vissa borrhningar efter olja och gas i södra Sverige. F. n. pågår bl. a. i Östersjön prospekteringsarbeten, som utförs av det halvstatliga företaget OPAB. Ekonomiskt utvinningsbara fyndigheter har hittills inte påvisats.

Salt uppträder i naturen inte sällan tillsammans med olja och gas. Med saltfyndighet förstås i stenkolslagen fyndighet innehållande stensalt eller andra salter, vilkas förekomstsätt är likartat med stensaltets.

3.2.2 *Prospektering efter olja och gas*

Förekomst av gas eller olja kan inte påvisas genom mätningar utom i de enstaka fall då olja eller gas sipprar fram på havsbotten eller vid markytan. Det är endast genom djupborrningar, som förekomsten kan fastställas. Då sådana borrningar är mycket kostnadskrävande, söker man genom olika geologiska och geofysiska undersökningar utröna om djupborrningar är motiverade och på vilka platser de i så fall bör företas.

De inledande geologiska arbetena består i att från tillgängliga litteraturuppgifter åstadkomma en översiktlig bild av prospekteringsområdets geologi. Till denna bild fogas resultat, som erhålls vid geologisk kartering.

Dessa arbeten ger en översiktlig bild av sedimentens utbredning. För att få upplysningar om de konsoliderade sedimentens mäktighet och strukturella uppbyggnad fordras geofysiska undersökningar. Som tidigare nämnts måste vissa strukturer förefinnas för uppfångande av kolvätena. Det är därför av största vikt att de strukturella förhållandena klarläggs inom prospekteringsområdet.

Den första etappen i det geofysiska prospekteringsarbetet utgörs av flygmagnetiska undersökningar utförda från bestämda höjder. Genom dessa undersökningar erhålls bl. a. en allmän bild av sedimentområdernas mäktighet.

På grundval av resultaten av de flygmagnetiska undersökningarna planeras seismiska mätningar. Sådana gör det möjligt att genom beräkningar baserade på ljudets hastighet i olika jord- och bergarter dra slutsatser rörande sedimentens lagerföljd och ibland även om deras beskaffenhet. I anslutning till de seismiska undersökningarna utförs gravimetriska mätningar. Dessa ger en bild av täthetsfördelningen i den underliggande berggrunden och är speciellt väl lämpade när det gäller att fastställa förekomst av saltdomer.

Om resultaten av de geologiska och geofysiska undersökningarna ger anledning till närmare efterforskningar utväljs med ledning av dessa resultat platser för borrningar inom de områden som bedöms som mest lovande. Vid den normala s. k. rotaryboringen bryts bergartsbitar (cuttings) loss och transporteras kontinuerligt med spolvätskan upp till ytan. Geologiska data erhålls bl. a. genom undersökning av "cuttings". I intressantare bergavsnitt tillämpas kärnboring, som ger sammanhängande prov men är betydligt dyrare. I borrhålet görs även geofysiska mätningar.

Djupboring är mycket kostnadskrävande. Ett borrhål på land kan kosta någon miljon kr. Vid boring till över 1 000 meters djup stiger borrhingskostnaden per längdenhet kraftigt.

Boring i havsbotten, som måste ske från fasta eller flytande platt-

formar eller för borring utrustade fartyg, är 3—4 gånger dyrare än borring på land. Redan vid prospekteringsborringar måste särskilda anordningar vidtagas till skydd mot läckage av olja och gasutbrott ("blow out preventors").

3.2.3 Utvinning av olja och gas

Har vid en undersökningsborring påträffats en kommersiellt exploateringsbar fyndighet, ställs borrhålet i ordning för produktion. Detta innebär att borrhålets väggar förstärks samt pumpar och ventiler installeras och kopplingar för ledningar och rör färdigställs. Ställda i relation till prospekteringskostnaderna är produktionskostnaderna i allmänhet väsentligt lägre vid olje- och gasutvinning än vid malmbrytning.

Utvinning av olje-, gas- eller saltfyndigheter enligt bestämmelserna i stenkolslagen har hittills inte förekommit. F. n. gäller endast de koncessioner som år 1969 beviljades för OPAB. Detta bolag fick då koncessioner att under åtta år genom borring söka efter gas, olja och salt inom vissa områden i södra Sverige.

3.3 Fyndigheter av uranhaltigt eller toriumhaltigt mineral

3.3.1 Förekomstsätt

Uran är ett metalliskt grundämne som i olika föreningen förekommer relativt allmänt i jordskorpan. Som regel är emellertid uranhalten mycket låg.

Uran uppträder i naturen i sura eruptivbergarter och i gångar och sprickor som ansluter sig till dessa bergarter. Uran kan även ansamlas i vissa sedimentbergarter. De största kända uranfyndigheterna såväl i Sverige som utomlands uppvisar den sistnämnda mineraliseringstypen. Ibland förekommer uran i samband med inmutningsbara mineral.

Sverige har i Närke (Kvarntorp) och Västergötland (Billingen) mycket stora tillgångar av låghaltig uranskiffer. Uranhalten i de uranrika zonerna i Billingen är i genomsnitt ca 300 gram uran per ton skiffer. Motsvarande siffra för Kvarntorp är 250 gram. Billingen utgör efter vad som i dag är känt världens största samlade uranfyndighet. De mellan-svenska uranskiffarna har dock inte hittills bedömts vara ekonomiskt brytvärda med nuvarande marknadsförhållanden. Vid Billingen uppfördes åren 1958—1965 Ranstadsverket, där utvinning av uran sedan dess skett i begränsad omfattning. F. n. pågår där ett utvecklingsprogram som avses leda fram till ett underlag för beslut före år 1975 i frågan om en kommersiellt betingad exploatering skall förberedas till början av 1980-talet.

Torium är ett ämne av liknande natur som uran. Nämnvärda fynd av torium har ännu inte gjorts i Sverige. Ämnet förekommer liksom uran i olika slag av bergarter.

De geologiska förutsättningarna att påträffa nya uranförekomster i Sverige betecknas som goda. Ca 50 % av världens nu kända ekonomiska uranreserver förekommer i områden med prekambrisk bergarter (urberg), dvs. i samma bergartstyper som utgör huvuddelen av Sveriges berggrund. I fråga om yngre bergarter består vidare den skandinaviska fjällkedjan delvis av bergarter av samma ålder som de uranförande mellansvenska skiffrarna. Möjligheterna att finna brytvärd uran även där kan inte uteslutas.

3.3.2 Uranprospektering

Uran är som nämnts ett metalliskt element och dess uppträdande i berggrunden bestäms av samma kemisk-fysikaliska och geologiska lagar som gäller för andra metaller. Liksom i fråga om inmutningsbara mineral kan prospektering efter uran uppdelas i översiktlig prospektering (regionalprospektering), dvs. en allmän inventering och kartering av uranindikationer, och en projektbunden prospektering (lokalprospektering), varvid indikationerna blir närmare undersökta och utvärderade.

Vid prospekteringen används vissa speciella metoder som baserar sig på uranets radioaktiva strålning. Vid sidan härav tillämpas samma metoder som vid letning efter järn- och sulfidmalmer (blockletning, geologiska undersökningar, geofysiska flyg- och markmätningar, geokemiska undersökningar, diamanthörning).

Inom Sverige bedrevs prospektering efter uran under senare delen av 1950-talet samt förra delen av 1960-talet av AB Atomenergi. Arbetet utfördes delvis i samarbete med ett antal svenska gruv- och skogsindustrier. Undersökningarna var huvudsakligen koncentrerade till bergarter i vilka uraninnehållet länge varit känt. Översiktliga radioaktivitetsmätningar med regional utbredning företogs dock. Flera smärre indikationer med förhållandevis höga uranhalter påträffades, bl. a. i Tåsjöområdet i västra Ångermanland, där uran förekommer i fjällrandens skiffrar. Dessa skiffrar är emellertid av en annan karaktär än de mellansvenska skiffrarna och någon ekonomisk metod att utvinna uran ur dem har ännu inte utvecklats.

Sedan AB Atomenergis undersökningar avslutats har ansvaret för den statligt finansierade prospekteringen efter uran fr. o. m. budgetåret 1967/68 överförs till SGU. Ett flertal nya uppslag har påträffats, främst i Norrbotten, men inget av dem har hittills kunnat visas vara brytvärd. Enligt av riksdagen våren 1973 godkända riktlinjer för SGU:s verksamhet och organisation (prop. 1973: 41, NU 1973: 54, rskr 1973: 225) skall SGU i framtiden utföra prospekteringsarbeten uteslutande på uppdragsbasis. På sikt avses den av SGU bedrivna uranprospekteringen komma att finansieras av andra statliga myndigheter, kommuner, företag eller andra intressenter.

3.3.3 Tillämpningen av uranlagstiftningen

Under mitten och senare delen av 1950-talet meddelades ett stort antal undersökningskoncessioner för uran. Av 251 inkomna ansökningar beviljades enligt uppgift från kommerskollegium åren 1956—1962 166 stycken, varjämte 19 ansökningar avslogs och 66 återkallades. Därefter har ansökningarna avtagit i antal. F. n. föreligger ett undersökningstillstånd. Fem urankoncessioner gäller, bl. a. i Kvarntorp och Ranstad.

3.4 Alunskifferfyndigheter

3.4.1 Förekomstsätt och användning

Alunskiffern har sitt namn av att den förr användes till alunframställning. Alunskiffern är en svart-brunsvart lerskiffer som normalt innehåller rester av organisk substans i form av kolväteföreningar. Regionalt förekommer alunskiffer i delar av Skåne, på Öland och Östgötaslätten, under vissa av Västgötaberget, på Närkeslätten samt i Jämtland. Vidare uppträder den i delar av den skandinaviska fjällkedjan. I princip uppträder alunskiffer geologiskt sett på liknande sätt som stenkol, nämligen som vitt utbredda, vanligen horisontellt liggande sediment.

Möjligheterna att ekonomiskt utnyttja alunskiffer sammanhänger med dess innehåll av kolväteföreningar (bitumen), svavelkis, svart kalksten samt små mängder av aluminium-, kalium- och fosforföreningar, vanadin, molybden och uran. Alunskiffern har flerstädes använts som bränsle, framför allt för "kalkbränning" av den kalksten som ofta finns tillsammans med eller i anslutning till alunskiffern. Under andra världskriget användes den för framställning av petroleumprodukter.

Av de sju alunskifferkoncessioner som nu förekommer finns fyra i Örebro län och tre i Skaraborgs län. Samtliga utom en tillkom under krigstiden eller omedelbart efter krigsslutet. En år 1958 beviljad koncession avser även uran.

3.5 Fyndigheter av stenkol och leror

3.5.1 Stenkolsfyndigheternas förekomstsätt

Stenkol torde inom svenskt landområde endast förekomma i Skåne. Den i praktiskt och ekonomiskt hänsende viktigaste utbredningen finns i landskapets nordvästra del i området Höganäs—Ängelholm—Åstorp—Skromberga—Vallåkra—Helsingborg.

3.5.2 Brytningen av stenkol och leror

Stenkolsbrytning i Skåne är känd sedan 1560-talet. På grund av de tunna flötserna, stenkololets sekunda beskaffenhet med ringa värmevärde

och hög askhalt, förkastningar, riklig grundvattentillströmning m. m. har stenkolsbrytningen i Skåne alltid haft stora svårigheter av teknisk och ekonomisk art att kämpa mot. Först i och med att man lärde sig att i större skala utnyttja de leror som uppträder samman med kolflötserna blev situationen bättre. Dessa leror är dels "eldfasta" dels "klinkrande".

De eldfasta lerorna har hög kaolinithalt och är därför rika på aluminium. De utmärker sig genom hög smältpunkt. Denna betingas även av mycket låg halt av alkalier och kalk. De eldfasta lerorna används huvudsakligen som råvara för framställning av ugnstegel till masugnar o. d. (Höganäs AB:s anläggningar i Bjuv och Höganäs).

De klinkrande lerorna har lägre kaolinithalt men en högre halt av alkalier och kalk än de eldfasta lerorna. Detta har till följd att vid upphettning av leran en sammankittning (sintring) sker av partiklar i leran innan denna smälter. Leran "klinkrar" till en tätare produkt med högre mekanisk och kemisk resistens än lervaror i allmänhet. Klinkrande lera används vid framställning av material för golv och väggbeklädnad (Höganäs AB:s anläggningar i Skromberga).

De senare årens kostnadsläge och utvecklingen av prisförhållandet mellan olja och kol har medfört att det skånska stenkolets värde som bränsle blivit av helt underordnad betydelse. Det är i stället lerorna, i synnerhet de eldfasta, som är huvudprodukten. År 1950 var ännu fem stenkolsgruvor i drift. F. n. drivs endast en gruva under jord (Bjuv) och där utvinns kolet endast som biprodukt till leran. Under senare år har dagbrott öppnats i kolfältens utkanter, där lerorna ligger på måttligt djup under täcket av lösa jordlager.

Förutom lerorna i sammanhang med stenkolsfyndigheter förekommer i Skåne och angränsande delar av Blekinge även andra leror med hög smältpunkt (Ivö, Axeltorp m. fl. platser i Näsums och angränsande kommuner). Liksom stenkolsformationens leror är dessa leror av kaolintyp (kaolinitrika leror). De exploateras av Höganäs AB och har tidigare brutits även av AB Iföverken.

3.5.3 Regleringen av rätten att eftersöka och bearbeta stenkolsfyndigheter och i sammanhang därmed förekommande leror

Man har f. n. att räkna med tre olika typer av rättigheter när det gäller utvinning av stenkol och leror. Rättigheter som tillkommit efter år 1886 utgörs av koncessionsrätt enligt stenkolslagen. Rätt som tillkommit dessförinnan kan grunda sig antingen på inmutning enligt den vid rättens tillkomst gällande gruvlagstiftningen eller på privilegier.

Beträffande privilegier kan nämnas att Höganäs AB innehar ett område om ca 13 000 hektar i nordvästra Skåne som alltjämt berörs av privilegier beviljade för Jonas Alströmer m. fl. på 1730-talet och att privilegieinnehavaren i vissa avseenden har en undantagsställning i för-

hållande till reglerna i stenkolslagen. För stenkolsfyndigheter till vilka rättighet uppkommit före år 1887 gäller bestämmelserna i 1884 års gruvstadga med vissa i stenkolslagen angivna undantag. Genom dessa undantag gäller i åtskilliga praktiskt betydelsefulla avscenden motsvarande regler som för stenkolsrättigheter upplåtna genom koncession enligt stenkolslagen.

4 Utredningen

4.1 Reformbehov

4.1.1 Olja, gas och salt

Enligt utredningen är det angeläget att det allmänna förbehåller sig ett avgörande inflytande på såväl undersökning som exploatering av eventuella olje- och gasfyndigheter i Sverige. Genom de ändringar som skett i stenkolslagen år 1963 och 1966 har dock enligt utredningens uppfattning de ur materiell synpunkt mest angelägna reformbehoven tillgodosetts. 1969 års koncessioner för OPAB har sålunda kunnat få en utformning och ett innehåll som i huvudsak torde få anses tillfredsställande såväl från allmän synpunkt som för bolaget. Utredningen finner endast vissa smärre reformer påkallade. Utredningen tar därvid först upp vissa koncessionsvillkor. Enligt utredningen bör det allmänna genom villkor av olika slag kunna utöva samma inflytande vid landkoncessioner som vid motsvarande tillstånd enligt kontinentalsockellagen.

Utredningen framhåller vidare att, då möjligheten av en sammankoppling mellan undersöknings- och bearbetningskoncession kan ha stor praktisk betydelse, uttryckligt stadgande härom bör upptas i lagen.

När lagstiftningen angående olje- och gasfyndigheter tillkom, var borrring den undersökningsmetod man framför allt hade i tankarna. Koncessionsreglerna beträffande sådana fyndigheter är därför formulerade så att de avser rättighet att för utvinnande av olja eller gas genom borrring eftersöka och bearbeta olje- eller gasfyndighet. Modern prospektering efter ifrågavarande ämnen innefattar åtskilliga undersökningsarbeten för förberedelse till borrring, såsom geologiska och geofysiska — bl. a. seismiska — undersökningar. Den nuvarande lagstiftningen synes ej inbegripa någon tvångsrätt för koncessionsinnehavare att ta i anspråk annans mark för sådana undersökningar mot ägarens bestridande, utan koncessionsinnehavaren är, i den mån tillträde och erforderliga åtgärder ej kan ske med stöd av allemansrätten, hänvisad till att söka träffa uppgörelse med markinnehavaren. Utredningen menar detta vara en otillfredsställande ordning som bör rättas till i samband med ny lagstiftning.

Modern prospektering efter olja och gas är mycket kostsam. En rationell uppläggning av arbetet fordrar i allmänhet att undersökningsarbeten bedrivs systematiskt i stor skala och att prospektören har tillgång till vidsträckt undersökningsområden. Erfarenheterna tyder på att den höjning av maximistorleken för koncessionsområde från 1 800 till 10 000 hektar som genomfördes år 1963 numera är otillräcklig. Utvecklingen synes ge anledning överväga om man inte bör ta bort bestämmelserna om maximigräns för undersökningsområde ur lagen och i stället helt bestämma koncessionsområdets storlek med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall.

En annan brist hos gällande bestämmelser utgör enligt utredningens uppfattning det förhållandet att bearbetningskoncession ej kan förenas med skyldighet för koncessionsinnehavaren att fullgöra viss minimiprestation i fråga om bearbetningen. En möjlighet att meddela dylika föreskrifter synes i vissa situationer kunna vara behövlig från allmän synpunkt och står över huvud i överensstämmelse med principer angående försvar av gruvrätt som sedan gammalt erkänts inom svensk gruvlagstiftning.

Utredningen anför slutligen att åtskilliga av de regler i stenkolslagen, som på grund av hänvisningar i bestämmelserna om olje-, salt- och gasfyndigheter är tillämpliga på sådana fyndigheter, är föga tidsenliga eller anpassade för de särskilda förhållandena i samband med undersökning och bearbetning av dylika fyndigheter.

4.1.2 Uran och torium

Utredningen diskuterar till en början den från vissa håll framförda tanken att ta upp uran bland de inmutningsbara mineralen men anser att det f. n. inte föreligger tillräckliga skäl att göra detta. Utredningen anser vidare att uranlagen i stort sett får anses lämplig för sitt ändamål men att skäl finns att överväga jämkningar i vissa hänseenden. Utredningen anför i detta sammanhang bland annat följande.

Inför utredningen har från experthåll understrukits vikten av att den som utför ett omfattande och dyrbart undersökningsarbete beträffande uranfyndigheter måste kunna säkert räkna med att också få tillgodogöra sig de fyndigheter som påträffats vid undersökningsarbetet. I annat fall skulle detta te sig alltför riskfyllt. Uranlagen medger inte en sådan sammankoppling av rätt till undersökning och bearbetning. Genom att rättigheterna meddelas av olika myndigheter är det knappast görligt att redan i samband med undersökningstillstånd företa en allsidig bedömning av en sökandes lämplighet att bedriva även exploatering av eventuella fyndigheter. För att främja prospekteringsintresset synes det enligt utredningens uppfattning påkallat att lagstiftningen åtminstone öppnar möjlighet att vid behov förena ett undersökningstillstånd med rätt för innehavaren att under vissa förutsättningar erhålla även be-

arbetningskoncession. I samband härmed kan befinnas nödvändigt att förlägga tillståndsgivningen beträffande båda slagen av tillstånd hos en och samma myndighet.

Prospektering efter uran utanför de mellansvenska skifferområdena kräver på grund av fyndigheternas spridning i berggrunden och de förhållandevis höga kostnaderna för undersökningsarbete undersökningsområden av betydande utsträckning. Enligt utredningens mening bör därför övervägas att väsentligt utöka nuvarande maximiareal för undersöknings- och koncessionsområde eller att helt slopa bestämmelserna härom.

Uranlagen innehåller inte någon motsvarighet till gruvlagens bestämmelser om kronoandel. Inte heller finns såsom i fråga om olja och gas möjlighet att föreskriva royaltyavgifter till staten. Detta framstår enligt utredningens mening som en brist med hänsyn till det starka allmänna intresset i fråga om urantillgångarna. Att foga in ett kronoandelsinstitut med i huvudsak oförändrat innehåll i ett koncessions-system anser utredningen inte gärna kunna komma i fråga beträffande de mineral som omfattas av gruvlagen med hänsyn till verkningarna på prospekteringsintresset och gruvornas internationella konkurrenssituation. Även om väsentliga skillnader finns, t. ex. med hänsyn till den dominerande roll det allmänna hittills spelat inom uranprospekteringen och atomkraftindustrin, torde vid en sådan kombination av koncessionssystem och kronoandel risker i nämnda hänseende inte heller kunna helt uteslutas när det gäller uranfyndigheter. Däremot synes det enligt utredningens mening möjligt att i skälig mån tillgodose behovet av allmänt inflytande utan sådana risker av betydelse genom att införa liknande föreskrifter i fråga om statligt deltagande och royaltyavgifter m. m. som utredningen förordat beträffande olje- och gasfyndigheter. Man torde knappast behöva räkna med dylika risker om t. ex. redan i samband med undersökningstillstånd fastställs de efter förhållandena i varje särskilt fall anpassade villkor i nämnda hänseenden som skall gälla vid eventuell bearbetningskoncession.

Utredningen finner nämnda synpunkter vara i huvudsak tillämpliga även beträffande toriumfyndigheter.

4.1.3 Alunskiffer

Enligt utredningen är det med hittills tillämpade metoder i fredstid inte ekonomiskt lönsamt att utnyttja de svenska alunskiffertillgångarna för utvinning av olja eller gas. Uppdagande av alunskifferfyndigheter torde inte vara förenat med sådana svårigheter att särskild lagstiftning är påkallad för att stimulera eftersökandet av dylika fyndigheter. Exploatering av alunskifferfyndigheter för andra ändamål än oljeutvinning, t. ex. inom byggnadsindustrin, är ej underkastad koncessionsplikt enligt gruvlagstiftningen. Åtskilliga skäl talar sålunda för att man bör

avföra alunskiffer från nämnda lagstiftning. I så fall skulle den, som vill söka utvinna olja ur alunskiffer, bli hänvisad till att träffa avtal med jordägaren på samma sätt som f. n. måste ske vid utnyttjande av skifferfyndigheter för annat ändamål.

Å andra sidan kan man, fortsätter utredningen, inte helt bortse från möjligheten att nya metoder kan framkomma för ekonomisk produktion av olja eller gas ur alunskiffer. I Förenta Staterna, som har mycket stora oljeskiffertillgångar, bedrivs ett betydande forskningsarbete i syfte att få fram mera ekonomiska metoder för oljeutvinning. Det anses vara av väsentligt intresse att utvecklingen av nya skifferbearbetningsförfaranden utomlands systematiskt och noggrant följs i Sverige. Under utredningsarbetet har inte framkommit att ett bibehållande av koncessionslagstiftningen för alunskifferfyndigheter skulle medföra några olägenheter av betydelse från allmän synpunkt eller med hänsyn till enskild rätt.

Med hänvisning till det anförda anser utredningen att det f. n. inte föreligger tillräckliga skäl att avhända det allmänna den möjlighet att kontrollera och främja ett eventuellt framtida utnyttjande av alunskiffertillgångarna för oljeutvinning som en koncessionslagstiftning innebär.

Nuvarande regler angående alunskifferfyndigheter innehåller åtskilliga detaljbestämmelser, varav en del mer eller mindre starkt avviker från motsvarande bestämmelser beträffande andra koncessionspliktiga mineral. Bl. a. med hänsyn till den sannolikt ringa framtida frekvensen av koncessioner för sådana fyndigheter menar utredningen goda förutsättningar finnas att utan mera omfattande särbestämmelser foga in alunskiffer i en eventuell enhetlig mineralkoncessionslag med karaktär av ramlagstiftning.

4.1.4 Stenkol och leror

Utredningen anför bl. a. att brytningen av stenkol alltmer trätt i bakgrunden för en ökad brytning av leror i sammanhang med stenkolsfyndigheterna. Stenkolsförekomsten synes i flera fall ha fått tjäna som en förevändning för tillstånd att bryta eldfasta lera. Detta har även från industrins sida anförts som otillfredsställande. Vad beträffar den framtida brytningen räknar man knappast med att en exploatering av kvarvarande stenkolsförekomster i Skåne kan bli lönsam såvitt angår ett enbart till stenkol begränsat tillgodogörande.

I hägnet av gällande lagstiftning har emellertid enligt utredningen uppstått en betydelsefull industri med tillverkning på basis av eldfasta leror och klinkrande leror. Att förutsättningarna för denna industri bevaras är uppenbarligen ett intresse redan med hänsyn till de omfattande investeringar som skett i befintliga anläggningar och den utveckling av verksamheten som planeras med stöd av gällande reglering. Härtill kommer att det eldfasta material som tillverkas är av stor betydelse

för järn- och stålindustrin. Att denna tillverkning bedrivs med i huvudsak inhemska råvaror är av särskild vikt i en avspärrningssituation.

Det har, fortsätter utredningen, anförts att andra keramiska industrier byggts upp utan stöd av någon särskild reglering. Det kan också erinras om att detsamma är fallet med flera andra betydelsefulla industrier, som är beroende av råvaror i form av mineral. En viktig omständighet i sammanhanget är emellertid att den typ av lera på vilken tillverkningen av eldfast material bygger utgör ett inom landet sällsynt mineral. Om den särskilda regleringen beträffande utnyttjandet av dessa råvaror nu upphävs, kan resultatet lätt bli svårigheter för industrin att få till stånd skäliga uppgörelser med markägarna och därmed en försämring av förutsättningarna för tillvaratagande av den inhemska naturtillgång som ifrågavarande leror utgör.

Enligt utredningen bör en sådan utveckling accepteras endast om ett avskaffande av regleringen skulle medföra fördelar från allmän synpunkt. Utredningen pekar på att de ifrågavarande fyndigheterna är lokaliserade till ett tättbebyggt område där ytterligare kraftig exploatering för bebyggelse m. m. kan väntas och att detta förhållande är ägnat att skärpa kraven på skydd för fyndigheterna. En reglering bör emellertid kunna genomföras så att den innefattar en från allmän synpunkt lämplig avvägning mellan industrins behov och övriga intressen. Enligt utredningens mening finns inte anledning anta att ett upphävande av regleringen skulle medföra några speciella fördelar för det allmänna vare sig med hänsyn till nu berörda förhållanden eller eljest. Fastmera kan en reglering ge större möjlighet till insyn och inflytande från det allmännas sida, t. ex. genom statligt deltagande i företaget, än om brytningen blev beroende enbart av uppgörelser med markägarna.

Dessa överväganden leder utredningen fram till att något slag av reglering bör upprätthållas på området. Vid valet av form för regleringen finner utredningen de skäl som i förarbetena till stenkolslagen anfördes mot ett inmutningssystem och för ett koncessionssystem fortfarande vara giltiga. Utredningen anser därför lämpligt att koncessionssystemet bibehålls. Enligt utredningens mening bör därvid ske en anpassning till utvecklingen så att koncession skall kunna meddelas inte bara för stenkolsfyndighet utan även för fyndighet av sådana eldfasta och klinkrande leror som förekommer i stenkolsformationen.

Kaolinleror utanför stenkolsformationen har hittills brutits utan stöd av särskild lagstiftning. Beträffande dessa leror kan enligt utredningen delvis anföras samma skäl till stöd för en reglering som åberopats i fråga om lerorna i stenkolsformationen. Utredningen finner emellertid inte dessa skäl tillräckligt starka för att förorda att koncessionssystem nu införs även beträffande ifrågavarande fyndigheter, utan hänvisar till att frågan bör tas upp i ett vidare sammanhang, om en allmän utvidgning av koncessionsplikten skulle aktualiseras.

Utredningen framhåller avslutningsvis att stenkolslagens regler i stora delar är ålderdomliga. Regleringen av rätten till stenkol och leror torde i åtskilliga avseenden kunna förenklas. Vid regleringen torde på samma sätt som antytts beträffande andra koncessionspliktiga mineral behöva av det allmännas inflytande och beaktande av motstående intressen böra tillgodoses främst genom införande av bättre möjligheter att ställa villkor i samband med koncession. Detta synes särskilt påkallat med hänsyn till de speciella förhållandena inom de tätbebyggda områden varom här är fråga.

4.2 Utredningens förslag

4.2.1 Huvudinnehållet

Utredningens synpunkter på reformbehov beträffande de särskilda mineraliska ämnena har angetts under 4.1. Som framgår därav finner utredningen att undersökning och bearbetning av fyndigheter av sådana mineraliska ämnen i princip alltjämt bör regleras genom koncession. Utredningen föreslår också att koncession i fråga om alunskiffer skall kunna meddelas även för gasutvinning och att direkt koncession skall kunna meddelas beträffande sådana eldfasta leror och klinkrande leror som förekommer i sammanhang med stenkolsfyndigheter.

Mot bakgrund av att de principiella skillnaderna mellan inmutningsbara och koncessionspliktiga mineral föreslås kvarstå finner utredningen lämpligast att de koncessionspliktiga mineralen liksom tidigare regleras utanför gruvlagens ram. Enligt utredningens uppfattning är därvid ändamålsenligt att reglerna om de koncessionspliktiga mineralen samordnas i en ny lag som är gemensam för samtliga dessa mineraliska ämnen. Denna lag föreslås innehålla grundläggande regler angående koncessionsgivning, koncessionsvillkor, ianspråktagande av mark m. m., medan närmare detaljer om ansökningsförfarandet m. m. avses bli reglerade i tillämpningsföreskrifter. Lagen avses i likhet med stenkolslagen och uranlagen inte äga tillämpning på område som omfattas av kontinentalsockellagen.

Till betydelsefulla delar överensstämmer förslaget med gällande rätt. Viktigt är att de grundläggande reglerna för de olika mineraliska ämnen gjorts enhetliga. Detta innebär särskilt beträffande äldre regler i stenkolslagen en modernisering och anpassning till nyare förhållanden. I fråga om koncessionsvillkor m. m. har reglerna i kontinentalsockellagen använts som förebild, vilket innebär att i förslaget ges ökade möjligheter att i olika avseenden tillgodose samhällseliga intressen.

4.2.2 Viktigare punkter i utredningsförslaget

4.2.2.1 Samordning av reglerna om koncessionspliktiga mineral

Utredningen konstaterar att gemensamt för de koncessionspliktiga mineralen är att aktiviteten när det gäller undersökning och bearbetning av fyndigheter som inte omfattas av gällande rättigheter kan antas bli av begränsad omfattning under den framtid som nu kan överblickas. Några mera betydande koncessioner avseende olja, gas och salt utanför de områden som täcks av 1969 års koncessioner för OPAB torde sålunda knappast komma att aktualiseras på länge. Intresset för uranprospektering från enskilda företags sida synes vara obetydligt. Utnyttjande av alunskifferfyndigheter för utvinnande av olja torde inte bli aktuellt i framtid, såvida man inte lyckas få fram mera lönsamma metoder för utvinningen än som praktiserats hittills. Behov av nya koncessioner för stenkol och lera utanför nuvarande koncessionsområden torde i framtiden uppkomma endast i begränsad utsträckning.

Har man enligt det nu anförda att räkna med ett mycket ringa antal koncessionsärenden, är det enligt utredningens uppfattning föga meningsfullt att genom lagregler i detalj reglera sådana frågor som koncessions-tidens längd, möjlighet till förlängning av koncessionstiden, koncessionsområdets maximistorlek, arealavgifter m. m. Sådana frågor bör med större fördel från allmän och enskild synpunkt kunna avgöras av koncessionsmyndigheten med hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall efter förhandlingar mellan myndigheten och sökanden. Lagstiftningen behöver därför i dessa hänseenden endast uppta vissa grundläggande regler om koncession och de villkor som kan förenas därmed. Utredningen menar att ifrågavarande regler kan ges ett enhetligt innehåll beträffande berörda mineraliska ämnen och att bestämmelserna i kontinentalsockel-lagen därvid kan tjäna som mönster. Enligt utredningens uppfattning krävs däremot en mera utförlig reglering beträffande frågor som berör förhållandet mellan koncessionsinnehavare och den som disponerar över marken. Här avses i första hand bestämmelser om ianspråktagande av mark för undersökning och bearbetning, om ersättning för skador i samband därmed samt om eventuell avgift till fastighetsägaren. Enligt utredningen torde beträffande samtliga mineraliska ämnen regler i dessa hänseenden i stor utsträckning kunna utformas efter mönster av uran-lagens och gruvlagens bestämmelser. Särbestämmelser för visst mineral skulle då behövas endast i obetydlig omfattning. Utredningen påpekar också att det allmänt torde vara ett önskemål att reglerna om koncessionspliktiga mineral samordnas i så stor utsträckning som möjligt.

Utredningen finner på grund av dessa omständigheter ändamåls-enligt att regleringen av koncessionspliktiga mineral sammanförs i en lag med vissa grundläggande regler angående koncessionsgivning och ianspråktagande av mark m. m. som i princip är gemensamma för

samtliga berörda mineraliska ämnen medan närmare detaljer om ansökningsförfarandet m. m. regleras i tillämpningsföreskrifter. Utredningen pekar även på att en fördel med en ramlagstiftning av angivet slag är att det blir möjligt att utan större omgång ändra kretsen av de koncessionspliktiga mineralen om detta skulle anses påkallat.

Som tidigare framgått regleras de koncessionspliktiga mineralen av kontinentalsockellagen i den mån de anträffas inom denna lags geografiska tillämpningsområde. Utredningen diskuterar möjligheten av en gemensam koncessionslagstiftning för landområde och vatten men stannar för att en sådan inte är lämplig med hänsyn till att förhållandena i flera från lagstiftningssynpunkt betydelsefulla avseenden gestaltar sig väsentligt olika på land och inom havsområde. Utredningen pekar därvid bl. a. på att kontinentalsockellagen gäller samtliga mineraliska och andra inte levande naturtillgångar på och under havsbotten liksom vissa levande organismer medan den nu aktuella lagstiftningen för landområde endast avser ett fåtal mineraliska ämnen. Ett annat skäl är enligt utredningen att någon legal deklaration liknande den i 2 § kontinentalsockellagen enligt vilken rätten till naturtillgångar som avses i nämnda lag tillkommer staten, inte bör göras i fråga om de aktuella mineralfyndigheterna på land. I fråga om utredningens överväganden i denna del kan hänvisas till Gruvrättslig speciallagstiftning s. 57—58. Förslaget innebär att kontinentalsockellagen bibehålls i princip oförändrad vid sidan av den nya lagstiftningen.

4.2.2.2 Koncession

Rätten att undersöka och bearbeta de mineraliska ämnen som omfattas av lagen skall i princip vara beroende av koncession. Betydelsefulla undantag i detta avseende föreslås dock — i viss överensstämmelse med gällande rätt — såvitt avser fastighetsägaren och hans rättsinnehavare samt innehavare av inmutat eller utmåslagt område och den som innehar koncession avseende annat mineraliskt ämne på det område som omfattas av rättigheten. Dessa får sålunda utan koncession bedriva undersökningsarbete så länge annan än undersökaren inte fått koncession för mineralet i fråga. Fastighetsägaren och hans rättsinnehavare får dessutom under motsvarande förhållanden tillgodogöra sig på hans mark förekommande fyndigheter av stenkol, lera och alunskiffer.

Beträffande koncessions innehåll och villkor som kan förenas med koncession innebär utredningsförslaget att den nya lagen endast innehåller grundläggande bestämmelser. En grundtanke i förslaget är att den uppdelning i undersökningskoncession och bearbetningskoncession som redan föreligger beträffande vissa mineraliska ämnen konsekvent genomförs så att koncession alltid skall ges i endera av dessa former. Hinder bör enligt utredningen inte föreligga mot att meddela bearbetningskoncession direkt utan föregående undersökningskoncession. Utredning-

en menar att det är önskvärt att i lagen uttryckligen anges att undersökningskoncession kan förenas med rätt för innehavare att under vissa förutsättningar erhålla även bearbetningskoncession och att de huvudsakliga villkoren härför i sådana fall skall anges i samband med undersökningskoncessionen. Med hänsyn till att undersöknings- och bearbetningskoncession föreslås kunna sammankopplas och en prövning av sökandens lämplighet att exploatera fyndighet därför kan bli aktuell redan vid ansökningen om undersökningskoncession, bör prövningen av båda slagen av koncessioner omhänderhas av samma myndighet. Utredningen föreslår att prövningen skall ankomma på Kungl. Maj:t. Som en nyhet föreslår utredningen att förberedande undersökningar på annans mark skall kunna utföras oberoende av ägarens samtycke. Tillstånd till detta skall kunna lämnas efter ett enkelt förfarande.

En allmän förutsättning för bearbetningskoncession bör enligt utredningen vara att exploaterbar fyndighet bedöms förekomma inom ansökningsområdet.

Utredningen föreslår att koncession alltid skall meddelas för viss tid. Mot bakgrund av att antalet koncessionsärenden väntas bli lågt finns det enligt utredningen inte anledning att i lagen föreskriva maximitid eller maximiareal för koncession. Utredningen anger dock vissa riktlinjer i dessa avseenden. Undersökningskoncession bör normalt inte ges för längre tid än 3—5 år. Undersökningsområdets storlek bör bestämmas med hänsyn till vad som bäst tillgodoser det allmänna intresset att få till stånd en rationell prospekteringsverksamhet. Bearbetningskoncession bör i regel inte ges för längre tid än 25 år. Koncessionsområdet bör inte vara större än som är motiverat av fyndighetens sträckning och behovet av mark för driftsanläggningar. Beträffande bearbetningskoncession anges som riktpunkt att en sådan inte utan starka skäl bör omfatta större område än 50 hektar.

För att undersökningsarbete och exploatering skall bedrivas på ett rationellt och från samhällets synpunkt lämpligt sätt föreslås att koncession skall kunna förbindas med föreskrifter som är påkallade från allmän synpunkt. Sådana föreskrifter kan t. ex. avse företagets ledning, sättet för arbetenas utförande, rapportering rörande verksamheten eller användningen av utvunna produkter. Även andra föreskrifter till skydd för allmänna intressen eller enskild rätt skall kunna förekomma. Vidare föreslås att skyldighet skall kunna föreskrivas för koncessionshavare att fullgöra vissa minimiprestationer i fråga om undersökning eller bearbetning. Koncession skall även kunna förenas med föreskrifter om statligt deltagande i verksamheten, royalty, arealavgift till staten och liknande villkor. Förslaget överensstämmer i dessa avseenden med motsvarande regler i kontinentalsockellagen.

Vid koncessionsgivning skall enligt förslaget ske en prövning där motstående intressen som bebyggelse, kommunikationer, naturvård och

miljövård beaktas. Prövningen avses bli relativt summarisk. Den kan föranleda exempelvis att koncession inte meddelas för oljeutvinning invid en större vattentäkt eller i ett naturvårdsområde som anses böra skyddas mot industriföretag. Som nämnts skall till skydd för motstående intressen koncession kunna förenas med föreskrifter. Prövningen av företagets inverkan på motstående intressen kan föranleda att bearbetning ovan jord inte får ske inom viss trakt, att område för dagbrott efter brytningens avslutande skall återställas i ett från naturvårdssynpunkt godtagbart skick eller att borttorn av hänsyn till lufttrafik inte får överskrida viss höjd eller förläggas närmare flygplats än angivet minimiavstånd. Sådana föreskrifter innebär emellertid endast minimi-bestämmelser eftersom annan offentligrättslig lagstiftning som byggnadslagen (1947: 385), naturvårdslagen (1964: 822) och miljöskyddslagen (1969: 387) skall tillämpas även på koncessionsområde. Krävs tillståndsprövning eller dispens enligt sådan lagstiftning bör enligt utredningen erinran härom intas i koncessionsbestämmelserna. I extrema fall skulle genomförandet av en koncessionerad verksamhet t. o. m. kunna förbjudas exempelvis enligt miljöskyddslagen.

Om uppställda villkor inte uppfyllts skall koncession kunna återkallas. Utredningen föreslår vidare — såsom redan nu gäller i fråga om vissa mineraliska ämnen — att koncession skall kunna återkallas oberoende av försummelse från koncessionshavaren om synnerliga skäl härtill föreligger. Utredningen anser att hinder inte bör möta att bland koncessionsföreskrifterna inta förbehåll om rätt till ersättning för koncessionshavaren om koncession återkallas utan försummelse från hans sida. Ledamoten Bolding anför i en *reservation* att han anser att en lagfäst ersättningsrätt i angivna situation är erforderlig.

4.2.2.3 *Anvisande av mark m. m.*

Eventuella motsättningar mellan en koncessionerad verksamhet samt andra allmänna och enskilda intressen konkretiseras när koncessionshavaren skall ta i anspråk mark för arbete i dagen inom koncessionsområdet. Enligt nuvarande regler bestäms denna mark inte till läge och gränser vid koncessionsgivningen. I stället sker detta vid en särskild bergmästarförrättning, där koncessionsinnehavaren i praktiken själv får bestämma vilket område som skall tas i anspråk. Vid sådan förrättning kan i vissa fall även anvisas mark utanför området för upplag, byggnad, väg m. m. Den anvisade marken skall i allmänhet lösas. En spärr mot att onödigt stora områden tas i anspråk utgör i första hand regeln att ersättning för marken m. m. skall utgå med 50 % förhöjning.

Utredningen föreslår att den nuvarande ordningen i huvudsak bibehålls. Enligt utredningen kan skäl visserligen anföras för att även markanvisning inom ett koncessionsområde bör ske efter en allsidig

prövning med beaktande av samtliga intressen. Detta skulle dock, menar man, i praktiken innebära en onödig dubblering av koncessionsprövningen eftersom denna enligt utredningens förslag även skall innefatta en summarisk prövning med hänsyn till motstående intressen och koncessionen till följd härav kan förbindas med villkor t. ex. om att viss del av koncessionsområdet inte får anvisas för arbete i dagen. Den summariska prövningen minskar risken för uppkomsten av problem i samband med motstående intressen. Ytterligare garantier mot obehöriga ingrepp i sådana intressen i samband med markanvisning finns i att mark inte utan tillstånd får anvisas inom vissa angivna fredade områden. Vidare föreslås att förrättningsmannen får möjlighet att anvisa ett mindre område än koncessionshavaren föreslagit om det är uppenbart att viss mark inte behövs för bearbetningen eller därmed sammanhängande verksamhet. Utredningsförslaget innebär ingen ändring i fråga om förhöjd ersättning för mark m. m. Enligt förslaget skall markanvisning kunna begränsas till att avse högst fem år, varvid lösningskyldighet för marken inte skall föreligga.

Reglerna om fredade områden innebär att vissa som särskilt skyddsvärda avsedda områden inte alls eller endast efter särskilt medgivande får användas för undersökning eller bearbetning. Fredade områden får som nämnts inte utan tillstånd anvisas för arbete i dagen. Ett behov av sådana regler finns eftersom det vid koncessionsgivningen av praktiska skäl är omöjligt att överblicka alla de intressekonflikter beträffande markanvändningen som kan uppkomma då den koncessionerade verksamheten skall utövas. Blir det aktuellt att för dennas skull göra intrång på fredat område och sakägaren inte ger sitt medgivande, kommer en prövning till stånd med en avvägning mellan de olika intressena.

Bestämmelserna om fredade områden har utformats i nära anknytning till reglerna om inmutningshinder i utredningens förslag till ny gruvlag. Mark som skyddas är bl. a. område som avsatts till nationalpark, kyrkogård, områden inom vissa avstånd från trafikled, flygplats, bostadsbebyggelse och område som ingår i fastställd stadsplan eller byggnadsplan. Liksom i förslaget till ny gruvlag föreslår utredningen en reservregel av innehåll att Kungl. Maj:t får befogenhet att förordna om fredande av område även i andra fall om det kan antas att undersökning eller bearbetning inom området skulle komma att hindra eller avsevärt försvåra förekommande eller planerad användning av marken som är en väsentlig betydelse från allmän synpunkt.

Utredningen är beträffande behovet av reservregel inte enligt. Ledamoten Bolding anmärker i en särskild *reservation* att han inte biträder förslaget i denna del eftersom en sådan regel enligt hans uppfattning skulle öppna möjlighet att på administrativ väg sätta lagen ur spel på betydande områden.

Såsom fredningsbestämmelserna utformats i utredningens förslag finns inget hinder i och för sig att låta sådana områden ingå i koncessionen. Som anledning härtill anges att det torde vara svårt att vid koncessionsgivningen överblicka förekomsten av fredade områden och att omständigheterna kan vara sådana att dispens bör medges.

Utredningen föreslår som en nyhet att även omständigheter som inträffar under giltighetstiden för undersökningskoncession — t. ex. uppförande av bostadsbyggnad eller fastställande av byggnadsplan — skall föranleda att området i fråga blir fredat. Anläggning som annan än koncessionshavaren uppför inom koncessionsområdet under gällande bearbetningskoncession blir däremot i likhet med vad som nu gäller inte skyddad av fredningsbestämmelserna i förslaget.

4.2.2.4 Avgifter till jordägare m. m.

Utredningen förordar i sitt förslag till ny gruvlag att den avgäld, som jordägare nu är berättigad till vid bearbetning av de mineralfyndigheter som omfattas av lagen, behålls. Utredningen anger härvid att några rättsliga hinder för att avskaffa jordägaravgälden inte lär finnas men att skäl ändock kan anföras för att denna skall kvarstå. Utredningen pekar bl. a. på att jordägaren i kraft av sin äganderätt har vissa möjligheter att, låt vara i annan form än gruvdrift, utnyttja den substansvari mineralen ingår, att en positiv inställning till malmbrytning och gruvdrift hos jordägarna är av värde för gruvnäringen och att principen om jordägarnas rätt till andel, senare avgäld, upprätthållits sedan lång tid.

Utredningen anser att motsvarande synpunkter i stort sett kan anläggas också på den avgift eller avgäld som utgår vid brytning av stenkol, lera, alunskiffer och uran. Vidare anføres att motivet för ett bibehållande av avgifter i fråga om dessa fyndigheter förstärks av det förhållandet att den brytning som eventuellt kan bli aktuell i stor utsträckning torde komma att ske i dagbrott. Utredningen förordar därför att jordägaravgiften i princip behålls i fråga om dessa mineraliska ämnen.

När det gäller olja, gas och salt anser utredningen däremot att bärande skäl inte finns att behålla avgiften. I denna del anføres att sambandet mellan de befogenheter som är typiska för jordäganderätten och ifrågavarande, normalt synnerligen djupt liggande fyndigheter uppenbarligen är mycket uttunnat. Vidare framhålls att den avgift en enskild jordägare kan påräkna är obetydlig, att någon utvinning av detta slag som föranlett jordägaravgift hittills inte förekommit i landet och att inte i någon av de västeuropeiska länder, där utvinning av sådana produkter är aktuell, jordägare har rätt till avgift på utvunna produkter.

Utredningen föreslår att de bestämmelser som finns i stenkolslagen och uranlagen om fyndanmälan och ersättning för upptäckare inte får någon motsvarighet i minerallagen.

4.2.2.5 Övergångsbestämmelser

Utredningen förordar att den nya lagen i princip görs tillämplig också på koncessioner som existerar vid lagens ikraftträdande. Motsvarande föreslås beträffande privilegier och utmål som existerar med avseende på stenkol och lera. Till tiden inte begränsade rättigheter skall enligt förslaget anses beviljade vid lagens ikraftträdande för en tid av 25 år, varefter innehavaren under vissa förutsättningar ges möjlighet att på skäligen villkor erhålla fortsatt koncession.

Föreskrifter i äldre lag om vad rättsinnehavare har att iaktta under rättighetens giltighetstid — t. ex. i fråga om undersökningsarbete, avgift till jordägaren och arbetskyldighet — liksom föreskrifter om förutsättning för ianspråktagande av mark, lösen och annan ersättning, tillsyn, ansvar etc. avses i princip bli ersatta av motsvarande bestämmelser i nya lagen eller, om sådana saknas, upphöra att gälla. I vissa särskilt angivna undantagsfall föreslås äldre lag alltjämt gälla.

Beträffande övergångsreglerna i fråga om jordägaravgift vid bearbetning av olje-, gas- eller saltfyndighet föreligger en *reservation* av ledamöterna Lindbergson och Swarting. Reservanterna anser att jordägaravgift bör utgå om bearbetning sker på grund av koncession som beviljas på grund av en med äldre undersökningskoncession förenad rätt till bearbetningskoncession.

5 Remissbehandlingen

5.1 Allmänna synpunkter

Betänkandet har i stort sett fått ett positivt mottagande vid remissbehandlingen.

De framlagda förslagen tillstyrks sålunda i huvudsak, eller lämnas utan väsentliga erinringar, av bl. a. *kommerskollegium*, *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *länsstyrelsen i Skaraborgs och Örebro län*, *Svenska gruvindustriarbetareförbundet*, *LO*, *LKAB* och *Svenska teknologföreningen*.

Svenska advokatsamfundet och *OPAB* anser att förslagen är väl ägnade att läggas till grund för lagstiftning. En positiv inställning till huvuddragen i utredningens förslag redovisar även *SGU* och *AB Atomenergi*.

IVA konstaterar att utredningen på ett tillfredsställande sätt funnit lämpliga lösningar och avvägningar på de frågor som behandlas i det framlagda betänkandet. En liknande uppfattning framför *Höganäs AB*.

Svenska gruvföreningen anser rent allmänt att förslagen har stora förtjänster.

Naturvårdsverket betecknar det föreslagna systemet som ändamålsenligt eftersom det bl. a. synes innebära förbättrade möjligheter för motstående intressen att påverka villkoren vid koncessionsgivning.

Utredningens förslag i fråga om samordningen av lagstiftningen rörande koncessionspliktiga mineral tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser.

OPAB uttalar i detta sammanhang att bolaget delar de synpunkter som utredningen redovisat i sitt förslag för att låta de mineralfyndigheter, som nu omfattas av uranlagen och stenkolslagen, sammanföras i en ny lag samt att låta kontinentalsockellagen bibehållas i princip oförändrad.

Fördelarna med samordningen är enligt *Höganäs AB* att man vinner i enhetlighet och överskådlighet. Eftersom dessa fördelar är avsevärda synes man enligt bolagets mening kunna godtaga att tillämpligheten av de skilda bestämmelserna i någon mån kommer att variera efter arten av mineral.

Svenska gruvföreningen ser med tillfredsställelse att betydande förändringar har kunnat uppnås genom den föreslagna samordningen av reglerna beträffande koncessionspliktiga mineral.

Den enda remissinstans som uttalat någon tveksamhet i denna fråga är *JK*. Denna tveksamhet gäller dock inte det ändamålsenliga i den föreslagna samordningen i och för sig utan behovet av en särskild lag om vissa mineralfyndigheter vid sidan av gruvlagen.

JK hänvisar till att gruvrättens syfte anses vara att befordra ett ändamålsenligt utnyttjande av naturtillgångarna och att man därvidlag kan särskilja strävanden att åstadkomma lämpliga brukningsenheter, att utvälja lämpliga brukare och att säkerställa lämpliga brukningsmetoder. Visserligen bygger de av utredningen föreslagna lagarna på olika gruvrättsliga system, gruvlagen på inmutningssystemet och lagen om vissa mineralfyndigheter på koncessionssystemet. Utredningen framhåller emellertid själv att den praktiska betydelsen av de olika systemen för gruvrättens utformning inte får överdrivas. Mot denna bakgrund av det anförda hade det enligt *JK*:s mening varit av intresse om utredningen utförligare än som skett redovisat de hinder som befunnits föreligga mot att samla hela vårt gruvrättsliga regelsystem i en lag.

Utredningens överväganden och ställningstagande angående behovet av någon legal deklARATION av liknande innehåll som i 2 § lagen om kontinentalsockeln, dvs. att rätten till naturtillgångarna på sockeln tillkommer staten, har inte berörts i något annat remissyttrande än det som angivits av *hovrätten över Skåne och Blekinge*. Hovrätten biträder utredningens ståndpunkt att någon principiell deklARATION inte bör göras i minerallagen om vem mineralfyndigheterna tillhör. En sådan förklaring skulle enligt hovrätten inte fylla något praktiskt behov och skulle beträffande vissa slag av mineral vara mindre lämplig. Hovrätten

vill dock i sammanhanget påpeka att om "äganderätten" till mineral bestäms av de faktiska reglerna om rådigheten över dem, så innebär mineralagen en förskjutning beträffande "äganderätten" till sådana mineral där det statliga intresset nu är tämligen svagt, t.ex. stenkol och uran, från jordägaren till staten genom att staten ges rätt att få del av vinsten vid brytning.

5.2 Koncessionspliktiga mineralfyndigheter

Utredningens förslag beträffande vilka mineraliska ämnen som skall göras koncessionspliktiga och därmed omfattas av den nya lagen godtas av många remissinstanser men möts också av viss kritik.

Bland de remissinstanser som tillstyrker eller inte framför några erinringar mot förslaget att den nya lagen — i avvaktan på en i ett vidare sammanhang aktualiserad och behandlad fråga om behov av en mer allmän utvidgning av koncessionsplikten — skall omfatta i huvudsak samma mineraliska ämnen som enligt stenkols- och uranlagen, dvs. olja, gas eller salt, alunskiffer för utvinning av olja eller gas, stenkol och sådana elfasta eller klinkrande leror som förekommer i sammanhang med stenkolsfyndigheter samt uran och torium, märks bl. a. *statens naturvårdsverk, statens planverk, SGU, lantmäteristyrelsen, domänenverket, länsstyrelserna i Malmöhus och Skaraborgs län, LO, TCO* och *SACO*.

En viss tveksamhet beträffande det fortsatta behovet av koncessionsplikt i fråga om *stenkol* redovisar *kommerskollegium*, som dock avsluter sig till utredningens förslag.

Hovrätten över Skåne och Blekinge finner att den tekniska och industriella utvecklingen lett till att den gällande koncessionslagstiftningen till viss del omfattar mineraliska ämnen som inte längre har samma betydelse för industrin och samhällsekonomin som tidigare. På grund härav anser hovrätten att en översyn i första hand bör ta sikte på om något eller några mineral kan avföras ur denna lagstiftning. Hovrätten menar därvid att bestämmelserna om olje- och gasfyndigheter bör kunna ges sådan omfattning att de täcker även det fallet att oljan eller gasen utvinns ur alunskiffer och föreslår att den särskilda regleringen beträffande alunskiffer slopas. Hovrätten avstyrker vidare att en ny koncessionslagstiftning skall omfatta stenkol och leror men anser att stenkolslagen fortfarande bör gälla för rättighet att utvinna stenkol som uppkommit före mineralagens ikraftträdande. Hovrätten avstyrker slutligen också att salt skall ingå bland de koncessionspliktiga mineralen med hänvisning till att vid eventuell utvinning salt kan behandlas enligt de regler som gäller biprodukter som uppkommer vid bearbetning av olja och gas.

I fråga om den föreslagna regleringen av leror skiljer sig meningarna på flera håll.

Svenska gruvindustriarbetareförbundet betecknar den av utredningen föreslagna utvidgningen av koncessionsplikten till eldfasta och klinkrande leror som betydelsefull. Ett uttalande av samma innebörd gör *Svenska gruvföreningen* som härvid konstaterar att en betydelsefull industri med tillverkning på basis av sådana leror vuxit upp inom hägnct för gällande lagstiftning. Genom den föreslagna utvidgningen sker en anpassning till utvecklingen och förutsättningar skapas för att trygga en inhemsk råvaruförsörjning till denna industri. Gruvföreningen framhåller också att det eldfasta material som tillverkas är av stor betydelse för landets järn- och stålindustri. Förslaget i denna del tillstyrkes även av *Skånes handelskammare*.

LRF anser att utredningen inte lämnat någon motivering för förslaget om en självständig koncessionsrätt till klinkrande leror. Dessa leror är inte särskilt sällsynta. Hittills har en koncessionsinnehavare endast kunnat tillgodogöra sig klinkrande lera när den förekommit i samband med en stenkolsflöts och denna varit brytvärd. Denna ordning har inneburit en väsentlig begränsning av rättigheterna till sådana leror. Utredningens förslag måste därför betraktas som en klar utvidgning av möjligheterna att få koncession på leror som används vid tillverkning av byggnadsmaterial. Leror av sådant slag torde finnas bl. a. inom stora områden från Höganäs ned mot Landskrona. Förbundet ifrågasätter om det kan finnas behov av en rättslig reglering rörande de klinkrande lerorna. I varje fall synes utredningen ej ha visat att så är fallet. Innan frågan ytterligare belysts, bl. a. genom en utförlig redogörelse över hur stora områden som kan drabbas av det nya förslaget, anser förbundet att förslaget i denna del ej bör genomföras. Såvitt förbundet kan bedöma torde risk föreligga att den föreslagna utvidgningen utlöser sådan konkurrens — exempelvis i Skåne — att stora områden blir koncessionsbelagda utan att något reellt behov därav föreligger.

Skånes provinsförbund av LRF avstyrker förslaget om en självständig koncessionsrätt till såväl klinkrande som eldfasta leror. Förbundet anför därvid att betydande keramiska industrier har byggts upp utan stöd av någon "gruvrätt" till leror. Införs en sådan rätt till leror synes steget inte vara långt till att medge motsvarande rätt även till sten- och grustäkt. Förbundet befarar vidare att den föreslagna koncessionsrätten till lerorna kan komma att medföra en betydande exploatering av den skånska jorden. Markägare tvingas i så fall avstå från sin egendom utan möjlighet att skaffa fullvärdiga ersättningsobjekt. Bördig jord förvandlas till ofruktbara asfaltöknar. Det finns sålunda all anledning befaras att marken efter brytning av leran i ringa utsträckning kan användas som åkerjord. Oersättliga naturtillgångar kommer att spolieras. Enligt förbundets mening bör den föreslagna lagstiftningen beträffande

lerorna endast genomföras om ytterst tungt vägande skäl kan åberopas härför. Några sådana skäl har utredningen emellertid enligt förbundets mening inte kunnat redovisa.

Sveriges advokatsamfund delar utredningens uppfattning att den betydelsefulla industri som baserats på de i samband med stenkolsfyndigheter förekommande eldfasta lerorna inte bör undandras det stöd som en koncessionslagstiftning innebär. Samfundet anser emellertid inte att det är helt klarlagt i vilken utsträckning den föreslagna nya lagbestämmelsen om lerorna innebär en utvidgning av koncessionssystemets räckvidd. Att den innebär en viss utvidgning och därmed, i vart fall för ett antal fastighetsägare, ett betydelsefullt ingrepp i deras fria förfoganderätt över sin mark är dock uppenbart.

Eftersom en utvidgning av nuvarande koncessionslagstiftning inte bör genomföras utan starka skäl, ifrågasätter samfundet om inte hit hörande fråga — i likhet med den av utredningen diskuterade men tills vidare avvisade tanken på att föra in kaolinleror under koncessions-systemet — bör anstå och prövas i ett vidare sammanhang.

Förslag om att den nya lagen även skall omfatta fyndigheter av kaolinleror framför *bergmästarna i västra, östra och södra distrikten, Höganäs AB, IVA* och *Sveriges industriförbund*.

De tre *bergmästarna* anger att kaolin är av "livsviktig" betydelse för framställning av eldfast tegel samt även har ett förekomstsätt som motiverar att den införs under den föreslagna lagen om vissa mineralfyndigheter.

Mot utredningens ställningstagande i fråga om kaolinlerorna talar enligt *IVA* inte bara dessa lerors sällsynthet och speciella förekomstsätt utan även det förhållandet att leror av kaolintyp är synnerligen lätta att avgränsa från andra lertyper samt att handeln med kaolinleror under senare år avsevärt försvårats genom den över hela världen påtagliga bristen på sådana leror. Med hänsyn härtill och då man kan förutse att bristsituationen torde vara bestående åtskillig tid framöver, finner akademien det väl motiverat att kaolinleror redan nu blir föremål för reglering enligt det av utredningen framlagda förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter.

Akademien diskuterar i detta sammanhang huruvida inte även *expanderande leror* borde bli föremål för reglering. Ifrågavarande leror uppfyller vad som ovan sagts om kaolinlerorna. En industriell verksamhet är under uppbyggnad och förväntas få betydelse för utvecklingen av nya betongtyper. Akademien stannar dock för att frågan om reglering av dessa leror tills vidare bör kunna anstå.

Höganäs AB framhåller att samtliga leror som är av värde för bolagets tillverkning av eldfasta och klinkrade produkter kännetecknas av att de innehåller kaolinit till olika mängd. Utanför stenkolsformationen bryts — i trakten av Näsium — leror med hög halt av kaolinit. Dessa

är, på grund av sin kemiska kvalitet och vissa speciellt värdefulla plastiska egenskaper, av grundläggande betydelse för tillverkningen av eldfast material i Bjuvsverken. Eftersom dessa leror karaktären av unika fyndigheter, vilka med lätthet kan skiljas från andra lertyper av enklare slag, finner bolaget — i motsats till utredningen — att starka skäl föreligger att låta den nya lagstiftningen jämväl omfatta ifrågavarande kaolinleror. Att hänskjuta frågan till utredning i annat sammanhang och därmed försena avgörandet är enligt bolagets uppfattning klart otillfredsställande.

I ett kompletterande tillägg till sitt remissyttrande har Höganäsbolaget uppgivit att det under senare tid visat sig att den svenska pappersindustrin har ett ökande behov av den sällsynta råvara som leror med hög kaolinhalt utgör. Den tilltagande knappheten på detta material har därför skapat viss oro inom branschen helst som de svenska pappersbruken f. n. är helt beroende av utlandet för denna försörjning. Vid nyligen företagna prospekteringar i trakterna kring Näsrum har bolaget konstaterat att det bland där förekommande kaolinfyndigheter finns sådana leror som med stor sannolikhet efter viss anrikning kan ge en kaolinkvalitet som lämpar sig för pappersframställning.

Kommerskollegium konstaterar att kaolinleror som är belägna utanför stenkolsformationen hittills brutits utan stöd av särskild lagstiftning. Med hänsyn härtill och eftersom frågan om en utvidgning av kretsen av koncessionspliktiga mineral legat utanför ramen för gruvrättsutredningens arbete, delar kollegiet utredningens uppfattning att frågan om kaolinlerorna bör tas upp i ett vidare sammanhang.

Frågan om uran och torium skall omfattas av koncessionsplikt diskuteras av några remissinstanser. *Bergmästarna i södra, västra och östra distrikten* kritiserar förslaget om att uran och torium även i fortsättningen skall hänföras till de koncessionspliktiga mineralerna. De konstaterar vidare att det med all sannolikhet finns brytvärda förekomster av uran och uranföreningar inom landet samt att det är önskvärt att stimulera till ökad prospektering efter sådana fyndigheter. Denna effekt uppnås bäst genom att inmutningssystemet får tillämpas även på uranmalm. Liknande synpunkter framför *bergmästaren i norra distriktet*. Den utökade kontroll över uranbrytning som samhället kan vilja upprätthålla synes enligt sistnämnd bergmästares uppfattning kunna tillgodoses genom komplettering av atomenergilagern.

Att många skäl talar för att uran tas upp bland de inmutningsbara mineralerna framhålls även i *Svenska gruvföreningens* remissyttrande. Med hänsyn till att eventuella nyfynd av betydelse kan förväntas ske i fjällens och fjällrandens skifferar — utanför de nuvarande malmregionerna — anser föreningen emellertid att ett bibehållande t. v. av koncessionsplikten i fråga om uran inte behöver medföra några större och omedelbara nackdelar.

Kommerskollegium anser att de skäl som vid uranlagens tillkomst talade för koncessionssystemet i huvudsak alltjämt har samma giltighet. Vad gäller påståenden om att en övergång till inmutningssystemet skulle stimulera till ökad prospektering framhåller kollegiet att det hit-tillsvarande ringa intresset för sådan verksamhet främst torde bero på bristande lönsamhet. De låga världsmarknadspriserna på uran gör att det är ekonomiskt fördelaktigare att importera uran.

Även *AB Atomenergi* delar utredningens uppfattning att övervägande skäl tills vidare talar för att uran- och toriumhaltigt mineral skall vara koncessionspliktiga.

Frågan om koncessionsplikten bör utvidgas till att avse även andra mineraliska ämnen än dem utredningen diskuterat tas upp på några håll.

Kommerskollegium finner det angeläget att en särskild utredning tillsätts med uppdrag att göra en allmän översyn av nämnda fråga. Enligt kollegiet borde en sådan översyn omfatta också frågan om omprövning av i vilken utsträckning mineraler och bergarter bör vara föremål för inmutning.

Med hänvisning till utredningens uttalande att det från samhälls-ekonomiska eller allmänpolitiska utgångspunkter måhända kan anföras motiv att göra utnyttjandet av andra mineral än de som omfattas av gällande lagstiftning beroende av koncession, t. ex. kalksten, kvarts, fältspat, grus och sand erinrar *JK* bl. a. om naturvårdslagens bestämmelser om vissa täkter samt om direktiven till den av justitieministern tillsatta grustäktskommittén. Enligt *JK* finns det skäl undersöka om inte ett samhällsekonomiskt lämpligt utnyttjande av ifrågavarande naturtillgångar, med hänsynstagande till naturvårdens intressen, kan komma till stånd genom att de aktuella mineralen förs in under den föreslagna koncessionslagen.

Vad gäller *flusspat* konstaterar *SGU* att intresset för detta mineral ökat kraftigt under senare tid. Det har fått stor användning bl. a. inom stålindustrin och som råmaterial vid framställning av fluor. Eftersom en inhemsk brytning av flusspat kan bli aktuell kan det enligt verkets mening ifrågasättas om det inte finns skäl att underlätta en exploatering av detta viktiga mineral genom att föra in det under gruvlagstiftningen. Flusspat uppträder i naturen på samma sätt som inmutningsbara mineral och ofta tillsammans med sådana. Enligt verkets uppfattning skulle det därför vara mest naturligt att göra även detta mineral inmutningsbart.

Utredningens uppfattning att man har att räkna med ett mycket ringa antal koncessionsärenden samt att det därför är föga meningsfullt att genom lagbestämmelser i detalj reglera sådana frågor som koncessionstidens längd, möjlighet till förlängning, koncessionsområdets maximistorlek, arcalavgifter m. m. har vid remissbehandlingen

endast kommenterats av *AB Atomenergi*, *Svenska gruvföreningen* och *Svenska teknologföreningen*, vilka i princip helt ansluter sig till nämnda uppfattning.

5.3 Koncession

Den föreslagna ordningen med en uppdelning i undersökningskoncession och bearbetningskoncession godtas genomgående av remissinstanserna.

SGU konstaterar att den sakliga och formella genomarbetning av lagbestämmelserna som föranletts av skillnaden mellan undersöknings- och bearbetningskoncession måste underlätta en tillämpning av lagstiftningen och bli till gagn för alla parter.

Svenska gruvföreningen finner den föreslagna uppdelningen lämplig och tillstyrker förslaget i denna del. Föreningen understryker emellertid samtidigt att den fäster stor vikt vid den föreslagna möjligheten att förena en undersökningskoncession med rätt för innehavaren att under vissa förutsättningar erhålla även bearbetningskoncession. I likhet med utredningen anser föreningen det nödvändigt, om mera betydande satsningar på undersökningsarbete från enskilda intressenters sida skall kunna påräknas, att garantier ges för att prospekterande företag får tillgodogöra sig de fyndigheter som de träffar på. Liknande synpunkter framför bl. a. *Svenska teknologföreningen* och *Skånes handelskammare*.

Höganäs AB betonar vikten av att bearbetningskoncession skall kunna meddelas direkt utan föregående undersökningskoncession. En sådan ordning bör enligt bolagets mening i varje fall tillämpas i fråga om fyndigheter av stenkol och lera, vilkas belägenhet i stor utsträckning är allmänt kända.

AB Atomenergi konstaterar i detta sammanhang att prospektering efter uranfyndigheter är en relativt dyrbar och resurskrävande verksamhet. Man har därför anledning räkna med att endast en begränsad krets av företag med allsidiga tekniska och ekonomiska resurser kommer att engagera sig i sådan verksamhet. Det är under sådana förhållanden angeläget att lagens regler inte bara ger förutsättningar för en aktiv försörjningspolitik från statens sida utan också utformas så att ett prospekteringsintresse uppehålls från företagets sida. I förslaget har man sökt ta hänsyn härtill genom att undersökningskoncession kan förenas med rätt för innehavaren att under vissa förutsättningar erhålla även bearbetningskoncession. Bolaget tillstyrker detta förslag.

Förslaget om att koncession alltid skall avse bestämt område och gälla viss tid lämnas i huvudsak utan erinran av remissinstanserna. *Skånes handelskammare* framhåller dock att kravet på en tidsbegränsning av koncession i särskilda fall bör kunna slopas.

Hovrätten över Skåne och Blekinge finner att reglerna om en tidsbegränsning av koncession utan rätt till förlängning kan motverka det intresse för prospektering som man önskat främja genom införandet av möjligheten att förena en undersökningskoncession med rätt att även få bearbetningskoncession. En beviljad koncession kommer måhända inte att ge tillräcklig trygghet för de investeringar som koncessionsinnehavaren eljest skulle kunna vilja göra. Enligt hovrättens mening bör därför närmare övervägas om inte innehavare av bearbetningskoncession bör ha samma rätt till förlängning av koncessionstiden som enligt 43 § andra stycket 4 p. minerallagen skall tillkomma innehavare av äldre rättighet och som utmålsinnehavare får enligt 6 kap. 5 § gruvlagsförslaget. Även i övrigt finner hovrätten att utredningens tanke att ansökan om förlängd koncessionstid skall betraktas som ansökan om ny koncession inte förefaller vara tillräckligt övervägd. Sålunda redovisar betänkandet inte vilken verkan en sådan regel skulle få på bestämmelserna om hinder för bearbetning.

De av utredningen angivna riktlinjerna för koncessionsområdets storlek — inte mer än 50 hektar utan starka skäl — och för koncessionstidens längd — normalt inte längre än 3—5 år för undersökningskoncession och inte längre än 25 år för bearbetningskoncession — lämnas utan invändningar av Svenska gruvföreningen. Höganäs AB finner den angivna storleksordningen för koncessionsområde väl avvägd och ägnad att minska olägenheterna för enskilda markägare och det allmänna. Bolaget betonar dock att koncession bör kunna ges en mindre omfattning än 50 hektar när detta är lämpligt från brytningssynpunkt.

Förslaget om att förhållandet mellan koncessionerad verksamhet och motstående allmänna och enskilda intressen skall lösas genom en relativt summarisk prövning vid koncessionsgivningen, samtidigt som lagstiftningen angående användning av mark och vatten i allmänhet blir fullt ut tillämplig på den aktuella verksamheten, har kommenterats av flera remissinstanser.

JK finner att den föreslagna ordningen förefaller att vara bättre än de tre andra alternativ som utredningen diskuterat. Förutsättningen att koncessionsinnehavare skall vara underkastad viss annan lagstiftning kommer dock inte till uttryck på annat sätt än genom en bestämmelse i förslaget till kungörelse om tillämpning av den nya lagen. Enligt JK:s mening får emellertid denna förutsättning anses vara av sådan betydelse att den bör intagas i själva lagen.

Naturvårdsverket anser att naturvårdsintressena inte kommer att kunna bevakas tillräckligt effektivt med en av utredningen föreslagen ordning för beredande av koncessionsärenden. Enligt verkets mening bör det därför övervägas om det inte i ärenden rörande såväl undersöknings- som bearbetningskoncession bör föreskrivas ett obligatoriskt

remissförfarande till länsstyrelsen i egenskap av regional naturvårdsmyndighet. Det kan vidare ifrågasättas om inte verket bör höras i ärenden av speciell betydelse.

Naturvårdsverket konstaterar vidare att undersökningsarbete i vissa fall torde kunna innebära betydande ingrepp i landskapsbilden och att det därför kan ifrågasättas om undersökningsarbeten generellt skall regleras genom ett enklare förfarande än det som skall gälla vid fråga om bearbetning av fyndighet. Det bör i stället övervägas att inför sådana undersökningsarbeten som förutsätter provbrytning av någon betydelse tillämpa en noggrann prövning av koncessionsansökan. Detta torde som regel innebära att endast ansökan om koncession för undersökning avseende olja och gas skulle kunna handläggas genom ett enklare förfarande. Ett sådant förfarande förutsätter emellertid att generella säkerhetsföreskrifter utfärdas för hanteringen av eventuellt förkommande fyndigheter av olja och gas.

Naturvårdsverket finner slutligen att ett obligatoriskt hörande av naturvårdsintressena bör föreskrivas även för fall då frågan uppkommer om att anvisa mark för arbete ovan jord. Som regel torde det därvid vara tillräckligt att länsstyrelsen hörs.

Planverket konstaterar att koncessionspliktiga fyndigheter inom södra delen av landet ofta är lokaliserade till tätbebyggda områden eller områden där ytterligare exploatering för bebyggelse är att vänta. Det är därför av vikt att det till grund för koncessionsprövningen liggande remissförfarandet blir så fullständigt som möjligt inom ramen för det av utredningen förordade alternativet till koncessionssystem. Detta gäller även undersökningskoncession eftersom planmyndigheterna har stort intresse av att på ett tidigt stadium få kännedom om åtgärder som kan leda till en ändrad markanvändning. En sådan ordning torde inte bli särskilt betungande med hänsyn till att antalet koncessionsärenden enligt utredningens uppfattning kommer att bli ringa.

Liknande synpunkter framför *lantmäteristyrelsen*. Styrelsen framhåller därvid att ett remissförfarande på undersökningsstadiet även gagnar den som ansöker om koncession genom att han på så sätt får kännedom om pågående utveckling i fråga om motstående intressen och därigenom redan från början kan beakta dessa intressen vid inriktningen av undersökningarna. Styrelsen förutsätter vidare att myndigheter och kommuner som berörs av en ansökan om bearbetningskoncession regelmässigt kommer att tillställas det underlagsmaterial som ingår i ansökningshandlingarna och som behövs för bedömningen.

Länsstyrelsen i Malmöhus län förordar likaledes att alla ansökningar om koncession — således även om undersökningskoncession — genast remitteras till bl. a. berörd länsstyrelse. Med hänsyn till att ingående undersökningar kan bli nödvändiga för bedömning av ett företags inverkan på motstående intressen finner länsstyrelsen vidare, att konces-

sionsmyndighetens och remissorganens befattning med frågan inte kan bli så allmän och summarisk som förutsätts av utredningen. Även frågan, huruvida koncession skall medges från det allmännas synpunkt, kräver ingående prövning, varvid det måste få ankomma på länsstyrelsen och vederbörande kommun att göra olika avvägningar och föreslå villkor i koncessionsbeslutet.

IVA säger sig med tanke på rättsskyddet för enskilda intressen inte kunna acceptera "en relativt summarisk prövning". Akademien anser att koncessionsgivningen bör föregås av en ingående prövning av företagets inverkan på enskilda intressen, inte minst med hänsyn till inom området av markägare etablerad eller definitivt planerad verksamhet. En motsatt uppfattning redovisar *Svenska gruvföreningen* genom uttalandet, att det av utredningen föreslagna förfarandet bör kunna fungera tillfredsställande.

Utredningens förslag i fråga om koncessionsvillkoren har lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser.

Kommerskollegium ifrågasätter om det vid nu aktuell koncessionsgivning kan anses motiverat med en lika långt gående reglering av en koncessionsinnehavares rörelsefrihet som vid koncession enligt lagen om kontinentalsockeln. I fråga om denna har staten tillerkänts ensamrätt att utforska och utvinna naturtillgångar, något som ej gäller vanliga landområden. I huvudsak är det föreskrifterna om "företagets ledning" och "användning av utvunna produkter" som kollegiet av principiella skäl vänder sig mot. Kollegiet föreslår att dessa båda föreskrifter utgår ur lagtexten. Kollegiet erinrar i detta sammanhang om att det beträffande uran och torium, för vilka det kan finnas behov av en mera vittgående reglering, gäller särskilda bestämmelser enligt atomenergilagen. Några betänkligheter mot att slopa berörda föreskrifter i lagförslaget torde därför ej föreligga.

Svenska gruvföreningen finner ingen anledning till erinran mot förslaget att koncession skall kunna förenas med föreskrifter till skydd för allmänna intressen eller enskild rätt. Vad gäller föreskrifter om uttag av royalty eller liknande avgifter i samband med bearbetning delar föreningen utredningens uppfattning att dessa frågor inte bör närmare regleras i lagen. Storleken och sättet för avgiftens beräkning bör sålunda avgöras med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall.

Länsstyrelsen i Skaraborgs län förutsätter att det vid koncessionsgivning, i likhet med tillståndsgivning enligt 10 § naturvårdslagen, skall kunna meddelas sådana föreskrifter att företagets menliga inverkan på landskapsbilden såvitt möjligt begränsas eller motverkas.

SGU understryker mot bakgrund av erfarenheterna från oljefynden i Nordsjön det synnerligen angelägna i att den geologiska och geofysiska information, som undersökningar och bearbetning av olje- och saltfyndigheter lämnar, verkligen tillvaratas och att tillräckliga resurser ställs till förfogande för en bearbetning av dessa data.

Att frågan om behovet av återställningsarbeten bör ägnas stor uppmärksamhet vid koncessionsgivningen betonar bl. a. *länsstyrelserna i Malmöhus och Örebro län* samt *Svenska teknologföreningen*. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* ifrågasätter i detta sammanhang om det inte bör föreskrivas i lagen att koncessionshavare vid koncessionens utgång skall vara skyldig att på begäran av markägaren ta bort byggnader o. d. som denne inte önskar behålla.

Reglerna om att koncession i vissa fall skall kunna återkallas oberoende av försummelse från koncessionsinnehavarens sida kritiscras av några remissinstanser.

Hovrätten över Skåne och Blekinge säger sig därvid vidhålla den uppfattning som hovrätten gav till känna inför 1963 års ändringar i stenkolslagen (prop. 1963: 176 s. 32). Hovrätten påpekade i detta sammanhang bl. a. att värdet av de i lagförslaget upptagna detaljerade reglerna om förverkande av koncession genom försummelse från koncessionsinnehavaren skulle bli illusoriska om man därjämte möjliggör återkallelse i vissa likartade inte närmare preciserade fall. Avstående av koncession utan ersättning borde därför behandlas som förverkande. I den mån lagens regler härom inte kunde anses tillräckliga borde dessa kompletteras. Återkallelse av koncession i andra fall borde medföra rätt till ersättning.

Svenska teknologföreningen finner den föreslagna reglen otillfredsställande eftersom den givetvis kommer att minska koncessionsinnehavarens trygghet och därmed kan få en dämpande effekt på den totala undersökningsverksamheten för de aktuella mineralerna. En liknande uppfattning redovisar *Svenska gruvföreningen*.

Den av ledamoten Bolding reservationsvis framförda uppfattningen att koncessionshavaren vid återkallelse enligt nu aktuella bestämmelser skall ha en lagfäst rätt till ersättning delas av *JK, kommerskollegium, IVA, OPAB, Svenska petroleum institutet, Svenska gruvföreningen, Svenska teknologföreningen, LKAB, Sveriges advokatsamfund, bergmästaren i norra distriktet* och *Skånes handelskammare*.

De föreslagna bestämmelserna om förberedande undersökningar har berörts i några remissyttranden.

Lantmäteristyrelsen konstaterar därvid att dessa regler inte har någon motsvarighet vare sig i stenkolslagen eller uranlagen samt att de inte heller har införts i förslaget till gruvlag. De frågor man avser att reglera genom dessa bestämmelser synes närmast vara av samma karaktär som de som föreligger vid ianspråktagande av mark för undersökningsarbete i dagen när överenskommelse inte kan träffas. Enligt lantmäteristyrelsens mening finns anledning att närmare undersöka om inte föreliggande frågor lämpligen kan tillgodoses inom ramen för de föreslagna bestämmelserna om anvisande av mark.

Bergmästarna i södra, västra och östra distrikten finner att om-

fånget av avsedda undersökningsarbeten kan bli avsevärt större än utredningen angivit eftersom det i lagtexten talas både om uppförande av byggnad och anläggning av vägar. Avsikten med reglerna är att vinna tid. Eftersom en rättsägare givetvis måste ha rätt att överklaga tillsynsmyndighetens beslut är det tveksamt om denna målsättning kan infrias. Därtill kommer att ifrågavarande lösliga sätt att exproprieras skulle försätta vederbörande rättsägare i en mycket osäker situation. Bergmästarna avstyrker därför att de aktuella förslagen upphöjs till lag.

Naturvårdsverket anser att tillstånd till förberedande undersökning lämpligen kan lämnas på sätt som utredningen föreslagit under förutsättning att sådan undersökning inskränker sig till arbeten av mindre ingripande art. Som exempel på sådana förberedande undersökningar har utredningen nämnt geofysiska undersökningar. Om arbetet skulle innebära större ingrepp, t. ex. provbrytning, anser verket att vederbörande naturvårdsmyndighet — länsstyrelsen — bör höras innan tillstånd lämnas.

5.4 Anvisande av mark m. m.

Utredningens förslag angående anvisande av mark till koncessionsinnehavaren har lämnats utan erinran av det stora flertalet remissinstanser.

Lantmäteristyrelsen utgår från att de problem som möter vid anvisande av mark för undersökningsarbete i vissa avseenden torde vara i stort sett desamma som de som kan aktualiseras vid ianspråktagande av mark för bearbetning. Det bör därför enligt styrelsens mening övervägas om inte behovet av regler för anvisande av mark för såväl undersökning som bearbetning kan tillgodoses inom ramen för ett förrättningsförfarande.

Bibehålles ett särskilt förfarande för anvisning av mark för undersökning anser lantmäteristyrelsen emellertid att ifrågavarande bestämmelser bör förtydligas och kompletteras så att det klarare än enligt utredningens förslag framgår hur och under vilka former anvisandet skall ske samt hur beslut skall redovisas och dokumenteras.

Lantmäteristyrelsen konstaterar vidare att anvisande av mark för bearbetning skall ske genom förrättning. Av förslaget framgår inte fullt tydligt i vad mån förrättning är obligatorisk även i det fall då sökanden själv helt disponerar marken eller då överenskommelse kan träffas med dem som disponerar den. Enligt lantmäteristyrelsens mening talar vissa skäl för att förrättningsförfarandet bör tillämpas även i dessa fall, bl. a. undviker man därigenom risken att oklarheter uppstår om vilken mark som skall anses höra till "gruvegendomen".

Enligt förslaget får förrättningsmannen något större möjligheter än enligt gällande rätt att pröva sökandens behov av mark. Det bör enligt

lantmäteristyrrelsens mening övervägas, med hänsyn till bl. a. berörda enskilda intressen, att ytterligare öka möjligheterna att jämka område som sökanden önskar få sig anvisat. Skulle det sedermera visa sig att området behöver utvidgas är detta fullt möjligt enligt föreslagna bestämmelser.

OPAB påtalar att lagförslaget såvitt avser bestämmelserna om anvisande av mark för bearbetningskoncession inte innehåller uttryckliga bestämmelser motsvarande dem som gäller för undersökningsarbete och som ger koncessionsinnehavare rätt att uppföra vissa byggnader och att inom koncessionsområdet begagna eller anlägga erforderlig väg. OPAB förutsätter att sådan rätt gäller även för innehavare av bearbetningskoncession och föreslår, att detta kommer till klart uttryck genom den fortsatta departementsbehandlingen.

Förslaget att mark som anvisats för kortare tid än fem år, inte skall behöva lösas hälsas med tillfredsställelse av *Svenska gruvföreningen* och *Höganäs AB*. Sistnämnda remissinstans framhåller därvid att regeln med säkerhet kommer att leda till att ianspråktagen mark snabbare återställs till båtnad inte bara för den enskilde markägaren utan även för det allmänna miljöskyddsintresset.

I anslutning till det av utredningen diskuterade men förkastade förslaget att även markanvisning inom ett koncessionsområde borde ske efter en allsidig prövning med beaktande av samtliga berörda intressen instämmer *Svenska gruvföreningen* i uppfattningen att en sådan ordning i praktiken skulle innebära en dubbling av koncessionsprövningen. Föreningen understryker betydelsen av att koncessionären efter koncessionsbeslutet kan känna trygghet beträffande rätten att mot skäligen ersättning få disponera erforderlig mark. En otrygghet härvidlag skulle försämra möjligheterna att få till stånd skäligen uppgörelser med markägarna och därmed även möjligheterna att utnyttja ifrågakvarande naturtillgångar.

Förslagets bestämmelser om *f r e d a d e o m r å d e n*, dvs. områden inom vilka arbete inte alls eller endast efter särskilt medgivande får bedrivas, lämnas i huvudsak utan erinran av flertalet remissorgan.

Höganäs AB påpekar att nu gällande regler i stenkolslagen medger att underjordsbrytning får bedrivas ända fram till tomt- eller trädgårdsgränser. Utredningens förslag innebär att inte heller sådan brytning får ske närmare än 100 meter från tomt eller trädgård kring bostadsbyggnad. Enligt bolagets mening är denna regel, som synes ha tillkommit främst i enhetlighetens intresse, en drastisk skärpning som svårligen låter sig motiveras utifrån överväganden om risker och olägenheter till följd av underjordsbrytningar. Bolaget föreslår därför att nu gällande regler bibehålls i den nya lagen.

Bolaget konstaterar vidare att det är av avgörande vikt för den som erhåller en bearbetningskoncession att senare tillkomna hinder inte

omöjliggör för honom att tillgodogöra sig den fyndighet, för vilken koncessionen beviljats. Utredningens förslag i 4 § sista stycket, att hinder som uppräknas i första stycket samma paragraf ej skall gälla gentemot bearbetningskoncession, om hindret uppkommit efter koncessions beviljande, är ägnat att skapa viss trygghet för koncessionsinnehavaren i detta avseende. Regelns värde förringas emellertid avsevärt därav, att annan lagstiftning än den gruvrättsliga speciallagstiftningen innehåller regler av förfoganderättsinskränkande och expropriativ art, vilka kan på ett avgörande sätt påverka koncessionshavarens ställning, även om rättsläget i detta avseende ännu framstår som oklart. Det finns särskilt skäl att beakta betydelsen av det alltmera omfattande fysiska planlägningsarbetet och bolaget vill kraftigt understryka vikten av att vid planarbetets bedrivande länsstyrelser och övriga planmyndigheter tar erforderlig hänsyn till existerande koncessionsrättigheter, så att brytningen av förkommande fyndigheter ej motverkas eller hindras. Att så sker synes särskilt motiverat med hänsyn till koncessionshavarens mycket begränsade möjligheter att enligt gällande byggnadslagstiftning erhålla gottgörelse för det intrång, som han kan åsamkas genom att han till följd av ny plan förhindras bearbeta fyndigheter inom det område på vilket han fått bearbetningskoncession.

Att visst område kring allmän väg enligt utredningens förslag generellt skall vara fredat från undersökning och bearbetning kritiserar av bl. a. *Svenska gruvföreningen*, *Svenska teknologföreningen*, *Höganäs AB*, *IVA* och *AB Atomenergi*. Flera av dessa remissinstanser betonar därvid att det i vart fall är angeläget att dispensgivningen kommer att bli liberal, särskilt vad gäller mindre vägar med obetydlig trafik. *Höganäs AB* framhåller i detta sammanhang att vägnätet inom bolagets huvudsakliga koncessionsområde är rikt förgrenat samt att åtskilliga av de där befintliga vägarna har karaktären av allmänna utan att de därför behöver vara trafikerade i någon större omfattning. Bolaget erinrar också om att ifrågavarande hinder kommer att få allt större betydelse i takt med den accelererande utbyggnaden av vägnätet. Denna utbyggnad leder endast i undantagsfall till nedläggning av sådana redan befintliga vägar vilka samtidigt förlorar större delen av sin betydelse som kommunikationsled.

Statens vägverk crinrar om att förevarande bestämmelser bör anpassas till byggnadsförbudsbestämmelserna i den kommande nya lagen om allmänna vägar.

Såvitt angår "område som upptages av elektrisk kraftstation eller industriell anläggning" finner *IVA* behov av att anläggningsbegreppet blir närmare preciserat i lagtexten. *Höganäs AB* förutsätter i detta sammanhang att ledningar för överförande av elektrisk kraft inte skall anses ingå i sådant område.

Den föreslagna reservregeln som ger Kungl. Maj:t befogenhet att förordna om fredande av visst område när det kan antas att undersökning eller bearbetning av där belägen fyndighet kan komma att hindra eller avsevärt försvåra sådan förekommande eller planerad användning av marken som är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt kritiserats av några remissinstanser. *Höganäs AB* finner att ifrågavarande regel gör det möjligt att på administrativ väg försätta den nya lagen ur kraft på betydelsefulla områden och avstyrker därför förslaget.

Hovrätten över Skåne och Blekinge ifrågasätter behovet av den föreslagna reservregeln. Hovrätten finner därvid att de skäl som anfördes för motsvarande regel i gruvlagsförslaget inte är särdeles bärkraftiga. Än mindre skulle i så fall reservregeln fylla något egentligt behov i minerallagen där koncession — till skillnad från inmutning — är beroende av diskretionär prövning och inte kan erhållas såsom en rätt för var och en. Hovrätten avstyrker därför att den föreslagna reservregeln upptas i minerallagen. Även om regeln anses fylla ett visst behov och därför bör finnas, förmenar hovrätten att den givits en alltför vag utformning. Kungl. Maj:t skulle därigenom få praktiskt taget fria händer att meddela sådant förordnande. Hovrätten anser därför att ordalagen i bestämmelsen bör skärpas så att det t. ex. skall krävas att det är av särskild vikt från allmän synpunkt att undersökning eller bearbetning ej sker.

Likande negativa synpunkter angående behovet av en särskild reservregel framför *Svenska gruvföreningen*.

Svenska teknologföreningen finner liksom tidigare beträffande motsvarande regel i förslaget till ny gruvlag, att reservregeln tyder på framsynthet hos utredarna och ger möjlighet att anpassa lagen till en snabb teknisk och samhällelig utveckling. Föreningen uppfattar det dock som stötande för rättskänslan att reservregeln också ger möjlighet att sätta lagen om vissa mineralfyndigheter ur spel. Föreningen vill därför föreslå att reservregeln utformas så att Kungl. Maj:t kan förordna om fredande av visst område under en tid av högst två år och att det inom denna tid skall framläggas proposition om ändring i lagen för det aktuella fallet. Tiden två år medger gott utrymme för utredning och remissbehandling av en så pass enkel fråga som att komplettera listan över fredade områden i lagen om vissa mineralfyndigheter.

Även *kommerskollegium* hänvisar i denna del till sitt remissyttrande över förslaget till ny gruvlag och ifrågasätter på där ingivna skäl om det är principiellt riktigt att ge Kungl. Maj:t befogenhet att utan riksdagens hörande utvidga kretsen av fredade områden.

En klart positiv inställning till den föreslagna reservregeln redovisar *fortifikationsförvaltningen* med instämmande från *ÖB*.

5.5 Avgifter till jordägare m. m.

Förslaget om avskaffande av jordägareavgifter för fyndigheter av olja, gas och salt lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser och tillstyrks av bl. a. *kommerskollegium, Svenska gruvföreningen och Sveriges advokatsamfund.*

Negativa eller kritiska synpunkter på förslaget framför *bergmästarna i södra, västra och östra distrikten, länsstyrelsen i Örebro län samt hovrätten över Skåne och Blekinge.* Sistnämnda remissinstans anser att ett bibehållande av avgiftsrätten även för olja, gas och salt kan ha sin psykologiska betydelse och göra jordägaren mer positivt inställd till bearbetning av fyndighet på hans mark. Därtill kommer att de områden där olja eller gas kan väntas förekomma redan omfattas av meddelade undersökningskoncessioner vari upptagits rätt för koncessionsinnehavaren att framdeles även få bearbetningskoncession. Det vore därför enligt hovrättens mening i viss mån olyckligt att nu slopa den rätt till avgift som jordägarna på dessa områden enligt gällande lagstiftning kunnat räkna med för det fall olja eller gas påträffas. Med hänsyn också till det tämligen ringa belopp det rör sig om i förhållande till det värde utvinningen av olja eller gas skulle få anser hovrätten att någon begränsning i fråga om typ av fyndighet inte bör göras när det gäller jordägares rätt till avgift.

LRF kan i och för sig acceptera utredningens påstående om det svaga sambandet mellan ifrågavarande djupt liggande fyndigheter och de för jordäganderätten typiska befogenheterna men hyser likväl den uppfattningen, att åtminstone skälighetssynpunkten talar för att avgifterna bibehålls. Förbundet erinrar härvid om att jordägarna dock rent principiellt tillhandahåller marken även om utnyttjandet av fyndigheten sker utan insats från deras sida.

Beträffande övriga jordägareavgifter framhåller *Sveriges advokatsamfund* att det i huvudsak torde vara riktigt att tillämpa samma reglering som i gruvlagen så länge det gäller underjordsbrytning och mineral av sådan karaktär som uran. Det ter sig däremot enligt samfundets mening mindre tilltalande att brytning av högklassiga leror i dagbrott skall kunna ske mot en ringa och tidsbegränsad avgift till jordägaren, medan andra jordägare med mindre högklassiga leror kan till fullo utnyttja dessas ekonomiska värde. Det kan därför enligt samfundets mening ifrågasättas om inte hela principen för jordägaravgift på leror bör tas upp till ny och förutsättningslös prövning.

Utredningens ställningstagande i fråga om *f y n d a n m ä l a n* och *e r s ä t t n i n g* å t *u p p t ä c k a r e* har inte mött några crinringar vid remissbehandlingen.

Förslaget att den nya lagen i princip skall göras tillämplig på koncessioner samt, i fråga om stenkol och lera, på privilegier och utmål,

som existerar vid lagens ikraftträdande, godtas allmänt av remissinstanserna.

Svenska gruvföreningen konstaterar i detta sammanhang att den föreslagna lösningen onekligen möjliggör en enklare reglering och undanröjer osäkerhet om vad som gäller beträffande äldre rättigheter.

I den del de föreslagna övergångsbestämmelserna innebär att jordägare förlorar rätt till avgift för bearbetningskoncession avseende olja, gas eller salt även när koncession beviljats på grund av en med äldre undersökningskoncession förenad rätt till bearbetningskoncession, ansluter sig *JK, kommerskollegium, SGU, länsstyrelserna i Skaraborgs och Örebro län, Lantbrukarnas riksförbund, Skånes provinsförbund av LRF, OPAB, Svenska petroleum institutet och Sveriges advokatsamfund* till den reservation som ledamöterna Lindbergson och Swarting avgivit.

6 Departementschefen

6.1 Allmänna synpunkter

I fråga om rätten att utvinna i jorden förekommande mineraltillgångar kan man i modern gruvlagstiftning i huvudsak urskilja tre olika system, nämligen jordäganderättssystemet, koncessionssystemet och inmutningssystemet. Grundtanken i jordäganderättssystemet är att mineralen tillkommer ägaren av den mark där de anträffas. Koncessionssystemet innebär att rätten att söka efter och bearbeta mineralfyndighet förutsätter tillstånd (koncession) av staten, som därvid har fri prövningsrätt i fråga om vem som skall få koncession. Enligt inmutningssystemet slutligen får i princip den som i föreskriven ordning först anmäler att han vill utnyttja en fyndighet ensamrätt till detta.

I svensk rätt tillämpas samtliga dessa system. Inmutningssystemet kan sägas ha blivit accepterat i svensk gruvrätt under förra hälften av 1700-talet och har sedan dess tillämpats beträffande vissa särskilt betydelsefulla mineral. Enligt gruvlagen (1938: 314) gäller detta system i fråga om s. k. inmutningsbara mineral, bl. a. de som bildar järn-, koppar-, bly- och zinkmalm. Koncessionssystemet tillämpas enligt den s. k. gruvrättsliga speciallagstiftningen i fråga om vissa mineraliska ämnen där särskilda skäl ansetts motivera en annan reglering än enligt inmutningssystemet. Denna lagstiftning utgörs av lagen (1886: 46 s. 1) angående stenkolsfyndigheter m. m. (stenkolslagen), som numera är tillämplig på stenkol, salt, olja, gas och alunskiffer, samt uranlagen (1960: 679), som gäller för uran och torium. Till koncessionslagstiftningen får också räknas lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln. Enligt denna tillkommer rätten att utforska sockeln och exploatera dess tillgångar staten, som kan upplåta tillstånd härtill åt annan. Mineral som inte omfattas av nu nämnda lagar tillkommer jordägaren. Bland de inte särskilt reg-

lerade mineraliska ämnena kan nämnas kalksten, kvarts, fältspat, grus och sand. Angående innebörden av begreppen mineral, mineraliskt ämne m. m. får jag hänvisa till avsnittet 3.1.

Den år 1963 tillsatta gruvrättsutredningen har i enlighet med sitt uppdrag företagit en samlad översyn av hela vårt gruvrättsliga system, sådant detta finns upptaget i gruvlagen, stenkolslagen och uranlagen. Utredningen avgav våren 1969 sitt huvudbetänkande (SOU 1969: 10) Ny gruvlag och redovisade återstoden av sitt arbete i betänkandet (SOU 1970: 45) Gruvrättslig speciallagstiftning. På grund av utredningens förslag och remissyttrandena över detta har inom industridepartementet utarbetats förslag till ny gruvlag, vilket genom prop. 1974: 32 nyligen förelagts riksdagen. Förslaget bygger liksom gällande gruvlag på inmutningssystemet, vilket dock i skilda hänseenden jämkats till förmån för samhällsintressena.

Gruvrättsutredningens förslag till gruvrättslig speciallagstiftning omfattar de mineraliska ämnen som f. n. är föremål för reglering i stenkolslagen och uranlagen. Innan jag tar upp detta förslag till närmare behandling vill jag kort redogöra för tillkomsten av gällande koncessionslagstiftning.

Vår nuvarande koncessionslagstiftning har väsentligen byggts upp inom ramen för eller genom utbrytning från 1886 års stenkolslag. Genom denna infördes ett koncessionssystem i fråga om stenkol, som tidigare varit inmutningsbart. Bakgrunden till detta var följande. På grund av stenkolsflötsernas vidsträckta utbredning och ringa mäktighet måste ojämförligt mycket större vidder tas i anspråk för stenkolsbrytning än för annan gruvdrift. Marken i de ifrågavarande områdena hade i allmänhet högre värde än marken i malmtrakter. Efter 1800-talets mitt hade utfärdats en mycket stor mängd mutsedlar och spekulation hade förekommit till förfång för fastighetsägarna och stenkolsindustrin. Att i det läget ersätta inmutningssystemet med frivilliga uppgörelser med fastighetsägarna skulle kunna hindra uppkomsten av nya stenkolsanläggningar, eftersom sådana krävde stora sammanhängande markområden. Genom ett koncessionssystem ansåg man sig däremot tillgodose såväl fastighetsägarens som industrins skäliga anspråk. Koncession skulle medges endast om ett verkligt industriellt behov fanns. Därigenom blev fastighetsägarna fredade mot det intrång som det dittills tillämpade inmutningssystemet medfört. Syftet med stenkolslagen var sålunda främst att genomföra en tillfredsställande reglering av förhållandet mellan stenkolsindustrin och fastighetsägarna.

Genom lagändring år 1917 fördes även saltfyndigheter in under stenkolslagen. Man hänvisade härvid till att salt av geologiska orsaker endast kunde finnas inom trakter som i fråga om markanvändning liknade dem, där stenkol förekom, och till att de skäl som föranlett koncessionsförfarandet beträffande stenkol var tillämpliga även beträffande saltfyndigheter.

År 1933 utsträcktes stenkolslagen till att gälla även olje- och gasfyndigheter. De skäl som medfört att stenkols- och saltfyndigheterna fördes in under koncessionssystemet ansågs föreligga även beträffande olje- och gasfyndigheter. År 1942 gjordes genom ett nytt tillägg till stenkolslagen också rätten att för utvinnande av olja eftersöka och bearbeta alunskifferfyndigheter beroende av koncession. Departementschefen hänvisade härvid (prop. 1942: 330) till bl. a. oljans betydelse och de möjligheter ett koncessionsförfarande gav att tillgodose allmänna intressen. Uttalandet innebar en viss förskjutning i fråga om motiven för koncessionslagstiftning jämfört med tidigare.

År 1945 infogades i stenkolslagen bestämmelser om rätt att söka efter och bearbeta fyndigheter av uranhaltigt mineral m. m. Departementschefen framhöll därvid (prop. 1945: 372) den utomordentliga och särregna betydelse som uran och uranföreningar redan hade och framdeles kunde få inte minst från försvars- och utrikespolitisk synpunkt. Med hänsyn härtill framstod som uppenbart att avsevärda olägenheter och vådor var förbundna med en ordning enligt vilken vem som helst ägde fritt förfoga över dessa naturtillgångar och det var därför angeläget att snabbt vidta åtgärder varigenom utnyttjandet av sådana tillgångar ställdes under statlig kontroll. Eftersom uranhaltigt mineral av beskaffenhet att kunna praktiskt tillgodogöras i vårt land huvudsakligen förekom inom alunskifferfyndigheter, ansågs bestämmelserna om sådana fyndigheter i stort sett kunna ges motsvarande tillämpning på fyndigheter av uranhaltigt mineral.

År 1956 överfördes de bestämmelser i stenkolslagen som avsåg rätt till bl. a. bearbetning och utförsel av uran till en ny lag, atomenergilagen (1956: 306). Enligt denna lag krävs tillstånd av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer för att bl. a. ta befattning med uran eller annat atombränsle. Stenkolslagens återstående bestämmelser angående fyndigheter av uranhaltigt mineral m. m. ersattes år 1960 av uranlagen, som också bygger på koncessionssystemet. Vid tillkomsten av uranlagen framhöll departementschefen (prop. 1960: 160) att uranfyndigheterna inom en nära framtid sannolikt skulle komma att spela en betydande roll för folkhushållet och att med hänsyn därtill starka skäl måste föreligga för att samhället skulle avhända sig de möjligheter att befordra och kontrollera tillgodogörandet av uranfyndigheter som en tillämpning av koncessionssystemet beträffande sådana fyndigheter innebär.

Jag återgår nu till gruvrättsutredningens förslag till gruvrättslig speciallagstiftning. Utredningen har funnit att för de mineraliska ämnen som f. n. omfattas av stenkolslagen och uranlagen också i fortsättningen bör gälla ett koncessionssystem. Utredningen föreslår också vissa begränsade utvidgningar av koncessionsplikten till vilka jag återkommer.

Enligt utredningen bör reglerna om de koncessionspliktiga mineral-

fyndigheterna föras samman i en ny lag, som ersätter stenkolslagen och uranlagen. Den nya lagen föreslås innehålla vissa för samtliga sådana fyndigheter gemensamma regler om koncessionsgivning, koncessionsvillkor, ianspråktagande av mark m. m. Närmare detaljer om ansökningsförfarande m. m. avses däremot bli reglerade i tillämpningsföreskrifter. Som benämning på den nya lagen föreslås "lag om vissa mineralfyndigheter". I fråga om möjligheten att förena koncession med villkor innebär förslaget, som i denna del har kontinentalsockellagen som förebild, ökade möjligheter att i olika avscenden tillgodose allmänna intressen. Bestämmelserna om ianspråktagande av mark och ersättning härför är utformade i nära överensstämmelse med utredningens förslag till ny gruvlag. Utredningens förslag till lag om vissa mineralfyndigheter förutsätter på åtskilliga punkter att en ny gruvlag införs. Förslaget innehåller i sak inte några större ändringar i förhållande till gällande rätt utan innebär närmast att det nuvarande regelsystemet, som är uppsplittrat och delvis ålderdomligt, förenklas samtidigt som det anpassas till nyare förhållanden.

Yttranden över utredningens förslag har avgetts av ett 30-tal remissinstanser, bl. a. JK, hovrätten över Skåne och Blekinge, kommerskollegium, Sveriges geologiska undersökning (SGU), tre länsstyrelser, AB Atomenergi, Höganäs AB, Oljeprospektering AB (OPAB), Svenska gruvföreningen, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Landsorganisationen i Sverige (LO), gruvindustriarbetareförbundet, Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och Lantbrukarnas riksförbund (LRF). Utredningens förslag har över lag fått ett positivt bemötande. Även jag anser att det i sina huvuddrag är väl ägnat att läggas till grund för ny lagstiftning. Enligt min mening innebär de förordade reformerna en behövlig förenkling och samordning av koncessionslagstiftningen. Jag finner också att förslaget på ett tillfredsställande sätt tillgodoser de allmänna intressena. Jag övergår härmed till att behandla vissa viktigare avsnitt i den föreslagna minerallagen.

6.2 Koncessionspliktiga mineralfyndigheter

Kretsen av koncessionspliktiga mineraliska ämnen har successivt vidgats under årens lopp. Till denna hör olika mineraliska ämnen som på grund av sällsynthet, speciellt förekomststätt eller särskild betydelse ansetts böra vara underkastade koncessionslagstiftning. Enligt utredningen kan från samhällsekonomiska eller allmänpolitiska synpunkter anföras skäl för att ytterligare vidga denna krets. Utredningen har dock inte ansett det falla inom uppdraget att överväga frågan om en sådan utvidgning. Utredningsarbetet har därför främst inriktats på de mineraliska ämnen som redan omfattas av koncessionslagstiftning. Som nämnts innebär utredningsförslaget i förhållande till gällande rätt en-

dast vissa jämkningar. Bland nyheterna i förslaget märks att självständig koncession skall kunna meddelas i fråga om sådana eldfasta eller klinkrande leror som förekommer i sammanhang med stenkol. Dessa leror bryts f. n. med stöd av koncession för stenkol som biprodukt till kolet. Numera är det i praktiken brytningen av sådana leror som är ekonomiskt betydelsefull vid utnyttjande av stenkolskoncessioner medan stenkol bryts närmast som en biprodukt till lerorna. De fyndigheter det här är fråga om är i huvudsak lokaliserade till ett begränsat område i Skåne, där en betydelsefull keramisk industri uppstått på grundval av dessa leror. Här framställs sålunda bl. a. eldfast tegel av stor betydelse för järn- och stålindustrin.

I sydligaste Sverige förekommer även utanför stenkolsformationen industriellt betydelsefulla leror. I trakten av Näsrum i nordöstra Skåne bryts högeldfasta kaolinleror av i Nordeuropa sällsynt slag, som är av stor vikt för framställningen av eldfast tegel. Nyligen upptäckta kaolinfyndigheter i denna trakt kan troligen också få betydelse för pappersindustrin, vars behov av kaolin nu så gott som uteslutande täcks genom import. Eftersom dessa leror inte förekommer i sammanhang med stenkol, kan de enligt nuvarande regler brytas endast efter överenskommelse med vederbörande fastighetsägare. Enligt utredningen kan beträffande kaolinleror utanför stenkolsformationen anföras delvis samma skäl för koncessionslagstiftning som åberopats i fråga om lerorna i stenkolsformationen. Utredningen förordar dock inte att de skall omfattas av den nya lagstiftningen utan hänvisar till att frågan bör tas upp i ett vidare sammanhang.

I fråga om de övriga mineraliska ämnen som f. n. omfattas av koncessionslagstiftningen framhåller utredningen att särskilt fynd av olja och gas kan få stor betydelse för den svenska samhällsekonomin och menar att det därför är angeläget att det allmänna förbehåller sig ett avgörande inflytande över såväl undersökning som exploatering. Utredningen tar också upp frågan om uran — som föreslagits från några håll — bör göras inmutningsbart. Utredningen finner dock att de skäl som vid uranlagens tillkomst fällde utslag till förmån för ett koncessionssystem alltjämt har giltighet. Någon utvinning av olja ur alunskiffer äger f. n. inte rum eftersom sådan visat sig olönsam. Utredningen anser trots detta att koncessionsplikten bör behållas i fråga om alunskiffer, då det inte är uteslutet att utvinning av olja eller gas kan komma i fråga i ett framtida beredskapsläge eller om de ekonomiska förutsättningarna för utvinning förbättras. Självständig koncession skall kunna meddelas även när det gäller utnyttjande av skiffern för gasutvinning. I stenkolslagen behandlas gas ur alunskiffer som en biprodukt som får tillgodoräknas om skiffern bearbetas på annat sätt än genom brytning.

Utredningens förslag att behålla kretsen av koncessionspliktiga mine-

raliska ämnen i stort sett oförändrad har godtagits eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. Avvikande meningar framförs dock från några håll. Särskilt gäller detta frågan vilka leror som bör omfattas av den föreslagna minerallogen. En grupp instanser bland vilka märks hovrätten över Skåne och Blekinge, LRF och Sveriges advokatsamfund finner den förordade utvidgningen av koncessionsplikten alltför långtgående. Bakom detta ställningstagande ligger i huvudsak inställningen att koncessionslagstiftningen bör utvidgas endast om starka skäl finns och att utredningen inte påvisat tillräckligt starka skäl i denna del. Positiva till förslaget att göra de eldfasta och klinkrande lerorna koncessionspliktiga är Svenska gruvindustriarbetareförbundet, Svenska gruvföreningen och Skånes handelskammare, som finner det betydelsefullt att den keramiska industrins råvaruförsörjning tryggas. Några remissinstanser anser att inte bara eldfasta och klinkrande leror i stenkolsformationen utan även kaolinleror utanför stenkolsformationen bör omfattas av den nya lagstiftningen. Till dessa hör bergmästarna i västra, östra och södra distrikten, IVA, Sveriges industriförbund och Höganäs AB, som därvid framför allt pekar på kaolinlerornas sällsynthet och betydelse. IVA menar att dessa leror lätt skulle kunna föras in bland de koncessionspliktiga mineralen, eftersom de utan svårighet kan avgränsas från andra lertyper.

I fråga om övriga mineraliska ämnen framhålls från flera remissinstanser att skäl finns som talar för att uran görs inmutningsbart. Så gott som samtliga godtar dock utredningens bedömning. Några remissinstanser finner det tveksamt om rätten till stenkol och alunskiffer behöver regleras genom koncessionslagstiftning. De allra flesta remissinstanserna ansluter sig emellertid till utredningens förslag också på dessa punkter.

För egen del vill jag framhålla följande. Som framgår av redogörelsen för tillkomsten av vår nuvarande koncessionslagstiftning har en viss förskjutning ägt rum i fråga om de skäl som anförts till stöd för en tillämpning av ett koncessionssystem. Under senare tid har sålunda den möjlighet koncessionslagstiftningen ger till kontroll att utvinning sker på sådant sätt att allmänna intressen tillgodoses kommit att framstå som allt viktigare. Även det ursprungliga motivet att genomföra en tillfredsställande reglering av förhållandet mellan markägare och industrin har emellertid fortfarande viss betydelse. Beträffande vissa mineraliska ämnen framstår som angeläget att det allmänna får ett avgörande inflytande över exploateringen. Detta gäller särskilt sådana ämnen som har stor energipolitisk eller samhällspolitisk betydelse, t. ex. olja, gas och uran. I andra fall kan behovet av samhällsinflytande över själva exploateringen vara mindre medan det finns ett starkt intresse även från samhällets synpunkt att råvaruförsörjningen tryggas på skäliga villkor. Detta gäller framför allt om råvaran är sällsynt eller på annat sätt speciellt förekommande. I fråga om vissa sådana mineraliska ämnen bör

avsteg kunna göras från kravet på obligatorisk koncession för utvinning om överenskommelse i ersättningsfrågan kan träffas mellan exploatör och fastighetsägare. Ett sådant förfarande skulle kunna bli aktuellt t. ex. beträffande mindre fyndigheter som kan tillgodogöras på kort tid utan nämnvärd risk för att annat företag skaffar sig koncession.

Som framgått av det tidigare har någon mera systematisk genomgång av vilka naturtillgångar som bör omfattas av koncessionslagstiftning tidigare inte gjorts. Under remissbehandlingen har förordats att en sådan genomgång görs. Jag kan nämna att jag denna dag i annat sammanhang tagit upp frågan om den långsiktiga hushållningen med landets mineralresurser. Av intresse är därvid i vad mån de s. k. industrimineralen, varmed avses industriellt utnyttjade mineraliska ämnen utom malmer och mineralbränslen, bör inordnas under koncessionslagstiftningen. Jag förordar emellertid nu endast att den av utredningen föreslagna kretsen av koncessionspliktiga mineraliska ämnen vidgas med vissa leror. Det måste anses otillfredsställande att koncession för stenkol måste begäras i sådana fall då man egentligen vill tillgodogöra sig lera, vilket nu förekommer i många fall. Något nödvändigt geologiskt samband mellan stenkol och eldfasta eller klinkrande leror finns inte. Utredningsförslaget innebär emellertid ingen ändring i det nuvarande förhållandet att olika rättsregler gäller för utvinning av sådana leror beroende på om de förekommer i sammanhang med stenkol eller inte. Eftersom eldfasta och klinkrande leror i sig är så betydelsefulla att de bör kunna tillgodogöras självständigt, är det enligt min mening inte motiverat att behålla det historiskt betingade kravet på sammanhang med stenkol som förutsättning för koncession. Avgörande bör i stället vara lerornas kvalitet som sådan. Jag anser att självständig koncession bör kunna meddelas i fråga om sådana leror som genom sin mineralogiska sammansättning uppfyller vissa krav på eldfasta eller klinkrande egenskaper. Dessa krav behandlas närmare i specialmotiveringen. Vad jag förordar medför framför allt att de tidigare nämnda sydsvenska kaolinlerorna utanför stenkolsformationen kommer att omfattas av den minerallag jag nu föreslår. I övrigt torde denna utvidgning av koncessionsplikten få begränsad praktisk betydelse. Utsikterna att påträffa nya fyndigheter av sådana högkvalitativa leror som här avses bedöms nämligen av den geologiska sakkunskapen vara små.

6.3 Koncession

Enligt nuvarande regler är både rätten att undersöka och rätten att bearbeta de mineralfyndigheter som omfattas av stenkolslagen och uranlagen i princip beroende av koncession eller undersökningstillstånd. I uranlagen görs dock betydelsefulla undantag i fråga om rätten att undersöka. Sålunda får markägaren och i viss utsträckning även t. ex.

innehavare av inmutat eller utmåslagt område utföra undersökningsarbete så länge annan inte fått undersökningstillstånd för området i fråga. Utredningen föreslår att rätten att utföra undersökningsarbete regleras efter mönster av uranlagen. Inget krav på myndighets tillstånd uppställs sålunda enligt förslaget för rätt att utföra sådana arbeten. Undersökningskoncession blir därmed aktuell huvudsakligen i de fall när uppgörelse inte kan träffas med markägaren eller då sökanden vill säkerställa ensamrätt till undersökningsarbete eller få garantier för bearbetningskoncession. Markägaren själv avses enligt förslaget dessutom få rätt att utan koncession bearbeta annars koncessionspliktiga fyndigheter av stenkol, lera och alunskiffer så länge fyndigheten inte omfattas av koncession för annan.

Som nämnts föreslår utredningen att den nya minerallagen tar upp endast grundläggande regler om vad koncession skall innehålla. I både stenkolslagen och uranlagen finns en mängd föreskrifter som i detalj reglerar koncessionstidens längd, möjlighet till förlängning av koncessionstiden, koncessionsområdes maximistorlek m. m. Utredningen anser att en sådan detaljreglering är föga meningsfull bl. a. med tanke på att antalet koncessionsärenden under överblickbar tid väntas bli mycket ringa. Enligt utredningen bör lämpliga avvägningar i stället ske efter förhandlingar mellan koncessionsmyndigheten och sökanden. Utredningens lagförslag innehåller sålunda endast den bestämmelsen att koncession skall avse bestämt område och bestämd tid. Utredningen anger dock för normalfall vissa riktpunkter i fråga om tid och areal.

Utredningen föreslår att koncession skall avse rätt antingen att undersöka eller att bearbeta mineralfyndighet som avses med koncessionen. En sådan uppdelning överensstämmer med vad som är brukligt i modern koncessionslagstiftning och har lagtekniska fördelar, eftersom olika regler i skilda avseenden måste gälla för undersökning resp. bearbetning. Enligt utredningen bör undersökningskoncession kunna förenas med rätt att under vissa förutsättningar få även bearbetningskoncession. Detta förutsätter att sökandens lämplighet att exploatera en fyndighet prövas redan när undersökningskoncession beviljas. Samma myndighet bör därför som regel pröva båda slagen av koncession. Utredningen finner att prövningen lämpligen bör ankomma på Kungl. Maj:t, som dock bör kunna delegera koncessionsgivningen i enklare typer av ärenden. Hinder avses inte möta mot att meddela bearbetningskoncession utan föregående undersökningskoncession.

F. n. regleras förhållandet mellan koncessionerad verksamhet och motstående intressen inte i första hand genom direkta bestämmelser i koncessionslagstiftningen utan därigenom att arbeten för undersökning och bearbetning är underkastade också bestämmelser i annan lagstiftning om användning av mark och vatten, t. ex. vattenlagen (1918: 523), byggnadslagen (1947: 385), naturvårdslagen (1964: 822) och miljöskyddslagen (1969: 387). I koncessionslagstiftningen finns dock bestäm-

melser om s. k. fredade områden där arbete i dagen eller under jord inte får äga rum över huvud eller inte utan särskilt tillstånd. I vissa fall kan också föreskrifter ges i olika avseenden till skydd för motstående intressen. Utredningen föreslår att i fortsättningen en allmän prövning med hänsyn till motstående intressen alltid skall göras vid koncessionsgivningen och att därvid skall kunna meddelas sådana föreskrifter till skydd för allmänna intressen och enskild rätt som anses påkallade. Prövningen avses bli relativt summarisk och annan lagstiftning om användningen av mark och vatten föreslås liksom tidigare vara fullt tillämplig på den koncessionerade verksamheten. I likhet med vad som nu gäller innehåller förslaget dessutom regler om anvisande av mark och fredade områden till vilka jag återkommer.

Med hänvisning till den betydelse som fyndigheter av de koncessionspliktiga mineraliska ämnena kan få för den svenska samhälls ekonomin föreslår utredningen att koncessionsmyndigheten även i övrigt får befogenhet att meddela föreskrifter i samband med koncessionsgivning i samma utsträckning som enligt kontinentalsockellagen. Härigenom ges möjlighet att meddela dels föreskrifter som syftar till att främja ett rationellt utforskande och tillvaratagande av naturtillgångarna och dels föreskrifter som väsentligen avser att tillförsäkra staten visst ekonomiskt utbyte av exploateringen.

Enligt såväl uranlagen som stenkolslagen kan koncession återkallas vid vissa fall av försummelse från koncessionsinnehavarens sida. Koncession som avser olja, gas, salt, uran och torium kan dessutom återkallas även utan försummelse om synnerliga skäl föreligger. Detsamma gäller i fråga om tillstånd enligt kontinentalsockellagen. Utredningen förordar att motsvarande möjlighet att återkalla koncession oberoende av försummelse förs in i minerallagen.

Utredningens förslag har i de delar jag nu behandlat i huvudsak godtagits av remissinstanserna. Även jag anser att minerallagen i denna del bör utformas efter de linjer utredningen angivit. För egen del vill jag här ta upp några frågor som särskilt berörts under remissbehandlingen. En av dessa är förhållandet mellan den koncessionerade verksamheten och motstående allmänna och enskilda intressen. Traditionellt har som en väsentlig fördel med koncessionssystemet framhållits möjligheterna att i samband med koncession åstadkomma en skälig, av formella hänsyn obunden avvägning mellan gruvintresset och motstående intressen av skilda slag. Även jag anser att företagets inverkan på motstående intressen är en viktig omständighet att beakta vid den lämplighetsprövning som sker i varje koncessionsärende. Det torde dock, som utredningen påpekar, vara förenat med betydande svårigheter att allsidigt och en gång för alla väga gruvintresset i förhållande till motstående intressen redan då koncession ges. Undersökningskoncession omfattar ofta ett vidsträckt område, där plats för borrhning och andra

undersökningsarbeten inte kan anges i förväg. Även vid bearbetningskoncession kan det vara svårt att på sikt överblicka verkningarna på motstående intressen. Jag delar utredningens uppfattning att prövningen i detta hänseende vid koncessionsgivningen endast kan bli tämligen allmän och inte slutgiltig.

Liksom tidigare bör koncessionerad verksamhet vara underkastad annan lagstiftning om användning av mark och vatten. Tillståndsprövning enligt miljöskyddslagen eller vattenlagen eller dispens från förordnande om landskapsskydd enligt naturvårdslagen kan således komma att krävas för koncessionerad verksamhet. Möjlighet finns t. o. m. att den kan komma att förbjudas eller omöjliggöras. Det torde dock inte uppkomma några större problem förutsatt att koncessionsärendena bereds på lämpligt sätt. I enlighet med vad som redan nu sker avses att ansökningar om koncession skall kungöras. I ärendenas beredning skall vidare ingå att yttranden inhämtas från olika myndigheter för en allmän bedömning av frågan om företagens inverkan på motstående intressen. Några remissinstanser uttrycker oro över att t. ex. naturvårdsintressen inte kommer att bli tillräckligt effektivt bevakade i ärenden som avser undersökningskoncession. Utredningen har nämligen anfört att remissförfarande inte torde vara påkallat i samma utsträckning vid beredning av sådana ärenden som vid beredning av ärenden om bearbetningskoncession. För egen del vill jag framhålla att i varje koncessionsärende självklart måste föreligga sådan utredning att en någorlunda realistisk bedömning av företagens verkningar i olika avseenden kan göras vid beslutstillfället. Det synes dock inte lämpligt med hänsyn till ärendenas varierande beskaffenhet att i lagen detaljreglera hur remissförfarandet skall ske. Som utredningen förutsätter torde det få ankomma på regeringen att meddela närmare föreskrifter om ärendenas beredning.

Jag vill här beröra också frågan om återkallelse av koncession under löpande koncessionstid. Någon erinran har inte riktats mot förslaget att koncession skall kunna återkallas vid vissa fall av försummelse från koncessionshavarens sida. Däremot har under remissbehandlingen från några håll riktats kritik mot förslaget att det oberoende av försummelse skall vara möjligt att återkalla koncession, om synnerliga skäl föreligger. Det har anförts att en sådan regel är ägnad att minska koncessionshavarens trygghet. Jag vill dock erinra om att motsvarande bestämmelser finns i stenkolslagen beträffande salt-, olje- och gasfyndigheter samt i uranlagen och lagen om kontinentalsockeln. Bestämmelserna har motiverats med att återkallelse i speciella situationer kan vara försvarlig med hänsyn till de betydande samhällsintressen som kan stå på spel. Samtidigt har understrukits att möjligheten att återkalla tillstånd bör utnyttjas med största varsamhet och på sådant sätt att koncessionshavaren inte åsamkas oberättigad förlust. Jag anser i likhet med utredningen

att minerallagen undantagsvis bör ge möjlighet att återkalla koncession. Givetvis bör denna möjlighet användas med stor varsamhet. Normalt bör sålunda återkallelse av tillstånd inte komma i fråga annat än vid allvarliga eller upprepade överträdelser av tillståndsföreskrifter eller då ett tillstånd inte utnyttjats under längre tid utan att godtagbara skäl kan anföras därför. Utredningen tar i detta sammanhang också upp frågan om ersättning till koncessionshavaren för det fall att koncession återkallas av annan anledning än försummelse från denne. Enligt utredningen innebär de föreslagna reglerna om koncessionsgivning inget hinder mot att koncessionshavaren i koncessionen förbehålls rätt till sådan ersättning. Ett sådant förbehåll finns i ett år 1969 för OPAB meddelat undersökningstillstånd enligt kontinentalsockellagen. Däremot anser inte utredningens majoritet att en sådan rätt till ersättning bör lagfästas. En ledamot av utredningen föreslår emellertid i en särskild reservation att koncessionshavaren skall ha en i lagen angiven rätt till ersättning om koncessionen återkallas utan att han gjort sig skyldig till försummelse. Till denna mening har ett tiotal remissinstanser anslutit sig. För egen del vill jag framhålla följande. Med hänsyn till att återkallelse av koncession utan försummelse från koncessionshavarens sida kan bli aktuell endast i ytterst få fall, har frågan om koncessionshavarens rätt till ersättning i sådana fall liten praktisk betydelse för det allmännas del. För den enskilde koncessionshavaren torde däremot en garanti om ersättning vid sådan återkallelse ha viss betydelse. Man kan därför räkna med att i samband med ansökningar om koncession allmänt kommer att begäras förbehåll i koncessionen om rätt till ersättning i förevarande situation, ifall sådan rätt inte fastslås i lagen. Det är svårt att tänka sig nu avsedda fall av återkallelse, där koncessionshavaren inte skäligen bör gottgöras direkta förluster. Jag förordar därför att koncessionshavaren i lagen tillerkänns rätt till skälig ersättning, om koncession återkallas utan att han gjort sig skyldig till försummelse.

6.4 Anvisande av mark m. m.

Koncession enligt stenkolslagen eller uranlagen avser alltid ett visst område. Inom detta har koncessionshavaren en principiell rätt att undersöka resp. bearbeta sådan fyndighet som omfattas av koncessionen. Koncession medför dock inte rätt för koncessionshavaren att utan vidare ta i anspråk mark inom koncessionsområdet. Denna mark skall innan arbetet påbörjas anvisas honom av bergmästaren vid en särskild förrättning och han har därvid inte rätt att få sig anvisad mark i vidare mån än han behöver för arbetet i dagen. Enligt uranlagen kan mark anvisas även utanför koncessionsområdet, nämligen till upplagsplats, för väg m. m. I stenkolslagen föreskrivs att i koncessionen skall utsättas den högsta ytvidd i dagen inom koncessionsområdet som får anvisas vid för-

rättningen liksom den mark för väg till området som koncessionshavaren får begagna. Förrättning för anvisande av mark äger enligt båda lagarna rum efter ansökan från koncessionshavaren och kan sägas motsvara utmålsförrättning enligt gruvlagen. Sökanden får vid förrättningen i allmänhet den mark anvisad som han anser sig behöva. Som huvudregel gäller att koncessionshavaren skall lösa den mark som anvisas, varvid ersättning skall utgå med 50 % förhöjning. Enligt uranlagen fastställs ersättningsbelopp till markägare och andra rättsinnehavare vid förrättningen. Enligt stenkolslagen fastställs däremot ersättning för jordlösen på samma sätt som vid expropriation, dvs. efter domstolsförfarande. Annan ersättning prövas vid tvist av skiljemän eller domstol. Förfarandet är väsentligt enklare då innehavare av undersökningstillstånd enligt uranlagen skall ta i anspråk mark för undersökningsarbete. I första hand förutsätts detta ske efter överenskommelse med markägaren och andra rättsinnehavare. Om sådan överenskommelse inte kan träffas skall bergmästaren efter kallelse på rättsinnehavarna anvisa det område som får användas. Full ersättning men utan förhöjning skall i form av årlig avgift utgå till markinnehavaren för begagnandet av marken. Tvist om ersättningsbelopp prövas av skiljemän eller domstol.

Som jag redan har nämnt finns i både stenkolslagen och uranlagen regler om s. k. fredade områden som inte alls eller endast efter särskilt medgivande får användas för undersökning eller bearbetning. Reglerna har nära anknytning till gruvlagens regler om inmutningshinder.

Utredningen föreslår att den nuvarande ordningen i fråga om anvisande av mark och fredade områden bibehålls i sina huvuddrag. Reglerna görs enhetliga för samtliga mineraliska ämnen och utformas huvudsakligen efter mönster av uranlagens bestämmelser. Enligt förslaget skall således inte vid koncessionsgivningen bestämmas vilken mark som inom eller utom koncessionsområdet får tas i anspråk. Den summariska prövning med avseende på företagets inverkan på motstående intressen som äger rum i samband med koncessionsgivningen kan dock föranleda att redan då föreskrivs t. ex. att arbete ovan jord inte får ske inom viss trakt. Förslagets regler om förfarandet då innehavare av undersökningskoncession vill ta i anspråk mark för undersökningsarbete överensstämmer med motsvarande regler enligt uranlagen. När det gäller att ta mark i anspråk för bearbetning skall enligt förslaget såsom tidigare anvisning ske vid bergmästarförrättning. Några avvikelser från uranlagens bestämmelser föreslås dock. Enligt uranlagen får sålunda fredade områden över huvud inte eller endast efter särskilt medgivande ingå i område som omfattas av undersökningstillstånd eller koncession. Utredningsförslaget innebär att fredad mark får ingå i koncessionsområde men däremot inte alls eller endast efter särskilt medgivande användas för undersökning eller bearbetning. Vidare föreslår utredningen att sökanden vid bergmästarförrättning skall anvisas den mark han be-

gär, om hinder inte möter med hänsyn till reglerna om fredade områden eller föreskrift i koncessionen. Enligt förslaget har bergmästaren dock möjlighet att undanta område som uppenbarligen inte behövs för gruvdriften eller därmed sammanhängande verksamhet. Förslaget innehåller dessutom en bestämmelse om att mark skall kunna anvisas för viss tid, högst fem år, varvid koncessionshavaren inte skall behöva lösa marken.

Utredningsförslagets regler om fredade områden har utformats i nära anslutning till reglerna om inmutningshinder i utredningens förslag till ny gruvlag. Mark som skyddas är bl. a. område som avsatts till nationalpark eller kyrkogård, område inom vissa avstånd från järnväg, kanal, allmän väg, flygplats eller bostadsbebyggelse samt område som ingår i fastställd stadsplan eller byggnadsplan. Fredningsbestämmelserna kompletteras liksom i utredningens förslag till ny gruvlag med en s. k. reservregel. Denna innebär att Kungl. Maj:t får förordna om fredande av område även i andra fall än de uttryckligt uppräknade om det kan antas att undersökning eller bearbetning inom området skulle komma att hindra eller avsevärt försvåra sådan förekommande eller planerad verksamhet av marken som är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. En av utredningens ledamöter har reserverat sig mot att en sådan reservregel införs.

Utredningen föreslår — i motsats till vad som nu gäller — att omständigheter som inträffar efter det att undersökningskoncession meddelats skall kunna medföra att området blir fredat. Som skäl för detta anges att det synes föga motiverat att bostadshus, industrianläggningar m. m. som uppförs inom ett kanske mycket stort undersökningsområde skall få sämre skydd mot undersökningsarbete än de som tillkommit före koncessionsgivningen. Förslaget innebär också att förordnande om fredningsområde enligt reservregeln i fråga om undersökningsarbete skall kunna meddelas med omedelbar verkan. Enligt förslaget skall däremot inte omständigheter som inträffar efter det att bearbetningskoncession meddelats medföra hinder för arbete inom koncessionsområdet. Detta överensstämmer med gällande lagstiftning. Utredningen framhåller att det synes naturligt att bibehålla nuvarande regler vid bearbetningskoncession med hänsyn till att koncessionsområdet då har tämligen begränsad omfattning och att man måste räkna med att betydande delar av detta under lång tid blir föremål för aktivitet i samband med exploatering.

De regler som utredningen föreslår i fråga om anvisande av mark och om fredade områden har i huvudsak lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. Invändningar mot detaljer i fredningsbestämmelserna förekommer dock från flera håll. Jag kan också nämna att vissa remissinstanser ifrågasatt behovet av den föreslagna reservregeln.

Som jag tidigare nämnt delar jag i stort sett utredningens uppfattning

om hur förhållandet mellan koncessionerad verksamhet och motstående enskilda och allmänna intressen bör regleras. Detta gäller även utredningsförslagets regler om markanvisning och fredade områden. På några punkter förordar jag dock en annan lösning än utredningen.

Enligt stenkolslagen och uranlagen gäller som huvudregel att mark som anvisas för arbete i dagen skall lösas av koncessionshavaren. En regel av motsvarande innebörd finns i 1938 års gruvlag. Utredningen föreslår att detsamma skall gälla enligt minerallagen. Lösen av mark i gruvlagstiftningens mening innebär emellertid inte att inlösaren blir ägare till marken. Han får i stället en speciell begränsad sakrätt till den anvisade marken. Inlösenförfarandet påverkar inte fastighetsbildningen och när koncession upphör återgår marken utan ersättning till fastighetsägaren. Uttrycket "lösa mark" är enligt min mening oegentligt och kan missförstås. Det har inte använts i det förslag till ny gruvlag som förelagts riksdagen och bör heller inte förekomma i minerallagen. Eftersom nyttjanderätten till marken i här avsedda fall tas i anspråk genom en form av expropriation bör vidare — liksom i gruvlagsförslaget — ersättningsreglerna anknytas till reglerna om ersättning i expropriationslagen. Däri ligger bl. a. att förhöjd ersättning inte bör utgå. Enligt min mening saknas anledning att ställa fastighetsägaren i en förmånligare situation vid markupplåtelse till koncessionshavare än vid expropriation.

Som nämnts föreslår utredningen att mark skall kunna upplåtas för kortare tid, högst fem år, och att sådan mark inte skall behöva lösas. Med de av mig förordade ersättningsreglerna blir frågan om lösenskyldighet inte aktuell. Enligt min mening kan möjlighet till tidsbegränsad markanvisning ändå vara av värde. Jag förordar därför att i minerallagen tas in bestämmelser som möjliggör sådan anvisning.

Jag förordar också att bestämmelserna om markanvisning vid undersökningskoncession ersätts av en regel att bergmästaren vid tvist prövar huruvida hinder mot undersökningsarbetet föreligger. Därigenom framgår tydligare att innehavare av undersökningskoncession i princip får använda hela koncessionsområdet för sitt arbete i den mån hinder mot detta inte föreligger enligt särskilda regler.

Fredningsbestämmelserna bör utformas i överensstämmelse med reglerna om inmutningshinder i det riksdagen förelagda gruvlagsförslaget. Detta innebär i förhållande till utredningsförslaget bl. a. att viss ytterligare bebyggelse skyddas.

Det har från några håll satts ifråga om den s. k. reservregeln behövs. Behovet av en sådan regel kan visserligen framstå som mindre påtagligt i minerallagen än i gruvlagen med tanke på den prövning som avses ske vid koncessionsgivningen. Denna prövning kan dock bara bli summarisk och kan inte inriktas på markanvändningen i detalj. Bestämmelserna om fredade områden bygger på att vissa motstående intressen framstår som särskilt skyddsvärda. Fredningsbestämmelserna utgör

emellertid inga absoluta hinder mot undersökning och bearbetning. I vad mån ett område skall skyddas från intrång kan därför avgöras först efter en prövning i det enskilda fallet. Det torde inte vara möjligt att i lagtext beskriva alla de situationer där en prövning av detta slag bör föregå ett påbörjande av undersökning eller bearbetning. Det behövs därför även i minerallagen en bestämmelse som samlar upp sådana fall som inte kan täckas av speciella regler. Reservregeln synes kunna tillgodose detta behov. Vid tillämpningen av denna regel bör utgångspunkten vara att regeln skall användas för att skydda intressen som från allmän synpunkt är jämförbara med något av de i lagen särskilt angivna.

6.5 Avgifter till jordägare m. m.

Enligt stenkolslagen och uranlagen har fastighetsägaren rätt att vid bearbetning få ersättning från koncessionshavaren inte bara för att mark tas i anspråk utan även för att denne genom bearbetningen ekonomiskt tillgodogör sig fyndighet på fastigheten. Sistnämnda ersättning utgår i form av en årlig avgift och beräknas, utom beträffande alunskiffer, efter värdet av under året brutet och uppfordrat mineral. Även 1938 års gruvlag innehåller regler om avgäld till fastighetsägaren vid brytning av inmutningsbara mineral.

Utredningen förordar i sitt förslag till ny gruvlag att reglerna om nu avsedd s. k. jordägaravgäld behålls i huvudsak oförändrade. Beträffande de koncessionspliktiga mineraliska ämnena föreslår utredningen att avgäld skall erläggas i fråga om stenkol, lera, alunskiffer, uran och torium men inte i fråga om olja, gas och salt.

Frågan om jordägaravgäld bör lösas med hänsynstagande till hur motsvarande spörsmål löses i den nya gruvlagen. I det förslag till ny gruvlag som förelagts riksdagen har fastighetsägarens rätt till avgäld slopats. Enligt min mening saknas anledning att behålla rätt till avgäld i minerallagen om motsvarande institut avskaffas i en ny gruvlag. Jag förordar därför att bestämmelserna om avgäld får utgå också ur mineralagen.

Enligt uranlagen kan den som upptäcker fyndighet av uranhaltigt mineral göra s. k. fyndanmälan till bergmästare. Sådan anmälan skall enligt lagen beaktas vid tillståndsgivning för det fall att flera söker undersökningstillstånd inom samma område. Fyndanmälan har betydelse också vid tillämpningen av reglerna om ersättning till upptäckare. Enligt sistnämnda regler är den som upptäckt fyndighet men som inte får koncession berättigad till skälig ersättning från den som erhåller koncessionen. Bestämmelse om ersättning åt upptäckare finns också i stenkolslagen. De nu nämnda reglerna syftar till att främja prospekteringsverksamhet.

Enligt utredningen torde dessa regler sakna praktisk betydelse. I fråga om fyndanmälan hänvisar utredningen bl. a. till att upptäckt av fyn-

dighet inte ger företräde vid konkurrens mellan flera som söker undersökningstillstånd och att fyndanmälan endast utgör ett bevismedel bland andra. Enligt utredningen kan en rätt till fyndersättning inte ha någon nämnvärd betydelse då det gäller att stimulera enskilda personer och företag till mineralletning. Utredningen föreslår därför att bestämmelserna om fyndanmälan och ersättning till upptäckare inte ges någon motsvarighet i minerallagen. Utredningen anmärker att, om det i något fall skulle framstå som uppenbart obilligt att en upptäckare lämnas utan ersättning och uppgörelse inte kan träffas, föreskrift i frågan bör kunna intas bland koncessionsvillkoren.

Utredningens bedömning i fråga om fyndanmälan och ersättning till upptäckare har lämnats utan erinran under remissbehandlingen. Jag delar utredningens uppfattning att nämnda institut kan avskaffas.

6.6 Ikraftträdande m. m.

Den nya minerallagen bör träda i kraft den 1 januari 1975.

I princip bör den nya lagen göras tillämplig också på koncessioner som gäller vid lagens ikraftträdande liksom på sådana privilegier och utmål i fråga om stenkol och lera som då finns. I de fall bearbetningsrätt inte är begränsad till tiden bör den anses beviljad vid lagens ikraftträdande att gälla under 25 år. Därefter bör innehavaren under vissa förutsättningar ges möjlighet att på skäliga villkor erhålla fortsatt koncession.

Den nya lagen föranleder vissa jämkningar i annan lagstiftning.

7 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom industridepartementet upprättats förslag till

1. lag om vissa mineralfyndigheter,
2. lag om ändring i lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln,
3. lag om ändring i gruvlagen (1974: 000).

Vid upprättandet av lagförslagen har samråd skett med statsrådet Lidbom.

Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

8 Specialmotivering

8.1 Förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter

Som framgår av vad jag anført i den allmänna motiveringen innebär det remitterade förslaget vissa sakliga ändringar i förhållande till vad utredningen föreslagit. Till stor del beror detta på att minerallagsförslaget

i åtskilliga avseenden anpassats till det förslag (prop. 1974: 32) till ny gruvlag som nyligen förelagts riksdagen. Jag tänker då bl. a. på reglerna om ersättning för skada och intrång, fredningsbestämmelserna och avskaffandet av jordägaravgälden. I sina huvuddrag överensstämmer emellertid departementsförslaget i sak med utredningens förslag. Där emot har utredningsförslaget undergått en tämligen omfattande redaktionell och systematisk bearbetning, bl. a. i anslutning till gruvlagsförslaget (FGL).

Det remitterade förslaget innebär liksom utredningens förslag att regleringen delvis skett genom hänvisning till den nya gruvlagen. Detta gäller beträffande förrättning för anvisande av mark, betalning av ersättning och avstående från anvisad mark. Hänvisning till annan lagstiftning har också i viss utsträckning ansetts kunna ske beträffande regler som väsentligen riktar sig till myndighet. I övrigt upptar mineralagen direkta lagbestämmelser även i den mån dessa har full motsvarighet i annan lagstiftning. Härigenom uppnås att lagen blir mera lättläst och överskådlig.

Enligt den nya regeringsformen ankommer det på regeringen att meddela de beslut som tidigare meddelats av "Konungen" eller "Kungl. Maj:t". De remitterade förslagen har utformats i enlighet härmed.

I det inledande avsnittet "Allmänna bestämmelser" (1—14 §§) har förts samman vissa grundläggande bestämmelser om koncessionsrätt, meddelande av koncession, föreskrifter m. m. Avsnittet skiljer sig från motsvarande avsnitt i utredningsförslaget bl. a. genom att dit förts samtliga bestämmelser som avser meddelande av koncession och genom att fredningsbestämmelserna placerats i senare avsnitt. Efter de allmänna bestämmelserna redovisas i 15 § såsom ett särskilt avsnitt regler om förberedande undersökning. Dessa regler motsvaras av 31 § i utredningsförslaget. Därefter följer på samma sätt som i utredningsförslaget ett avsnitt om undersökningsarbete (16—25 §§). Utredningsförslagets bestämmelser om bearbetning har delats upp i tre avsnitt, som behandlar anvisande av mark för bearbetning m. m. (26—29 §§), rätt till bearbetning (30—34 §§) och verkan av att bearbetningskoncession upphör (35—37 §§). Närmast härefter följer ett avsnitt med vissa särskilda åligganden för koncessionshavare (38—39 §§), vari bl. a. upptagits 36 § i utredningsförslaget. Under rubriken "Tillsyn, handräckning, ansvar m. m." (40—45 §§) följer så bestämmelser, som ornarbetats i betydande grad i förhållande till utredningsförslaget. Därefter har i ett särskilt avsnitt upptagits bestämmelser om fullföljd av talan (46—50 §§). Efter avsnittet "Särskilda bestämmelser" (51—52 §§), som saknar motsvarighet i utredningens förslag, avslutas lagen med övergångsbestämmelser.

I det remitterade förslaget liksom i utredningsförslaget saknas motsvarighet både till den hänvisning till gruvlagens samäganderättsregler som f. n. finns i uranlagen (57 §) och till stenkolslagens bestämmelser

om ansvarig föreståndare för arbetet då flera har del i koncession (40 §). För det fall att flera gemensamt erhåller koncession torde förhållandet mellan koncessionshavarna regleras genom att allmänna associationsrättsliga regler och ansvarighetsprinciper tillämpas. Med hänsyn till kravet på tillstånd för överlåtelse av koncession har inte ansetts nödvändigt att i lagen hänvisa till gruvlagens regler om övergång av gruva (jfr 39 § stenkolslagen och 57 § uranlagen).

Som nämnts i avsnittet 6.1 i den allmänna motiveringen avses att detaljregler om ansökningsförfarande m. m. skall meddelas i tillämpningskungörelse. Till viss del bör däri också kunna upptas standardvillkor som reglerar koncessionshavarnas skyldigheter i vissa avseenden.

Allmänna bestämmelser

1 §

I denna paragraf, som motsvarar 1 § första stycket i utredningens förslag, anges vilka mineraliska ämnen som lagen omfattar. Motsvarande bestämmelser finns i 1, 10, 49, 51 och 56 §§ stenkolslagen samt i 1 och 65 §§ uranlagen. Frågan om vilka fyndigheter som bör underkastas koncessionslagstiftning har behandlats i avsnittet 6.2 i den allmänna motiveringen. Som där anförts innebär den nya lagen i förhållande till gällande rätt vissa ändringar, främst i fråga om leror.

De koncessionspliktiga mineralen har delats in i fyra grupper. Detta beror på att mineralen inom varje grupp inbördes förekommer i sådant sammanhang att koncession bör meddelas endast för gruppen som sådan. Föreskrift om detta finns i 4 § första stycket.

Bland de i paragrafen uppräknade mineraliska ämnena intar salt en särställning, eftersom det torde vara föga sannolikt att det i vårt land kan bli aktuellt att utföra djupborrningar enbart för utvinning av salt. Att salt ändå behålls som koncessionsmineral beror på möjligheten att utvinna salt i samband med borrning efter olja eller gas. Den nya lagen omfattar liksom gällande lagstiftning endast sådana saltfyndigheter som kan uppdragas genom djupborrningar. Gnejs och andra silikatbergarter, ur vilka kalialter eller andra salter kan framställas, liksom magnesit faller således utanför begreppet. Denna begränsning kommer till uttryck i lagtexten på samma sätt som i 49 § andra stycket stenkolslagen.

Som jag anført i avsnittet 6.2 i den allmänna motiveringen omfattar den nya lagen till skillnad från stenkolslagen och utredningens förslag eldfasta och klinkrande leror även om de inte förekommer i sammanhang med stenkol. Med eldfast lera avses en lera vars smältpunkt överstiger 1 570° C, en smälttemperatur som vid standardprov för utrönande av en leras fysikaliska egenskaper motsvaras av s. k. segerkägla 26. Med klinkrande lera menas en lera som uppvisar så stort temperaturintervall (minst 200° C) mellan krympningens eller den partiella smältningens början och den fullständiga formförändringen eller smält-

ningen att detta temperaturintervall kan användas för framställning av sintrade produkter, s. k. stengods m. m., som har både hög värmebeständighet och hög mekanisk hållfasthet. Endast lera som innehåller en betydande mängd av lermineralet kaolinit är eldfast eller klinkrande enligt dessa definitioner. Som nämnts i den allmänna motiveringen torde den utvidgade koncessionsplikten i fråga om leror ha praktisk betydelse främst beträffande de kaolinleror som i sydligaste delen av landet förekommer utanför stenkolsformationen.

Uttrycken uranhaltigt mineral och toriumhaltigt mineral täcker de i uranlagen använda begreppen uran och uranförening resp. torium och toriumförening. Uran och torium förekommer nämligen i naturen endast i form av uranförening resp. toriumförening.

Utän att detta särskilt angivits i paragrafen gäller att undersökning och bearbetning av annan fyndighet än alunskifferfyndighet skall syfta till utvinnande av mineralet. Inte heller har ansetts nödvändigt att ta in en föreskrift motsvarande den i 49 § stenkolslagen om att undersökning och bearbetning av salt skall ske i syfte att "tekniskt" utvinna saltet.

Enligt förevarande paragraf krävs i princip koncession inte bara för bearbetning utan också för undersökning. Som framgår av 8 § får dock bl. a. fastighetsägaren utföra undersökning utan koncession så länge inte koncession meddelats för annan. Av 11 § andra stycket framgår att rätt till undersökning enligt 8 § kan överlåtas eller upplåtas. Med undersökning avses åtgärder av viss kvalificerad beskaffenhet. I uranlagen (prop. 1960: 160 s. 67—68) görs skillnad mellan eftersökande och undersökning. Med "eftersökande" avses sådana inte lagreglerade åtgärder för uppspårande av fyndighet som inte inkräktar på markägarens rätt. Härvid förutsätts att gränsen mellan eftersökande och undersökning dras i anslutning till de objektiva rekvisiten för skadegörelse och åverkan. För att åtgärd skall vara att bedöma som undersökning krävs således att den medför förstörelse eller skada. Motsvarande torde gälla även enligt stenkolslagen, där det i 1 § använda uttrycket "eftersöka" ansetts ha samma innebörd som det i 1 § uranlagen använda "undersöka" (se bl. a. lagrådets uttalande i prop. 1963: 176 s. 62). Mindre ingripande åtgärder för att söka efter koncessionspliktiga mineral faller således utanför lagen och torde kunna ske även inom område som omfattas av koncession för annan. Det synes ändamålsenligt att i minerallagen dra gränsen mellan eftersökande och undersökning på samma sätt som skett i uranlagen och stenkolslagen. I paragrafens sista punkt erinras om att undersökning som förberedelse för koncessionsansökan kan ske med stöd av ett begränsat tillstånd.

2 §

Paragrafens första stycke motsvarar 1 § tredje stycket i utredningens förslag. Frågan om vilken myndighet som bör meddela koncession har

behandlats i avsnittet 6.3 i den allmänna motiveringen. I gällande rätt finns motsvarande bestämmelser i 1 § stenkolslagen samt i 4 och 23 §§ uranlagen.

I överensstämmelse med vad som anförts i avsnittet 6.1 i den allmänna motiveringen har den nya lagen givits karaktär av ramlagstiftning. Med hänsyn till bl. a. att ansökan om koncession inte medför någon rätt till företräde och även i övrigt har begränsad rättslig betydelse har föreskrifter om koncessionsansöknings innehåll och formerna för beredning av koncessionsärenden ansetts kunna meddelas i administrativ ordning. Vissa grundläggande bestämmelser bör dock tas in i själva lagen. I paragrafens andra stycke har således tagits in en upplysning om till vilken myndighet ansökan om koncession skall ges in. Vidare finns där en bestämmelse om ansökningsavgift. Avgiften utgör en motsvarighet till den ansökningsavgift som enligt 2 kap. 8 § sista stycket FGL utgår vid ansökan om inmutningsrätt. Sistnämnda avgift utgör främst ett bidrag till kostnaderna för det administrativa förfarandet. Den skall dock även tjäna syftet att avhålla från rena okynnesinmutningar. Också den avgift som skall tas ut i samband med ansökan om koncession har som huvudsakligt syfte att utgöra ett bidrag till kostnadstäckningen. Även andra synpunkter måste emellertid beaktas. Bl. a. bör avgiftens storlek avpassas efter motsvarande avgift i gruvlagen för att motverka att undersökningskoncession utnyttjas för att hindra undersökning av inmutningsbara mineral (jfr prop. 1960: 160 s. 79). Enklast kan en anpassning i detta avseende ske om uppgiften att bestämma avgiftens storlek anförtros regeringen.

3 §

Paragrafens första punkt motsvarar 1 § andra stycket i utredningsförslaget. Bestämmelsen har motsvarighet i 1 och 24 §§ uranlagen samt 10 § stenkolslagen. Bland betydelsefulla inskränkningar som innefattas i lagen kan nämnas bestämmelserna om fredade områden i 17—19 §§, som i princip också utgör hinder för bearbetning enligt 26 och 32 §§. I 10 § finns vidare bestämmelser som gör det möjligt att förena koncession med föreskrifter eller villkor av olika slag. I själva verket torde den närmare preciseringen av de rättigheter och skyldigheter som skall vara förenade med koncession komma att ske genom sådana föreskrifter. Härigenom kan villkoren för prospektering och exploatering avpassas efter omständigheterna i varje särskilt fall och en lämplig avvägning ske mellan samhällsekonomiska och företagsekonomiska intressen. Villkorens närmare utformning kan ofta bli beroende av förhandlingar mellan koncessionsmyndigheten och intresserade företag (jfr prop. 1966: 114 s. 52). Det bör i detta sammanhang nämnas att föreskrifter också kan meddelas med stöd av lagens regler om tillsyn över koncessionerad verksamhet.

Som framhållits i avsnittet 6.3 i den allmänna motiveringen skall koncessionshavare liksom tidigare vara underkastad den prövning av verksamheten som kan fordras enligt miljöskyddslagen, naturvårdslagen och annan offentligrättslig lagstiftning rörande användningen av mark och vatten. Någon uttrycklig bestämmelse om denna viktiga förutsättning för koncessionerad verksamhet finns inte i vare sig stenkolslagen eller uranlagen. Utredningen har föreslagit att en erinran om nämnda förutsättning görs i en tillämpningskungörelse till minerallagen. JK har i sitt remissyttrande framhållit att förutsättningen är så viktig att den bör komma till uttryck i lagtexten. Jag delar JK:s uppfattning. I enlighet härmed erinras i paragrafens andra punkt om att vid sidan av minerallagen även annan lagstiftning är tillämplig i fråga om verksamheten. Bestämmelsen har delvis utformats efter mönster i 2 § första stycket miljöskyddslagen.

4 §

I fråga om bestämmelsen i paragrafens första stycke, som motsvarar 2 § första stycket i utredningsförslaget, får jag hänvisa till vad jag anfört vid 1 §.

Paragrafens andra stycke, som motsvarar del av 2 § andra stycket i utredningsförslaget, innehåller de grundläggande principerna i fråga om koncessions omfattning i rum och tid. Bestämmelser i dessa hänseenden finns i 5 och 49—52 §§ stenkolslagen samt i 10, 11 och 30 §§ uranlagen. I enlighet med vad som anförts i avsnittet 6.1 i den allmänna motiveringen saknar den nya lagen motsvarighet till stenkolslagens och uranlagens detaljbestämmelser. I fråga om koncessionsområde har någon maximistorlek inte ansetts böra föreskrivas. Trots detta begränsas emellertid möjligheten att lägga ut stora områden på olika sätt, bl. a. av fyndighetens sträckning och ändamålet med koncessionen. Undersökningsområdes storlek bör bestämmas med hänsyn till vad som är ägnat att bäst tillgodose det allmännas intresse av att få till stånd en rationell prospekteringsverksamhet. Område för bearbetningskoncession bör bestämmas utifrån vad som är motiverat av fyndighetens sträckning och behovet av mark för driftsanläggningar. Samtidigt bör vid bestämmandet av koncessionsområde beaktas också att det får en form som är lämplig t. ex. med hänsyn till bestående fastighetsgränser. I enlighet härmed har i paragrafens andra stycke föreskrivits att koncessionsområde bestämmas efter vad som är lämpligt med hänsyn till fyndigheten, ändamålet med koncessionen och övriga omständigheter.

Enligt nuvarande ordning beviljas bearbetningskoncession för andra mineraliska ämnen än olja och gas utan begränsning i tiden. Med hänsyn till den snabba utveckling som numera äger rum på alla områden har det ansetts lämpligt att det allmänna efter en tids förlopp får möjlighet att pröva om koncession bör fortsätta att gälla och i så fall på vilka

villkor detta skall få ske. Enligt paragrafens andra stycke skall därför koncession meddelas för viss tid. Jag har inte funnit anledning att fastställa någon maximitid. Som utredningen anført bör undersökningskoncession normalt inte ges för längre tid än 3—5 år och bearbetningskoncession i regel inte för längre tid än 25 år. Också koncessionstiden får anpassas efter förhållandena i varje särskilt fall. I överensstämmelse härmed har i paragrafens andra stycke tagits upp föreskrift om att koncessionstiden skall bestämmas efter vad som är lämpligt med hänsyn till fyndigheten, ändamålet med koncessionen och övriga omständigheter.

Hinder avses inte möta mot att koncessionsmyndigheten på ansökan medger att den ursprungliga koncessionstiden — med eller utan förändring av koncessionsvillkoren i övrigt — förlängs på viss tid. Ansökan om förlängning av koncessionstiden bör i princip behandlas på samma sätt som ansökan om ny koncession.

Tredje stycket har motsvarighet i 9 § stenkolslagen samt 10 och 30 §§ uranlagen. Motsvarande regel beträffande inmutat område och utmål finns i 2 kap. 1 § och 4 kap. 1 § FGL.

5 §

Paragrafen, som innehåller vissa grundläggande bestämmelser om koncession, motsvarar del av 2 § andra stycket, 12 § andra stycket och 24 § första stycket i utredningsförslaget. Enligt första stycket i paragrafen skall koncession meddelas antingen som undersökningskoncession eller som bearbetningskoncession. Som framhållits i avsnittet 6.3 i den allmänna motiveringen är det i princip möjligt att meddela bearbetningskoncession utan föregående undersökningskoncession. Denna möjlighet synes kunna komma till användning t. ex. beträffande kända fyndigheter av stenkol, lera eller alunskiffer.

Bestämmelsen i andra stycket har behandlats i avsnittet 6.3 i den allmänna motiveringen. Någon uttrycklig bestämmelse av motsvarande innehåll finns inte i gällande lag. I praxis har det dock ansetts möjligt att förena i varje fall undersökningskoncession avseende olja, gas och salt med rätt också till bearbetningskoncession under förutsättning att kommersiellt utvinningsbar fyndighet av sådant slag påträffats.

Med huvudsakliga villkor för koncession åsyftas bl. a. villkor som rör koncessionstidens längd, statligt deltagande i bearbetning eller statens rätt till royalty. En allmän förutsättning för rätten till bearbetningskoncession är naturligtvis att villkoret i paragrafens tredje stycke är uppfyllt.

Enligt tredje stycket, som har motsvarighet i 29 § uranlagen, får bearbetningskoncession meddelas endast om fyndighet som kan ekonomiskt tillgodogöras blivit påträffad inom det område som avses med ansökningen. För att detta krav skall anses uppfyllt är det tillräckligt att möjligheter bedöms föreligga till ett framtida ekonomiskt utnyttjande av

fyndigheten. Lika litet som vid utmåsläggning enligt gruvlagen krävs således att fyndigheten skall kunna kommersiellt utnyttjas då ansökningen görs. I fråga om arten och omfattningen av de undersökningar som skall ligga till grund för prövningen av en koncessionsansökan bör viss ledning kunna hämtas från vad som avses gälla vid utmåsläggning enligt den nya gruvlagen (jfr betänkandet (SOU 1969: 10) Ny gruvlag s. 184—186). Närmare föreskrifter i ämnet torde inte behövas.

6 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak 13 § och 24 § andra och tredje stycket i utredningens förslag. I gällande rätt finns motsvarighet i 4 och 7 §§ stenkolslagen samt 9 och 29 §§ uranlagen.

Paragrafens första stycke ger uttryck för den princip som ligger till grund för koncessionssystemet, nämligen att koncessionsmyndigheten från fall till fall har att fritt pröva huruvida sökanden från allmän synpunkt finnes lämplig att utföra den undersökning eller bearbetning som han begär koncession för. Om undersökningskoncession skall förenas med rätt till bearbetningskoncession enligt 5 § andra stycket, måste sökandens lämplighet att utföra bearbetning prövas redan vid ansökningen om undersökningskoncession. Som framgår av 7 § första stycket modifieras principen om fri prövningsrätt då koncession söks på område som omfattas av rätt enligt gruvlagen (1974: 000) eller av koncession för annan.

I andra stycket ges uttryck för en annan för koncessionssystemet grundläggande princip, nämligen att med koncession följer ensamrätt att inom koncessionsområdet bedriva sådan verksamhet som avses med koncessionen. Denna princip hindrar dock inte att staten genom föreskrift enligt 10 § tredje stycket ges rätt att delta i verksamheten.

Tredje stycket behandlar fall då flera söker koncession i fråga om samma område. Huvudregeln, som egentligen följer redan av paragrafens första stycke, är att den som från allmän synpunkt är mest lämpad skall äga företräde. Tidpunkten för ingivande av koncessionsansökning saknar sålunda i princip betydelse men kan fälla utslag vid val mellan i övrigt jämbördiga sökande. Vid val mellan flera som ansöker om undersökningskoncession skall beaktas om någon av sökandena gjort fynd eller utfört undersökningsarbete inom området. Bakgrunden till sistnämnda regel, som har motsvarighet i uranlagen, är att enligt 8 § undersökningsarbete i vissa fall får utföras utan koncession efter överenskommelse med fastighetsägaren och övriga sakägare. Vid val mellan flera som söker undersökningskoncession bör vid prövningen också beaktas omständigheter som sedermera kan få betydelse vid ansökan om bearbetningskoncession. Undersökningskoncession syftar ju ytterst till bearbetning och undersökningskoncession torde sällan vara till nytta för koncessionshavaren om han inte också får bearbetningskoncession. Som

förut nämnts torde den som ansöker om undersökningskoncession ofta uppställa som förutsättning för sin ansökan att koncession förbinds med rätt till bearbetningskoncession enligt 5 § andra stycket.

7 §

Paragrafens första stycke, som motsvarar 6 § i utredningsförslaget, innehåller bestämmelser om meddelande av koncession på område som omfattas av koncession avseende annan mineralgrupp än den som avses med ansökningen eller av sökt eller beviljad rättighet enligt gruvlagen. Innebörden av bestämmelserna, som har viss motsvarighet i 3 § 2 mom. uranlagen, är att särskilda skäl fordras för att koncession skall meddelas annan än den som redan har rättighet med avseende på området. Principen om fri prövningsrätt har således, som framhållits vid 6 §, i dessa fall modifierats. Denna modifikation får dock ses som ett uttryck för tanken att det i allmänhet torde vara mest lämpligt låta innehavaren av den först uppkomna rättigheten erhålla koncessionen bl. a. med hänsyn till de praktiska svårigheter som kan uppstå om ett visst område samtidigt omfattas av olika rättigheter. För det fall att inmutning eller utmål aktualiseras inom område som omfattas av sökt eller meddelad koncession föreskrivs i 2 kap. 3 § och 4 kap. 2 § FGL att sökt eller meddelad koncession m. m. utgör hinder, från vilket regeringen dock kan ge dispens. Regleringen innebär att ansökan om koncession kan utgöra hinder mot att bevilja en ansökan om inmutning samtidigt som inmutningsansökningen medför att särskilda skäl fordras för att bifalla koncessionsansökningen. Den nödvändiga samordningen får i dessa fall ske hos regeringen, som har att pröva frågan om dispens enligt gruvlagen och frågan om koncession.

I praktiken synes första stycket i paragrafen huvudsakligen komma att gälla sammanträffande dels mellan inmutningsbara mineral och uran eller alunskiffer och dels mellan uran och alunskiffer. I dessa båda fall torde situationen ofta vara den att det ena mineralet inte kan tillgodogöras för sig eller utan skada för det andra mineralet. I förarbetena till stenkolslagens bestämmelser om alunskiffer (prop. 1942: 330 s. 39) nämns som exempel på en konfliktsituation att inmutningsbar fyndighet med stor horisontell utsträckning förekommer under alunskiffern och i sådant läge att brytning skulle genom t. ex. sprickbildning äventyra möjligheterna att bryta alunskiffer. I situationer av detta slag krävs enligt nu förevarande paragraf särskilda skäl för att meddela koncession åt annan än innehavare av den äldre rättigheten. Särskilda skäl finns naturligtvis om det ena mineralet kan tillgodogöras utan skada för det andra mineralet. Sådana skäl kan vidare föreligga t. ex. om innehavaren av den äldre rättigheten lämnat sitt medgivande eller inte utnyttjat sin rättighet under lång tid eller om en inmutning i något fall uppenbarligen tagits enbart i avsikt att underlätta för innehavaren att få koncession.

Enligt vad jag nu sagt bör hinder inte möta att meddela undersökningskoncession för uran på inmutat område om undersökningsarbetena kan bedrivas jämsides utan olägenhet. Om en sådan undersökningskoncession skall förenas med rätt till bearbetningskoncession bör dock förbehåll göras med hänsyn till den utmålsläggning som kan komma att ske enligt gruvlagen. Kollisioner mellan å ena sidan rättighet som avser stenkol och å andra sidan rättighet som gäller inmutningsbara mineral, uran eller alunskiffer är osannolika på grund av de geologiska förhållandena. Däremot finns vissa möjligheter att särskilt undersökningskoncessioner avseende olja, gas och salt kan beröra koncessioner som avser andra mineral eller gruvrätter. I sådana fall torde dock arbetena oftast kunna bedrivas jämsides. Vid behov kan förhållandet till äldre gruvrättighet regleras genom föreskrifter enligt 10 §.

Paragrafens andra stycke, som motsvarar 34 § första punkten i utredningsförslaget, innehåller bestämmelse om hur arbetet skall bedrivas för det fall att samma område omfattas av både koncession och gruvrätt eller av olika koncessioner. Bestämmelsen, som har motsvarighet i 17 § stenkolslagen, 46 § uranlagen och 7 § kontinentalsockellagen, innebär att den som innehar den först uppkomna rättigheten har företräde att bedriva sitt arbete. Eventuell tvist med anledning av bestämmelsen skall enligt 41 § avgöras av bergmästaren.

8 §

Denna paragraf och den närmast följande innehåller betydelsefulla undantag från det i 1 § föreskrivna kravet på koncession. I 8 § behandlas rätt till undersökning utan koncession och i 9 § rätt till bearbetning utan koncession. Bestämmelserna i dessa paragrafer, som motsvaras av 3 § i utredningens förslag, har till viss del berörts i avsnittet 6.3 i den allmänna motiveringen.

Nu förevarande paragraf har motsvarighet i 2 § uranlagen. Bestämmelserna innebär att markägare har rätt att utan koncession utföra undersökningsarbete på sin mark i fråga om fyndighet som avses med lagen, så länge undersöknings- eller bearbetningskoncession beträffande fyndigheten inte meddelats för annan. Omfattas marken av inmutningsrätt eller rätt till utmål enligt gruvlagen eller av ansökan om sådan rätt eller av bearbetningskoncession för annan grupp av mineraliska ämnen än den till vilken fyndigheten hör, tillkommer denna rätt enligt första stycket den innehar eller ansökt om gruvrätten eller koncessionshavaren. Denna undersökningsrätt kan dock enligt andra stycket inte utövas utan medgivande av fastighetsägaren och innehavare av nyttjanderätt eller servitut, om detta skulle medföra intrång i deras rätt. Undersökningsrätten får sålunda reell betydelse endast i sådana fall där intrång inte sker, t. ex. under jord eller på mark som anvisats enligt 4 kap. 3 § FGL eller

enligt 26 § denna lag. Inom område för undersökningskoncession har markägaren företrädare framför koncessionshavaren, när det gäller undersökning av andra mineraliska ämnen än dem som omfattas av koncessionen. En sådan ordning har ansetts lämplig med tanke på de vidsträckta områden det här kan röra sig om. Av 11 § andra stycket framgår att markägare, gruvrättshavare och koncessionshavare kan överlåta eller upplåta rätt enligt punkterna 1—3 till annan. Har detta skett tillkommer naturligtvis undersökningsrätten den till vilken rättigheten överlåts eller upplåtits. Som jag nyss nämnde föreligger undersökningsrätt enligt paragrafens första stycket endast om annan inte beviljats koncession till området. Får annan undersöknings- eller bearbetningskoncessionen till fyndigheten i fråga, bortfaller således denna rätt att bedriva undersökningsarbete. I koncessionssystemet ligger nämligen som framhållits vid 6 § att den som erhållit koncession i princip har ensamrätt till undersökning av mineraliskt ämne som avses med koncessionen.

I områden som omfattas av rätt enligt 1 kap. 5 § gruvlagen torde kunna innefattas också vissa områden som formellt inte blivit utmålslagda men som enligt äldre bestämmelser får anses åtnjuta samma skydd som utmålsområde. (Jfr prop. 1960: 160 s. 68 och uttalande av lagrådet i prop. 1974: 32 s. 328.)

Minerallagen innehåller inte någon bestämmelse om straff för det fall att undersökning sker utan stöd av koncession eller av bestämmelserna i 8 §. Ansvar kan dock komma i fråga enligt brottsbalkens bestämmelser om skadegörelse m. m. Detta överensstämmer med stenkolslagen som inte innehåller några straffbestämmelser för det fall att undersökning sker utan koncession. I uranlagen däremot föreskrivs i 58 § 1 mom. straff för undersökning utan undersökningstillstånd, då sådant erfordras.

9 §

Gällande lagstiftning innehåller inte någon bestämmelse som gör det möjligt att bearbeta fyndighet utan koncession. Emellertid förenas det krav på koncession för undersökning och bearbetning som uppställs i stenkolslagen inte med någon straffsanktion. De mineraliska ämnen som omfattas av stenkolslagen kan därför, om markägarens samtycke inhämtas, med åsidosättande av koncessionsplikten undersökas och bearbetas utan straffpåföljd.

I enlighet med vad jag anfört i avsnittet 6.3 i den allmänna motiveringen bör i den nya minerallagen vissa avsteg kunna göras från kravet på obligatorisk koncession för bearbetning, om överenskommelse i ersättningsfrågan kan träffas mellan fastighetsägaren och exploatören. I enlighet härmed undantas i första stycket fastighetsägaren från kravet på koncession vid bearbetning av alunskiffer, stenkol och leror. Detta

undantag gäller dock inte område som omfattas av rättigheter för inmutare, gruvinnehavare eller koncessionshavare. Av 11 § andra stycket framgår att den fastighetsägaren tillkommande rätten enligt första stycket kan överlåtas eller upplåtas.

Enligt 55 § stenkolslagen, som tillkom år 1933, får sådan anläggning för utvinnande av gas till husbehov som var i bruk den 1 januari 1933 fortfarande begagnas utan hinder av beviljad koncession. I motiven till bestämmelsen (prop. 1933: 85) framhölls att det inte var meningen att koncession skulle krävas för sådant tillgodogörande av gas för hushållsändamål som sedan årtionden pågått på viss angiven egendom. Sannolikt finns numera inga sådana anläggningar från tiden före 1933 i bruk. Under tiden därefter har emellertid gasutvinning för husbehov upptagits på några platser i landet. Enligt uppgift har gasen i dessa fall framkommit i samband med borrning efter vatten. Koncession har inte sökts och inte varit behövlig enligt gällande lag. I dessa fall kan det knappast anses motiverat att kräva koncession för utvinningen eller att låta bearbetningskoncession för annan avseende det aktuella området innebära förbud för markägaren att tillvarata gasen. I andra stycket har i enlighet härmed föreskrivits att fastighetsägaren utan koncession får för husbehov utnyttja gas som framkommit på annat sätt än i samband med sökande efter olje- eller gasfyndighet, även om annan har koncession inom området. Bestämmelsen ger inte något skydd mot att koncessionshavare vidtar åtgärder som kan medföra att gasutströmningen upphör, t. ex. borrning i närheten, eller mot att denne tar området i anspråk för den koncessionerade verksamheten.

10 §

Denna paragraf, som motsvarar 7 § i utredningsförslaget, har viss motsvarighet i 4 § kontinentalsockellagen. I paragrafen anges vilka föreskrifter och villkor som kan förenas med koncession. Huvuddragen av bestämmelserna har behandlats i avsnittet 6.3 i den allmänna motiveringen.

I gällande rätt har bestämmelserna i paragrafens första stycke viss motsvarighet i 56 § andra stycket stenkolslagen samt 12 § första stycket och 31 § första stycket uranlagen. Bestämmelserna i paragrafens andra stycke har i stenkolslagen viss motsvarighet dels i den i 8 § föreskrivna arbetsskyldigheten som i fråga om stenkol närmare regleras i 26—31 §§, och dels i bestämmelserna om salt, olja, gas och alunskiffer i 49 § tredje stycket, 52 § andra stycket resp. 56 § tredje stycket. I uranlagen finns motsvarighet i 31 § andra stycket. Tredje stycket i paragrafen motsvaras i gällande rätt endast av bestämmelserna i 51 § tredje stycket stenkolslagen om årlig avgift (s. k. royalty) vid bearbetning av olje- eller gasfyndighet.

Enligt paragrafens första stycke kan meddelas de föreskrifter som be-

hövs för att skydda allmänna intressen och enskild rätt eller som eljest påkallas för att främja ett från allmän synpunkt ändamålsenligt utforskande och tillvaratagande av naturtillgångarna. Inom denna ram ryms föreskrifter om t. ex. sättet för arbetenas utförande och användningen av utvunna produkter. Föreskrift enligt första stycket avses vidare kunna innebära t. ex. att undersökning eller bearbetning inte får ske ovan jord inom viss del av koncessionsområdet, att produktionsborrhål inte får placeras inom visst avstånd från koncessionsområdets gräns, att bearbetning får ske endast med viss metod, vilket är aktuellt särskilt beträffande alunskiffer, att den årliga brytningen inte får överstiga viss mängd, att under eller efter brytning i dagbrott skall vidtas särskilda åtgärder för att motverka eller begränsa skador på landskapsbilden. Bearbetningskoncession kan förenas med skyldighet för koncessionshavaren att även efter koncessionens upphörande svara för behövliga skyddsanordningar omkring gruvhål m. m. intill dess ny koncession meddelats eller stängselfrågan tillfredsställande lösts på annat sätt. Syftet med de föreskrifter som här avses är att naturtillgångarna skall utforskas och tillvaratas på ett rationellt sätt samtidigt som motstående intressen ges ett tillfredsställande skydd.

I vissa frågor som utredningen avsett bli reglerade genom föreskrifter enligt 10 § har i det remitterade förslaget särskilda bestämmelser upptagits i lagen. Sålunda föreskrivs i 32 § tredje stycket om skyldighet för koncessionshavaren att under koncessionstiden hålla behövligt stängsel omkring brytningsområde samt i 38 och 39 §§ om skyldighet för koncessionshavare att uppsätta och komplettera karta över vissa arbeten samt att redovisa prover, föra journal och avge rapporter om verksamheten.

Vilka föreskrifter som kommer i fråga i det enskilda fallet blir beroende av bl. a. de synpunkter som kommer fram under remissförfarandet vid ärendets beredning. Till viss del torde standardvillkor kunna utformas för alla koncessioner eller åtminstone för vissa slag av koncessioner. Vissa generella bestämmelser torde kunna meddelas av regeringen i tillämpningskungörelse. I samband med koncession kan också delegeras åt myndighet att meddela närmare föreskrifter i vissa frågor, t. ex. beträffande journalföring, rapportering, provtagning och förvaring av borrhärlor. Delegation bör dock inte ske beträffande frågor som har väsentlig betydelse för koncessionsrättens innehåll.

Enligt paragrafens andra stycke kan koncession göras beroende av att koncessionshavaren fullgör vissa minimiprestationer i fråga om undersökning eller bearbetning. Koncession som avser från allmän synpunkt särskilt betydelsefulla mineraliska ämnen bör normalt förenas med föreskrifter av detta slag.

Föreskrifter enligt tredje stycket ger möjlighet att tillförsäkra staten visst ekonomiskt utbyte av den koncessionerade verksamheten. Detta kan ske genom direkt statligt engagemang i verksamheten eller genom

att staten uppbär royalty eller liknande avgifter eller får andel av produktionen. En annan typ av avgift som kan tas ut med stöd av tredje stycket är s. k. arealavgift, som beräknas med hänsyn till koncessionsområdets yta. En sådan avgift avses i första hand verka för att koncessionsområdet inte görs onödigt stort eller behålls längre än nödvändigt och för att det verkligen utnyttjas på ett effektivt och ändamålsenligt sätt. Arealavgift torde framför allt komma i fråga vid undersökningskoncession. Den fyller därvid delvis samma funktion som inmutningsavgift enligt 2 kap. 6 § FGL.

Om koncessionshavaren inte iakttar föreskrift som meddelats med stöd av första stycket i paragrafen kan statens industriverk enligt 43 § första stycket vid vite förelägga honom att fullgöra sina skyldigheter. För tillämpningen av sistnämnda bestämmelse är det angeläget att koncessionsbestämmelserna utformas på sådant sätt att det klart framgår att visst villkor meddelats med stöd av 10 § första stycket. Om koncessionshavare vid visst arbete åsidosätter koncessionsföreskrift och detta medför uppenbar fara för allmänt eller enskilt intresse kan industriverket enligt 43 § andra stycket med omedelbar verkan förbjuda arbetets fortsatta bedrivande. Vidare kan enligt 12 § tredje stycket koncession återkallas om föreskrift eller villkor för koncession inte iakttas. Som utvecklats i avsnittet 6.3 i den allmänna motiveringen bör dock återkallelse komma i fråga endast i kvalificerade fall. I det remitterade förslaget finns ingen motsvarighet till den av utredningen föreslagna bestämmelsen att överträdelse av föreskrift som avses i denna paragrafs första stycke skall vara belagd med straff. En sådan bestämmelse torde, som framhållits under remissbehandlingen, vara obehövlig med tanke på de övriga sanktionsmöjligheter som finns.

Självfallet har koncessionshavaren inte rätt till ersättning av det allmänna i anledning av inskränkningar som åläggs honom med stöd av 10 §.

11 §

Paragrafens första stycke har motsvarighet i 8 § andra stycket stenkolslagen, 11 och 33 §§ uranlagen och 5 § kontinentalsockellagen. I utredningsförslaget finns motsvarighet i 8 §.

Paragrafens andra stycke har ingen direkt motsvarighet i utredningsförslaget. Bestämmelsen i 3 § första stycket 5 utredningsförslaget, som har viss motsvarighet i 2 § uranlagen, ger dock vid handen att sådan rätt till undersökning resp. bearbetning som avses i 8 § första stycket 1—3 och 9 § första stycket kan överlåtas. Enligt utredningens förslag torde det också vara möjligt att upplåta sådan rätt. Nämnda bestämmelse i utredningsförslaget torde i själva verket ha betydelse endast som ett uttryck för möjligheten att överlåta och upplåta ifrågavarande rätt. Det har därför ansetts lämpligare från systematisk synpunkt att anknyta regeln till bestämmelsen om överlåtelse av koncession i denna paragraf.

12 §

Paragrafen motsvarar 9 § i utredningsförslaget. Första och andra styckena har motsvarighet i 21 § stenkolslagen, 15 och 34 §§ uranlagen och 5 § kontinentalsockellagen.

Enligt stenkolslagen och uranlagen kan koncession och undersökningstillstånd frånträdas genom anmälan till myndighet, varvid rättigheten omedelbart upphör. I kontinentalsockellagen anges att tillstånd kan innehålla föreskrifter om på vilka villkor tillståndshavaren kan frånträda tillståndet eller avstå från en del av området detta omfattar.

Koncessionshavaren bör, om inte annat framgår av koncessionen, i princip ha möjlighet att efter anmälan frånträda denna när han så önskar, t. ex. om han anser sig inte längre kunna fullgöra föreskriven arbetskyldighet. Statens behov av varseltid torde i hög grad kunna skifta efter koncessionens art. I enlighet härmed har föreskrivits att koncession upphör sex månader efter anmälan, om inte annat föreskrivits i koncessionen.

Vill koncessionshavaren endast avstå från del av koncessionsområdet är det inte tillfyllest med ett enkelt anmälningsförfarande, utan koncessionshavaren bör göra ansökan om sådant avstående, eftersom nya föreskrifter kan behövas i fråga om arbetskyldighet, avgifter, gränser m. m. Sådan ansökan prövas i samma ordning som för erhållande av koncession.

Tredje stycket, som rör återkallelse av koncession, har motsvarighet i 49 och 52 §§ stenkolslagen, 12 och 33 §§ uranlagen och 5 § kontinentalsockellagen. Frågan har behandlats i avsnittet 6.3 i den allmänna motiveringen och även berörts under 10 §. Vid bestämmande av ersättning enligt sista punkten bör utgångspunkten vara att koncessionshavaren inte skall komma i en sämre ekonomisk situation till följd av återkallelsen än om han inte haft koncession. Bestämmelsen bör däremot inte tillämpas så att koncessionshavaren erhåller ersättning för utebliven vinst.

I fråga om rätten till ersättning i förevarande fall bör överensstämmelse råda mellan minerallagen och lagen om kontinentalsockeln. Jag förordar därför i det följande att 5 § i sistnämnda lag kompletteras med motsvarande bestämmelse.

13 §

I denna paragraf, som saknar motsvarighet i utredningens förslag, erinras om de bestämmelser som finns i atomenergilagen om rätten att förvärva uran m. m. Motsvarighet finns i 1 § tredje stycket uranlagen.

14 §

I paragrafen, som har motsvarighet i 48 a § stenkolslagen och 66 § uranlagen, regleras gränsdragningen mellan minerallagen och kontinen-

talsockellagen. En motsvarande bestämmelse finns också i 1 kap. 10 § FGL.

Förberedande undersökning

15 §

Bestämmelserna i denna paragraf, som motsvarar 31 § i utredningens förslag, har inte någon motsvarighet i vare sig stenkolslagen eller uran-lagen.

Den i paragrafen angivna undersökningsrätten har viss motsvarighet i den undersökningsrätt som statens industriverk enligt 10 kap. 10 § FGL kan medge den som ämnar lösa in utmål. Lagtexten har utformats efter förebild av nämnda paragraf. En liknande undersökningsrätt finns i t. ex. 7 kap. 6 § expropriationslagen.

Utredningen anför i huvudsak följande. Koncessionsansökan kräver visst förberedelsearbete. Det kan därför finnas behov av bestämmelser som gör det möjligt för intresserade företag att som förberedelse för ansökan om koncession få rätt att utföra i första hand geofysiska undersökningar på annans mark oberoende av ägarens medgivande. Tillstånd till sådant arbete bör avse bestämt arbete på viss plats och tid. Någon ensamrätt bör inte följa med tillståndet.

Remissyttrandena. Lantmäteristyrelsen ifrågasätter om inte föreliggande frågor kan tillgodoses inom ramen för de föreslagna reglerna om anvisande av mark. Bergmästarna i södra, västra och östra distrikten finner att rättsägarna kommer i en mycket osäker situation genom de föreslagna bestämmelserna och att det dessutom är tveksamt om målet att vinna tid kan uppnås, eftersom rättsägarna måste ha rätt att överklaga ett beslut om tillstånd. Naturvårdsverket anser att tillstånd till förberedande undersökningar bör kunna lämnas på det sätt som utredningen föreslagit då det gäller arbeten av mindre ingripande art. Om arbetet skulle innebära större ingrepp, t. ex. provbrytning, bör enligt verket länsstyrelsen i egenskap av naturvårdsmyndighet höras innan tillstånd ges.

Departementschefen. För normalfall torde det inte behövas någon regel som ger prospektören rätt att utföra förberedande undersökningar utan att berörda sakägare gett sitt samtycke därtill. I allmänhet bör nämligen överenskommelse om förberedande undersökning kunna träffas med dessa sakägare. För det fall att överenskommelse inte kan träffas trots att det är fråga om ett klart motiverat undersökningsarbete, krävs dock en regel av det slag som utredningen föreslagit. En sådan regel är också ägnad att underlätta frivilliga uppgörelser. Den föreslagna regeln gör det möjligt att utföra förberedande arbeten på ett tidigt stadium. Därigenom kan den fördelen vinnas att prospektören vid negativt resultat av undersökningen kan avstå från koncessionsansökan eller begränsa koncessionsområdets storlek. Jag kan för min del inte finna att

rättsägarnas säkerhet skulle påverkas nämnvärt av de föreslagna bestämmelserna, eftersom undersökningsrätten avses bli underkastad i huvudsak samma regler som undersökningsarbete med stöd av koncession. Jag kan heller inte finna annat än att möjligheter finns till betydande tidsvinster även om tillståndsbeslutet skulle överklagas. Ett sådant ärende bör nämligen kunna avgöras av regeringen betydligt snabbare än en koncessionsansökan. I anslutning till vad naturvårdsverket anfört vill jag betona att undersökningarnas inverkan på motstående intressen givetvis måste beaktas vid tillståndsgivningen och att särskild försiktighet är påkallad om undersökningen kan antas medföra större ingrepp. Som jag strax återkommer till bör tillstånd kunna förenas med särskilda villkor, bl. a. till skydd för motstående intressen. I anledning av vad lantmäteristyrelsen anfört vill jag framhålla att tillståndsgivning i förevarande fall bör ske i samma ordning som enligt 10 kap. 10 § FGL. I enlighet med vad jag nu har anfört har i förevarande paragraf upptagits en bestämmelse om att tillstånd till förberedande undersökning kan lämnas av statens industriverk.

En förutsättning för att undersökningstillstånd enligt paragrafen skall medges bör vara att hinder inte bedöms föreligga mot att bevilja sökanden undersökningskoncession. Vidare måste sökanden kunna påvisa ett klart behov av att utföra förberedande arbeten inom det avsedda området. I och för sig bör tillstånd kunna ges till arbete även inom område som omfattas av annans gruvrätt eller koncession avseende annan mineralgrupp. Arbetet bör dock inte få inkräkta på arbete som bedrivs med stöd av den tidigare uppkomna rättigheten. Som jag nämnde har industriverket vid tillståndsgivningen att se till att motstående intressen får tillfredsställande skydd. Självfallet bör inte tillstånd medges i fråga om mark där hinder för undersökning föreligger enligt 17—19 §§. Av allmänna regler för förvaltningsärenden följer att rättsägare som påtagligt berörs av ansökan om undersökningstillstånd skall beredas tillfälle att yttra sig i ärendet. Det kan också vara lämpligt att verket inhämtar yttrande från t. ex. naturvårdsmyndighet om tillstånd begärs till mer ingripande arbeten. I utredningens förslag har uttryckligen föreskrivits att tillstånd skall kunna förenas med de villkor som anses påkallade. Detta får enligt min mening anses följa redan av verkets befogenheter att ge tillstånd. Någon särskild föreskrift om detta behövs därför inte. Enligt utredningsförslaget skall den som fått undersökningstillstånd före arbetets påbörjande underrätta vissa rättsägare och ställa säkerhet enligt reglerna i 20 § andra stycket. Någon motsvarande bestämmelse finns inte i det remitterade förslaget. Underrättelseplikten anser jag inte behövas med hänsyn till att de rättsägare som påtagligt berörs av ansökan skall höras i ärendet och få del av beslutet. Inte heller torde behövas någon regel om ställande av säkerhet med hänsyn till att tillstånd knappast ges till sökande som inte har finansiell kapacitet att ersätta

den skada som kan uppkomma genom förberedande undersökning enligt paragrafen. Förslaget överensstämmer i detta hänseende med motsvarande bestämmelser i t. ex. 10 kap. 10 § FGL.

Undersökningsarbete

16 §

Paragrafen, som motsvarar 12 § första stycket i utredningens förslag, innehåller de grundläggande bestämmelserna om den rätt undersökningskoncession medför. Paragrafen har motsvarighet i 10 och 58 §§ stenkolslagen och i 1 § första stycket uranlagen.

Som framgår av 3 § är den principiella rätten för koncessionshavaren att inom koncessionsområdet utföra undersökningsarbete underkastad inskränkningar i olika avseenden. Att undersökningsarbete skall syfta till att utvinna med koncessionen avsett mineraliskt ämne har betydelse särskilt i fråga om alunskiffer. Undersökningsarbete som avser att klarlägga exempelvis möjligheten att använda skiffern som byggnadsmaterial omfattas inte av minerallagen.

Som framgår av sista punkten regleras undersökningsarbetet närmare genom 17—24 §§. Jag vill framhålla att i "undersökningsarbete" innefattas i detta sammanhang även sådan verksamhet som anges i 22 § andra stycket. Av 32 § framgår att motsvarande regler även gäller för undersökningsarbete med stöd av bearbetningskoncession på mark som inte anvisats enligt 26 §. I fråga om undersökningsarbete utan koncession föreskrives i 25 § att vissa av dessa bestämmelser äger motsvarande tillämpning.

17 §

Denna paragraf och de två närmast följande innehåller bestämmelser om s. k. fredade områden; där undersökning inte får äga rum utan särskilt medgivande. Som framgår av 26 och 32 §§ gäller inom dessa områden motsvarande förbud även mot bearbetning, om hindret uppkommit innan koncessionen meddelades. Huvuddragen av bestämmelserna, som i utredningsförslaget motsvaras av 4 och 5 §§, har behandlats framför allt i avsnittet 6.4 i den allmänna motiveringen. I gällande lagstiftning finns bestämmelser om fredade områden i 13 och 16 §§ samt 57 § andra stycket stenkolslagen och i 3 § uranlagen. Förevarande paragraf har utformats i överensstämmelse med 2 kap. 3 § 2—4 FGL.

Fredningsbestämmelserna har den innebörden, att fredat område inte utan särskilt medgivande får tas i anspråk för undersökning. Däremot föreligger inget hinder mot att formellt låta koncessionen omfatta även sådana områden. Det kan dock finnas anledning att beakta fredningsbestämmelserna redan i samband med att koncessionen meddelas. Om

det sålunda framgår av handlingarna att en ansökan berör visst fredat område, där medgivande till arbete uppenbarligen inte kommer att ges, t. ex. nationalpark, bör koncessionsområdet begränsas med hänsyn härtill. I vad mån dispens från fredningsbestämmelserna kan medges får bero på en intresseavvägning i varje särskilt fall. Dispensfrågan prövas av regeringen i de fall som anges i 17 § och av länsstyrelsen i fall som nämns i 18 §. Sistnämnda paragraf omfattar delvis fall där skyddet avser enskild rätt. I sådant fall behövs inte dispens om vederbörande ägare och nyttjanderättshavare lämnar sitt medgivande till undersökningen. Fredningsbestämmelserna gäller också åtgärder som utförs under jord. Vid djupborrning bör man i princip ta hänsyn till borrhålet i hela dess längd vid avgörande om fredat område berörs eller inte. Det ligger i sakens natur att man bör kunna räkna med dispens om ett borrhål på stort djup kommer in under fredat område.

Som nämnts i avsnittet 6.4 i den allmänna motiveringen innehåller minerallagen i fråga om undersökningskoncession den nyheten att även hinder för undersökningsarbete som uppkommit efter det att koncessionen meddelats skall medföra att området blir fredat. Vid bearbetningskoncession skall däremot som jag nämnde liksom tidigare gälla att hinder som uppkommit under koncessionstiden inte beaktas.

I samband med undersökningsarbete av mera omfattande slag, t. ex. djupborrning, kan efter arbetets påbörjande inträffa omständigheter som skulle ha utgjort hinder mot arbetet om de förelegat vid igångsättandet. I sådant fall bör dock inte möta hinder mot att det påbörjade arbetsmomentet fullföljs. Särskilda föreskrifter om detta har inte ansetts behövliga.

Det bör nämnas att i minerallagen inte förts in någon motsvarighet till 3 § 3 mom. uranlagen, som föreskriver att fredningsreglerna i nämnda lag inte utgör hinder mot att koncession eller undersökningstillstånd omfattar områden till vilket sökanden har inmutningsrätt eller koncessionsrätt. Med hänsyn till dispensmöjligheterna torde detta inte medföra några olägenheter.

I fråga om de särskilda hindren i 17 § får jag i övrigt hänvisa till vad som anförts i prop. 1974: 32 s. 136 om motsvarande hinder enligt gruvlagen. Bestämmelserna i denna paragraf torde liksom motsvarande bestämmelser i den nya gruvlagen böra kompletteras genom vissa detaljföreskrifter, som dock bör meddelas i administrativ ordning. Någon motsvarighet till bestämmelsen om statsgruvefält i 2 kap. 3 § 1 FGL har inte upptagits i minerallagen, eftersom syftet med detta institut bör kunna tillgodoses i samband med att ansökan om koncession prövas. Angående bestämmelsen i 2 kap. 3 § 5 FGL om att sökt eller meddelad koncession m. m. utgör hinder för inmutning får jag hänvisa till vad jag anfört vid 7 §.

18 §

Innehållet i paragrafen har berörts vid 17 §. Paragrafen har avfattats i överensstämmelse med 2 kap. 4 § FGL och jag får beträffande de särskilda hindren hänvisa till vad som anförts i prop. 1974: 32 s. 137. I några fall har skyddet utsträckts till områden som tidigare inte varit skyddade enligt vare sig stenkolslagen eller uranlagen. Detta gäller område kring allmän väg och områden som avses under punkterna 3 och 5. Beträffande punkt 4 avses även atomkraftanläggning utgöra fredat område. Detta har inte särskilt angivits eftersom sådan anläggning torde omfattas av uttrycket "industriell anläggning".

19 §

Beträffande denna paragraf, som har förebild i 2 kap. 5 § FGL och som motsvaras av 5 § utredningsförslaget, hänvisas i första hand till avsnittet 6.4 i den allmänna motiveringen.

Förordnande enligt paragrafen kan avse förbud endast mot undersökningsarbete med stöd av undersökningskoncession. Av 25, 26, 32 och 34 §§ framgår att motsvarande förordnande kan meddelas också i fråga om annan undersökning, markanvisning och bearbetning. Som framhållits vid 15 § avses inte heller förberedande undersökning få ske inom fredat område. Förordnande enligt förevarande s. k. reservregel bör normalt innebära att ifrågavarande område generellt undantas från användning.

Har förordnande meddelats i fråga om visst område får därefter arbete som förbjudits inte ske utan tillstånd av regeringen. Förordnande kan meddelas såväl innan undersökningskoncession beviljas som därefter. Som framgår av 26 och 32 §§ kan däremot fredning med stöd av reservregeln inte åstadkommas inom område som omfattas av en redan existerande bearbetningskoncession. Möjligheten att meddela förordnande sedan undersökningskoncession meddelats bör utnyttjas med varsamhet. Detta gäller i särskilt hög grad om koncessionen är förenad med rätt till bearbetningskoncession och betydande kostnader nedlagts på undersökningsarbete. I sådant fall bör förordnande meddelas endast om utomordentligt starka skäl för åtgärden finns.

20 §

Denna och de närmast följande paragraferna innehåller bestämmelser om utförande av undersökningsarbete. I 20 §, som motsvarar 15 § i utredningens förslag, anges vissa förutsättningar för att koncessionshavaren skall få påbörja undersökningsarbete. Paragrafen har utformats i överensstämmelse med 3 kap. 1 § FGL och vad som i prop. 1974: 32 s.

152 anförs i anslutning till detta stadgande gäller i huvudsak också 20 §. I sak överensstämmer 20 § med 16 § uranlagen.

Om koncessionshavare påbörjar undersökningsarbete i strid med 20 § kan han enligt 44 § 1 dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Enligt 42 § första stycket kan vidare överexekutor på ansökan av markens ägare eller innehavare förordna om inställande av undersökningsarbete som koncessionshavare påbörjat utan att ha ställt säkerhet enligt andra stycket i förevarande paragraf.

Som framgår av lagtexten behöver koncessionshavare inte ställa säkerhet om den ersättningsberättigade medger annat. Särskilda bestämmelser om ställande av säkerhet finns i 52 §. Av sistnämnda paragraf framgår bl. a. att staten, kommun, landstingskommun och kommunalförbund inte behöver ställa säkerhet.

21 §

Paragrafen har viss motsvarighet i 17 § i utredningens förslag, som i sak överensstämmer med 18 § uranlagen.

Som nämnts i avsnittet 6.4 i den allmänna motiveringen bygger mine-rallagen i fråga om ordningen för markanvisning på samma principer som uranlagen. Detta innebär att innehavare av undersökningskoncession i princip får använda hela koncessionsområdet för undersökningsarbete i den mån annat inte följer av särskilda regler eller föreskrifter.

I enlighet med vad som förutsatts för motsvarande fall i uranlagen (se prop. 1960: 160 s. 90) torde som regel uppgörelse kunna träffas mellan koncessionshavaren och vederbörande rättsägare om var undersökningsarbetet får bedrivas inom koncessionsområdet. Om enighet inte kan nås, skall enligt utredningsförslaget bergmästaren på stället anvisa det område som får användas för ändamålet. Med hänsyn till vad jag nyss nämnde om koncessionshavarens rätt till undersökningsarbete inom koncessionsområdet bör enligt min mening regeln i stället avfattas så, att bergmästaren i händelse av tvist har att pröva huruvida särskilt hinder föreligger mot undersökningsarbete på den mark som koncessionshavaren önskar ta i anspråk. I enlighet härmed har i 21 § föreskrivits att tvist huruvida hinder mot undersökningsarbete föreligger enligt 17—19 §§ prövas av bergmästaren. Hinder kan även tänkas föreligga enligt särskilda föreskrifter i koncessionen. Efterlevnaden av sådana föreskrifter omfattas av bergmästarens tillsynsskyldighet enligt 40 §. I vilka former prövning enligt förevarande paragraf skall ske torde kunna överlåtas åt bergmästaren att själv avgöra med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. Självfallet skall dock allmänna regler för förvaltningsärenden tillämpas. Om bergmästaren finner detta lämpligt kan prövningen ske vid förrättning på platsen. För det fall att motsvarande tvist uppkommer mellan två koncessionshavare eller mellan koncessionshavare och gruvrättsinnehavare finns bestämmelser i 41 §.

22 §

Paragrafen, som motsvarar 16 § i utredningens förslag, innehåller bestämmelser om vad undersökningsarbete får omfatta. Paragrafen har utformats efter förebild av 3 kap. 2 § FGL. Likartade bestämmelser finns f. n. i 17 § uranlagen, som i sak överensstämmer med 13 § i 1938 års gruvlag.

Första och tredje stycket överensstämmer i sak med 17 § första stycket uranlagen. Andra stycket skiljer sig däremot i några avseenden från bestämmelserna i nämnda lag. Kretsen av intressenter från vilka tillstånd krävs har vidgats till att omfatta även servitutshavare. Delvis ändrade regler gäller också i fråga om koncessionshavares rätt att bygga och begagna väg. Enligt paragrafen får koncessionshavaren liksom f. n. utan tillstånd av fastighetsägaren eller annan rättsinnehavare bygga väg inom koncessionsområdet och begagna där befintlig väg. I överensstämmelse med gällande rätt får han utan tillstånd också begagna befintlig väg till området. I motsats till vad som nu gäller krävs däremot särskilt tillstånd av bergmästaren för att koncessionshavaren skall få bygga väg till området. Handläggningen av sådan tillståndsfråga bör ske enligt de regler som gäller för förvaltningsärenden i allmänhet. Vid prövningen bör bergmästaren se till att skilda allmänna intressen, t. ex. i fråga om bebyggelseplanering och miljöskydd, blir beaktade. Beträffande rätten att bygga och begagna väg i förevarande fall kan vidare hänvisas till lagrådets yttrande i prop. 1974: 32 s. 300—302.

Enligt stenkolslagen är koncessionshavarens rätt att söka efter och bearbeta olje- och gasfyndigheter begränsad till att avse borrhning efter sådana fyndigheter. Förklaringen till detta är att vid dessa reglers tillkomst borrhning var den enda undersökningsmetod som var aktuell. Tekniken har emellertid snabbt utvecklats och modern prospektering innefattar en rad andra undersökningsmetoder än borrhning, t. ex. geologiska och geofysiska undersökningar. Första stycket har därför formulerats så, att rätten till undersökningsarbete även omfattar sådana metoder.

23 §

Denna paragraf innehåller bestämmelser om rätt för innehavare av undersökningskoncession att utnyttja mineral som utvinns under undersökningsarbetet eller som lämnats kvar från tidigare undersökning eller bearbetning. Paragrafen motsvarar 18 § i utredningens förslag och överensstämmer i sak med 19 § uranlagen. Den har utformats efter förebild av 3 kap. 3 § FGL.

I paragrafens första stycke ges bestämmelser om rätten att för undersökningsändamål utnyttja sådant mineraliskt ämne som avses med koncessionen. Till tidigare utvunnet sådant ämne kan emellertid den som tidigare haft koncession till området ha företräde. Denna har nämligen

enligt 35 § andra stycket rätt att inom viss tid avhämta sådant mineraliskt ämne som uppfordrats med stöd av tidigare gällande koncession.

I paragrafens andra stycke ges bestämmelser om rätten att för motsvarande ändamål utnyttja annat mineraliskt ämne än som avses med koncessionen.

24 §

Paragrafen, som utformats efter förebild av 3 kap. 8 § FGL, innehåller bestämmelser om ersättning till följd av undersökningsarbete.

I utredningsförslaget har motsvarande bestämmelser upptagits i 19 och 20 §§. Där förutsätts att det ersättningssystem med bl. a. årliga förskottsavgifter, som finns i 1938 års gruvlag och uranlagen, skall behållas i den nya lagen. I FGL har dock motsvarande ersättningsregler anpassats till vad som gäller för vissa likartade fall i expropriationslagen, väglagen, miljöskyddslagen och vattenlagen. Bestämmelserna om ersättning för skada och intrång vid undersökningsarbete enligt minerallagen bör utformas på samma sätt som motsvarande bestämmelser i den nya gruvlagen. Angående sistnämnda bestämmelser får jag hänvisa till prop. 1974: 32 s. 157—158.

25 §

I denna paragraf, som saknar direkt motsvarighet i utredningsförslaget, föreskrivs att i fråga om undersökningsarbete med stöd av 8 § bestämmelserna om fredade områden i 17—19 §§ och vissa grundläggande bestämmelser om undersökningsarbete skall äga motsvarande tillämpning. Sådant arbete förutsätts i övrigt äga rum efter överenskommelse med berörda sakägare.

26—37 §§

Bestämmelserna i 26—37 §§ motsvarar i huvudsak avsnittet "Särskilda bestämmelser om bearbetning av fyndighet" i utredningens förslag. Dessa bestämmelser har i det remitterade förslaget omarbetats redaktionellt och systematiskt, bl. a. i anslutning till FGL. En uppdelning har skett i tre avsnitt, nämligen "Anvisande av mark för bearbetning m. m." (26—29 §§), "Rätt till bearbetning m. m." (30—34 §§) och "Verkan av att bearbetningskoncession upphör" (35—37 §§). Nämnda avsnitt motsvarar systematiskt 4, 6 resp. 7 kap. FGL. Härigenom har bl. a. vunnits att bestämmelserna kommer i en bättre kronologisk ordning än i utredningsförslaget.

Anvisande av mark för bearbetning m. m.

26 §

I denna paragraf, som motsvarar 27 § i utredningens förslag, ges bestämmelser om markanvisning. I gällande rätt finns motsvarigheter till

dessas bestämmelser i 12 § 1 mom. och 13 § stenkolslagen samt i 36 § 1 mom. och 37 § uranlagen. Paragrafens första stycke har utformats i nära anslutning till 4 kap. 3 § FGL.

Huvuddragen av bestämmelserna i paragrafen har behandlats i avsnittet 6.4 i den allmänna motiveringen. Som framgår av lagtexten föreligger hinder mot markanvisning inom område som anges i 17 och 18 §§ och inom område som omfattas av förordnande enligt den s. k. reservregeln. Innehållet i paragrafen skall ses i sammanhang med bestämmelserna i 32 §, vari bl. a. föreskrivs att bearbetning i dagen endast får ske inom anvisat område och att undersökning och bearbetning under jord samt undersökning på icke anvisad mark inte får ske inom nyssnämnda hindersområden.

Liksom f. n. avses att även sökanden tillhörig mark, som denne önskar utnyttja för ifrågavarande ändamål, skall anvisas. Att markanvisning kan ske på en gång eller efter hand har inte ansetts behöva särskilt anges.

Som framgår av 29 § gäller om förrättning för anvisande av mark i tillämpliga delar vad som föreskrivs om utmålsförrättning i 4 kap. FGL.

27 §

I denna paragraf anges grunderna för bestämmande av ersättning till markägare och andra rättsinnehavare. Denna fråga har behandlats i avsnittet 6.4 i den allmänna motiveringen. Som anförts där har reglerna om sådan ersättning liksom i FGL anpassats till vad som i allmänhet gäller vid tvångsingenripanden avseende fast egendom. Paragrafen har utformats i nära överensstämmelse med 4 kap. 4 § FGL. I övrigt kan hänvisas till vad som anförts i prop. 1974: 32 s. 177—180.

28 §

Paragrafen har utformats i överensstämmelse med 4 kap. 5 § FGL.

29 §

I paragrafen, som i huvudsak motsvaras av 28 § tredje stycket i utredningens förslag, föreskrivs i fråga om förrättning för anvisande av mark, betalning av ersättning och avstående från anvisad mark att den nya gruvlagens regler för motsvarande fall skall tillämpas. Innebörden av detta är i stort sett följande.

Förrättning skall företas så snart det kan ske (4 kap. 10 §). Förrättning hålls av bergmästaren men i fall då fråga om ersättning enligt 24 § eller 27 § förekommer skall även två gode män delta i ärendets prövning (11 §). Tillämpliga blir vidare reglerna om förrättningsmän, jäv m. m. (12—15 §§), förrättningens företagande (16—25 §§), utmärkande av gränser och upprättande av karta (27 §), fastställande av ersättning (28 §), förrättningskostnader (30 och 31 §§), avslutningsbeslut m. m.

(32 §), betalning av ersättning (33—38 §§) och avstående från anvisad mark (39 § första stycket).

Rätt till bearbetning

30 §

Paragrafen, som i utredningsförslaget motsvaras av 21 §, innehåller grundläggande bestämmelser om den rätt som bearbetningskoncession medför. Paragrafen har motsvarighet i 24 § uranlagen och delvis även i 10 § stenkolslagen. Likartade bestämmelser finns i 6 kap. 1 § FGL. Som framgår av 3 § är den principiella rätten för koncessionshavaren till undersökning och bearbetning inom koncessionsområdet underkastad inskränkningar i olika avseenden.

I fråga om alunskifferfyndigheter medför bearbetningskoncession ingen rätt till undersökning och bearbetning i annat syfte än för att utvinna olja eller gas. Enbart koncessionen avstänger sålunda inte markägaren från att bryta skiffer för användning exempelvis som bränsle i kalkugn. Inom mark som anvisats enligt 26 § får fastighetsägaren naturligtvis inte disponera sådan fyndighet för mineralbrytning av något slag. Detta har inte ansetts behöva anges särskilt.

Enligt paragrafens andra stycke får koncessionshavaren tillgodogöra sig även tidigare utvunnet mineraliskt ämne som avses med koncessionen och som lämnats kvar på platsen. Undantag görs för det fall att tidigare koncessionshavare har rätt till det utvunna enligt 35 § andra stycket. Enligt sistnämnda bestämmelse har koncessionshavare rätt att för sin räkning låta mineraliskt ämne som avses med koncessionen och som uppfodrats ligga kvar på platsen under två år efter det att bearbetningskoncession upphört att gälla. Det som då inte borttagits tillfaller fastighetsägaren. Mineraliskt ämne som utvunnits men inte uppfodrats tillfaller fastighetsägaren redan då koncessionen upphör att gälla. Innebörden av andra stycket i föreliggande paragraf är således att den nye koncessionshavaren övertar fastighetsägarens rätt till sådant mineraliskt ämne som enligt 35 § tillfallit denne men som denne inte uppfodrat eller tagit bort från det område som anvisas koncessionshavaren.

Enligt 51 § andra stycket stenkolslagen får den som har koncession för att utvinna olja eller gas genom borrhning också tillgodogöra sig kolväte i fast form som anträffas inom koncessionsområdet. Med kolväte i fast form torde närmast åsyftas asfalt och liknande ämnen. Om sådana ämnen påträffas i de djupt liggande formationer varifrån utvinning eventuellt kan ske av olja och gas, torde ekonomiskt tillgodogörande av ämnena knappast vara möjligt. Någon motsvarighet till nämnda bestämmelse har inte ansetts behövlig.

I minerallagen har inte heller förts in någon motsvarighet till bestämmelsen i 58 § andra stycket stenkolslagen att innehavare av koncession för alunskiffer får tillgodogöra sig kalksten och andra mineraliska äm-

nen som måste brytas för att skiffern skall kunna tillgodogöras eller som på annat sätt förekommer i sådant samband med skiffern att de inte kan tillgodogöras för sig. Tillräckliga skäl har inte ansetts föreligga att behandla kalksten i sammanhang med alunskiffer på annat sätt än andra mineraliska ämnen som av tekniska orsaker måste brytas vid tillgodogörande av koncessionsmineral. Reglerna i 31 § är således tillämpliga även i nämnda fall.

31 §

Paragrafen, som motsvarar 22 § i utredningens förslag, innehåller bestämmelser om koncessionshavarens rätt att utvinna och tillgodogöra sig andra mineraliska ämnen än dem som avses med koncessionen. Motsvarande bestämmelser finns i 10 och 58 §§ stenkolslagen och i 24 § uranlagen. I FGL finns motsvarighet i 6 kap. 2 §.

Enligt den grundläggande bestämmelsen i första stycket får koncessionshavaren utvinna andra mineraliska ämnen, om det behövs för arbetets ändamålsenliga bedrivande. I tredje stycket görs visst undantag beträffande inmutningsbara och koncessionspliktiga mineraliska ämnen.

I andra stycket ges bestämmelser om koncessionshavarens rätt att använda och tillgodogöra sig sådana icke koncessionerade mineraliska ämnen som utvunnits enligt paragrafens första stycke eller på annat sätt enligt lagen. Skillnad görs därvid mellan mineraliska ämnen som inte förrän vid anrikning eller därmed likställt förfarande kan avskiljas och mineraliska ämnen som kan avskiljas med enklare metoder. Ämnen av det förstnämnda slaget tillfaller koncessionshavaren. Övriga ämnen tillkommer i princip markägaren, som dock måste avhämta dem inom viss tid och ersätta koncessionshavarens kostnader. Bestämmelsen skiljer sig i sak från motsvarande regel i uranlagen endast på det sättet att en ny ordning införts för prövning av tvist om markägarens ersättningskyldighet.

Enligt tredje stycket får koncessionshavare inte med stöd av bestämmelserna i paragrafen bearbeta fyndighet av inmutningsbart eller koncessionspliktigt mineral som kan ekonomiskt tillgodogöras. I enlighet med vad som anförts vid 6 § torde frågan av geologiska skäl ha praktisk betydelse vid sammanträffande dels mellan inmutningsbara mineral och uran eller alunskiffer och dels mellan uran och alunskiffer. Utan en regel av angivet slag skulle det vara möjligt att kringgå grundläggande bestämmelser i gruvlagen och minerallagen om att bearbetning inte får ske av vissa fyndigheter utan föregående inmutning eller koncession. Undantag görs dock liksom i uranlagen för fall då det endast är fråga om att ta material för analys eller anrikningsförsök. Föreligger tvekan om en fyndighet av annat mineral än som avses med koncessionen kan ekonomiskt tillgodogöras, bör frågan om möjligt utredas eller undersökas i koncessionsärendet. Om sålunda någon sökt och funnit uran i inmut-

ningsbart mineral av sådan beskaffenhet och myckenhet att förutsättning för anvisande av utmål finns, bör meddelande av koncession för uranet göras beroende av att inmutning söks och utmål läggs. I regel torde i sådant fall utmål inte vägras på en fyndighet med inmutningsbart mineral av någon betydelse, om det samtidigt är klart att brytning för att utvinna uranet kommer att ske inom området (jfr prop. 1960: 160 s. 96). Utredningen har övervägt frågan om möjlighet borde finnas för Kungl. Maj:t att ge dispens från bestämmelsen i tredje stycket i sådana fall då inom koncessionsområdet endast förekommer mindre kvantiteter av mineral som där avses. Utredningen har dock ansett en sådan dispensföreskrift onödig eftersom antalet fall där frågan kan få aktualitet torde vara ringa och problemet normalt utan större omgång eller kostnad kan lösas genom inmutning eller meddelande av bearbetningskoncession. Jag delar på denna punkt utredningens uppfattning.

Bestämmelserna i sista stycket skiljer sig i sak från motsvarande bestämmelser i FGL bl. a. såtillvida, att begränsningen i 6 kap. 2 § sista stycket FGL endast gäller ämne som avses med uranlagen. Enligt min mening bör nämnda bestämmelse i den nya gruvlagen utformas i sakklig överensstämmelse med 31 § sista stycket minerallagen. Jag förordar därför i det följande att 6 kap. 2 § FGL ändras i enlighet härmed.

32 §

Denna paragraf, som motsvarar 23 och 29 §§ i utredningens förslag, innehåller bestämmelser om koncessionshavarens rätt att använda koncessionsområdet och den mark som anvisats enligt 26 § samt om stängselskyldighet. Bestämmelserna har delvis berörts vid 26 §. I gällande rätt finns motsvarighet i 25 § uranlagen och 14 § 3 mom. stenkolslagen.

Paragrafens tre första stycken har utformats efter förebild i 6 kap. 3 § FGL. Som nämnts vid 10 § har utredningen förutsatt att frågan om koncessionshavarens skyldighet att hålla stängsel skall lösas genom föreskrift i samband med koncessionen. Jag har emellertid ansett det lämpligare att i anslutning till äldre lag och FGL föra in en särskild bestämmelse om stängselskyldighet i lagen.

Enligt sista stycket gäller för undersökningsarbetet på icke anvisad mark samma regler som för undersökningsarbete inom område för undersökningskoncession. I fråga om hinder mot sådant arbete gäller dock principen för bearbetningskoncession att endast hinder som uppkommit innan koncessionen meddelades skall beaktas.

33 §

Paragrafen motsvarar 35 § i utredningens förslag. Eftersom bestämmelserna i paragrafen har materiell karaktär och närmast riktar sig till koncessionshavaren har de upptagits i sammanhang med de särskilda bestämmelserna om bearbetning. Bestämmelser av motsvarande slag

finns i 35 § stenkolslagen och 48 § uranlagen. Paragrafen har utformats i anslutning till 6 kap. 4 § FGL. En nyhet i förhållande till gällande rätt är att särskilda regler ges till skydd för borrhål. Ett sådant skydd har ansetts motiverat med hänsyn till att djupborrning är mycket kostsam och att ett övergivet borrhål ibland kan komma till användning i framtiden som utgångspunkt för borring till större djup eller för andra undersökningar. Ett sådant borrhål kan ibland också utnyttjas för vattentäkt. Igenläggning av borrhål sker t. ex. genom att cement- eller rörinklädnad eller rör som finns i borrhålets övre del avlägsnas. Tillstånd behövs naturligtvis också om markägaren önskar utnyttja marken för byggnadsändamål eller på annat sätt som medför att borrhålet förstörs.

Enligt 44 § 3 kan den som utan tillstånd lägger igen utfraktsväg, ort eller borrhål dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

34 §

Enligt denna paragraf, som saknar direkt motsvarighet i utredningens förslag, skall bl. a. hindersbestämmelserna äga motsvarande tillämpning vid bearbetning med stöd av 9 §. Liksom vid undersökningsarbete med stöd av 8 § förutsätts arbetet äga rum enligt avtal med berörda sakägare.

Verkan av att bearbetningskoncession upphör

35—37 §§

Dessa paragrafer, som motsvaras av 26 § i utredningens förslag, behandlar verkan av att bearbetningskoncession upphör. Motsvarighet finns i 32 § stenkolslagen och 35 § uranlagen. Bestämmelserna i förevarande paragrafer, som har utformats i nära överensstämmelse med 7 kap. FGL, innebär inga större sakliga ändringar i förhållande till gällande rätt.

I paragraferna har enbart behandlats rättsverkningarna av att bearbetningskoncession upphör. Föreskrifter om återställande av brytningsområde eller andra naturvårdande åtgärder i anslutning till att verksamheten upphör kan som nämnts i annat sammanhang meddelas såväl i samband med koncessionen som i tillstånd enligt miljöskyddslagen, när sådant behövs. Frågan om stängselhållning sedan koncession upphört har berörts vid 10 §.

Vissa särskilda åligganden för koncessionshavare

38 §

I denna paragraf, som har motsvarighet i 6 kap. 6 § FGL, ges föreskrifter om koncessionshavares skyldigheter i fråga om karta över utförda arbeten. I gällande rätt finns motsvarighet i 41 §, 50 § 3 mom., 52 och 61 §§ stenkolslagen samt 51 § uranlagen. Som nämnts vid 10 § finns ingen motsvarande bestämmelse i utredningsförslaget, eftersom frågan förutsattes bli löst genom koncessionsföreskrifter.

Paragrafen överensstämmer till innehåll i huvudsak med de två första

styckena i 6 kap. 6 § FGL. Bestämmelsen har i fråga om borrhål utformats så att den avser även borrhål av bestående värde inom område för undersökningskoncession.

Om koncessionshavaren inte iakttar vad som föreskrivs i paragrafen, kan enligt 43 § första stycket statens industriverk ålägga honom vid vite att fullgöra sina skyldigheter.

39 §

Paragrafens första stycke saknar motsvarighet i utredningsförslaget. Utredningen har dock förutsatt att koncessionshavaren genom särskilda föreskrifter skulle kunna åläggas motsvarande skyldigheter. Jag har emellertid med hänsyn till den av mig förordade utformningen av 10 § ansett det lämpligare att en särskild bestämmelse härom tas in i lagen.

Paragrafens andra stycke motsvarar 36 § i utredningens förslag. Bestämmelsen har motsvarighet i 50 § 3 mom. andra stycket stenkolslagen, 55 § andra stycket uranlagen och 9 § lagen om kontinentalsockeln.

Om koncessionshavaren underlåter att fullgöra vad som åligger honom enligt 39 § kan vitesföreläggande ske enligt 43 § första stycket.

Tillsyn, handräckning, ansvar m. m.

40 §

I paragrafen, som motsvarar 32 § i utredningens förslag, ges bestämmelser om tillsyn över verksamhet som omfattas av minerallagen. De tillsynsbestämmelser som finns i 4 kap. stenkolslagen och i 5 kap. uranlagen innehåller många föreskrifter av detaljkaraktär. Sådana föreskrifter bör utmönstras ur själva lagen och tas in i en särskild tillämpningskungörelse. Till bestämmelserna i 40 § ansluter bl. a. regler om vitesföreläggande i 43 § och straffansvar i 44 §.

I paragrafens första stycke fastslås den allmänna tillsynsplikt beträffande med lagen avsedd verksamhet som liksom tidigare åvilar statens industriverk och bergmästarna. Enligt 11 kap. 1 § FGL har industriverket och bergmästarna motsvarande tillsynsplikt beträffande vad som i gruvlagen föreskrivs angående undersökningsarbete och gruvdrift. Det har ansetts önskvärt att i möjligaste mån samordna tillsynsreglerna i minerallagen och den nya gruvlagen. Bergmästarna har därför i minerallagen givits en självständigare ställning än utredningen föreslagit. Den praktiska betydelsen av detta torde dock inte vara särskilt stor, eftersom även utredningen förutsätter att direkta övervakningsfunktioner alltjämt skall vila omedelbart på bergmästarna. Den tillsyn över arbetarskyddet som tidigare ankom på bergmästarna har upphört fr. o. m. år 1974. Någon motsvarighet till 33 § i utredningsförslaget har därför inte upptagits i minerallagen.

Paragrafens andra stycke har motsvarighet i 8 § andra stycket lagen om kontinentalsockeln. Enligt första punkten är koncessionshavaren

eller annan som utövar verksamhet enligt lagen skyldig att lämna industriverket och bergmästarna de uppgifter som dessa behöver för tillsynen. Om därvid uppsåtligt eller av grov vårdslöshet oriktig uppgift lämnas kan enligt 44 § andra stycket straffansvar inträda. Genom andra punkten i förevarande stycke ges industriverket och bergmästarna generella befogenheter att som ett led i tillsynen meddela föreskrifter i fråga om arbetet. Föreskrifterna får givetvis inte gå utanför den ram som följer av lagens bestämmelser och särskilda koncessionsvillkor. Föreskrifter som här avses kan meddelas för att trygga bl. a. att bearbetning sker i överensstämmelse med 33 §.

Om koncessionshavaren eller annan inte efterkommer vad som föreskrivs eller begärs med stöd av paragrafens andra stycke, kan industriverket som framgår av 43 § första stycket vid vite förelägga honom att fullgöra sina skyldigheter. I sista hand kan verket med stöd av 43 § andra stycket förbjuda arbetets fortsatta bedrivande om uppenbar fara uppkommer för allmänt eller enskilt intresse.

Tredje stycket har motsvarighet i 8 § tredje stycket lagen om kontinentalsockeln.

41 §

Paragrafen motsvarar 34 § andra punkten i utredningens förslag. I sak överensstämmer paragrafen med vad som gäller för motsvarande fall enligt 17 § stenkolslagen, 46 § uranlagen och 7 § lagen om kontinentalsockeln.

42 §

Paragrafen, som inte har någon direkt motsvarighet i utredningens förslag, har utformats efter förebild av 11 kap. 2 § FGL. I de fall som här avses bör likartade regler gälla i minerallagen och den nya gruvlagen. Som framhållits i prop. 1974: 32 s. 154 kan den pågående reformeringen av utredningsrätten komma att medföra ändringar i handräckningsförfarandet.

43 §

Paragrafen, som motsvarar 37 § i utredningens förslag, har förebild i 12 § lagen om kontinentalsockeln.

Enligt första stycket får industriverket i vissa fall använda vitesföreläggande för att förmå koncessionshavare eller annan att iaktta vad som åligger honom. Vitesföreläggande kan tillgripas om koncessionshavaren bryter mot föreskrift som med stöd av 10 § första stycket förbundits med koncessionen. Detsamma gäller om koncessionshavare eller annan underlåter att efterkomma vad tillsynsmyndighet fordrar med stöd av lagen eller att iaktta vad som i 38 § och 39 §§ föreskrives i fråga om karta, rapportering och skyldighet att låta sakkunnig myndighet följa arbetet m. m. Reglerna överensstämmer i fråga om skyldighet

att iaktta föreskrifter med vad som gäller för motsvarande fall enligt lagen om kontinentalsockeln. Däremot har i minerallagen inte ansetts nödvändigt att som skett i lagen om kontinentalsockeln straffbelägga överträdelse av föreskrifter som här avses.

Enligt andra stycket får industriverket i vissa fall förbjuda att visst arbete bedrivs. Bestämmelsen skiljer sig från motsvarande fall i lagen om kontinentalsockeln endast i fråga om sättet att åstadkomma rättelse om förbudet överträds. Om detta finns föreskrift i 42 § andra stycket. Möjlighet att förbjuda arbetets vidare bedrivande finns också i gällande rätt. Enligt 37 § stenkolslagen och 50 § uranlagen har bergmästaren befogenhet att meddela sådant förbud om gruvarbete bedrivs på sådant sätt att uppenbar fara uppstår för gruvans bestånd eller annans egendom. En motsvarande bestämmelse finns i 6 kap. 5 § FGL.

44 §

Denna paragraf, som innehåller bestämmelser om ansvar m. m., motsvaras i utredningens förslag av 38 §. Bestämmelserna har delvis motsvarighet i 11 kap. 4 § FGL.

Stenkolslagen och uranlagen innehåller ett flertal bestämmelser om straffansvar för försummelser av mer eller mindre allvarlig karaktär. I minerallagen har eftersträfvats att begränsa användningen av straffsanktion till fall där ett påtagligt behov finns. Som nämnts vid 43 § har sådant behov inte ansetts föreligga i fråga om förfaranden som kan bli föremål för vitessanktion enligt nämnda paragraf. Det bör framhållas att, om försummelse är av så allvarlig art att uppenbar fara för allmänt eller enskilt intresse uppkommer, arbetets fortsatta bedrivande kan förbjudas med stöd av 43 § andra stycket. Som sista utväg vid allvarlig försummelse från koncessionshavares sida kan också återkallelse av koncession tillgripas.

Punkterna 1—3 i första stycket har motsvarighet i 11 kap. 4 § 1—3 FGL.

Punkt 1. Bestämmelsen avser fall då någon påbörjar undersökningsarbete utan att ha fullgjort i lagen föreskriven skyldighet att underrätta markägare m. fl. och att ställa säkerhet. Motsvarande gäller enligt 11 kap. 4 § 2 FGL i fråga om undersökningsarbete enligt nämnda lag. Straffbestämmelser för motsvarande fall finns också i stenkolslagen och uranlagen.

Punkt 2. Bearbetning utan koncession av koncessionspliktiga fyndigheter är f. n. straffbelagd endast beträffande uran- och toriumfyndigheter. Som tidigare framhållits har samhället särskilt intresse av att kontrollera exploatering av olja, gas och uran med hänsyn till den betydelse för samhällsekonomin som fyndigheter av dessa mineraliska ämnen kan få. Det får därför anses motiverat att bearbetning av sådana fyndigheter utan koncession förenas med straffpåföljd. En motsvarande straffbe-

stämmelse finns i 11 kap. 4 § 1 FGL beträffande bearbetning av inmutningsbar fyndighet utan inmutningsrätt. Behov har däremot inte ansetts föreligga av någon motsvarighet till den bestämmelse i uranlagen som straffbelägger otillåtet undersökningsarbete utan undersökningstillstånd, där sådant krävs.

Punkt 3. Överträdelse av bestämmelsen i 33 § andra stycket till skydd för orter och borrhål har ansetts böra medföra straffansvar. Motsvarande bestämmelse finns i 11 kap. 4 § 3 FGL. Även enligt stenkolslagen och uranlagen gäller likartade straffbestämmelser.

Paragrafens andra stycke, som har förebild i 11 § andra stycket 3) lagen om kontinentalsockeln, avser fall då någon uppsåtligen eller av grov vårdslöshet lämnar oriktig uppgift till industriverket eller bergmästarna i samband med att dessa fullgör sin tillsynsskyldighet.

I paragrafens tredje stycke, som har motsvarighet i 58 § 1 mom. andra stycket uranlagen, föreskrivs att vissa mineraliska ämnen som utvunnits i samband med bearbetning utan bearbetningskoncession kan förklaras förverkade.

Bestämmelsen i fjärde stycket om väckande av åtal har motsvarighet i 62 § andra stycket uranlagen och 11 kap. 4 § andra stycket FGL.

45 §

Paragrafen, som motsvarar 39 § i utredningens förslag, har motsvarighet i 13 § lagen om kontinentalsockeln. Någon motsvarande bestämmelse finns varken i stenkolslagen, uranlagen eller FGL. Detta bör dock ses mot bakgrund av bl. a. de föreskrifter om tystnadsplikt i fråga om affärs- och driftförhållanden i näringslivet som finns intagna i gällande instruktioner för statens industriverk och bergstaten.

Fr. o. m. år 1975 gäller enligt 8 kap. 7 § andra stycket i den nya regeringsformen att bemyndigande i lag krävs för att regeringen skall få meddela bestämmelser om tystnadsplikt. Minerallagen bör därför innehålla bestämmelser i ämnet. Efter den nya regeringsformens ikraftträdande torde behov av en sådan bestämmelse finnas även i den nya gruvlagen. Jag förordar därför i det följande att en sådan komplettering sker.

Bestämmelserna i 21 och 34 §§ lagen (1937: 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar torde kunna tillämpas i fråga om vissa handlingar som upprättas i ärenden enligt minerallagen.

Fullföljd av talan

I 46—50 §§ finns bestämmelser om fullföljd av talan som nära ansluter till 12 kap. 1—4 och 6 §§ FGL. Vid reglernas utformning har eftersträvat att frågor av övervägande rättslig karaktär skall prövas av domstol. Angående fullföljdsreglerna kan vidare hänvisas till prop. 1974: 32 s. 220—225. I utredningens förslag finns i 40 § bestämmelser

om fullföljd, som i huvudsak motsvaras av bestämmelserna i 46, 47 och 50 §§.

46 §

Enligt paragrafen skall den som är missnöjd med beslut vid förrättning för markanvisning väcka talan vid fastighetsdomstol om beslutet avser ersättning för skada till följd av undersökningsarbete eller ersättning på grund av markupplåtelse enligt 26 § eller ersättning för förrättningskostnad. Mot annat beslut vid förrättning enligt 26 § skall däremot talan fullföljas hos statens industriverk.

Paragrafen har motsvarighet i 12 kap. 1 § FGL.

47 §

Enligt denna paragraf, som motsvarar 12 kap. 2 § FGL, skall talan mot bergmästarens beslut enligt minerallagen i annan fråga än som avses i 46 § föras hos industriverket genom besvär.

48 §

I paragrafen, som motsvarar 12 kap. 3 § FGL, ges bestämmelser om fullföljd av talan mot beslut av industriverket. Mot verkets beslut i ärende om tillstånd till förberedande undersökningsarbete enligt 15 §, om stängsels beskaffenhet enligt 32 § tredje stycket eller om tillstånd att lägga igen utfraktsväg m. m. enligt 33 § andra stycket skall enligt paragrafens första stycke talan föras hos regeringen genom besvär. I andra fall skall talan mot verkets beslut föras hos kammarrätten genom besvär, om beslutet gäller fråga som verket enligt minerallagen har att pröva.

49 §

I paragrafen, som motsvarar 12 kap. 4 § FGL, ges bestämmelser om att talan mot beslut av länsstyrelse skall föras hos regeringen. Dessa avser dispens från hinder mot undersökning, markanvisning eller bearbetning och prövning om ställd säkerhet skall godkännas.

50 §

Paragrafen, som har motsvarighet i 12 kap. 6 § FGL, innehåller bestämmelser om kostnadsersättning i mål enligt 46 § första stycket.

Särskilda bestämmelser

51 §

Beträffande innehållet i denna paragraf, som utformats efter förebild av 13 kap. 1 § FGL, kan hänvisas till prop. 1974: 32 s. 226.

52 §

I paragrafen, som avfattats efter mönster av 13 kap. 3 § FGL, har samlats vissa bestämmelser om ställande av säkerhet.

Övergångsbestämmelser

1.

Den nya lagen skall enligt första stycket träda i kraft den 1 januari 1975. I andra stycket har upptagits en bestämmelse motsvarande 14 kap. 1 § andra stycket FGL av innehåll att hänvisningar till bestämmelser i stenkolslagen eller uranlagen i stället skall gälla motsvarande bestämmelser i den nya lagen.

2—4.

I dessa punkter har efter förebild av 14 kap. 3—5 §§ FGL upptagits bestämmelser dels om vissa äldre rättsinstitut och dels om tillämpningen av den s. k. presumptionsregeln.

5.

Denna punkt, som i huvudsak motsvarar 43 § i utredningens förslag, innehåller grundläggande bestämmelser om sådana rättigheter till undersökning och bearbetning av koncessionspliktiga mineraliska ämnen som existerar vid den nya lagens ikraftträdande.

Första stycket. Som nämnts i avsnittet 6.6 i den allmänna motiveringen skall den nya lagen i princip tillämpas också på äldre rättigheter, som därvid anses som koncessioner enligt den nya lagen. Denna grundläggande princip framgår av första stycket. Bestämmelsen innebär att innehavare av äldre rättighet får samma befogenhet i fråga om undersökning och bearbetning som om han meddelats koncession för motsvarande grupp av mineraliska ämnen enligt den nya lagen. Har äldre rättighet vid sin tillkomst förbundits med särskilda villkor är dessa att betrakta som koncessionsvillkor enligt den nya lagen. I övrigt ersätts i fråga om dessa rättigheter äldre bestämmelser med motsvarande bestämmelser i den nya lagen. I vissa avseenden som anges i andra t. o. m. sjunde stycket har dock en särskild reglering skett.

Det bör särskilt anmärkas att fredningsbestämmelserna i den nya lagen skall tillämpas även på äldre rättigheter. Som tidigare framgått skiljer sig fredningsbestämmelserna i stenkolslagen och uranlagen bl. a. i det avseendet att vid undersökningskoncession även hinder som uppkommit efter koncessionens meddelande skall beaktas. Frågan om nya eller äldre fredningsbestämmelser skall tillämpas saknar praktisk betydelse för bearbetningskoncessionernas del, eftersom också enligt den nya lagen endast hinder som existerar vid rättighetens tillkomst skall beaktas. Inga nya hinder kan således tillkomma efter det att koncessionen meddelats.

Denna princip har dock av speciella skäl ansetts böra frångås i ett fall, till vilket jag återkommer vid tredje stycket i förvarande punkt. Frågan om nya eller äldre fredningsbestämmelser skall tillämpas är däremot av betydelse i fråga om äldre undersökningsrättigheter, eftersom tillämpning av ny lag medför inskränkningar i dessa rättigheter. Att den nya lagen tillämpas torde dock, bl. a. med hänsyn till dispensmöjligheterna, knappast medföra nämnvärda olägenheter för rättighetsinnehavaren. Bland de undersökningsrättigheter som f. n. finns märks främst de 55 undersökningskoncessioner med lång giltighetstid och vidsträckta koncessionsområden som år 1969 beviljades OPAB. Det måste ifråga om dem anses önskvärt att de nya reglerna med bättre skydd för motsående intressen omedelbart görs tillämpliga. Bolaget har inte heller motsatt sig detta.

Andra stycket. Äldre bearbetningsrättigheter har meddelats utan begränsning i tiden. Som framgår av 3 § andra stycket skall i fortsättningen koncessioner alltid beviljas för bestämd tid. Genom en övergångsregel begränsas även de äldre rättigheternas giltighetstid. Bestämmelserna överensstämmer med vad som för motsvarande fall förordnats i 14 kap. 7 § 5 FGL i fråga om äldre utmål. Efter utgången av en tjugofemårsperiod, som räknas från lagens ikraftträdande, har koncessionshavaren rätt att under vissa förutsättningar få koncessionstiden förlängd på skäliga villkor. Vad som skall anses utgöra skäliga villkor får bedömas bl. a. med beaktande av koncessionshavarens tidigare rätt. Detta utesluter dock inte att i samband med förlängning av koncessionstiden kan göras förbehåll t. ex. om rätt för staten att efter inlösen och ersättning för anläggningar m. m. ta del i driften, om detta skulle anses påkallat från allmän synpunkt.

Enligt 49 och 51 §§ stenkolslagen kan undersökningskoncession avseende olja, gas och salt beviljas utan tidsgräns. Några sådana koncessioner gäller f. n. inte och torde knappast komma att beviljas. Någon särskild bestämmelse om tidsbegränsning av äldre undersökningskoncessioner har därför inte ansetts behövlig.

Tredje stycket. Ett undantag från grundsatsen att hinder mot bearbetning inte skall kunna uppkomma efter det att koncession meddelats har ansetts motiverat i fråga om vissa privilegier avseende stenkolsgruva. Bestämmelsen avser ett Höganäs AB tillhörigt område i nordvästra Skåne om ca 13 000 hektar, som alltjämt omfattas av från 1700-talet härrörande privilegier. Enligt dessa har privilegieinnehavaren en i princip obegränsad rätt att bedriva gruvarbete under jord inom hela privilegieområdet. Vid markanvisning har privilegieinnehavaren ansetts underkastad hindringsbestämmelser även beträffande anläggningar som tillkommit efter privilegiernas meddelande. Underjordsarbete har inte bedrivits inom privilegieområdet sedan början av 1960-talet och arbete ovan jord bedrivs f. n. endast i obetydlig omfattning. Det arbete för utvinning av

stenkol och lera som i framtiden kan komma att upptas inom privilegieområdet, kommer med all sannolikhet att ske genom ovanjordsbrytning. Underjordsbrytning inom området är inte sällan förenad med risk för ras och sättning. Samtidigt är markutnyttjandet inom området för andra ändamål intensivt. Med hänsyn till dessa omständigheter och privilegieområdets storlek har genom en särskild regel föreskrivits att hinder för bearbetning skall, oberoende av när hindret uppkommit, gälla inom privilegieområdet. Att motsvarande gäller även undersökning följer av att minerallagens fredningsbestämmelser i övrigt är tillämpliga.

Fjärde stycket. F. n. gäller enligt 21 § uranlagen att innehavare av undersökningstillstånd för begagnandet av den mark han tar i anspråk för undersökningsarbetet skall till innehavare av marken utge full ersättning i årlig avgift som skall betalas förskottsvis för år. Han skall dessutom ersätta skada som marken kan ha tagit för framtiden. Innan sistnämnda ersättning blivit erlagd, är han skyldig att betala årlig avgift. Även för annan förlust, skada eller intrång, som orsakats av undersökningsarbetet, skall full ersättning utgå. I 22 § uranlagen finns vidare bestämmelser om hur ersättning enligt 21 § samma lag skall bestämmas. I första hand räknar man med att parterna skall komma överens om denna ersättning. Kan de inte enas, har den som kräver ersättning rätt att påkalla att ersättningen bestäms av skiljemän. På grund av särskild bestämmelse i 22 § uranlagen får i så fall skyldighet att betala skiljedomskostnaderna inte åläggas den ersättningsberättigade utom i det fall att han uppenbarligen påkallat förfarandet utan skäl. Han kan också dra tvisten under domstols prövning.

Reglerna i 21 och 22 §§ uranlagen har utformats efter förebild av 17 och 18 §§ i 1938 års gruvlag. Om motsvarande fall finns bestämmelser i 24 § minerallagen, som utformats efter förebild av 3 kap. 8 § FGL. Som tidigare framgått är reglerna i äldre och ny lag inte helt likformiga. I fjärde stycket har tagits in en övergångsbestämmelse av innehåll att i fråga om undersökningstillstånd enligt uranlagen, som beviljats före ikraftträdandet, äldre bestämmelser om ersättning i förevarande fall skall gälla under hela den tid som rättigheten gäller. Enligt 11 § uranlagen får undersökningstillstånd beviljas för högst tre år. En motsvarande övergångsbestämmelse finns i 14 kap. 8 § 3 FGL.

Femte stycket. Bestämmelserna i femte stycket har motsvarighet i 14 kap. 8 § 4 första punkten och 14 kap. 7 § 2 FGL. Enligt första punkten skall äldre lag tillämpas vid prövning av ansökan om anvisande av mark som gjorts före ikraftträdandet. Som framgått av det tidigare får innehavare av koncession enligt stenkolslagen eller uranlagen endast ta i anspråk mark för arbete i dagen som anvisats vid bergmästarförrättning. Av femte stycket följer bl. a. att äldre regler om ersättning för mark som tas i anspråk skall tillämpas, om ansökningen görs före ikraftträdandet av den nya lagen.

Bestämmelsen i andra punkten har betydelse för det fall efter ikraftträdandet av den nya lagen fråga uppkommer om ersättning för skada och intrång som inte förutsetts i samband med markanvisningen. Äldre lag tillämpas i sådana fall, om skadan eller intrånget uppstått före ikraftträdandet.

Sjätte stycket. Stenkolslagen innehåller vissa ålderdomliga regler om arbetskyldighet för innehavare av stenkolskoncession. Dessa regler bör upphöra att gälla vid den nya lagens ikraftträdande. Vid meddelande av nya koncessioner för stenkol och lera kan enligt 10 § bestämmas i vilken omfattning undersökning eller bearbetning skall ske för att den rätt som grundas på koncessionen skall bestå och även fastställas villkor om utgåvande av avgifter till staten. Att omedelbart ersätta den legala arbetskyldigheten i stenkolslagen med efter omständigheterna i varje särskilt fall avpassade föreskrifter om minsta arbetsprestation skulle vara förenat med betydande svårigheter. I stället har de äldre reglerna om arbetskyldighet i fråga om stenkol och lera ersatts med en årlig arealavgift. Denna avgift avses utgå efter samma grunder och erläggas på samma sätt som den i 6 kap. 8 § FGL föreslagna försvarsavgiften. Om detta skulle genomföras konsekvent, kunde avgiften i något fall tänkas bli oskäligt hög. Bl. a. är den tillämpade arbetskyldigheten inom privilegieområdet helt obetydlig. Med hänsyn härtill har föreskrivits att regeringen på ansökan av koncessionshavaren kan medge att avgiften nedsätts eller ersätts med viss arbetskyldighet. För att ge rådrum för överväganden i frågan utgår ingen avgift för det första året efter lagens ikraftträdande.

Sjunde stycket. I sista stycket, som har viss motsvarighet i 14 kap. 6 § första stycket andra punkten FGL, ges bestämmelser om vissa äldre rättigheter av sekundär natur, som saknar motsvarighet i minerallagen. Bestämmelserna avser dels fastighetsägares rätt till s. k. jordägarandel, som endast berör äldre utmål avseende stenkol och som numera torde sakna praktisk betydelse, dels fastighetsägares rätt till s. k. jordägaravgäld och dels upptäckares rätt till ersättning då annan får koncession avseende den upptäckta fyndigheten.

Vid tillkomsten av 1886 års stenkolslag var som tidigare nämnts stenkol inmutningsbart. Vissa på inmutning grundade stenkolsrättigheter gäller allttjämt. Beträffande dem gäller enligt 45 § 1 mom. stenkolslagen bestämmelserna i 1884 års gruvstadga med vissa angivna undantag, som innebär att de i betydelsefulla hänseenden likställs med rättigheter på grund av koncession. Äldre regler om s. k. jordägarandel gäller dock oförändrade. Enligt dessa har jordägaren, sedan utmål lagts, rätt att efter anmälan inom viss tid inträda som delägare i gruvarbetet. Eftersom anmälningstiden anknyter till den tidpunkt då gruvarbetet kommit in på viss fastighetsägares mark, kan rätten till jordägarandel allttjämt aktualiseras. Sannolikheten att så skulle ske torde dock vara mycket liten.

Gällande bestämmelser om fastighetsägarens rätt till s. k. jordägaravgäld och upptäckares rätt till ersättning har berörts under avsnittet 6.5 i den allmänna motiveringen. Enligt vad som där anförts skall sådana rättigheter inte uppkomma enligt den nya lagen.

I överensstämmelse med grundsatsen att ny lag inte skall rubba redan uppkomna rättsförhållanden har föreskrivits att på äldre rätt grundad rätt till jordägarandel, jordägaravgäld eller upptäckaresättning inte skall inskränkas genom den nya lagen.

Utredningen har som nämnts under avsnittet 6.5 i den allmänna motiveringen föreslagit att rätten till jordägaravgäld avskaffas endast när det gäller utvinning av olja, gas och salt. Två av utredningens ledamöter föreslår en speciell övergångsregel av innebörd att äldre bestämmelser skall tillämpas inte bara vid utvinning med stöd av rättighet som beviljats före lagens ikraftträdande utan även om utvinning sker med stöd av bearbetningskoncession som beviljats enligt nya lagen på grund av en med äldre undersökningskoncession förenad rätt till bearbetningskoncession. Reservanternas förslag har fått stöd av vissa remissinstanser.

Någon rättslig grund för att markägare skall vara bibehållna rätten till avgäld enligt den av reservanternas föreslagna övergångsbestämmelsen torde inte kunna åberopas. F. n. gäller för OPAB undersökningskoncessioner avseende olja, gas och salt, som i huvudsak täcker de områden i Sverige där man tror att förutsättningar finns att påträffa sådana mineraliska ämnen. Dessa koncessioner är förenade med rätt för OPAB att få bearbetningskoncession, om bolaget kan visa att kommersiellt utvinningsbar fyndighet finns inom koncessionsområdet. Koncessionerna har lång giltighetstid och är förenade med betydande möjligheter till förlängning. Om OPAB på grundval av dessa undersökningskoncessioner begär bearbetningskoncession, uppkommer den av reservanternas väckta frågan om berörda fastighetsägares rätt till avgäld. Om reservanternas förslag till övergångsreglering genomförs, skulle detta i själva verket medföra att huvudregeln att avgäld inte skall utgå vid framtida utvinning blir praktiskt innehållslös i fråga om olja, gas och salt. I likhet med utredningens majoritet finner jag inte detta godtagbart. Någon motsvarighet till den föreslagna bestämmelsen har därför inte upptagits.

6. Enligt denna punkt, som har motsvarighet i 14 kap. 9 § FGL, skall ansökningar om koncession eller undersökningstillstånd som gjorts före ikraftträdandet av den nya lagen prövas enligt äldre lag. Beviljas ansökningen, skall rättigheten på samma sätt som äldre rättigheter i övrigt anses som undersökningskoncession eller bearbetningskoncession enligt den nya lagen. I fråga om sådana rättigheter skall vidare gälla att bestämmelserna i 5 blir tillämpliga i vissa fall. Rättigheter till bearbetning blir sålunda tidsbegränsade enligt 5 andra stycket. För koncession avseende stenkol skall bestämmelserna om arealavgift i 5 sjätte stycket tillämpas. Slutligen blir i fråga om sådana rättigheter äldre lag tillämplig i fråga om rätt till jordägaravgäld och upptäckaresättning.

7. I denna punkt föreskrivs efter förebild av 14 kap. 11 § FGL att handläggning av mål eller ärende som anhängiggjorts före den nya lagens ikraftträdande men inte slutligen avgjorts dessförinnan skall ske enligt äldre ordning. Vid prövningen av sådant mål eller ärende blir äldre lag tillämplig i vissa fall enligt vad som följer av olika övergångsbestämmelser, medan i övrigt den nya lagen kommer att gälla.

8.2 Övriga lagförslag

I enlighet med vad jag anfört vid 12 § minerallagen har i 5 § lagen om kontinentalsockeln tillagts en bestämmelse om rätt till ersättning om tillstånd återkallas utan att innehavaren åsidosatt föreskrift eller villkor för tillståndet. Vid bestämmandet av sådan ersättning bör gälla vad jag anfört vid 12 § minerallagen för motsvarande fall. I 10 § lagen om kontinentalsockeln görs visst undantag för bestämmelserna i bl. a. stenkolslagen och uranlagen. Paragrafen har ändrats så, att undantaget i stället avser bl. a. minerallagen.

I fråga om gruvlagen har en formell ändring av motsvarande innebörd gjorts i 2 kap. 3 §. Vidare har i enlighet med vad jag anfört vid 31 och 45 §§ minerallagen viss ändring skett i 6 kap. 2 § sista stycket och en paragraf med bestämmelser om tystnadsplikt tillagts i 11 kap.

I övrigt har både kontinentalsockellagen och gruvlagen anpassats till den nya regeringsformen såtillvida att uttrycken "Konungen" och "Kungl. Maj:t" ersatts av ordet "regeringen".

9 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande över förslagen till

1. lag om vissa mineralfyndigheter,
2. lag om ändring i lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln,
3. lag om ändring i gruvlagen (1974: 000) inhämtas genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Agneta Heide

Bilaga 1

Gruvrättsutredningens förslag i betänkandet (SOU 1970: 45)
Gruvrättslig speciallagstiftning

1 Förslag till**Lag om vissa mineralfyndigheter***Allmänna bestämmelser*

1 §.

Rättighet att undersöka och bearbeta

1. olje-, gas- eller saltfyndighet,
 2. alunskifferfyndighet för utvinnande av olja eller gas,
 3. stenkolsfyndighet och fyndighet av sådana eldfasta eller klinkrande leror som förekommer i sammanhang med stenkolsfyndighet,
 4. fyndighet av uranhaltigt eller toriumhaltigt mineral
- är, med de undantag som föreskrives i 3 §, beroende på koncession.

För rättighet som beviljas genom koncession gäller de villkor och inskränkningar som innefattas i eller föreskrives med stöd av denna lag.

Koncession meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

2 §.

Koncession kan avse en eller flera av de grupper av fyndigheter som anges i 1 §.

Koncession skall avse bestämt område och viss tid samt meddelas antingen som undersökningskoncession eller bearbetningskoncession.

Koncessionsområdes gränser på djupet räknas lodräta, såvitt det kan ske utan förnärmande av annans rätt.

3 §.

Rätt att utan koncession, med uteslutande av andra som ej har koncession, undersöka fyndighet som avses i 1 § tillkommer på de villkor och med de inskränkningar denna lag innehåller,

1. inmutare på inmutat område,
2. gruvinnehavare på utmålsområde och därmed likställt område,
3. innehavare av bearbetningskoncession på koncessionsområdet i fråga om annan grupp av fyndigheter än som avses med koncessionen,
4. jordägare på annan mark än sådan som avses under 1—3,
5. den som av vederbörande rättsägare fått på sig överläten rätt som avses under 1—4.

Inmutare, gruvinnehavare, koncessionsinnehavare och deras rättsinnehavare får dock icke utan koncession avseende fyndighet varom fråga är utföra undersökningsarbete rörande fyndigheten på område som avses under 1—3, om genom undersökningsarbetet sker intrång i jordägarrens rätt till området och medgivande till arbetet ej lämnats av denne och innehavare av nyttjanderätt till området.

Rätt att utan koncession bearbeta fyndighet som avses i 1 § första stycket 2 och 3 tillkommer jordägaren och hans rättsinnehavare, så länge beträffande marken annan ej erhållit inmutning, utmål, undersökningskoncession avseende fyndigheten i fråga eller bearbetningskoncession.

Gas som framkommit vid borring efter vatten eller eljest annorledes än i samband med eftersökande av gasfyndighet får utnyttjas för husbehovsförbrukning utan hinder av koncession.

4 §.

Anvisande av mark enligt 27 § första stycket får ej avse och undersökning eller bearbetning av fyndighet får utanför anvisad mark ej äga rum på

1. område som avsatts till nationalpark eller om vars förklarande för nationalpark statlig myndighet väckt förslag hos Konungen,

2. befästningsområde eller område utanför detta till den utsträckning Konungen bestämmer,

3. kyrkogård eller begravningsplats,

4. område beläget på mindre avstånd än trettio meter från sådan järnväg eller kanal som är upplåten för allmän trafik eller från allmän flygplats eller från allmän väg eller sådan vägs sträckning enligt fastställd arbetsplan, varvid avståndet räknas från ytterkant av bank eller skärning eller, om sådan ej finnes, från själva anläggningens ytterkant,

5. område beläget på mindre avstånd än ethundra meter, i horisontalplanet räknat, från byggnad, som är avsedd att stadigvarande användas till bostad, eller från annan byggnad, om den är uppförd vid gård, eller från tomtplats eller trädgård vid bostadsbyggnad som nyss sagts,

6. område som upptages av elektrisk kraftstation eller industriell anläggning,

7. område som ingår i fastställd stadsplan eller byggnadsplan.

Undantag från bestämmelserna i första stycket kan medges, i fall 1—3, 5 och 6 av Konungen, i fall 4 av länsstyrelsen beträffande allmän väg och i övrigt av vederbörande förvaltningsmyndighet och i fall 7 av länsstyrelsen samt i fall 5 och 6 även av vederbörande rättsägare. Medgivande av Konungen enligt 1 och 5 må lämnas endast när synnerliga skäl är därtill.

I fråga om bearbetningskoncession gäller första stycket ej hinder som uppkommit efter koncessionens meddelande.

5 §.

Kan i annat fall än som avses i 4 § undersökning eller bearbetning av fyndighet inom visst område antagas komma att hindra eller avsevärt försvåra sådan förekommande eller planerad användning av marken som är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt, äger Konungen förordna att 4 § skall äga motsvarande tillämpning på området i fråga. Hinder som avses i sågda paragraf anses därvid uppkomma när förordnande meddelas. Undantag från meddelat förordnande kan medges av Konungen.

6 §.

Koncession får på inmutat område eller utlagt utmål eller annat område som avses i 2 kap. 2 § första stycket 9 och 10 gruvlagen¹ icke utan särskilda skäl meddelas annan än inmutaren eller gruvinnehavaren beträffande mineral, som förekommer i sådant samband med den med gruvrätten avsedda fyndigheten att mineralet ej kan tillgodogöras för sig eller utan skada för fyndigheten. Vad nu sagts äger motsvarande tillämpning i fråga om meddelande av koncession för någon av de fyndighetsgrupper som avses i 1 § första stycket på område, varpå gäller koncession för annan fyndighetsgrupp.

7 §.

Vid koncession kan fogas föreskrift som är påkallad från allmän synpunkt, såsom föreskrift om företagets ledning, sättet för arbetenas utförande, karta över arbetena, provtagning, rapportering rörande verksamheten och användningen av utvunna produkter samt föreskrifter till skydd för allmänna intressen eller enskild rätt.

När koncession meddelas, kan bestämmas i vilken omfattning undersökning eller bearbetning skall ske för att den rätt som grundas på koncessionen skall äga bestånd.

Koncessionen kan även förbindas med villkor om statligt deltagande i verksamheten eller om utgivande till staten av avgifter för koncessionen, beräknade i förhållande till koncessionsområdets areal eller till mängden eller värdet av utvunna produkter eller på annat sätt, eller av andel av produkterna eller med liknande villkor.

8 §.

Koncession får ej överlåtas utan medgivande av koncessionsmyndigheten.

9 §.

Vill koncessionsinnehavare frånträda koncessionen, skall han inge anmälan därom till koncessionsmyndigheten. Om ej annat föreskrivits i koncessionen, upphör denna sex månader från den dag sådan anmälan skett.

Önskar koncessionsinnehavare avstå endast från viss del av koncessionsområdet, skall han göra ansökan därom hos koncessionsmyndigheten.

Koncession kan återkallas av koncessionsmyndigheten, om föreskrift eller villkor för koncessionen åsidosättes eller om synnerliga skäl i annat fall föreligger.

10 §.

På staten tillhörig jord som innehas under stadgad åborätt åtnjuter åbon de rättigheter som enligt denna lag tillkommer jordägaren.

11 §.

Denna lag äger icke tillämpning på allmänt vattenområde i havet.

¹ Med gruvlagen avses här gruvrättsutredningens förslag till ny gruvlag.

Särskilda bestämmelser om undersökning av fyndighet

12 §.

Undersökningskoncession medför rätt för innehavaren att, med uteslutande av andra, för utvinnande av mineral som avses med koncessionen inom koncessionsområdet utföra undersökningsarbete beräffande fyndigheter av sådana mineral.

Undersökningskoncession kan förenas med rätt för innehavaren att erhålla bearbetningskoncession beträffande exploaterbar fyndighet som påträffas vid undersökningsarbetet. Därvid skall de huvudsakliga villkoren för sådan koncession anges i undersökningskoncessionen.

13 §.

Vid prövning av ansökan om undersökningskoncession skall beaktas huruvida från det allmännas synpunkt koncession bör medges sökanden.

Söker flera undersökningskoncession på samma område beträffande fyndigheter tillhörande samma grupp, skall vid bedömande av frågan om företräde särskilt beaktas, förutom det allmännas intresse, om någon av sökandena gjort fynd eller verkställt undersökningsarbete på området. Vad nu sagts äger motsvarande tillämpning om ansökningarna avser olika fyndighetsgrupper och enligt 6 § ej alla kan bifallas.

14 §.

Undersökningsområdets storlek och koncessionens giltighetstid bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till fyndighetens art och omfattningen av de undersökningsarbeten sökanden avser att utföra.

15 §.

Minst två veckor innan arbete på område för undersökningskoncession påbörjas skall genom koncessionsinnehavarens försorg underrättelse härom delges såväl ägaren av den mark där arbetet skall bedrivas som innehavare av nyttjanderätt till marken. Äges eller innehas marken av enskild person som är frånvarande och låter egendomen förvaltas av annan, får dock underrättelsen delges förvaltaren.

Annan koncessionsinnehavare än staten skall därjämte, innan något arbete påbörjas, ställa pant eller borgen till säkerhet för ersättning enligt 19 §, såvida icke den till ersättning berättigade medger annat. Om säkerheten ej antages av denne, skall den vara godkänd av överexekutor i den ort där koncessionsområdet eller större delen därav finns.

16 §.

Undersökningsarbetet får bestå endast i sådana åtgärder som fordras för att visa att inom koncessionsområdet förekommer fyndighet av det slag som avses med undersökningskoncessionen samt för att vinna närmare kännedom om fyndighetens storlek, beskaffenhet och exploaterbarhet. Allt arbete skall utföras så att minsta möjliga skada orsakas.

På koncessionsområdet får den som verkställer undersökning icke utan tillstånd av markens ägare och innehavare uppföra andra byggnader än sådana som är nödvändiga för undersökningsarbetets bedrivande. Undersökaren får begagna eller anlägga erforderlig väg till och inom koncessionsområdet.

17 §.

Kan ej med jordägaren eller annan rättsinnehavare träffas överenskommelse om var arbetet i dagen får verkställas eller om väg till eller inom området, skall bergmästaren, på ansökan av koncessionsinnehavaren och efter kallelse på rättsinnehavarna, på stället anvisa det område som får användas för ändamålet. Anvisandet kan ske antingen på en gång vid arbetets början eller i den mån behov därav sedermera uppkommer under undersökningstiden.

18 §.

Under arbetet brutna eller eljest utvunna mineral av det slag som avses i undersökningskoncessionen får koncessionsinnehavaren icke använda på annat sätt eller i större omfattning än som är nödvändigt för undersökning av deras beskaffenhet och lämplighet för teknisk bearbetning. Produkter som utvinnes därvid får koncessionsinnehavaren fritt tillgodogöra sig. På samma sätt får koncessionsinnehavaren utnyttja inom koncessionsområdet befintligt varp, som förutvarande rättsinnehavare enligt 26 § icke får föra bort och som ej är föremål för rätt på grund av särskild inmutning enligt äldre lag.

Andra mineraliska ämnen än som avses i koncessionen får koncessionsinnehavaren bryta endast i den mån det fordras för undersökningsarbetets ändamålsenligt bedrivande. Av det brutna får koncessionsinnehavaren använda vad som behövs för undersökningsarbetet på fyndigheten.

19 §.

För begagnandet av mark som tages i anspråk enligt 16 § skall koncessionsinnehavaren utge ersättning till markens innehavare med en årlig avgift. Avgiften betalas förskottsvis för år. Koncessionsinnehavaren skall också ersätta skada som marken kan ha tagit för framtiden. Till dess sådan ersättning betalats skall koncessionsinnehavaren erlägga årlig avgift såsom för markens begagnande.

Orsakas eljest av undersökningsarbetet förlust, skada eller intrång, skall ersättning även utges härför.

20 §.

Kan parterna ej komma överens om beloppet av årlig avgift eller annan ersättning som skall utgå enligt 19 §, äger den som fordrar ersättning påkalla att denna bestämmes av skiljemän. Beträffande sådan tvist äger lagen om skiljemän motsvarande tillämpning, varvid dock iakttages vad som föreskrives nedan i denna paragraf.

Skiljedomskostnaderna erlägges av den som skiljemännen finner skyldig därtill. Sådan skyldighet får dock ej åläggas den ersättningsberättigade, såvida han icke uppenbarligen påkallat förfarandet utan skäl.

Vill den som fordrar ersättning hellre än att låta tvisten avgöras av skiljemän hänskjuta den till domstols prövning, står det honom öppet.

Särskilda bestämmelser om bearbetning av fyndighet

21 §.

Bearbetningskoncession medför rätt för innehavaren att, med utslutande av andra, för utvinnande av mineral som avses med koncessionen inom koncessionsområdet undersöka och bearbeta fyndigheter av sådana mineral.

Från äldre gruvbrytning härrörande icke uppfordrat mineral av det slag som avses med koncessionen ävensom uppfordrat sådant mineral som kvarligger inom koncessionsområdet på löst mark får koncessionsinnehavaren tillgodogöra sig, i den mån det icke enligt 26 § eller enligt 7 kap. 3 § gruvlagen¹ bortföres av tidigare rättsinnehavare.

22 §.

Även andra mineraliska ämnen än som avses i 21 § får brytas av koncessionsinnehavaren, i den mån det fordras för arbetets ändamålsenliga bedrivande. Av dessa ämnen får han använda vad som behövs vid bearbetningen samt dessutom tillgodogöra sig allt som ej förrän vid anrikning eller därmed likställt förfarande kan avskiljas från det ämne som avses med koncessionen. Koncessionsinnehavaren får även i övrigt tillgodogöra sig sådana ämnen, såvida de icke inom sex månader efter tillsägelse avhämtas av jordägaren eller annan rättsinnehavare mot erläggande av kostnader som koncessionsinnehavaren nedlagt därpå.

Första stycket medför ej rätt för koncessionsinnehavaren att tillgodogöra sig exploaterbar fyndighet av inmutningsbart mineral eller mineral enligt denna lag av annat slag än som avses med koncessionen, såvida det ej är fråga blott om att taga ut material ur fyndigheten för analys eller anrikningsförsök.

Uppstår tvist om beloppet av gottgörelse som avses i första stycket äger 20 § motsvarande tillämpning. Parterna skall dock själva vidkännas sina kostnader för skiljedomsförfarandet och betala vardera halva kostnaden för skiljemännens sammanträde. Tiden för avhämtandet räknas vid tvist varom nu är fråga från det gottgörelsens belopp slutligt bestämts.

23 §.

Innehavare av bearbetningskoncession äger ej använda koncessionsområdet i dagen eller under jord för annat ändamål än undersökning eller bearbetning av fyndigheten och därmed sammanhängande verksamhet för produkternas tillgodogörande och ej heller område, som han utom koncessionsområdet fått sig anvisat enligt 27 § andra stycket, för annat än där avsett ändamål.

I dagen får koncessionsområdet användas för annat än undersökningsarbete endast till den del marken anvisats vid förrättning enligt 27 §.

24 §.

För meddelande av bearbetningskoncession fordras att fyndighet som kan ekonomiskt tillgodogöras blivit påvisad.

Är sökande icke på grund av villkor i undersökningskoncession berättigad att erhålla bearbetningskoncession, prövar koncessionsmyndigheten huruvida från allmän synpunkt koncession bör meddelas sökanden.

Söker flera bearbetningskoncession på samma område och är ingen av sökandena berättigad till koncession på grund som angivits i andra stycket, prövar koncessionsmyndigheten vilken av sökandena som med hänsyn till det allmännas intresse bör äga företräde till erhållande av

¹ Med gruvlagen avses här gruvrättsutredningens förslag till ny gruvlag.

koncession. Vad nu sagts äger motsvarande tillämpning om ansökningarna avser olika fyndighetsgrupper och enligt 6 § ej alla kan bifallas eller om beträffande samma område sökes dels undersökningskoncession dels bearbetningskoncession.

25 §.

Området för bearbetningskoncession och koncessionens giltighetstid bestämmes efter vad som är skäligt med hänsyn till fyndighetens art och storlek samt övriga betingelser för bearbetning.

26 §.

När bearbetningskoncession upphör att gälla, förlorar koncessionsinnehavaren all rätt dels till sådant ej uppfordrat mineral, som finnes inom koncessionsområdet vid tiden för upphörandet, dels till byggnader som verkställts för gruvans styrka och bestånd, däri inbegripet inklädnad av borrhål, dels till den mark som upplåtits för bearbetningen inom eller utom koncessionsområdet och dels till stängsel som koncessionsinnehavaren varit skyldig att hålla.

Andra för bearbetningen gjorda anläggningar samt uppfordrat, med koncessionen avsett mineral får avgiftsfritt kvarligga för koncessionsinnehavarens räkning under högst två år efter koncessionens upphörande. Till det som ej borttagits inom nämnda tid har koncessionsinnehavaren förlorat all rätt.

Efter koncessionens upphörande är jordägaren berättigad att utan lösen förfoga över den mark som varit upplåten enligt 27 §. Annan egendom som koncessionsinnehavaren enligt vad förut sagts går förlustig, tillfaller likaledes jordägaren. Byggnader, borrhålsinklädnad och stängsel som avses i första stycket skall dock utan lösen övergå till den som sedermera erhåller bearbetningskoncession beträffande området. Beträffande brutna eller eljest utvunna mineral föreskrives i 21 § andra stycket.

27 §.

Inom området för bearbetningskoncession äger sökanden vid förrättning på stället få sig anvisat det område som behöver tagas i anspråk för arbetet ovan jord. Med de inskränknings som följer av 4 § eller förordnande enligt 5 § eller kan ha föreskrivits vid koncessionens meddelande bestämmes sådant område i enlighet med sökandens förslag, såvida det icke är uppenbart att viss mark ej behövs för gruvdriften eller därmed sammanhängande verksamhet.

Utanför koncessionsområdet äger koncessionsinnehavaren vid sådan förrättning få sig anvisad nödig mark dels för uppläggande av malm eller mineral som utvinnes vid bearbetningen samt varp eller andra avfallsprodukter och dels för sådan byggnad eller annan anläggning, väg, transportbana, kraftledning, vattenledning eller avloppsledning som behövs för bearbetningen eller därmed sammanhängande verksamhet. Hotas visst område av ras eller sättningar, kan också det anvisas.

När skäl är därtill, kan anvisande av mark begränsas till att avse högst fem år. Markanvisning kan ske antingen på en gång vid arbetets början eller senare efter hand som behov därav uppkommer. Anvisat område skall utstakas samt utmärkas på karta i lämplig skala.

28 §.

Mark som anvisas enligt 27 § skall lösas av koncessionsinnehavaren, om anvisandet ej är begränsat till högst fem år. Vid anvisande enligt 27 § andra stycket fordras därutöver för lösenskyldighet att marken helt tages i anspråk för ändamålet eller lider synnerligt men av upplåtelsen. Löses ej marken, skall ersättning utgå för skada och intrång som förorsakas.

Ansökan om anvisande av mark skall göras skriftligen hos bergmästaren i det distrikt där det med ansökningen avsedda området eller större delen därav är beläget.

I övrigt skall i fråga om förrättning för anvisande av mark, lösen och ersättning i anledning av sådant anvisande samt avstående av mark som tidigare anvisats enligt 27 § i tillämpliga delar gälla vad i 4 kap. 2, 3, 5—19 och 26—35 §§ samt 36 § första stycket gruvlagen¹ föreskrives för motsvarande fall.

29 §.

I fråga om undersökningsarbete i dagen inom område för bearbetningskoncession på mark som ej anvisats enligt 27 § första stycket gäller 15—20 §§ i tillämpliga delar.

30 §.

Jordägaren är berättigad att av innehavare av bearbetningskoncession beträffande fyndighetsgrupp som avses i 1 § första stycket 2—4 erhålla en årlig avgäld, motsvarande en procent av värdet av de med koncessionen avsedda mineral som brutits och uppfodrats inom koncessionsområdet. I fråga om varje fyndighetsgrupp gäller dock att avgälden ej för något år skall beräknas högre än till 20 000 kr. och att den skall upphöra att utgå, sedan regelbunden brytning pågått under sammanlagt tjugo år. Finnes inom koncessionsområdet flera jordägare, skall de ha del i avgälden efter sin del i området.

Avgälden skall för varje år betalas inom mars månad påföljande år till jordägaren eller, om flera jordägare finnes, till den person som de har att utse. Uppstår tvist om beloppet, äger 20 § motsvarande tillämpning.

Förberedande undersökningar

31 §.

Vill någon såsom förberedelse för ansökan om undersökningskoncession eller bearbetningskoncession verkställa undersökningsarbete på annans mark, äger tillsynsmyndigheten på ansökan och efter hörande av vederbörande rättsägare förordna att sådant arbete får utföras och att erforderligt tillträde skall lämnas under viss tid. Sådant tillstånd kan förbindas med de villkor som finnes påkallade. För undersökningen får icke byggnader uppföras eller vägar anläggas i vidare mån än som oundgängligen fordras för arbetets bedrivande. Arbetet får ej inkräkta på arbete som bedrivs av innehavare av inmutningsrätt eller koncession.

Minst två veckor före undersökningsarbetets början skall sökanden underrätta vederbörande rättsägare på det sätt som föreskrives i 15 §.

¹ Med gruvlagen avses här gruvrättsutredningens förslag till ny gruvlag.

Föranleder undersökningen skada, är den skadelidande berättigad att erhålla ersättning därför av den som påkallat undersökningen. Beträffande ersättningens bestämmande äger 19 och 20 §§ motsvarande tillämpning.

Före undersökningen skall annan sökande än staten hos länsstyrelsen ställa pant eller borgen för ersättning som avses i andra stycket, såvida icke den till ersättning berättigade medger annat.

Tillsyn m. m.

32 §.

Tillsyn över undersökning och bearbetning samt över efterlevnaden av föreskrifter och villkor för koncession utövas av myndighet som Konungen bestämmer.

Innehavare av koncession skall på anfordran lämna tillsynsmyndigheten de upplysningar och handlingar som fordras för tillsynens utövande. Tillsynsmyndigheten äger meddela bestämmelser för att trygga efterlevnaden av föreskrift eller villkor som gäller för koncession.

Den som har att taga befattning med tillsyn äger tillträde till gruva eller anläggning, där verksamhet som omfattas av koncession bedrivs, och får göra sig underrättad om förhållande av betydelse för tillämpningen av föreskrift eller villkor för koncessionen.

33 §.

Om arbetstagares skyddande mot ohälsa och olycksfall i arbete och om tillsyn däröver är föreskrivet i arbetarskyddslagen.

34 §.

Beviljas inmutning enligt gruvlagen på område, på vilket finnes koncession enligt denna lag, eller meddelas koncession beträffande viss grupp av fyndigheter på område som omfattas av koncession avseende annan fyndighetsgrupp eller av inmutningsrätt, får arbete som verkställs på grund av först uppkommen rättighet icke hindras eller uppehållas av arbete på grund av rättighet som tillkommit senare. Upstår tvist om sättet för drivande av de särskilda slagen av arbete, skall tillsynsmyndigheten, med iakttagande av vad som kan ha föreskrivits i frågan i koncessionen, bestämma hur arbetena skall ordnas, så att innehavaren av äldre rättighet kan ändamålsenligt driva sitt arbete med minsta förfång för den senare rättsinnehavaren.

35 §.

Bearbetning får ej bedrivas på sådant sätt att gruvans framtida bestånd äventyras eller att tillgodogörandet av kvarlämnad känd tillgång på malm eller mineral omöjliggöres eller i väsentlig mån försvåras eller att eljest uppenbar misshushållning med sådan tillgång äger rum. Utfraktsvägar och orter som leder till gruvans obrutna delar skall hållas öppna. Borrhål avseende olje-, gas- eller saltfyndighet skall vara försett med mynningsskydd. För igenläggning av utfraktsväg, ort eller borrhål som nyss sagts fordras tillstånd av tillsynsmyndigheten, vare sig koncessionen äger bestånd eller icke.

36 §.

Sveriges geologiska undersökning eller annan myndighet som Konungen bestämmer skall på begäran beredas tillfälle att följa koncessionsinnehavarens arbete i geologiskt avseende och taga del av de geologiska resultaten av arbetet.

37 §.

Har innehavare av koncession handlat i strid med 15, 16 eller 23 § eller underlåtit att ställa sig till efterrättelse föreskrift som meddelats med stöd av 7 § första stycket eller vad som åligger honom enligt 35 eller 36 § eller att efterkomma anfordran eller föreskrift som tillsynsmyndighet meddelat med stöd av 32 § andra eller tredje stycket, äger tillsynsmyndigheten ålägga honom vid vite att fullgöra sina skyldigheter.

Medför koncessionsinnehavarens handlande eller underlåtenhet uppenbar fara för allmänt eller enskilt intresse, äger tillsynsmyndigheten förbjuda arbetets fortsatta bedrivande och låta genom polismyndighetens försorg vidtaga rättelse på koncessionsinnehavarens bekostnad.

Ansvarsbestämmelser m. m.

38 §.

Till böter dömes

1. den som utan bearbetningskoncession, där sådan erfordras, bearbetar fyndighet som avses i 1 § första stycket 1 eller 4,

2. den som bryter mot föreskrift som meddelats med stöd av 7 § första stycket,

3. den som underlåter att efterkomma vad tillsynsmyndighet fordrar eller föreskriver med stöd av 32 § andra eller tredje stycket,

4. den som lägger igen utfraktsväg, ort eller borrhål i strid med 35 §,

5. den som vid fullgörande av uppgiftsskyldighet som är förbunden med koncession eller som är föreskriven i eller som ålagts enligt 32 § andra stycket uppsåtligen eller av grov oaktsamhet lämnar oriktig uppgift,

6. koncessionsinnehavare som påbörjar undersökningsarbete innan han fullgjort vad som åligger honom enligt 15 § eller olovligen förfogar över område i dagen som icke anvisats enligt 27 §.

I fall som avses i första stycket 1 kan mineral som utvunnits förklaras förverkat till staten.

Om brott som avses i första stycket 6 endast förnärmar enskilds rätt, får det åtalas av åklagare blott efter angivelse av målsägande.

39 §.

Den som deltagit eller deltagit i tillsyn över efterlevnaden av denna lag eller med stöd av lagen meddelade föreskrifter eller villkor eller som anlitats såsom biträde vid tillsynens utövande eller som på annat sätt tagit befattning med ärende som avses i lagen, får ej röja eller obehörigen nyttja yrkeshemlighet, som därigenom blivit känd för honom, och får ej heller, om det ej kan anses påkallat i tjänstens intresse, yppa arbetsförfarande eller affärsförhållande varom han sålunda fått kännedom. Bryter någon häremot, dömes till böter eller fängelse i högst ett år.

40 §.

Mot beslut vid förrättning som avses i 28 § i vad gäller annan fråga än som rör anvisat områdes storlek, form och sträckning eller anvisande av mark utanför koncessionsområdet föres talan vid allmän domstol efter stämning, som skall inges inom ett år från förrättingens avslutande.

Talan mot bergmästarens beslut i annat fall enligt denna lag eller med stöd av lagen meddelade föreskrifter föres hos kommerskollegium genom besvär, vilka skall inges till kommerskollegium.

Beträffande skyldigheten att svara för kostnad i mål som avses i första stycket gäller, med tillämpning i övrigt av 18 kap. rättegångsbalken, att koncessionsinnehavaren, om ej annat föranledes av 18 kap. 6 eller 8 § samma balk, alltid själv skall vidkännas sina kostnader ävensom kostnad som åsamkas motpart genom att koncessionsinnehavaren instämt eller, i högre rätt, fullföljt talan.

41 §.

Uppstår tvist om beräkningen av avgift eller andel som skall utges till staten på grund av villkor som avses i 7 § tredje stycket, äger vad i 20 § föreskrives för där avsett fall motsvarande tillämpning, dock med undantag av bestämmelsen i 20 § andra stycket andra punkten.

42 §.

Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Övergångsbestämmelser

43 §.

Denna lag träder i kraft den 1 jan. 1973, då lagen den 28 maj 1886 (nr 46) angående stenkolsfyndigheter m. m. och uranlagen den 2 dec. 1960 (nr 679) upphör att gälla.

Den nya lagen äger tillämpning även på sådana privilegier och utmål avseende stenkolsgruva, koncessioner enligt lagen angående stenkolsfyndigheter m. m. och uranlagen samt undersökningstillstånd enligt sistnämnda lag, vilka tillkommit före nya lagens ikraftträdande, i den mån ej annat följer av vad som föreskrives nedan. Rättigheterna skall därvid anses såsom undersöknings- eller bearbetningskoncessioner enligt nya lagen. Rättigheter som innefattar bearbetning och som är meddelade utan tidsbegränsning skall anses beviljade att gälla till dess tjugofem år förflutit från lagens ikraftträdande. I fråga om äldre rättigheter skall vidare gälla följande.

1. Hinder enligt 4 och 5 §§ skall, oberoende av när det uppkommit, gälla i fråga om arbete och anvisande av mark inom område för undersökningskoncession, som träder i stället för äldre rättighet enligt uranlagen eller lagen angående stenkolsfyndigheter m. m., samt inom område för bearbetningskoncession som träder i stället för privilegier avseende stenkolsgruva.

2. I fråga om avgift till jordägare på grund av koncession som träder i stället för äldre stenkolsrättighet skall äldre lag fortfarande gälla.

3. För koncession som träder i stället för äldre stenkolsrättighet är innehavaren skyldig att, vare sig arbete bedrivs på koncessionsområdet

eller icke, till staten utge en årlig avgift av femton kronor för varje hektar eller överskjutande del av hektar av området. Avgiften skall förskottsvis för varje år senast den 31 dec. föregående år inbetalas till kommerskollegium och skall erläggas första gången för år 1974. Konungen kan på ansökan av koncessionsinnehavare medge att avgiften nedsättes eller ersättes med viss arbetskyldighet.

4. Söker innehavare av bearbetningskoncession, som träder i stället för äldre rättighet, senast ett år före utgången av ovannämnda period om tjugofem år förlängning av koncessionens giltighetstid, skall förlängning på skäliga villkor beviljas, om sökanden efter nya lagens ikraftträdande bedrivit regelbunden bearbetning inom området i fråga eller där utfört undersökningsarbete av större omfattning. I annat fall skall vid prövning av sådan ansökan särskilt beaktas fyndighetens värde såsom reserv för sökanden tillhörigt förädlingsverk eller företag för mineralutvinning.

2 Förslag till

Ändringar i gruvrättsutredningens tidigare framlagda förslag till gruvlag (SOU 1969: 10)

(Lydelse enligt SOU 1969: 10)

(Ny lydelse)

2 kap. 2 §.

Inmutat område får icke omfatta

1. område som ————— ansökningen inkom,

13. område varpå sökts eller meddelats koncession enligt lagen *angående stenkolsfyndigheter m. m., undersökningstillstånd eller koncession enligt uranlagen eller tillstånd enligt lagen om kontinentalsockeln*, såvida begärd inmutning avser mineral som förekommer i sådant samband med fyndighet som avses med ansökningen, koncessionen eller tillståndet att det ej kan tillgodogöras för sig eller utan skada för denna fyndighet.

13. område varpå sökts eller meddelats koncession enligt lagen *om vissa mineralfyndigheter*, såvida begärd inmutning avser mineral som förekommer i sådant samband med fyndighet som avses med ansökningen eller koncessionen att det ej kan tillgodogöras för sig eller utan skada för denna fyndighet.

Undantag från ————— är därtill.

6 kap. 2 §.

Gruvinnehavaren får ————— inmutningsbara mineralen. Av de ————— slutligt bestämts.

Vad i denna paragraf föreskrives om rätt för gruvinnehavaren att tillgodogöra sig icke inmutningsbara mineraliska ämnen gäller icke

Vad som föreskrives ovan i denna paragraf medför icke rätt för gruvinnehavaren att tillgodogöra sig exploaterbar fyndighet av mi-

ämnen som avses med *uranlagen*, såvida det ej är fråga blott om att taga ut material ur fyndighet för analys eller anrikningsförsök.

neral som avses med *lagen om vissa mineralfyndigheter*, såvida det ej är fråga blott om att taga ut material ur fyndighet för analys eller anrikningsförsök.

Bilaga 2
De remitterade förslagen

1 Förslag till

Lag om vissa mineralfyndigheter

Härigenom förordnas som följer.

Allmänna bestämmelser

1 § För undersökning och bearbetning av fyndighet av

1. olja, gas, stensalt eller annat salt som förekommer på likartat sätt,
2. alunskiffer för att utvinna olja eller gas,
3. stenkol, eldfast lera eller klinkrande lera, eller
4. uranhaltigt eller toriumhaltigt mineral

fordras, om ej annat följer av 8 eller 9 §, särskilt tillstånd (koncession).
I fråga om förberedande undersökning finns bestämmelser i 15 §.

2 § Fråga om koncession prövas av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Ansökan om koncession ges in till statens industriverk. Den som söker koncession skall erlägga ansökningsavgift i enlighet med vad regeringen föreskriver.

3 § För verksamhet som bedrivs på grund av koncession gäller de villkor och inskränkningar som föreskrives i eller med stöd av denna lag. Därutöver gäller om sådan verksamhet vad som föreskrives i byggnads-, naturvårds- och miljöskyddslagstiftning eller i annan lagstiftning.

4 § Koncession meddelas för en eller flera av de mineralgrupper som anges i 1 § 1—4.

Koncession skall avse bestämt område och viss tid. Område och giltighetstid bestämmas efter vad som är lämpligt med hänsyn till fyndigheten, ändamålet med koncessionen och övriga omständigheter.

Gränserna för området räknas på djupet lodräta, om det kan ske utan intrång på annans rätt.

5 § Koncession meddelas som undersökningskoncession eller bearbetningskoncession.

Undersökningskoncession kan förenas med rätt för innehavaren att få bearbetningskoncession avseende fyndighet som påträffas vid undersökningsarbetet. Sker detta, skall de huvudsakliga villkoren för bearbetningskoncessionen anges.

Bearbetningskoncession meddelas endast om fyndighet som kan ekonomiskt tillgodogöras blivit påträffad.

6 § Koncession får beviljas endast den som från allmän synpunkt finnes lämplig att utföra sådan undersökning eller bearbetning som avses med koncessionen.

Inom område som omfattas av koncession får annan icke beviljas koncession för samma grupp av mineral.

Har flera kommit in med ansökningar om koncession, vilka helt eller delvis avser samma område, och kan ansökningarna icke samtidigt bifal- las, prövas vilken av sökandena som från allmän synpunkt bör äga före- träde. Avser ansökningarna undersökningskoncession, skall även beaktas om någon av sökandena gjort fynd eller utfört undersökningsarbete inom området.

7 § Inom område som omfattas av koncession för viss grupp av mine- ral får annan än koncessionshavaren ej utan särskilda skäl meddelas koncession för annan grupp av mineral. Ej heller får inom område, som omfattas av rätt enligt 1 kap. 4 eller 5 § gruvlagen (1974: 000) eller ansökan om sådan rätt, utan särskilda skäl koncession meddelas annan än den som erhållit eller ansökt om sådan rätt.

Meddelas koncession inom område som omfattas av annan konces- sion eller av sådan rätt enligt gruvlagen som avses i första stycket eller beviljas sådan gruvrätt inom område som omfattas av koncession, får arbete, som utföres på grund av först uppkommen rättighet, icke hind- ras eller uppehållas av arbete på grund av rättighet som tillkommit se- nare.

8 § Har koncession icke meddelats i fråga om fyndighet som anges i 1 §, får den utan koncession undersökas av

1. den som har rätt enligt 1 kap. 4 eller 5 § gruvlagen (1974: 000) el- ler som ansökt om sådan rätt inom område som omfattas av rätten eller ansökningen,
2. den som innehar bearbetningskoncession avseende annan grupp av mineral inom området för koncessionen,
3. fastighetsägaren inom annat område än som avses under 1 och 2.

I fall som avses i första stycket 1 och 2 fordras medgivande till arbe- tet av fastighetsägaren och innehavare av nyttjanderätt eller servitut av- seende marken i den mån arbetet medför intrång i deras rätt.

9 § Har koncession icke meddelats i fråga om fyndighet som avses i 1 § 2 och 3 får den utan koncession bearbetas av fastighetsägaren. Vad som sagts nu gäller ej om fyndigheten finns inom område där inmutare eller gruvinnehavare har rätt att utföra undersökningsarbete enligt 8 § första stycket 1 och ej heller om den finns inom område som omfattas av bearbetningskoncession för annan fyndighet.

Fastighetsägaren får utan koncession för husbehov utnyttja gas som framkommit på annat sätt än i samband med sökande efter olje- eller gasfyndighet, även om annan har koncession inom området.

10 § Koncession kan förenas med de föreskrifter som behövs för att skydda allmänna intressen eller enskild rätt eller som eljest påkallas för att främja ett från allmän synpunkt ändamålsenligt utforskande och till- varatagande av naturtillgångarna.

Koncession kan göras beroende av att undersökning eller bearbetning sker i viss omfattning.

I koncession kan föreskrivas att staten skall ha rätt att deltaga i verk-

samheten eller att koncessionshavaren skall utge avgift eller produktionsandel till staten eller iakttaga annat liknande villkor.

11 § Koncession får ej överlåtas utan medgivande av den myndighet som meddelat koncessionen.

Rätt till undersökning enligt 8 § första stycket och rätt till bearbetning enligt 9 § första stycket får överlåtas eller upplåtas.

12 § Anmäler koncessionshavaren till den myndighet som meddelat koncessionen att han önskar frånträda sin rätt, upphör denna sex månader efter det sådan anmälan kom in, om ej annat följer av koncessionen.

Önskar koncessionshavaren avstå endast från viss del av koncessionsområdet, skall han ansöka härom. Ansökningen handlägges och prövas i den ordning som gäller för erhållande av koncession.

Koncession kan återkallas av den myndighet som meddelat koncessionen, om föreskrift eller villkor för koncessionen åsidosättes eller om synnerliga skäl i annat fall föreligger. Återkallas koncession utan att koncessionshavaren åsidosatt föreskrift eller villkor i koncessionen, är han berättigad att erhålla skäligen ersättning av staten.

13 § I fråga om rätt att förvärva eller på annat sätt taga befattning med uran eller annat ämne, som användes som bränsle i anläggning för utvinning av atomenergi, finns bestämmelser i atomenergilagen (1956: 306).

14 § Denna lag äger icke tillämpning inom allmänt vattenområde i havet.

Förberedande undersökning

15 § Vill någon som förberedelse för ansökan om koncession utföra undersökning på annans mark, får statens industriverk föreskriva att tillträde till marken skall lämnas under viss tid.

Undersökningen skall utföras så att minsta skada och intrång vållas. Byggnad får icke uppföras och väg icke byggas i vidare mån än som oundgängligen kräves för undersökningen.

Föranleder undersökningen skada eller intrång, skall vad som föreskrives i 24 § äga motsvarande tillämpning.

Undersökningsarbete

16 § Den som innehar undersökningskoncession får inom koncessionsområdet utföra undersökningsarbete i syfte att utvärdera möjligheterna att utvinna mineraliskt ämne som avses med koncessionen. För sådant arbete gäller vad som föreskrives i 17—24 §§.

17 § Undersökningsarbete får ej utan medgivande av regeringen ägas på

1. område som avsatts till nationalpark eller om vars avsättande till nationalpark statlig myndighet gjort framställning hos regeringen,
2. befästringsområde och, i den utsträckning regeringen bestämmer, område utanför detta,
3. kyrkogård eller annan begravningsplats.

18 § Undersökningsarbete får ej utan medgivande av länsstyrelsen ägas på rum på

1. område på mindre avstånd än trettio meter från allmän väg eller sådan vägs sträckning enligt fastställd arbetsplan eller från sådan järnväg eller kanal som är upplåten för allmän trafik eller från allmän flygplats,

2. område på mindre avstånd än etthundra meter från byggnad, som är avsedd att stadigvarande användas till bostad eller från tomtplats eller trädgård vid sådan byggnad,

3. område som upptages av kyrka, annan samlingslokal, undervisningsanstalt, hotell eller pensionat eller av vårdanstalt, elevhem eller därmed jämförlig inrättning, om anläggningen är avsedd för mer än femtio personer,

4. område som upptages av elektrisk kraftstation eller industriell anläggning,

5. område med stadsplan eller byggnadsplan.

Utan hinder av vad som föreskrives i första stycket får undersökning ske inom område som där anges, om medgivande lämnats, i fall som anges under 2 av ägaren till byggnaden, tomtplatsen eller trädgården och den som har nyttjanderätt därtill samt i fall som anges under 3 och 4 av ägare och nyttjanderättshavare.

19 § Kan i annat fall än som avses i 17 och 18 §§ undersökningsarbete inom visst område antagas komma att hindra eller avsevärt försvåra sådan pågående eller planerad användning av marken som är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt, kan regeringen förordna att sådant arbete icke får utföras inom området utan medgivande av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

20 § Minst två veckor innan undersökningsarbetet påbörjas skall underrättelse härom genom koncessionshavarens försorg delges såväl ägare till den mark där arbetet skall bedrivas som innehavare av nyttjanderätt eller servitut avseende marken.

Innan arbetet påbörjas skall koncessionshavaren ställa säkerhet för ersättning enligt 24 §, om icke den som är berättigad till ersättning medger annat.

21 § Tvist huruvida hinder mot undersökningsarbetet föreligger enligt 17—19 §§ prövas av bergmästaren.

22 § Undersökningsarbete får bestå endast i sådana åtgärder som behövs för att visa att fyndighet av mineraliskt ämne som avses med koncessionen förekommer inom koncessionsområdet och för att vinna närmare kännedom om fyndighetens storlek, beskaffenhet och utvinningsbarhet.

Inom koncessionsområdet får koncessionshavaren ej utan medgivande av markens ägare och innehavare av nyttjanderätt eller servitut avseende marken uppföra annan byggnad än sådan som är oundgängligen nödvändig för undersökningsarbetet. I den mån det behövs får han bygga väg inom området eller begagna befintlig väg till och inom området. Efter tillstånd av bergmästaren får han också bygga nödvändig väg till området.

Åtgärd skall utföras så, att minsta skada och intrång vållas.

23 § Koncessionshavaren får använda under arbetet brutet eller på annat sätt utvunnet mineraliskt ämne som avses med koncessionen endast i den mån det behövs för undersökning av ämnets beskaffenhet och lämplighet för teknisk bearbetning. Produkt som koncessionshavaren därvid utvinnet får han tillgodogöra sig. På samma sätt får koncessionshavaren utnyttja med koncessionen avsett mineraliskt ämne som tidigare utvunnits, i den mån ej annat följer av 35 § andra stycket.

Koncessionshavaren får bryta eller på annat sätt utvinna mineraliskt ämne av annat slag än som avses med koncessionen endast i den mån det behövs för undersökningsarbetets ändamålsenliga bedrivande. Av det som sålunda utvunnits får koncessionshavaren använda vad som behövs för undersökningsarbetet på fyndigheten.

24 § Föranleder undersökningsarbetet skada eller intrång, skall ersättning härför utgå. Vid tvist om sådan ersättning väckes talan vid den fastighetsdomstol inom vars område marken eller större delen därav ligger.

Har tvisten när förrättning enligt 26 § hålles icke hänskjutits till avgörande av skiljemän eller domstol, prövas frågan vid förrättningen.

25 § I fråga om undersökningsarbete med stöd av 8 § äger 17—19 och 21 §§, 22 § första stycket samt 23 § motsvarande tillämpning.

Anvisande av mark för bearbetning m. m.

26 § Den som innehar bearbetningskoncession får ej påbörja bearbetningen innan mark anvisats för sådant ändamål och därmed sammanhängande verksamhet, såsom för uppförande av byggnad eller annan anläggning eller för väg, transportbana eller ledning eller för uppläggande av malm samt varp och andra avfallsprodukter. Mark får ej anvisas i strid med villkor i koncessionen. I fråga om anvisande av mark äger vad som i 17 och 18 §§ föreskrives om hinder motsvarande tillämpning, om hindret uppstod innan koncessionen meddelades. Vad som i 19 § föreskrives om förordnande om förbud mot arbete äger motsvarande tillämpning i fråga om anvisande av mark. Förordnande som nu avses får dock ej meddelas sedan bearbetningskoncession beviljats. Om ej annat följer av vad som sagts nu skall koncessionshavaren inom koncessionsområdet anvisas den mark som han begär i den mån det ej är uppenbart att den icke behövs för ändamålet. Utanför koncessionsområdet anvisas den mark som är nödvändig. Om viss mark inom eller utom koncessionsområdet hotas av ras eller sättningar i samband med bearbetning, kan även denna mark anvisas.

Mark kan anvisas för kortare tid än den koncessionen avser.

Anvisande av mark sker vid särskild förrättning efter ansökan hos bergmästaren i det distrikt där det med ansökningen avsedda området eller större delen därav ligger.

27 § Ägare av fastighet och innehavare av särskild rätt till fastighet är berättigade att av koncessionshavaren få intrångsersättning och ersättning för annan skada till följd av att mark tages i anspråk enligt 26 §.

Vid ersättningens bestämmande gäller 4 kap. samt 5 kap. 23 §, 24 § och 27 § första stycket första punkten expropriationslagen (1972: 719) i tillämpliga delar. Vad som sägs i 4 kap. 3 § nämnda lag skall härvid

tillämpas i fråga om värdeökning som ägt rum under tiden från dagen tio år före det ansökningen om anvisande av mark kom in.

Twist om ersättningen prövas vid förrättningen för anvisande av mark.

28 § I fråga om ersättning för skada eller intrång, som uppstår efter förrättning enligt 26 § och som icke kunnat förutses vid förrättningen, är denna lag ej tillämplig.

29 § Om förrättning som avses i 26 §, tillträde till anvisad mark, betalning av ersättning och avstående från anvisad mark gäller i tillämpliga delar vad som i 4 kap. 10—25, 27, 28 och 30—38 §§ samt 39 § första stycket 3 gruvlagen (1974: 000) föreskrives för motsvarande fall.

Rätt till bearbetning

30 § Den som innehar bearbetningskoncession får inom koncessionsområdet undersöka, bearbeta och tillgodogöra sig mineraliskt ämne som omfattas av koncessionen. För sådant arbete gäller vad som föreskrives i 31—33 §§.

Förut utvunnet mineraliskt ämne av i första stycket avsett slag, som ej uppfordrats eller som finnes på anvisad mark inom koncessionsområdet, tillfaller koncessionshavaren i den mån ej annat följer av 35 § andra stycket.

31 § Koncessionshavaren får inom koncessionsområdet utvinna annat mineraliskt ämne än som omfattas av koncessionen i den mån det behövs för att arbetet skall kunna bedrivas på ett ändamålsenligt sätt.

I den mån sådant mineraliskt ämne som ej avses med koncessionen utvunnits enligt denna lag före meddelandet av koncessionen eller där efter får koncessionshavaren därav använda vad som behövs vid bearbetningen och dessutom tillgodogöra sig allt som icke förrän vid anrikning eller därmed likställt förfarande kan avskiljas från ämne som avses med koncessionen. Koncessionshavaren får även i övrigt tillgodogöra sig sådant ämne, om markägaren ej inom sex månader efter tillsägelse avhämtar det och ersätter därpå nedlagda kostnader. Talan om sådan ersättning väckes vid den fastighetsdomstol inom vars område marken eller större delen därav ligger. Väckes talan, räknas tiden för avhämtandet från det ersättningsbeloppet slutligt bestämts.

Vad som föreskrives i denna paragraf gäller ej fyndighet av mineraliskt ämne som omfattas av gruvlagen (1974: 000) eller denna lag och som kan ekonomiskt tillgodogöras. Material som innehåller sådant ämne får dock tagas ut ur fyndighet för analys eller anrikningsförsök.

32 § Koncessionshavaren får använda koncessionsområdet i dagen för annat ändamål än undersökningsarbete endast till den del mark inom området anvisats enligt 26 §. Mark som inom eller utom koncessionsområdet anvisats enligt nämnda paragraf får ej användas för annat än där avsett ändamål.

Under jord får koncessionsområdet användas endast för undersökning och bearbetning samt därmed sammanhängande verksamhet. I fråga om sådant arbete äger vad som i 17 och 18 §§ föreskrives om hinder motsvarande tillämpning, om hindret uppstod innan koncessionen medde-

Jades. I fråga om arbete som nu nämnts äger även vad som i 19 § föreskrives om förordnande om förbud mot arbete motsvarande tillämpning. Förordnande som nu avses får dock ej meddelas sedan koncessionen beviljats.

Koncessionshavaren skall hålla behövt stängsel på mark som inom eller utom koncessionsområdet anvisats enligt 26 §. Om icke bergmästaren medger annat, skall stängslet utföras i varaktigt material.

I fråga om undersökningsarbete i dagen på ej anvisad mark äger 17—24 §§ motsvarande tillämpning. Hinder som avses i 17 och 18 §§ gäller dock endast om hindret uppstod innan koncessionen meddelades. Förordnande om förbud mot arbete får ej meddelas sedan koncessionen beviljats.

33 § Bearbetning får icke utföras på sådant sätt att framtida utvinning av mineraliskt ämne äventyras eller att tillgodogörandet av kvarlämnad känd tillgång på mineraliskt ämne omöjliggöres eller i väsentlig mån försvåras eller så, att uppenbar misshushållning av mineraliskt ämne på annat sätt äger rum.

Utfraktsvägar och orter som leder till gruvans obrutna delar skall hållas öppna. Borrhål till olje-, gas- eller saltfyndighet skall vara försett med mynningsskydd. För igenläggning av utfraktsväg, ort eller borrhål som nu avses kräves tillstånd av bergmästaren, även om koncessionen icke längre gäller.

34 § I fråga om bearbetning med stöd av 9 § första stycket äger 17—19 och 31 §§, 32 § tredje stycket samt 33 § motsvarande tillämpning.

Verkan av att bearbetningskoncession upphör

35 § Upphör bearbetningskoncession, förlorar koncessionshavaren rätten till med koncessionen avsett mineraliskt ämne som brutits eller på annat sätt utvunnits men ej uppfordrats.

Med koncessionen avsett mineraliskt ämne som uppfordrats får ligga kvar för koncessionshavarens räkning under högst två år efter det att koncessionen upphörde att gälla. Koncessionshavaren förlorar rätten till det som icke tagits bort inom denna tid.

Mineraliskt ämne till vilket koncessionshavaren förlorat sin rätt enligt denna paragraf tillfaller fastighetsägaren.

36 § Upphör bearbetningskoncession, förlorar koncessionshavaren rätten till byggnad som gjorts för gruvans eller motsvarande anläggnings styrka och bestånd, däri inbegripet inklädnad av borrhål, samt till stängsel som koncessionshavaren varit skyldig att hålla. Sådant anläggning skall lämnas kvar på platsen och tillfaller vid ny bearbetningskoncession innehavaren därav.

Annan anläggning än som anges i första stycket får finnas kvar under högst två år efter det att koncessionen upphörde att gälla. Det som icke tagits bort inom denna tid tillfaller fastighetsägaren.

37 § Upphör bearbetningskoncession, förlorar koncessionshavaren rätten till mark som anvisats inom eller utom koncessionsområdet.

Vissa särskilda åligganden för koncessionshavare

38 § Över gruva eller motsvarande anläggning som är under arbete skall genom koncessionshavarens försorg upprättas karta. På kartan skall redovisas borrhål inom koncessionsområdet av bestående värde. I fråga om koncessionsområde där bearbetning ej pågår skall sådana borrhål inläggas på borrhålskarta.

Karta som avses i första stycket skall förvaras hos koncessionshavaren och fortlöpande kompletteras av denne. Utdrag skall sändas in till myndighet som regeringen bestämmer.

39 § Koncessionshavaren är skyldig att föra journal över undersökningsarbete och bearbetning samt att till myndighet som regeringen bestämmer redovisa prover och avge rapporter.

Sveriges geologiska undersökning eller annan myndighet som regeringen bestämmer skall på begäran beredas tillfälle att följa koncessionshavarens arbete i geologiskt avseende och taga del av de geologiska resultaten av arbetet.

Tillsyn, handräckning, ansvar m. m.

40 § Statens industriverk och bergmästarna utövar tillsyn över efterlevnaden av vad som i eller med stöd av denna lag föreskrives om undersökning och bearbetning.

Innehavare av koncession eller annan som utövar verksamhet enligt denna lag skall på anfordran lämna industriverket och bergmästarna de upplysningar och handlingar som behövs för tillsynen. Industriverket och bergmästarna får meddela bestämmelser för att trygga efterlevnaden av vad som i eller med stöd av denna lag föreskrives i fråga om undersökning och bearbetning.

Den som har att utöva tillsyn äger tillträde till gruva eller anläggning, där verksamhet som omfattas av denna lag bedrivs, och får göra sig underrättad om förhållande av betydelse för tillämpningen av föreskrift eller villkor för verksamheten.

41 § Uppstår i fall som avses i 7 § andra stycket tvist, bestämmer bergmästaren, med iakttagande av vad som kan ha föreskrivits i frågan i samband med koncessionen, hur arbetena skall ordnas för att innehavaren av den först uppkomna rättigheten skall kunna driva sitt arbete ändamålsenligt och med minsta förfång för den andre rättsinnehavaren.

42 § Påbörjas undersökningsarbete utan att säkerhet ställts enligt vad som föreskrives i 20 § andra stycket eller 32 § fjärde stycket eller utföres anläggning i strid med 15 § andra stycket, 22 § andra stycket eller 32 § fjärde stycket, får överexekutor på ansökan av den som äger eller innehar marken förordna att arbetet skall inställas eller att anläggningen skall tagas bort på undersökarens bekostnad.

Åsidosättes förbud som statens industriverk meddelat enligt 43 § andra stycket, får överexekutor på ansökan av industriverket meddela handräckning för att åstadkomma rättelse.

I fråga om åtgärd av överexekutor enligt första eller andra stycket gäller samma regler som för handräckning enligt 191 § utsökningslagen (1877: 31 s. 1).

43 § Iakttagar koncessionshavare icke föreskrift som meddelats med stöd av 10 § första stycket eller efterkommer han eller annan icke vad som föreskrives eller begäres med stöd av 38 §, 39 § eller 40 § andra eller tredje stycket, kan statens industriverk vid vite förelägga honom att fullgöra sina skyldigheter. Sådant föreläggande skall delges.

Bedrives arbete på sådant sätt att uppenbar fara för allmänt eller enskilt intresse uppkommer, får statens industriverk förbjuda arbetets fortsatta bedrivande. Sådant förbud länder omedelbart till efterrättelse.

44 § Till böter eller fängelse i högst sex månader dömes den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. påbörjar undersökningsarbete utan att iakttaga vad som i 20 § eller 32 § fjärde stycket föreskrives om underrättelse och ställande av säkerhet,

2. bearbetar mineraliskt ämne som avses i 1 § 1 och 4 utan att ha erhållit bearbetningskoncession,

3. utan tillstånd enligt 33 § andra stycket lägger igen utfraktsväg, ort eller borrhål som där avses.

Till påföljd som anges i första stycket dömes också den som vid fullgörande av uppgiftsskyldighet som är förbunden med koncessionen eller som avses i 40 § andra stycket lämnar oriktig uppgift, om detta sker uppsåtligen eller av grov oaktsamhet.

I fall som anges i första stycket 2 kan mineraliskt ämne som utvunnits förklaras förverkat.

Om brott som avses i första stycket 1 förnärmar enbart enskilds rätt, får åklagare väcka åtal endast om målsägande anger brottet till åtal.

45 § Den som deltagit i tillsyn enligt denna lag eller på annat sätt tagit befattning med ärende som avses i lagen får ej obehörigen röja eller nyttja yrkeshemlighet eller annat förhållande som han därvid fått kunskap om. Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter häremot dömes till böter eller fängelse i högst ett år. Allmänt åtal får väckas endast om målsägande anger brottet till åtal eller åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Fullföljd av talan m. m.

46 § Den som är missnöjd med beslut vid förrättning enligt 26 § i fråga om ersättning enligt 15, 24 eller 27 § eller ersättning till sakägare för kostnad som denne fått vidkännas för att bevaka sin rätt vid förrättningen får väcka talan vid den fastighetsdomstol inom vars område den mark varom är fråga eller större delen därav ligger. Talan skall väckas inom tre månader från det avslutningsbeslutet meddelades.

Mot annat beslut vid förrättningen föres talan hos statens industriverk genom besvär.

47 § Mot bergmästarens beslut enligt denna lag i annan fråga än som avses i 46 § föres talan hos statens industriverk genom besvär.

48 § Mot beslut av statens industriverk i fråga som avses i 15 §, 32 § tredje stycket och 33 § andra stycket föres talan hos regeringen genom besvär.

I annat fall än som avses i första stycket skall talan mot beslut av industriverket i fråga som verket enligt denna lag har att pröva föras hos kammarrätten genom besvär.

49 § Talan mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag föres hos regeringen genom besvär.

50 § I fråga om skyldigheten att svara för kostnad i mål som avses i 46 § första stycket gäller, med tillämpning i övrigt av 18 kap. rättegångsbalken, att koncessionshavaren, om ej annat föranledes av 18 kap. 6 och 8 §§ samma balk, alltid skall vidkännas sina egna kostnader samt kostnad som åsamkas motpart vid fastighetsdomstolen genom att koncessionshavaren där väckt talan och i högre rätt genom att han där fullföljt talan.

Särskilda bestämmelser

51 § Med särskild rätt till fastighet förstås i denna lag nyttjanderätt, servitut och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Bestämmelserna i denna lag om sakägare gäller ej innehavare av fordran för vilken fastigheten svarar.

52 § Har säkerhet som skall ställas enligt denna lag icke godkänts av den till vars förmån den ställs, prövas säkerheten av länsstyrelsen.

Borgen får godkännas av länsstyrelsen endast om borgensman svarar som för egen skuld och, om två eller flera tecknat borgen, de svarar solidariskt.

Staten, kommun, landstingskommun och kommunalförbund behöver icke ställa säkerhet.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1975, då lagen (1886: 46 s. 1) angående stenkolsfyndigheter m. m. och uranlagen (1960: 679) skall upphöra att gälla.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i den nya lagen, skall i stället den nya bestämmelsen tillämpas.

2. Vad som föreskrives om byggnadsplan i den nya lagen äger motsvarande tillämpning på avstyckningsplan.

3. Vad som enligt nya lagen gäller om ägare av fastighet skall tillämpas även på den som innehar fastighet under ständig besittningsrätt eller med fideikommissrätt. Detsamma gäller den som i enlighet med beslut vid allmän avvittring innehar ströäng.

Bestämmelserna i denna lag om fordran för vilken panträtt har upplåtits i fastighet äger motsvarande tillämpning på sådan fordran på ogulden köpeskilling som åtnjuter företrädesrätt enligt 5 § lagen (1970: 995) om införande av nya jordabalken. Vad som sagts nu gäller även i fråga om rätt till avkomst eller förmån som avses i 8 § lagen om införande av nya jordabalken, om rättigheten ej är att anse som särskild rätt till fastighet.

4. Vad som i 27 § föreskrives angående tillämpning av 4 kap. 3 § expropriationslagen (1972: 719) gäller ej i fråga om värdeökning som ägt rum före utgången av juni 1971.

5. Den nya lagen tillämpas beträffande före ikraftträdandet beviljade privilegier och utmål avseende stenkolsgruva, koncessioner enligt lagen (1886: 46 s. 1) angående stenkolsfyndigheter m. m. och uranlagen (1960: 679) samt undersökningstillstånd enligt sistnämnda lag, vilka därvid skall anses såsom undersöknings- eller bearbetningskoncessioner enligt den nya lagen. Följande särskilda bestämmelser skall iakttagas.

Äldre rättighet till bearbetning som meddelats utan tidsbegränsning gäller till dess tjugofem år förflutit från lagens ikraftträdande. Söker rättighetens innehavare snast ett år före utgången av nämnda tid förlängning, skall detta beviljas på skäliga villkor, om sökanden efter ikraftträdandet bedrivit regelbunden bearbetning inom området eller där utfört undersökningsarbete av större omfattning. I annat fall skall vid prövning av sådan ansökan särskilt beaktas fyndighetens värde såsom reserv för sökanden tillhörigt förädlingsverk eller företag för mineralutvinning.

Inom område som omfattas av privilegier avseende stenkolsgruva skall hinder för markanvisning enligt 26 § samt för undersökning och bearbetning enligt 32 § gälla oberoende av när det uppkommit.

Bestämmelserna i 21 och 22 §§ uranlagen tillämpas i fråga om undersökningsarbete som utföres med stöd av före ikraftträdandet beviljat undersökningstillstånd enligt nämnda lag.

Ansökan om anvisande av mark och vad därmed sammanhänger prövas enligt äldre lag, om ansökningen gjorts före ikraftträdandet. I fråga om rätt till ersättning för skada eller intrång gäller också i övrigt äldre lag, om skadan eller intrånget uppstått före ikraftträdandet.

Innehavare av äldre rättighet avseende stenkol skall till staten betala en årlig avgift enligt grunder som regeringen bestämmer. Avgiften skall erläggas första gången för år 1976. Regeringen kan efter ansökan medge att avgiften nedsättes eller ersättes med viss arbetskyldighet.

Den nya lagen medför i fråga om äldre rättigheter ej inskränkning i rätt till jordägareandel eller i rätt till avgift till jordägare enligt 2 kap. samt 50 § 1 mom., 52 § och 60 § lagen angående stenkolsfyndigheter m. m. eller i rätt till gottgörelse enligt 7 § andra stycket samma lag. Motsvarande gäller i fråga om rätt till avgäld enligt 43 § och rätt till gottgörelse enligt 45 § uranlagen.

6. Ansökan om koncession enligt lagen (1886: 46 s. 1) angående stenkolsfyndigheter m. m. eller om undersökningstillstånd eller koncession enligt uranlagen (1960: 679), som gjorts före ikraftträdandet men ej slutligt avgjorts dessförinnan, prövas enligt äldre lag. Beträffande koncession eller undersökningstillstånd som beviljats på grund av sådan ansökan tillämpas den nya lagen, varvid rättigheten anses såsom undersöknings- eller bearbetningskoncession enligt den nya lagen. I fråga om sådan rättighet skall i tillämpliga delar gälla vad som beträffande äldre rättigheter föreskrives i 5 andra, sjätte och sjunde styckena för där avsedda fall.

7. Handläggning av mål eller ärende som anhängiggjorts före den nya lagens ikraftträdande men ej slutligt avgjorts dessförinnan sker i den ordning som gäller enligt den äldre lagen.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1966:314) om kontinentalsockeln

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln¹,

dels att i 1, 3, 6, 8, 9, 14, 15 och 16 §§ ordet "Konungen" skall bytas ut mot "regeringen",

dels att 5 och 10 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

I samband med tillstånd kan föreskrivas på vilka villkor tillståndshavaren äger frånträda tillståndet eller avstå från en del av det område detta omfattar.

Tillstånd får ej överlåtas utan medgivande av den som meddelat tillståndet.

Tillstånd kan återkallas av *Konungen* eller den myndighet som meddelat tillståndet, om föreskrift eller villkor för tillståndet åsidosättes eller om synnerliga skäl i annat fall föreligga.

Tillstånd kan återkallas av *regeringen* eller den myndighet som meddelat tillståndet, om föreskrift eller villkor för tillståndet åsidosättes eller om synnerliga skäl i annat fall föreligga. *Återkallas tillstånd utan att innehavaren åsidosatt föreskrift eller villkor för tillståndet, är denne berättigad att erhålla skälig ersättning av staten.*

10 §

Inom anläggning och säkerhetszon utanför territorialgränsen tillämpas svensk lag med undantag av bestämmelserna i gruvlagen, *lagen den 28 maj 1886 (nr 46) angående stenkolsfyndigheter m. m., uranlagen den 2 december 1960 (nr 679), vattenlagen och lagstiftningen* angående jakt och fiske. Därvid anses anläggningen och zonen belägna inom närmaste del av Sveriges sjöterritorium.

Inom anläggning och säkerhetszon utanför territorialgränsen tillämpas svensk lag med undantag av bestämmelserna i gruvlagen (1974: 000), *lagen (1974: 000) om vissa mineralfyndigheter, vattenlagen (1918: 523) och lagstiftningen* angående jakt och fiske. Därvid anses anläggningen och zonen belägna inom närmaste del av Sveriges sjöterritorium.

Produkt som frambringats utanför territorialgränsen anses utvunnen i Sverige.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1975.

¹ Senaste lydelse av

1 § 1974: 000

14 § 1972: 816

15 § 1973: 573

3 Förslag till

Lag om ändring i gruvlagen (1974: 000)

Härigenom förordnas i fråga om gruvlagen (1974: 000),
dels att i 2 kap. 5, 6 och 8 §§, 4 kap. 30 §, 5 kap. 4 §, 6 kap. 6 och 8 §§, 9 kap. 4 §, 10 kap. 7 § samt 12 kap. 3 och 4 §§ orden "Kungl. Maj:t" i olika böjningsformer skall bytas ut mot "regeringen" i motsvarande form,

dels att 2 kap. 3 § och 6 kap. 2 § skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i 11 kap. skall införas en ny paragraf, 5 §, av nedan angivna lydelse.

Lydelse enligt prop. 1974: 32

Föreslagen lydelse

2 kap. 3 §

Inmutningsrätt får ej utan medgivande av *Kungl. Maj:t* beviljas inom

1. område som genom beslut av riksdagen förklarats utgöra statsgruvefält eller om vars förklarande för statsgruvefält statlig myndighet gjort framställning hos *Kungl. Maj:t*, såvida icke inmutning sökes för statens räkning,

2. område som avsatts till nationalpark eller om vars förklarande för nationalpark statlig myndighet gjort framställning hos *Kungl. Maj:t*,

3. befästningsområde och, i den utsträckning *Kungl. Maj:t* bestämmer, område utanför detta,

4. kyrkogård eller annan begravningsplats,

5. område varpå sökts eller meddelats koncession enligt *lagen (1886: 46 s. 1) angående stenkolsfyndigheter m. m. eller undersökningstillstånd eller koncession enligt uranlagen (1960: 679)*.

Utan hinder av vad som föreskrives i första stycket får i fall som anges under 5 inmutningsrätt beviljas, om medgivande lämnats av den som sökt eller erhållit koncessionen eller undersökningstillståndet.

Inmutningsrätt får ej utan medgivande av *regeringen* beviljas inom

1. område som genom beslut av riksdagen förklarats utgöra statsgruvefält eller om vars förklarande för statsgruvefält statlig myndighet gjort framställning hos *regeringen*, såvida icke inmutning sökes för statens räkning,

2. område som avsatts till nationalpark eller om vars förklarande för nationalpark statlig myndighet gjort framställning hos *regeringen*,

3. befästningsområde och, i den utsträckning *regeringen* bestämmer, område utanför detta,

4. kyrkogård eller annan begravningsplats,

5. område varpå sökts eller meddelats koncession enligt *lagen (1974: 000) om vissa mineralfyndigheter*.

Utan hinder av vad som föreskrives i första stycket får i fall som anges under 5 inmutningsrätt beviljas, om medgivande lämnats av den som sökt eller erhållit koncessionen.

*Lydelse enligt prop. 1974: 32**Föreslagen lydelse*

6 kap. 2 §

Gruvinnehavaren får inom utmålet bryta ej inmutningsbart mineraliskt ämne i den mån det behövs för att gruvarbetet skall kunna bedrivas på ett ändamålsenligt sätt.

Av ej inmutningsbart mineraliskt ämne som brutits före eller efter utmålsläggningen får gruvnehavaren använda vad som behövs vid gruvarbetet och dessutom tillgodogöra sig allt som icke förrän vid anrikning eller därmed likställt förfarande kan avskiljas från inmutningsbart mineral. Han får även i övrigt tillgodogöra sig ej inmutningsbart mineraliskt ämne, om markägaren ej inom sex månader efter tillsägelse avhämtar det och ersätter därpå nedlagda kostnader. Talan om sådan ersättning väckes vid den fastighetsdomstol inom vars område marken eller större delen därav ligger. Väckes talan, räknas tiden för avhämtandet från det ersättningsbeloppet slutligt bestämts.

Vad som föreskrives i *andra stycket* gäller ej ämne som avses med *uranlagen* (1960: 679). Material som innehåller sådant ämne får dock tagas ut ur fyndighet för analys eller anrikningsförsök.

Vad som föreskrives i *denna paragraf* medför ej rätt att utan *koncession* bearbeta *fyndighet av mineraliskt ämne som omfattas av lagen* (1974: 000) om vissa *mineralfyndigheter* och som kan *ekonomiskt tillgodogöras*. Material som innehåller sådant ämne får dock tagas ut ur fyndighet för analys eller anrikningsförsök.

11 kap. 5 §

Den som deltagit i tillsyn enligt denna lag eller på annat sätt tagit befattning med ärende som avses i lagen får ej obehörigen röja eller nyttja yrkeshemlighet eller annat förhållande som han därvid fått kunskap om. Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter häremot dömes till böter eller fängelse i högst ett år. Allmänt åtal får väckas endast om målsägande anger brottet till åtal eller åtal är påkallat från allmän synpunkt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1975.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 5 juni 1974.

Närvarande: justitierådet CONRADI, f d regeringsrådet ÖHMAN, regeringsrådet PAULSSON, justitierådet FREDLUND.

Enligt lagrådet den 30 maj 1974 tillhandakommet utdrag av protokoll över industriärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 29 mars 1974, har Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets yttrande skall inhämtas över upprättade förslag till

1. lag om vissa mineralfyndigheter,
2. lag om ändring i lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln,
3. lag om ändring i gruvlagen (1974: 000).

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, har den 18 april—den 4 juni 1974 inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Per Erik Lindeberg.

Lagrådet yttrar.

Förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter**3 §**

I fråga om samspelet mellan den nu förevarande lagstiftningen och naturvårdslagen bör observeras, att bestämmelsen i 18 § första stycket andra punkten sistnämnda lag torde, såvitt gäller eldfasta leror och klinkrande leror, kunna leda till åsyftat resultat endast om koncessionsgivningen enligt mineralfyndighetslagen behålles av regeringen och ej delegeras.

10 §

Enligt första stycket kan koncession förenas med föreskrifter som behövs för att skydda bl. a. enskild rätt. I anslutning härtill uttalar departementschefen i specialmotiveringen, att föreskrift kan meddelas t. ex. om att undersökning eller bearbetning inte får ske ovan jord inom viss del av koncessionsområdet. Detta ligger i viss mån i linje med ett av ingenjörsvetenskapsakademien under remissbehandlingen framfört önskemål, att koncessionsgivningen bör föregås av en ingående prövning av företagets inverkan på enskilda intressen, inte minst med hänsyn till verksamhet som etablerats eller definitivt planerats av markägaren inom området. Vikten av att sådana förhållanden, där så kan ske, beaktas redan i samband med koncessionsgivningen belyses av att enligt 26 § den som erhållit bearbetningskoncession har rätt att få sig anvisad den mark han begär för verksamheten, i den mån det ej är uppenbart

att marken inte behövs för ändamålet. Sedan väl koncessionen beviljats, bereds alltså endast i mycket begränsad utsträckning skydd för sådana markägarens intressen som åsyftas i akademins remissyttrande.

12 §

Enligt tredje stycket andra punkten äger koncessionshavaren erhålla skälig ersättning av staten, om koncessionen återkallas utan att han åsidosatt föreskrift eller villkor i koncessionen. Departementschefen har i specialmotiveringen uttalat, att bestämmelsen inte bör tillämpas så, att koncessionshavaren erhåller ersättning för utebliven vinst. En sådan begränsning kan emellertid inte utläsas ur lagtexten, och motivuttalandet i denna del kan ej anses vara bindande för de allmänna domstolarna, som i händelse av tvist har att pröva ersättningsfrågor av hit-hörande slag. Begränsningen kan ej heller anses vara sakligt motiverad. Utifrån affärsmässiga synpunkter och med hänsyn till de avtalsmässiga inslagen i förhållandet mellan staten och koncessionshavaren skulle det principiellt te sig föga rimligt om staten skulle äga rätt att ensidigt rygga den uppgörelse, på vilken koncessionen får anses vila, utan att utge sedvanligt skadestånd. Av uttrycket "skälig ersättning" följer emellertid att ersättningen under alla förhållanden skall hållas inom rimliga gränser. Givetvis kan det sägas, att uttrycket inte ger stor vägledning för bedömningen av när ersättningen skall sättas under det belopp som motsvarar "full" ersättning (jfr prop. 1960: 160 s. 121 ff). Det lär emellertid utan större olägenhet kunna överlämnas åt domstolarna att med hänsyn till omständigheterna utföra här avsedd prövning i de utomordentligt sällsynta fall där saken överhuvudtaget blir aktuell.

De synpunkter som här anlagts är tillämpliga även på den i 5 § kon-tinentalsockellagen föreslagna motsvarande ändringen.

15 §

Om någon såsom förberedelse för ansökan om koncession vill utföra undersökning på annans mark, får statens industriverk enligt första stycket besluta att tillträde till marken skall lämnas under viss tid. Med sådant beslut följer enligt andra stycket andra punkten automatiskt en rätt för den som skall utföra undersökningen att på marken i fråga uppföra byggnad eller anlägga väg, förutsatt att åtgärden oundgäng-ligen krävs för undersökningen. Någon föregående prövning från myn-dighets sida av om denna förutsättning föreligger har inte föreskrivits i förslaget. Ej heller har i förslaget stadgats någon skyldighet att under-rätta markägare och andra sakägare, innan byggnadens uppförande eller vägens anläggande påbörjas. Med förslagets utformning kan så-ledes byggnad uppföras och väg anläggas på annans mark utan att där-av berörda sakägare fått tillfälle att bevaka sina intressen i saken. En sådan ordning måste anses otillfredsställande. På det preliminära sta-

dium, varom i 15 § är fråga, bör så ingripande åtgärd som att uppföra byggnad eller anlägga väg på annans mark inte få ske utan att sakägarna samtyckt härtill eller myndighet lämnat tillstånd till åtgärden. Prövningen bör lämpligen anförtros bergmästaren. Med en sådan ordning skapas garantier för att sakägarna får tillfälle att bevaka sina intressen, innan byggnaden eller vägen kommer till stånd. Av 15 § förvaltningslagen följer nämligen att bergmästaren inte kan lämna sådant tillstånd utan att höra berörda sakägare.

Med hänsyn till det anförda föreslår lagrådet dels att i andra stycket andra punkten upptages ett stadgande av innehåll att byggnad får uppföras och väg byggas endast om markens ägare och innehavare av nyttjanderätt eller servitut avseende marken samtyckt härtill eller bergmästaren lämnat tillstånd till åtgärden dels att i en tredje punkt i andra stycket föreskrives att tillstånd till dylik åtgärd ej får lämnas i andra fall än då åtgärden oundgängligen kräves för undersökningen.

Talan mot bergmästarens beslut i fråga som avses i den av lagrådet föreslagna regeln i andra stycket andra punkten kommer jämlikt 47 § i det remitterade förslaget att kunna fullföljas till statens industriverk. Mot dess beslut i sådan fråga bör talan få fullföljas till kammarrätten. Detta uppnås, om hänvisningen i 48 § första stycket till 15 § begränsas till att avse 15 § första stycket, och lagrådet föreslår att så sker. Från kammarrätt äger fullföljd rum till regeringsrätten. I jämförelse med det remitterade förslaget vinnes genom denna reglering att en exklusivt tillämplig instansordning tillskapas för prövning av frågor huruvida uppförande av byggnad eller anläggande av väg är oundgängligen nödvändigt för den förberedande undersökningens genomförande. Enligt det remitterade förslaget kan nämligen dylika frågor bli föremål för prövning av skilda myndigheter, nämligen av allmän domstol om sakägare för talan om förbud mot planerat byggnads- eller vägarbete, av exekutiv myndighet om sakägare jämlikt 42 § första stycket begär att påbörjat byggnads- eller vägarbete skall inställas eller utförd anläggning borttagas samt av förvaltningsmyndighet och vid fullföljd mot dess beslut av förvaltningsdomstol, om sakägare begär att bergmästaren jämlikt 40 § andra stycket andra punkten skall inskrida mot påbörjat eller planerat byggnads- eller vägarbete. Det är självfallet förenat med åtskilliga olägenheter, att skilda vägar står öppna för prövning av en och samma fråga.

22 §

I denna paragraf regleras bl. a. spörsmålet under vilka förutsättningar innehavare av undersökningskoncession får uppföra byggnad eller anlägga väg på annans mark utan medgivande av markägaren och annan sakägare. Enligt paragrafen fordras i regel inte någon föregående prövning från myndighets sida av frågan huruvida i lagrummet

uppställd förutsättning för vidtagande av sådan åtgärd föreligger i det konkreta fallet. Det kan ifrågasättas, om man inte, såsom lagrådet förordat för motsvarande fall enligt 15 §, borde generellt kräva bergmästarens tillstånd för att innehavare av undersökningskoncession skall få uppföra byggnad eller anlägga väg på annans mark utan sakägares samtycke. Emellertid har förevarande paragraf i förslaget utformats efter förebild av 3 kap. 2 § FGL, som reglerar en situation nära överensstämmande med den i förevarande paragraf behandlade. Med hänsyn härtill har lagrådet inte ansett sig böra föreslå någon ändring på ifrågavarande punkt.

23 §

I anslutning till första stycket sista punkten torde böra påpekas att av sakens natur lär följa att om fastighetsägaren efter tvåårstidens utgång tagit hand om ämnet — genom att föra det från platsen eller på annat sätt — en nytillträdande koncessionshavare ej har någon rätt till ämnet.

26 §

I denna paragraf meddelade bestämmelser om anvisande av mark för väg bör, utan att detta behöver uttryckligen föreskrivas, anses åsyfta även anvisning av nyttjanderätt till redan befintlig väg.

48 §

Det erinras om vad lagrådet beträffande denna paragraf anfört vid 15 §.

Övergångsbestämmelserna

Ifråga om kretsen av koncessionspliktiga mineraliska ämnen innebär lagförslaget en viss utvidgning i förhållande till gällande lagstiftning. För närvarande får den som har koncession att bryta stenkol härjämte inom koncessionsområdet tillgodogöra sig sådana eldfasta och, enligt praxis, även klinkrande leror som förekommer i sammanhang med stenkolsfyndigheterna. Utredningen föreslog den ändringen att nämnda leror i sådan förekomst skulle bli självständigt koncessionspliktiga. Remissförslaget går ett steg längre i det att eldfasta leror och klinkrande leror faller under koncessionsplikten oavsett var lerorna finns. Lerorna, som är av stor industriell betydelse, förekommer i stenkolsformationen i nordvästra Skåne men också i fyndigheter utanför denna, i nordöstra Skåne.

I den mån lerfyndigheterna inte har sammanhang med stenkol, tillkommer rätten att bryta lerorna nu i princip fastighetsägaren. En industriell exploator av sådana leror måste alltså antingen själv förvärva marken, där sådan fyndighet finns, eller träffa överenskommelse med vederbörande fastighetsägare om utvinning. Genom remissförslagets

utvidgning av koncessionssystemet blir det möjligt för en industri, om den får koncession, att tillgodogöra sig en fyndighet utan att behöva ersätta fastighetsägaren för själva substansutvinningen.

En förändring av rättsläget av det slag, som här föreslås, kan tänkas medföra betydande ingrepp framför allt i en fastighetsägares ekonomiska situation. Detta skulle i synnerhet kunna bli fallet, då fastighetsägaren under den nuvarande ordningen vidtagit mer eller mindre långtgående åtgärder för att tillgodogöra sig en leryndighet i förlitan på att dessa åtgärder skall kunna fullföljas. Han kan exempelvis redan ha igångsatt brytning i egen drift eller ha genomfört konkreta förberedelser härför eller ha mot ersättning upplåtit till annan rätten att utvinna leran. Att i dylika situationer låta fastighetsägaren stå tillbaka för en koncessionshavare utan att fastighetsägaren får ersättning för det uteblivna tillgodogörandet av fyndigheten skulle knappast te sig rimligt.

Remissförslaget innehåller inte någon övergångsanordning för fall av de slag som nu berörs. Genom att den aktuella utvidgningen av koncessionssystemet tillkommit först vid beredningen av lagförslaget på departementsstadiet har övergångsproblemen inte kunnat bli belysta från remissmyndigheternas sida. De har inte heller i övrigt berörts i remissprotokollet.

Emellertid synes av utredningens betänkande och remissprotokollet framgå att utvinning av här ifrågavarande leror i industriell drift numera torde ske enbart vid anläggningar tillhörande Höganäs AB. Vid föredragningen inför lagrådet har upplysts att brytningen f. n. äger rum endast på mark, som tillhör Höganäsbolaget, och att bolaget inte har något avtal om utvinning på annan mark. Vidare har upplysts att bolaget inte har kännedom om att någon enskild fastighetsägare driver brytning av här avsedda leror i industriell omfattning eller har planerat härför.

Med hänsyn till de sålunda lämnade upplysningarna torde kunna antagas att den nu föreslagna utvidgningen av koncessionssystemet inte skall medföra övergångssvårigheter i nämnvärd omfattning. En särskild övergångsreglering i lagen synes därför knappast påkallad. Skulle emellertid i något enstaka fall förhållandena vara sådana att en koncession skulle medföra ekonomiskt avbräck av ovan antytt slag, får det ankomma på regeringen att, vid meddelande av koncessionen, med stöd av 10 § ge föreskrift om ekonomisk gottgörelse till vederbörande fastighetsägare eller annan skadelidande.

Förslaget till lag om ändring i lagen om kontinentalsockeln

5 §

Det hänvisas till vad lagrådet anfört vid 12 § lagen om vissa mineralfyndigheter.

Förslaget till lag om ändring i gruvlagen

Förslaget lämnas utan erinran.

Ur protokollet:
Ingrid Hellström

Utdrag av protokollet över industriärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 25 oktober 1974.

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena ANDERSSON, statsråden STRÄNG, HOLMQVIST, ASPLING, LUNDKVIST, GEIJER, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, CARLSSON, ZACHRISSON, LEIJON, HJELM-WALLÉN.

T. f. chefen för industridepartementet, statsrådet Löfberg, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter dels lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om vissa mineralfyndigheter,
2. lag om ändring i lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln,
3. lag om ändring i gruvlagen (1974: 342),

dels förslag om införande av koncessionstvång för torvtäkt för energiändamål, m. m.

1 Lagrådets yttrande

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter

Lagrådet fäster vid 3 § uppmärksamheten på den bestämmelse i 18 § första stycket naturvårdslagen (1964: 822) enligt vilken kravet på tillstånd från länsstyrelsen för täkt av bl. a. lera inte inkräktar på rätt som meddelas genom beslut av Konungen. Lagrådet påpekar att undantagsbestämmelsen inte får åsyftad verkan om regeringen delegerar koncessionsgivningen. I det förslag till lag om ändring i naturvårdslagen, m. m. som tidigare denna dag föredragits av chefen för jordbruksdepartementet har frågan om samordningen mellan naturvårdslagen och minerallagstiftningen beaktats. Om detta förslag genomförs mister lagrådets påpekande sin betydelse.

Som lagrådet anför vid 10 § kan koncession, om så finnes påkallat, förenas med föreskrifter för att skydda verksamhet som markägare etablerat eller definitivt planerat inom området.

Lagrådet riktar vid 12 § kritik mot uttalandet i specialmotiveringen att uttrycket "skäligen ersättning" i paragrafens sista stycke inte avses innefatta rätt till ersättning för utebliven vinst. Lagrådet finner att en sådan begränsning inte kan utläsas ur lagtexten och att motivuttalandet

inte kan anses bindande för de allmänna domstolarna, som i händelse av tvist har att pröva ersättningsfrågor av hithörande slag. Lagrådet finner inte heller begränsningen sakligt motiverad. För min egen del vidhåller jag att ersättningsregeln bör ha det sakliga innehåll som framgår av motivuttalandet. Lagrådets påpekanden föranleder mig dock att föreslå att lagtexten förtydligas. Jag förordar således att uttrycket "skäligen ersättning av staten" byts ut mot "ersättning av staten för förlust till följd av åtgärd som han vidtagit med anledning av koncessionen".

Lagrådet föreslår vid 15 § att vid förberedande undersökning skall krävas samtycke av sakägarna eller tillstånd av bergmästaren för uppförande av byggnad eller anläggande av väg inom undersökningsområdet. Jag har inte något att erinra mot detta förslag.

Vad lagrådet anför vid 23 § och 26 § kan jag ansluta mig till.

Som lagrådet föreslår bör 48 § jämkas med anledning av den ändrade utformningen av 15 §.

Som lagrådet påpekar vid *övergångsbestämmelserna* kan i samband med koncessionen föreskrivas om gottgörelse till enskilda skadelidande, om så skulle anses påkallat i särskilda fall.

Utöver vad jag nu anfört bör några smärre redaktionella jämkningar vidtas i det remitterade förslaget.

Förslaget till lag om ändring i lagen om kontinentalsockeln

Vad jag anfört i fråga om 12 § lagen om vissa mineralfyndigheter äger tillämpning också i fråga om den föreslagna ändringen av 5 § lagen om kontinentalsockeln.

Förslaget till lag om ändring i gruvlagen

I fråga om gruvlagen vill jag här erinra om att förslaget om ny gruvlag numera antagits av riksdagen (prop. 1974: 32, NU 1974: 39 rskr 1974: 276) och att ny gruvlag sålunda gäller från den 1 juli 1974 (SFS 1974: 342).

2 Koncessionstvång för torvtäkt, m. m.

Föredraganden anför.

Torv är en sammanfattande benämning på jordartstyper som finns i vattenrika marker och som består främst av ofullständigt förmultnade växtrester. I Sverige finns betydande förekomster av torv. Omkring 15 % av landets yta eller ca 6 milj. hektar utgörs av torvmarker. Av intresse i energisammanhang är den s. k. brännrotven, som utgörs av de högförmultnade torvslagen. Brännrotvorrådet i landet kan beräknas motsvara närmare 6 000 milj. ton stenkol, fördelat med 5 000 milj. ton på landets norra delar och 900 milj. ton på landets södra delar. Det bör emellertid understrykas att de för utnyttjande lämpliga brännrotvill-

gångarna är långt mindre än förrådssiffran visar, ett förhållande som bl. a. framhållits av vetenskapsakademien i yttrande den 25 april 1974 till riksdagens näringsutskott (NU 1974: 26 s. 80). Särskilt under kristider har brännorv använts för att dryga ut landets bränsletillgångar. Under 1940- och 1950-talen förekom en inte obetydlig brännorvproduktion i landet, som emellertid så gott som upphörde under 1960-talet. Den torvtäkt som f. n. förekommer torde huvudsakligen avse andra ändamål, främst jordförbättring.

Energikrisen vintern 1973—1974 ställde energifrågorna i en ny belysning. Intresset kom därvid att riktas mot möjligheterna att i högre grad än tidigare tillgodose vårt energibehov genom inhemska källor. Bland tänkbara alternativ nämndes därvid bl. a. torv.

Mot denna bakgrund har en interdepartemental arbetsgrupp under sommaren 1974 utarbetat en promemoria (Ds I 1974: 5) med förslag till lagstiftning om torvtäktskoncession. I promemorian föreslås att bestämmelser om koncession avseende torvtäkt för energiändamål inarbetas i den tillämnade lagen om vissa mineralfyndigheter. Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av hovrätten över Skåne och Blekinge, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, statens naturvårdsverk, koncessionsnämnden för miljöskydd, överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), statens planverk, statens lantmåteriverk, statens industriverk, Sveriges geologiska undersökning (SGU), domänverket, länsstyrelserna i Jönköpings, Kronobergs, Kristianstads, Örebro, Gävleborgs och Norrbottens län, vattenlagsutredningen, naturvårdskommittén, energiprognosutredningen, vetenskapsakademien, ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Svenska kraftverksföreningen, Svenska naturskyddsföreningen, Aktiebolaget Svensk torvförädling, Hasselfors Bruks Aktiebolag samt Södra Sveriges skogsägares förbund.

Promemorian jämte en sammanställning av remissyttrandena torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1 och 2*.

Till stöd för förslaget att införa koncessionstvång för torvtäkt för energiändamål anförs i promemorian i huvudsak följande. I dagens läge anses torv för energiändamål inte ha något ekonomiskt värde. Det är också osäkert vilka möjligheter som kommer att finnas i framtiden för en ekonomisk användning av torv i nämnda syfte. Det kan dock inte uteslutas att vid nya energikriser de svenska torvmarkerna kan komma till praktisk användning för utvinning av energi. Torvtäkt i sådan omfattning att den nämnvärt kan påverka den svenska energiförsörjningen innebär åtskilliga problem. Genom att stora arealer måste tas i anspråk måste man försäkra sig om att inte splittring av torvmarkerna på olika fastigheter hindrar att en från allmän synpunkt önskvärd torvtäkt äger rum. Eftersom torvtäkt kan medföra svåra skadeverkningar från naturvårds- och miljösynpunkt, måste man vidare se till att torvtäkt förläggs till platser där den gör minst skada från dessa synpunkter. Det

behövs alltså en lagstiftning varigenom samhället vid behov kan få till stånd och styra täkt av brännortv. Genom en sådan lagstiftning bör också skapas förutsättningar att förebygga en framtida värdestegring på torvmark, som beror på torvens användning för energiändamål. En lämplig lösning är att torvtäkt, i likhet med utvinning av vissa andra mineraliska ämnen, görs beroende av koncession. Härigenom kan samhället se till att rätten till torvtäkt för energiändamål anförtros företag som har nödvändiga tekniska och ekonomiska resurser att på ett rationellt sätt exploatera brännortv. En annan fördel är att koncessionsområdena utan hinder av splittrad fastighetsindelning kan ges en omfattning som skapar möjligheter till en rationell och ekonomiskt bärkraftig torvförädlingsverksamhet. Vidare medger koncessionssystemet att samhället genom lämpliga villkor och möjlighet att återkalla koncessionen på ett verkligt sätt kan kontrollera att koncessionen utnyttjas effektivt. Vill samhället skaffa sig ytterligare inflytande över torvförädlingsverksamheten, kan koncession ges åt statligt företag eller åt annan med förbehåll om statligt deltagande. När det gäller att förebygga värdestegringar är också koncessionssystemet ett enklare och mera tillförlitligt instrument än vad värdering enligt presumptionsregeln i expropriationslagen skulle vara, om man valde att expropriera behövlig mark i stället för att införa koncessionstvång. Genom lämpligt avvägda avgifter kan tillses att torvens i framtiden eventuellt ökande värde som naturtillgång tillfaller det allmänna. Ett tungt vägande argument är också att koncessionssystemet erbjuder möjligheter till en samhällsekonomiskt rimlig avvägning mellan å ena sidan energipolitiska intressen och å andra sidan motstående allmänna och enskilda intressen.

Det i promemorian framlagda förslaget innebär i huvudsak följande. Koncessionsplikt införs för undersökning och bearbetning av torv för energiändamål. Torvtäkt för annat ändamål, t. ex. jordförbättring, skall däremot såsom tidigare kunna äga rum utan koncession. Från koncessionstvånget undantas också fastighetsägares täkt av brännortv för husbehov. Lagtekniskt innebär förslaget att regler om torvtäktskoncession arbetas in i den tillämnade minerallagen. Härigenom kommer i huvudsak samma regler att gälla för undersökning och bearbetning av torv som för övriga koncessionspliktiga mineraliska ämnen. I fråga om koncessionspliktens omfattning likställs torv — bortsett från rätten till husbehovstäkt — med olja och uran, vilket innebär att undantagsbestämelsen för fastighetsägare i 9 § första stycket i mineralagsförslaget inte skall äga tillämpning vid torvtäkt. I enlighet med den princip som föreslås gälla för övriga koncessionspliktiga mineraliska ämnen får koncessionshavaren utvinna brännortv utan att behöva betala fastighetsägaren avgäld eller annan ersättning för torven som sådan. Däremot är fastighetsägaren eller innehavare av särskild rätt till fastighet berättigad att av koncessionshavaren få intrångsersättning och ersätt-

ning för annan skada till följd av att mark tas i anspråk för täkt av brännorv eller därmed sammanhängande verksamhet, t. ex. anläggning av transportvägar. Vid bestämmande av sådan ersättning gäller reglerna i expropriationslagen (1972: 719). Anknytningen till minerallagsförslaget innebär också bl. a. att bearbetning inte får påbörjas förrän mark för detta ändamål anvisats koncessionshavaren vid särskild förrättning och att undersökning och bearbetning inte får ske inom vissa i lagen angivna s. k. fredade områden utan särskilt tillstånd.

Förslaget att införa koncessionsplikt i fråga om torvtäkt för energiändamål har mottagits välvilligt av de allra flesta remissinstanserna och någon kritik mot den tekniska lösningen att inarbeta bestämmelserna härom i den tillämnade lagen om vissa mineralfyndigheter har inte framförts. Från ett par håll uttalas tveksamhet om behovet av den föreslagna regleringen, om naturvårdskommitténs förslag att täkttillstånd enligt 18 § naturvårdslagen skall krävas för alla former av torvtäkt genomförs. Ett par remissinstanser finner också att införande av koncessionstvång bör anstå i avvaktan på resultat från den försöksverksamhet som planeras för att bl. a. belysa förutsättningarna för ekonomiskt lönsam drift av torveldad värmecentral.

Naturvårdskommitténs förslag är ägnat att tillgodose naturvårdens intressen i samband med torvtäkt men beaktar inte samhällets krav på möjligheter att få till stånd och styra en från allmän synpunkt önskvärd torvproduktion för energiändamål och att tillföra det allmänna en eventuell värdestegring på torv. Enligt min mening finns därför behov av den föreslagna lagstiftningen, även om naturvårdskommitténs förslag genomförs. Det tidigare nämnda förslaget till lag om ändring i naturvårdslagen innebär att även täkt av torv principiellt kommer att vara underkastad tillståndsprövning enligt naturvårdslagen.

Utvinning av torv för energiändamål förekommer f. n. inte alls eller i obetydlig omfattning. Huruvida torven kan få användning som energikälla inom överskådlig tid kan man i dag inte uttala sig om med säkerhet. Det kan dock inte uteslutas att de svenska torvmarkerna i framtiden kan komma att utnyttjas för energiproduktion. Jag ser för min del inte i den ovisshet som råder något hinder mot att redan nu vidta lagstiftningsåtgärder. Ur synpunkten att en eventuell värdestegring på torven bör tillfalla det allmänna är det t. o. m. angeläget att en reglering införs innan ännu någon nämnvärd värdestegring inträffat.

En remissinstans avstyrker förslaget under hänvisning till svårigheterna att klart avgränsa torvarter som kan användas för energiändamål från annan torv. Jag vill med anledning härav framhålla att torvarten enligt förslaget i och för sig saknar betydelse för frågan om koncessionsplikt föreligger eller inte. Avgörande är i stället det ändamål för vilket

torven skall användas. Några svårigheter att utröna detta torde inte behöva uppkomma. En parallell finns f. ö. redan i gällande rätt på så sätt att alunskiffer omfattas av koncessionsplikt bara när det gäller utvinning av olja eller gas. Denna ordning bibehålls enligt förslaget till minerallag.

Av vad jag sagt framgår att jag inte anser de invändningar som förts fram mot promemorieförslaget vara särskilt tungt vägande. Det alldeles övervägande antalet remissinstanser har också tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran. För egen del finner jag de skäl som anförts i promemorian till stöd för förslaget övertygande och jag ser, som jag redan nämnt, ingen anledning att uppskjuta beslut i frågan.

Promemorieförslaget har även då det gäller bestämmelsernas närmare utformning fått ett i huvudsak positivt bemötande vid remissbehandlingen och jag förordar att torvtäktregleringen bortsett från smärre redaktionella jämkningar genomförs på förslaget sätt. Jag vill emellertid i detta sammanhang ta upp några frågor som diskuterats under remissbehandlingen.

Förslaget att begränsa koncessionstvånget till torvtäkt för energiändamål får uttryckligt stöd från flera remissinstanser. Från ett par håll reses dock invändningar. Som nämns i promemorian avser den torvförädling som f. n. förekommer i landet nästan uteslutande torvströ- och torvmullsframställning. Något skäl att genom krav på koncession skaffa samhället kontroll även över denna torvförädlingsverksamhet föreligger enligt min mening inte. Naturvårdssynpunkterna tillgodoses genom den reglering av torvtäkt som nu föreslås bli införd i naturvårdslagen.

En remissinstans anser att koncessionsplikten bör inskränkas till fall där någon önskar bedriva rörelse genom köp och försäljning av bränn-torv från egen eller annans mark. Bränn-torvsbrytning på egen mark för användning som energikälla i egen rörelse skulle däremot undantas. Jag vill med anledning härav betona att promemorieförslaget vilar på uppfattningen att det bör ligga i samhällets hand att avgöra om, i vilken utsträckning och under vilka villkor torv bör få användas för energiändamål i större skala. Syftet med lagstiftningen skulle kunna äventyras, om ett så vitt gående undantag som det föreslagna infördes.

Den rätt som i förslaget tillerkänns fastighetsägaren att utan koncession utnyttja bränn-torv för h u s b e h o v har allmänt godtagits av remissinstanserna. Det har dock från några håll uttalats önskemål om en närmare precisering av begreppet husbehov. Jag vill med anledning härav erinra om att i 18 § naturvårdslagen finns bestämmelser om täkt av sten, grus, sand och lera för husbehov. I propositionen om naturvårdslagen anförde departementschefen (prop. 1964: 148 s. 75) att med husbehov åsyftas härvid den förbrukning som krävs för skötseln av en jordbruks- eller skogsfastighet men däremot inte exempelvis ett

cementgjuteris grusuttag från egen fastighet. Uttalandet bör kunna ge vägledning i fråga om innebörden av husbehovstäkt också i det förslag som nu läggs fram. Med sådan täkt bör alltså avses uttag för att tillgodose en jordbruks- eller skogsfastighets energibehov medan uttag därutöver för att tillgodose exempelvis industriell produktion faller utanför husbehovsbegreppet. Någon kvantitetsgräns ovanför vilken tillståndsplikt krävs har inte uppställts vid tillämpningen av naturvårdslagen och bör inte heller komma i fråga i detta sammanhang.

De synpunkter som under remissbehandlingen framförts i fråga om koncessionstid, koncessionsområde och koncessionsvillkor bör kunna beaktas i den praktiska tillämpningen. Detsamma gäller naturligtvis frågan om koncession över huvud bör medges med hänsyn till alternativ markanvändning.

I fråga om vilken myndighet som bör handha förrättning för markanvisning är remissopinionen splittrad. Vid sidan av det i promemorian föreslagna bergmästaralternativet förordas att uppgiften att anvisa mark skall läggas på fastighetsbildningsmyndigheten eller länsstyrelsen. Länsstyrelsealternativet är enligt min mening uteslutet med hänsyn bl. a. till att i förrättningen ingår att avgöra ersättningsfrågor. Fastighetsbildningsmyndigheten besitter otvivelaktigt de resurser som behövs men det får i lika mån anses gälla bergmästarna. Jag anser inte att anvisandet av mark för torvtäkt är så väsensskilt från motsvarande syssla vid annan koncession att det för de fåtaliga fall det i praktiken blir fråga om finns anledning att införa en särreglering.

Atskilliga remissinstanser förordar att även naturreservat upptas bland s. k. fredade områden. Fredningsreglerna i förslaget till minerallag är utformade i överensstämmelse med reglerna om inmutningshinder i gruvlagen. Naturreservatens ställning i detta sammanhang har diskuterats i prop. 1974: 32 s. 113 och 136 och jag finner inte anledning att nu göra annan bedömning i denna fråga. Inte heller vad som i övrigt anförs i fråga om fredade områden föranleder mig att frångå den bedömning som gjorts tidigare.

Några remissinstanser anför synpunkter på den ersättning för intrång m. m. som skall utgå då mark tas i anspråk för torvtäkt. I fråga om sådan ersättning gäller enligt minerallagsförslaget samma bestämmelser som vid expropriation i allmänhet. Bedömningen av vilka skador som är ersättningsgilla och bestämmandet av ersättningen sker således med tillämpning av de i 27 § minerallagsförslaget angivna lagrummen i expropriationslagen. Till den del viss fastighets marknadsvärde minskar genom ianspråktagandet — på grund av minskad möjlighet till skogsproduktion, förlust av husbehovstäkt eller annan anledning — skall alltså i princip ersättning utgå liksom för annan skada som uppkommer för fastighetsägaren eller innehavare av särskild rätt.

Med anledning av vad några remissinstanser anför om s. k. jordägareavgäld vill jag här endast erinra om det ställningstagande i denna fråga som skett i samband med den nya gruvlagen och remissen till lagrådet av förslaget till minerallag.

I promemorian föreslås att den nya lagens rubrik ändras till "lag om vissa mineralfyndigheter m. m." En sådan ändring bör göras endast om rubriken annars inte helt skulle motsvara lagens sakliga innehåll. Så torde inte vara fallet här, eftersom begreppet mineralfyndighet enligt vad som utvecklats i avsnittet 3.1 i lagrådsremissen kan användas i betydelsen fyndighet av mineraliskt ämne.

Vad jag förordar föranleder ändringar i 1, 4, 6—9 och 44 §§ samt i övergångsbestämmelserna till förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter.

I 1 § har gjorts det tillägget att under en ny punkt 5 tagits upp undersökning och bearbetning av torv för att utvinna energi.

Ändringarna i 4 samt 6—8 §§ är redaktionella.

I 9 § har gjorts tillägget att fastighetsägaren utan koncession för husbehov får utnyttja torv för energiändamål så länge annan inte har bearbetningskoncession avseende fyndigheten.

Straffbestämmelsen i 44 § har utvidgats till att avse även bearbetning av torv utan koncession, om sådan krävs.

Den som vid lagens ikraftträdande den 1 januari 1975 bedriver täkt av torv för att utvinna energi blir enligt punkt 8 i övergångsbestämmelserna skyldig att ansöka om koncession. Sådan ansökan skall ske senast ett år efter det att lagen trätt i kraft. Den som i rätt tid gjort ansökan om koncession får fortsätta verksamheten för samma ändamål till dess ansökningen slutligt prövats.

I anslutning till förslaget om vissa ändringar i gruvlagen vill jag i detta sammanhang ta upp en detalj, som avser kostnaderna för utmålsförrättning. Enligt 1938 års gruvlag skulle samtliga kostnader för sådan förrättning gäldas av sökanden. Som framgår av prop. 1974: 32 s. 182 har avsikten inte varit att i den nya gruvlagen tills vidare vidta annan förändring i detta avseende än den att kostnaderna för kungörande av förrättningen skall betalas av det allmänna. Emellertid framgår inte tydligt av gruvlagen i dess nuvarande lydelse att kostnaderna exempelvis för åtgärder som avses i 4 kap. 27 § gruvlagen liksom tidigare skall ersättas av sökanden. Jag förordar därför att 4 kap. 30 § gruvlagen förtydligas på det sättet att i paragrafens sista stycke läggs till en bestämmelse att inmutaren skall ersätta också annan kostnad för förrättningen. Härmed avses kostnader i samband med själva förrättningen, varför t. ex. kungörelsekostnaderna inte omfattas av bestämmelsen. Genom hänvisningen i 29 § minerallagen till 4 kap. 30 § gruvlagen får ändringen betydelse även i fråga om förrättning för markanvisning.

3 Hemställan

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att antaga de av lagrådet granskade förslagen till

1. lag om vissa mineralfyndigheter,
2. lag om ändring i lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln,
3. lag om ändring i gruvlagen (1974: 342)

med vidtagna ändringar och kompletteringar.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

INDUSTRIDEPARTEMENTET
Ds I 1974: 5

Bilaga 1

PM
MED FÖRSLAG TILL LAGSTIFTNING
OM TORVTÄKTSKONCESSION

Innehåll

1	Lagförslag	161
2	Inledning	164
3	Torvförekomster m. m.	165
	3.1 Olika torvslag, deras förekomst och användning	165
	3.2 Bränntorv. Produktion, kartläggning och forskning	165
	3.3 Aktiebolaget Svensk torvförädling	166
	3.4 Utredning om frästorvproduktion för försökseldning i vissa värmeverk	167
	3.5 Miljöfrågor	167
4.	Gällande rätt m. m.	169
	4.1 Gällande rätt	169
	4.2 Föreliggande förslag	169
5	Allmänna överväganden och förslag	171
6	Vissa huvudfrågor	174
	6.1 Koncession	174
	6.2 Koncessionstid och koncessionsområde	175
	6.3 Beaktande av motstående intressen vid koncessionsprövningen	175
	6.4 Koncessionsvillkor	177
	6.5 Anvisande av mark	178
	6.6 Fredade områden	180
	6.7 Ersättning till fastighetsägaren m. m.	181
7	Lagstiftningens genomförande	182
8	Specialmotivering	183
9	Sammanfattning	185

1 Lagförslag

Förslag till

Lag om ändring i lagen om vissa mineralfyndigheter¹

Härigenom förordnas att 1, 4, 6—9 och 44 §§ lagen om vissa mineralfyndigheter skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

För undersökning och bearbetning av fyndighet av

1. Olja, gas, stensalt eller annat salt som förekommer på likartat sätt,

2. alunskiffer för att utvinna olja eller gas,

3. stenkol, eldfast lera eller klinkrande lera, *eller*

4. uranhaltigt eller toriumhaltigt mineral

fordras, om ej annat följer av 8 eller 9 §, särskilt tillstånd (koncession). I fråga om förberedande undersökning finns bestämmelser i 15 §.

Föreslagen lydelse

1 §

För undersökning och bearbetning av fyndighet av

1. olja, gas, stensalt eller annat salt som förekommer på likartat sätt,

2. alunskiffer för att utvinna olja eller gas,

3. stenkol, eldfast lera eller klinkrande lera,

4. uranhaltigt eller toriumhaltigt mineral, *eller*

5. *torv för att utvinna energi* fordras, om ej annat följer av 8 eller 9 §, särskilt tillstånd (koncession). I fråga om förberedande undersökning finns bestämmelser i 15 §.

4 §

Koncession meddelas för en eller flera av de *mineralgrupper* som anges i 1 § 1—4.

Koncession meddelas för en eller flera av de *grupper av ämnen* som anges i 1 § 1—5.

Koncession skall avse bestämt område och viss tid. Område och giltighetstid bestämmas efter vad som är lämpligt med hänsyn till fyndigheten, ändamålet med koncessionen och övriga omständigheter.

Gränserna för området räknas på djupet lodräta, om det kan ske utan intrång på annans rätt.

6 §

Koncession får beviljas endast den som från allmän synpunkt finnes lämplig att utföra sådan undersökning eller bearbetning som avses med koncessionen.

¹ Det till lagrådet den 29 mars 1974 remitterade förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter.

Nuvarande lydelse

Inom område som omfattas av koncession får annan icke beviljas koncession för samma grupp av *mineral*.

Föreslagen lydelse

Inom område som omfattas av koncession får annan icke beviljas koncession för samma grupp av *ämnen*.

Har flera kommit in med ansökningar om koncession, vilka helt eller delvis avser samma område, och kan ansökningarna icke samtidigt bifallas, prövas vilken av sökandena som från allmän synpunkt bör äga företräde. Avser ansökningarna undersökningskoncession, skall även beaktas om någon av sökandena gjort fynd eller utfört undersökningsarbete inom området.

7 §

Inom område som omfattas av koncession för viss grupp av *mineral* får annan än koncessionshavaren ej utan särskilda skäl meddelas koncession för annan grupp av *mineral*. Ej heller får inom område, som omfattas av rätt enligt 1 kap. 4 eller 5 § gruvlagen (1974: 000) eller ansökan om sådan rätt, utan särskilda skäl koncession meddelas annan än den som erhållit eller ansökt om sådan rätt.

Inom område som omfattas av koncession för viss grupp av *ämnen* får annan än koncessionshavaren ej utan särskilda skäl meddelas koncession för annan grupp av *ämnen*. Ej heller får inom område, som omfattas av rätt enligt 1 kap. 4 eller 5 § gruvlagen (1974: 000) eller ansökan om sådan rätt, utan särskilda skäl koncession meddelas annan än den som erhållit eller ansökt om sådan rätt.

Meddelas koncession inom område som omfattas av annan koncession eller av sådan rätt enligt gruvlagen som avses i första stycket eller beviljas sådan gruvrätt inom område som omfattas av koncession, får arbete, som utföres på grund av först uppkommen rättighet, icke hindras eller uppehållas av arbete på grund av rättighet som tillkommit senare.

8 §

Har koncession icke meddelats i fråga om fyndighet som anges i 1 § får den utan koncession undersökas av

1. den som har rätt enligt 1 kap. 4 eller 5 § gruvlagen (1974: 000) eller som ansökt om sådan rätt inom område som omfattas av rätten eller ansökningen,

2. den som innehar bearbetningskoncession avseende annan grupp av *mineral* inom området för koncessionen,

2. den som innehar bearbetningskoncession avseende annan grupp av *ämnen* inom området för koncessionen.

3. fastighetsägaren inom annat område än som avses under 1 och 2.

I fall som avses i första stycket 1 och 2 fordras medgivande till arbetet av fastighetsägaren och innehavare av nyttjanderätt eller servitut avseende marken i den mån arbetet medför intrång i deras rätt.

9 §

Har koncession icke meddelats i fråga om fyndighet som avses i 1 § 2 och 3 får den utan koncession bearbetas av fastighetsägaren. Vad som

Nuvarande lydelse

sagts nu gäller ej om fyndigheten finns inom område där inmutare eller gruvinnehavare har rätt att utföra undersökningsarbete enligt 8 § första stycket 1 och ej heller om den finns inom område som omfattas av bearbetningskoncession för annan fyndighet.

Fastighetsägaren får utan koncession för husbehov utnyttja gas som framkommit på annat sätt än i samband med sökande efter olje- eller gasfyndighet, även om annan har koncession inom området.

Föreslagen lydelse

Fastighetsägaren får utan koncession för husbehov utnyttja gas som framkommit på annat sätt än i samband med sökande efter olje- eller gasfyndighet, även om annan har koncession inom området. *Samma rätt tillkommer fastighetsägaren i fråga om täkt av bränn-torv för husbehov, så länge annan ej innehar bearbetningskoncession avseende fyndigheten.*

44 §

Till böter eller fängelse i högst sex månader dömes den som uppsåtli-gen eller av oaktsamhet

1. påbörjar undersökningsarbete utan att iakttaga vad som i 20 § eller 32 § fjärde stycket föreskrives om underrättelse och ställande av säker-het,

2. bearbetar *mineraliskt* ämne som avses i 1 § 1 och 4 utan att ha erhållit bearbetningskoncession,

2. bearbetar ämne som avses i 1 § 1, 4 eller 5 utan att ha **erhållit** bearbetningskoncession, *om sådan erfordras,*

3. utan tillstånd enligt 33 § andra stycket lägger igen utfraktsväg, ort eller borrhål som där avses.

Till påföljd som anges i första stycket dömes också den som vid full-görande av uppgiftsskyldighet som är förbunden med koncessionen el-ler som avses i 40 § andra stycket lämnar oriktig uppgift, om detta sker uppsåtligen eller av grov oaktsamhet.

I fall som avses i första stycket 2 kan *mineraliskt* ämne som ut-vunnits förklaras förverkat.

I fall som avses i första stycket 2 kan ämne som utvunnits förkla-ras förverkat.

Om brott som avses i första stycket 1 förnärmar enbart enskilds rätt, får åklagare väcka åtal endast om målsägande anger brottet till åtal.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1975.

Den som vid utgången av år 1974 bedriver torvtäkt för vilken konces-sion erfordras enligt denna lag får, under förutsättning att ansökan om koncession göres före den 1 januari 1976, fortsätta verksamheten för samma ändamål utan koncession till dess ansökningen slutligt prövats.

2 Inledning

Torvmarkerna eller myrarna har i vårt land utnyttjats på flera sätt. Främst har bearbetning skett för torvströ- och brännorvproduktion men på senare år har torven också kommit till användning som jordförbättringsmedel, särskilt inom handelsträdgårdsnäringen. Torvmarker har också sedan lång tid tillbaka dikats ut för att omvandlas till produktiv odlingsmark.

Torvens värde som naturtillgång har växlat. Av störst intresse är härvid brännorven som särskilt under kristider i stor utsträckning använts för att dryga ut bränsletillgången. Under 1940- och 1950-talen förekom en icke obetydlig brännorvproduktion i landet. Denna torde emellertid ha så gott som upphört under 1960-talet.

Den senaste tidens händelser har ställt energifrågorna i en ny belysning. I debatten om energikrisen har intresset alltmera kommit att riktas mot andra energikällor. Bland tänkbara alternativ till de energikällor som f. n. används inom den svenska energiförsörjningen har torven nämnts.

Några särskilda bestämmelser om torvtäkt finns inte f. n. Utredning om vilka lagstiftningsåtgärder som erfordras för att reglera en eventuell täkt av brännorv i framtiden har verkställts inom en interdepartemental arbetsgrupp. Resultatet av utredningen redovisas i denna promemoria.

3 Torvförekomster m. m.

3.1 Olika torvslag, deras förekomst och användning

Torv är en sammanfattande benämning på jordartstyper som finns i vattenrika marker såsom myrmarker. Torvjordarterna består främst av växtrester som till följd av att nedbrytningsprocessen avstannat genom brist på syre inte brutits ned eller förmultnat fullständigt. Beroende på hur långt processen fortskridit skiljer man mellan lågförmultnade eller högförmultnade torvslag. De högförmultnade torvjordarterna är kompaktare och vattenfattigare än de lågförmultnade.

Man skiljer vidare på olika torvslag alltefter karaktären av de växtsambhällen, som ger upphov till torven. De två stora grupperna av torv är kärrtorv och mosstorv. I kärren är vegetationen ofta mångskiftande och frodig beroende bl. a. på tillrinnande mineralrikt markvatten. Starrtorv, lövkärrtorv och vasstorv är här vanliga typer. I mossarna, däremot, är florans ensartad på grund av att mossen tillförs huvudsakligen näringsfattigt nederbördsvattnet. Vitmosstorv, skogsmosstorv och starrmosstorv förekommer allmänt.

Myrarna utnyttjas på flera sätt beroende på torvslagets art och dräneringsmöjligheterna. Vanligast är framställning av frästörv för användning som torvströ eller jordförbättringsmedel. Myrarna kan också användas för odling, men härifrån bortses i det följande.

Till torvströ används särskilt den lågförmultnade vitmosstorven, som i stort sett bildar mossarnas övre lager. Torvslag lämpliga till frästörv förekommer huvudsakligen i sydvästra Sverige och längs Norrlandskusten.

Bränntorven utgörs av de högförmultnade torvslagen. Deras kvalitet är bättre ju mer förmultnade och därmed vattenfattigare de är. Även askhalten inverkar på värmevärdet. Denna är låg i de flesta högförmultnade torvslag, särskilt i vitmosstorven. Bränntorv förekommer både relativt ytligt och på större djup. Vanligast är att den påträffas på en eller annan meters djup. Den finns regionalt över hela landet.

3.2 Bränntorv. Produktion, kartläggning och forskning

Beredning av bränntorv har hittills i vårt land företrädesvis bedrivits under tider då bränsleimporten på grund av krigsförhållanden eller andra orsaker varit försvårad. När normala tider sedermera inträtt har verksamheten nästan fullständigt lagts ned. Under första världskriget uppnåddes en ganska betydande torvproduktion men vid krigets slut avstannade den så gott som helt och befintliga anläggningar lämnades i stor utsträckning att förfalla. Det andra världskriget gav återigen torvindustrin ett kraftigt uppsving. Bränntorvproduktionen ökade från ungefär 25 000 ton årligen under de sista förkrigsåren till omkring 1 250 000 ton, motsvarande 600 000 ton kol, under det sista krigsåret. Under tiden därefter har produktionen visat en stadig nedgång. År 1960 producerades sålunda omkring 144 000 ton bränntorv och briketter i landet. Statistiska centralbyråns statistik visar att torvens betydelse för energiproduktionen därefter i det närmaste upphört under 1960-talet.

Forsknings- och försöksverksamheten på torvområdet visar delvis samma upp- och nedgående kurva som torvproduktionen. Under de båda världskrigen tilltog verksamheten, men under mellankrigsperioden var den jämförelsevis obetydlig. Arbetet utfördes i huvudsak med stöd av allmänna medel. År 1946 tillsattes en utredning, 1946 års torvutredning, med uppgift att undersöka formerna för forskningsverksamhet på torvområdet samt hur en lämplig krigsberedskap inom torvtillverkningen borde åstadkommas och en inventering av landets torvförekomster organiseras. Utredningens förslag innebar att ett särskilt torvforskningsinstitut i statlig regi borde inrättas. På grundval av utredningsresultatet anvisade 1947 års riksdag medel till planläggning av torvforskningen (prop. 1947: 308, SU 1947: 216, rskr 1947: 402). Planläggningen skulle äga rum inom det år 1939 bildade statliga företaget Aktiebolaget Svensk torvförädling. Bolaget lade i början av år 1948 fram förslag till plan rörande det fortsatta forsknings- och försöksarbetet på torvområdet. Förslaget, som innebar att bolaget skulle få i uppdrag att organisera och handha den statliga torvforskningen, godtogs av riksdagen (prop. 1949: 1 bil. 12 p. 47, SU 1949: 10 s. 19, rskr 1949: 10). Anslag för forskningsändamål utgick därefter till bolaget under en följd av år men har numera upphört.

Förutom forsknings- och försöksverksamhet har under olika perioder pågått undersökningar för att kartlägga landets torvförekomster. Undersökningarna, som delvis ligger så långt tillbaka i tiden som i seklets början, sker f. n. under ledning av Sveriges geologiska undersökning. Hos myndigheten finns ett torvarkiv som grundar sig på bl. a. omfattande torvmarksundersökningar som slutförts under 1950-talet. På basis av torvarkivet har framtagits en torvmarkskatalog över Sveriges torvmarker. Av denna framgår bl. a. att omkring 15 procent av Sveriges landareal eller 6 milj. hektar utgörs av torvmarker samt att brännortorvförrådet i Sverige kan beräknas motsvara närmare 6 000 milj. ton stenkol, fördelat med 5 000 milj. ton på landets norra och 900 milj. ton på landets södra delar. Det bör emellertid framhållas att de för utnyttjande lämpliga bränsletillgångarna är långt mindre än förrådssiffrorna visar, ett förhållande som bl. a. understrukits av vetenskapsakademien i yttrande den 25 april 1974 till riksdagens näringsutskott (NU 1974: 26 s. 80).

För att förbereda beredskapsproduktionen av torv har vidare kartlagts 5 000 hektar torvmarker beräknade för en sammanlagd produktion av 1 miljon ton färdig torv per år. Planeringen har som målsättning att större kvantiteter brännortorv skall kunna komma till användning 2—3 år efter produktionsstarten.

3.3 Aktiebolaget Svensk torvförädling

Aktiebolaget Svensk torvförädling är som nämnts i föregående avsnitt ett statligt företag. Bolaget skall bedriva utvinning och förädling av torv jämte därmed förenlig verksamhet av teknisk, industriell eller kommersiell art. Verksamheten är f. n. så gott som uteslutande inriktad på framställning av torvmull. Med stöd av de statliga anslagen (jfr föregående avsnitt) har bolaget dessutom bedrivit försök med olika kolningsmetoder, särskilt den s. k. våtkolningsmetoden. Vidare har utvecklings- och försöksverksamhet ägt rum för att få fram lämpliga torvupptagningsmaskiner. Bl. a. har undersökningar rörande torvupptagningsmaskiner

m. m. för framställning av s. k. maskintorv eller frästortv skett med resultat att det inom bolaget finns ett betydande kunnande och en väl utvecklad maskinteknik för sådan produktion.

3.4 Utredning om frästortvproduktion för försökseldning i vissa värmeverk

Efter framställning från överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF) har Kungl. Maj:t genom beslut den 26 april 1974 uppdragit åt ÖEF att göra en utredning avseende förutsättningarna för torvproduktion i trakterna av Växjö, Boden och Arvidsjaur samt för torveldning i värmeanläggningar i Växjö och Boden inom en total kostnadsram av 600 000 kronor. Vid utredningen skall särskilt belysas förutsättningarna för ekonomiskt lönsam drift av torveldad värmecentral. Utredningen skall vidare omfatta mossundersökningar, studier av lämplig utformning av torveldad värmecentral samt system för drift av verksamheterna. Rapport över utredningen skall efter samråd med statens naturvårdsverk och efter hörande av berörda länsstyrelser inlämnas till Kungl. Maj:t före den 1 januari 1975. Kungl. Maj:t har vidare genom samma beslut uppdragit åt fortifikationsförvaltningen att i samverkan med ÖEF till samma tidpunkt utreda lämplig utformning av värmeanläggning och kostnaderna för torveldning vid det beslutade fredsförbundet i Arvidsjaur.

3.5 Miljöfrågor

Torvtäkt kan få stor inverkan på miljön, särskilt om täktverksamheten bedrivs i stor skala. Från olika håll hävdas att torv är en förnyelsebar tillgång. Detta är riktigt i så måtto att nybildning sker. Denna fortgår emellertid så långsamt att man inte i egentlig mening kan tala om torv som en förnyelsebar tillgång. Dessutom sker tillväxten praktiskt taget endast på orörda torvmarker medan torvtäkter inte läks märkbart. Den årliga tillväxten av torv kan beräknas till 0,5—1,0 mm per år i södra Sverige och betydligt mindre i norra Sverige. Totalt kan man för Sveriges myrmarker på 6 milj. hektar därför räkna med en årlig tillväxt av ca 25 milj. m³ torv, vilket i bränslevärde motsvarar drygt 2 milj. ton olja. Siffran kan jämföras med den totala energiförbrukningen i landet, vilken år 1972 motsvarade ca 35 milj. ton olja.

Genom att någon märkbar förnyelse av torv inte äger rum på torvtäkter blir det nödvändigt att vidta särskilda åtgärder för att inte torvtäkterna skall störa landskapsbilden. Från naturvårdshåll framhålls också myrarnas ekologisk-geologiska särprägel och deras betydelse för friluftsliv och forskning som bevarad vildmark. Ett stort antal myrvaror anses från dessa synpunkter vara skyddsvärda. Statens naturvårdsverk genomför f. n. en inventering av myrarna som underlag för en skyddsprioritering.

Myrarna har betydelse också genom att de tjänstgör som regleringsmekanism i naturens vattenhushållning både lokalt och i stort. De magasinerar vattenöverskott och kvarhåller vatten till torrperioder och ger ifrån sig vattnet långsamt så att en uthålligare vattenföring uppstår. Flödestoppar till följd av regnväder och snösmältning utjämnas och risken för översvämningar minskar. Stor försiktighet måste därför iaktas vid

torvtäkt i stor skala så att de hydrologiska förhållandena inte påverkas alltför mycket. Det har också påpekats att stora ingrepp i torvmarken med ökad vattenavledning som följd innebär att onormalt mycket humushaltigt surt vatten svämmar ut i flodsystemet och påverkar dess vattenkemi.

4 Gällande rätt m. m.

4.1 Gällande rätt

Några särskilda bestämmelser om rätt till torvtäkt finns inte f. n. Av 8 kap. 11 § första stycket och 12 kap. 2 § andra stycket brottsbalken följer dock att tillgrepp av torv är straffbart som åverkan eller tillgreppsbrott. Torvtäkt faller således inte under allemansrätten utan rätten härtil är förbehållen markägaren.

Enligt 18 § naturvårdslagen (1964: 822) får täkt av sten, grus, sand eller lera för annat ändamål än markinnehavarens husbehov inte ske utan länsstyrelsens tillstånd. Bestämmelsen utgör däremot f. n. intet hinder mot torvtäkt.

Med stöd av 19 § naturvårdslagen kan länsstyrelsen till skydd för landskapsbilden förordna att nybyggnad, upplag eller annat arbetsföretag av visst slag, som ej omfattas av tillståndstvång enligt 18 § naturvårdslagen, inte får utföras inom visst område. Sådant förordnande kan meddelas beträffande torvtäkt. Förordnanden av detta slag har också meddelats i viss utsträckning.

I fråga om torv som energikälla föreligger möjlighet att tvångsvis förvärva tillgången genom expropriation. Enligt 2 kap. 3 § expropriationslagen (1972: 719) kan nämligen expropriation ske bl. a. för att tillgodose allmänt behov av elektrisk kraft eller annan drivkraft, vatten, värme eller likartad nyttighet. Expropriation kan ske antingen av torvmarken som sådan eller av rätten att nyttja marken. Fråga om tillstånd till expropriation prövas av Kungl. Maj:t.

4.2 Föreliggande förslag

Naturvårdskommittén (Jo 1970: 28) har i sitt nyligen avgivna betänkande (Ds Jo 1974: 1) Naturvård I tagit upp frågan om torvtäkt från naturvårdssynpunkt. Kommittén föreslår i betänkandet att reglerna i 18 § naturvårdslagen om tillståndstvång för täkt av sten, grus, sand eller lera skall göras tillämpliga också på torv. Vidare föreslår kommittén att den nuvarande bestämmelsen om att husbehovstäkt får ske utan tillstånd upphävs. Länsstyrelsens prövning som enligt nuvarande bestämmelser uteslutande syftar till att undvika skador på landskapsbilden utvidgas enligt förslaget till att avse all skadlig inverkan på naturmiljön. Som motivering till förslaget anför kommittén bl. a. att det bör finnas ett grundläggande skydd genom kontroll från det allmännas sida av verksamheter som är ägnade att medföra skada på naturmiljön eller som i det särskilda fallet är av omfattning eller karaktär att kunna väsentligt ändra eller påverka denna.

I fråga om husbehovstäkt anför kommittén (s. 314) att begreppet är något svävande och att det visat sig svårt att fastställa en kvantitetsgräns, ovanför vilken husbehovstäkt skall vara underkastad det allmänna tillståndstvånget. Eftersom det allmänt omvitnats att husbehovstäkt tenderar att äga rum i sådan omfattning eller på sådant sätt att en känslig naturmiljö påverkas ofördelaktigt, anser kommittén att undantaget från tillståndstvång för husbehovstäkt bör utgå.

Bygglagutredningen (K 1969: 55) har i betänkandet (SOU 1974: 21) Markanvändning och byggande. Principer för lagstiftning behandlat förhållandet mellan bygglagstiftning och naturvård. Utredningen föreslår ett plansystem som omfattar tre planinstitut: kommunplan, kommundelsplan och byggnadsplan. Kommunplanen skall enligt förslaget innehålla en översiktlig bedömning av den framtida inriktningen på markanvändningen inom olika områden av kommunen. Kommunplanen skall främja samordningen mellan statliga och kommunala intressen i frågor om markanvändningen och skall för att bli gällande godkännas av länsstyrelsen. Förslaget innebär bl. a. att i kommunplan skall anges var täkt som avses i 18 § naturvårdslagen skall få ske. I de fall det är svårt att precisera var täktverksamhet skall få förekomma är det tillfyllest att vissa riktlinjer för lokaliseringen anges. Den mer detaljerade regleringen av täktverksamhet, som bl. a. skall innefatta meddelande av föreskrifter till skydd för landskapsbilden, är enligt utredningen av så speciell karaktär att den lämpligen bör ligga kvar hos länsstyrelsen, som emellertid skall vara bunden av de bestämmelser och riktlinjer som meddelats i kommunplanen eller kommundelsplanen. Innebörden härav är bl. a. att, om bedömningen i kommunplanen är att ett bestämt område avsetts för täkt av visst slag, platsens allmänna lämplighet för täktverksamhet i förhållande till andra konkurrerande markanspråk, t. ex. naturvården, blivit slutgiltigt prövad.

Bygglagutredningen har också i sitt betänkande behandlat förhållandet mellan bygglagstiftning och gruvlagstiftning. Frågor om lokalisering av gruvverksamheter föreslås bli prövade i kommunalplan. I fråga om bearbetningskoncession enligt koncessionslagstiftningen skall enligt förslaget gälla krav på överensstämmelse med plan för meddelande av koncession.

5 Allmänna överväganden och förslag

Som inledningsvis anfördes har oljekrisen vintern 1973—1974 riktat intresset mot tänkbara alternativ till nu använda energikällor. Härvid har också diskuterats möjligheten att använda de torvtillgångar som finns i landet. Bräntorv används redan för energiproduktion i andra länder, bl. a. i Finland, Island och Sovjetunionen. Sedan oljetillförseln åter börjat fungera normalt har diskussionen om torv som alternativ energikälla avtagit. Om den kan få betydelse för den svenska samhälls-ekonomin, går det inte att uttala sig om i dag. Det kan dock inte uteslutas att vid nya energikriser — vare sig dessa beror på avspärning i ett krigsläge eller på förhållanden liknande dem som gav upphov till den gångna vinterns oljekris — de svenska torvmarkerna kan komma till praktisk användning för utvinning av energi.

Torvtäkt för energiproduktion är förenat med åtskilliga problem. För energiproduktion i sådan skala att den nämnvärt kan påverka den svenska energiförsörjningen krävs mycket stora mängder bräntorv. Detta betyder att stora arealer skulle tas i anspråk. Man måste därför försäkra sig om att splittring av torvmarkerna på olika fastigheter inte hindrar att den torvtäkt som är önskvärd med hänsyn till landets intressen kommer till stånd. Ett annat problem är att torvtäkt kan medföra svåra skadeverkningar från naturvårds- och miljösynpunkt. Detta betyder att, om torv skall användas för energiproduktion, torvtäkt måste kunna förläggas till platser där den gör minst skada från nämnda synpunkter. Det behövs alltså en lagstiftning som gör att samhället vid behov kan få till stånd och styra täkt av bräntorv.

Till detta kommer ytterligare ett förhållande av intresse i sammanhanget. I dagens läge anses torv för energiproduktion inte ha något ekonomiskt värde. Det förhållandet att torv på sina ställen utvinns som jordförbättringsmedel kan med hänsyn till den stora tillgången på torv i landet inte heller anses medföra att torven rent generellt har något värde som naturtillgång i sig. Skulle torven komma till användning för energiproduktion i stor skala måste man däremot räkna med en allmän värdestegring på torvmark. Samhället har hittills inte varit i den situationen att kunna förhindra värdestegring av naturtillgångar på förhand. Tvärtom har lagstiftningen hittills alltid fått ingripa korrigerande i fråga om redan uppkommen värdestegring. I dagens läge bör man skapa förutsättningar för att förbygga en eventuell framtida värdestegring av torvmark som beror på torvens användning för energiändamål. Eftersom torv för energiändamål som nyss anförts f. n. inte har något särskilt värde, påverkar en lagstiftning i dag icke någon enskilds ekonomi.

När det gäller formen för lagstiftning finns det anledning att se närmare på de bestämmelser som gäller för andra naturtillgångar som används för energiproduktion, nämligen stenkol, olja, gas och även uran.

Bestämmelser om rätten att eftersöka och bearbeta fyndigheter av stenkol, olja eller gas m. m. finns i lagen (1886: 46 s. 1) angående stenkolsfyndigheter m. m. Motsvarande bestämmelser i fråga om uran m. m. finns i uranlagen (1960: 679). Enligt båda lagarna är rätten att under-

söka och bearbeta fyndigheter av nämnda mineraliska ämnen beroende på koncession. Ett inom industridepartementet upprättat förslag till lag om vissa mineralfyndigheter har den 29 mars 1974 remitterats till lagrådet. Förslaget, som skall ersätta stenkolslagen och uranlagen, bygger på att undersökning och bearbetning av ifrågavarande mineralfyndigheter skall regleras genom koncession. Koncessionssystemet innebär, att regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer diskretionärt avgör vem som skall få koncession att undersöka och bearbeta mineralfyndigheterna i fråga.

Flera omständigheter talar för ett koncessionssystem också beträffande täkt av brännorv. För det första kan samhället se till att koncession ges endast åt företag som har nödvändiga tekniska och ekonomiska resurser att på ett rationellt sätt exploatera brännorv och som även i övrigt kan anses lämpliga för uppgiften. En annan fördel är att koncessionsområdena kan ges en omfattning som skapar möjligheter till en rationell och ekonomiskt bärkraftig torvförädlingsverksamhet. Detta innebär bl. a. att torvtäkt kan komma till stånd utan hinder av en splittrad fastighetsindelning. Vidare medger koncessionssystemet att samhället genom lämpliga villkor och möjlighet att återkalla koncessionen på ett verksamt sätt kan kontrollera att koncessionen utnyttjas effektivt. Vill samhället skaffa sig ytterligare inflytande över torvförädlingsverksamheten, kan koncessionen ges åt statligt företag eller åt annan med förbehåll om statligt deltagande. Statligt företagande kan t. ex. vara ett medel att få torvproduktion till stånd i ett fall när enskilda företag inte vågar ta den ekonomiska risken. När det gäller att förbygga värdestegring är också koncessionssystemet — som beträffande brännorv innebär att torven i fastighetsägarens hand inte har något värde, om han inte erhåller koncession — ett enklare och mera tillförlitligt instrument än vad värdering enligt presumptionsregeln i expropriationslagen skulle vara, om man valde att expropriera erforderlig mark i stället för att införa koncessionstvång. Genom lämpligt avvägda avgifter kan tillses att torvens i framtidens eventuellt ökande värde som naturtillgång tillfaller det allmänna. Exploatörens intresse kommer då att ligga i den företagsvinst han kan erhålla genom torvberedning och i förekommande fall energiframställning. Ett tungt vägande argument är också att koncessionssystemet erbjuder möjligheter till en samhällsekonomiskt rimlig avvägning mellan å ena sidan energipolitiska intressen och å andra sidan motstående allmänna och enskilda intressen. I sakens natur ligger att särskilt naturvårdsintresset måste tillgodoses genom att viss mark undantas från koncession eller eljest skyddas genom särskilda förbehåll.

Enligt förslaget till minerallag får koncessionshavare utvinna mineraliska ämnen som omfattas av lagen utan att behöva betala fastighetsägaren avgäld eller annan ersättning för naturtillgången som sådan. Som förut anförts kan torv för energiproduktion i dagens läge inte anses ha något ekonomiskt värde. Det finns därför inte anledning att särbehandla torv i fråga om avgifter till fastighetsägaren. Självfallet bör fastighetsägarna och deras rättsinnehavare få ersättning för annan skada än sådan som består i förlusten av torvtillgången, om koncession meddelas.

Den torvförädling som f. n. förekommer i landet avser nästan uteslutande torvströ- och torvmullsframställning. Något skäl att skaffa samhället kontroll över denna torvförädlingsverksamhet genom införande av koncessionstvång föreligger inte. Koncessionsplikten bör därför begränsas till torvtäkt för energiändamål. I den mån torvtäkt av sist-

nämnda slag förekommer f. n. bör koncessionsplikt inträda för den. Avsikten med att införa koncessionsplikt för brännertorvframställning är emellertid inte i första hand att skaffa samhället kontroll över den verksamhet som möjligen redan bedrivs. Genom lämpligt utformade övergångsbestämmelser bör därför skapas garantier för att förutsättningarna för pågående verksamhet inte ändras i nämnvärd mån. Vidare bör torvtäkt för fastighetsägarens eller hans rättsinnehavares husbehov helt undantas från koncessionsplikt. I framtiden bör undvikas att meddela koncession för energiändamål på område som redan är föremål för torvtäkt i betydande omfattning för annat ändamål, t. ex. för utvinning av jordförbättringsmedel. Skulle så i undantagsfall böra ske, skall ersättning utgå för förlust i det tidigare företagets rörelse.

Med hänsyn till det anförda föreslås att rätten till täkt av torv för energiändamål skall göras beroende på koncession.

6 Vissa huvudfrågor

6.1 Koncession

Det till lagrådet remitterade förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter tar upp endast grundläggande regler om vad koncession skall innehålla. Det beror på att en detaljreglering ansetts föga meningsfull med tanke på att antalet koncessionsärenden under överblickbar tid väntas bli mycket ringa. Någon anledning att ha mer detaljerade regler i fråga om koncession för torvtäkt finns inte. En koncessionslag avseende täkt av brännorv bör således i fråga om koncessionens innehåll och villkor begränsas till vissa grundläggande bestämmelser.

I minerallagen görs åtskillnad mellan undersökningskoncession och bearbetningskoncession. Anledningen härtill är att man vanligen måste företa noggranna undersökningar för efterforskning av fyndigheter och för bedömning huruvida en fyndighet är exploaterbar. Undersökningskoncession meddelas därför för att säkerställa rätten till undersökning av ett visst område, medan bearbetningskoncession meddelas för det område som behövs för att en viss fyndighet skall kunna exploateras. Av den tidigare framställningen (avsnittet 3) framgår att torvförekomsternas belägenhet är relativt väl kartlagd, varför någon efterforskning och undersökning liknande t. ex. oljeprospektering inte behövs. Å andra sidan lär befintliga utredningar knappast utgöra tillräckligt underlag för bedömning av lönsamheten hos ett enskilt torvförädlingsföretag och för lokaliseringen av en anläggning i vilken torven skall utnyttjas som bränsle. En koncessionsansökan måste därför föregås av närmare undersökningar av torvförekomsterna inom ett visst område kring t. ex. ett planerat kraftverk. För att möjliggöra sådana undersökningar och för att sökande skall kunna försäkra sig om ensamrätt till undersökningsarbete eller få garantier för bearbetningskoncession, bör undersökningskoncession kunna meddelas också i fråga om brännorv. Någon anledning att göra rätten till undersökning beroende på koncession föreligger dock inte.

Koncession bör med hänsyn till det sagda kunna meddelas dels som undersökningskoncession, dels som bearbetningskoncession.

Som tidigare berörts bör det inte komma i fråga att inskränka fastighetsägares eller hans rättsinnehavares möjligheter till täkt av brännorv för husbehov. Sådan torvtäkt bör således undantagas från koncessionsplikten.

Det kan förmodas att antalet koncessionsärenden rörande brännorvsframställning kommer att bli ganska ringa, även om torvförädling för energiproduktion skulle i framtiden visa sig bli lönsam. Å andra sidan får förutskickas att ansökningarna kommer att avse betydande områden och att verkningarna av företagen kan få vittgående konsekvenser både för enskilda och för naturvården. Vidare kan energipolitiska och lokaliseringpolitiska överväganden behöva göras liksom besvärliga avvägningar vid konkurrens mellan olika koncessionssökande. Prövningen av koncessionsärenden bör därför ankomma på regeringen. Liksom fallet är enligt förslaget till minerallag bör dock regeringen ha möjlighet att delegera prövningen till annan myndighet.

6.2 Koncessionstid och koncessionsområde

Enligt förslaget till minerallag meddelas koncession på viss tid. Någon maximitid eller maximiareal för koncessionsområdet föreskrivs dock inte. Som skäl för en tidsbegränsning anförs i förarbetena att det allmänna bör ha möjlighet att efter en tids förlopp ta upp frågan om koncession och villkoren för denna till prövning i hela dess vidd. Samma skäl kan anföras för tidsbegränsning av torvtäktskoncession. Visserligen bör koncessionstiden regelmässigt få bestämmas med hänsyn till kravet på lönsamhet hos den anläggning i vilken torven skall användas m. m. Detta hindrar dock inte att koncessionstiden bör kunna bestämmas kortare än anläggningens beräknade livslängd. Omständigheter kan nämligen inträffa som på ett radikalt sätt förändrar underlaget för den prövning som föregått koncessionsgivningen. Även koncession för torvtäkt bör sålunda meddelas för viss tid.

Någon maximitid eller maximiareal bör inte fastställas i lag, eftersom förhållandena i skilda koncessionsärenden kan vara mycket olikartade.

6.3 Beaktande av motstående intressen vid koncessionsprövningen

Förhållandet mellan verksamhet som f. n. är beroende på koncession och motstående allmänna och enskilda intressen regleras i dag framför allt på det sättet att arbeten för undersökning och bearbetning är underkastade de bestämmelser om användning av mark och vatten som meddelas i t. ex. vattenlagen, byggnadslagen, naturvårdslagen och miljöskyddslagen. Förhållandet till motstående intressen regleras vidare inom mincrallagstiftningen genom bestämmelser bl. a. om anvisande av mark för arbete i dagen och om s. k. fredade områden, där arbete i dagen eller under jord inte får äga rum över huvud eller inte utan särskilt tillstånd. I vissa fall kan också föreskrifter ges i olika avseenden till skydd för motstående intressen.

Enligt det till lagrådet remitterade förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter skall i fortsättningen en allmän prövning med hänsyn till motstående intressen alltid göras vid koncessionsgivningen. Därvid skall bl. a. yttranden inhämtas från olika myndigheter. Det förutsätts att i varje koncessionsärende måste föreligga sådan utredning att en någorlunda realistisk bedömning av företagens verkningar i olika hänseenden kan göras vid beslutstillfället. I beslutet skall kunna meddelas sådana föreskrifter till skydd för allmänna intressen och enskild rätt som anses påkallade. Liksom tidigare skall emellertid koncessionerad verksamhet vara underkastad annan lagstiftning om mark och vatten. Tillståndsprövning enligt miljöskyddslagen eller vattenlagen eller dispens från landskapskyddsförordnande enligt naturvårdslagen kan således komma att krävas för koncessionerad verksamhet. Möjlighet finns t. o. m. att den kan komma att helt förbjudas eller omöjliggöras. Några större problem på grund härav förutsätts dock inte uppkomma, om koncessionsärendena bereds på det sätt som förutskickas i förslaget. I likhet med vad som nu gäller innehåller förslaget vidare regler om anvisande av mark och fredade områden.

Genom att torvtäkt sker i dagen och, om den skall få nämnvärd betydelse för energiproduktion, måste omfatta stora arealer kommer ett sådant företag att få stor inverkan på landskapsbilden. Som framgår av det förut anförda (avsnittet 3.5) kan torvtäktsverksamhet få mycket all-

varliga konsekvenser för miljön också genom bestående inverkan på vattenhushållningen både lokalt och i stort och genom de följder den får i fråga om möjligheterna att använda marken för andra ändamål. Man torde därför våga anta att täkt av brännrotv genomsnittligt sett kan medföra allvarligare skadeverkningar än andra företag enligt den föreslagna minerallagen. Det är därför nödvändigt att frågan om rotvtäkt skall komma till stånd prövas ingående från naturvårds- och miljöskyddssynpunkt. Redan i koncessionsärendet bör särskilt stor uppmärksamhet ägnas åt naturvårds- och miljöskyddsintressen. Koncessionsmyndigheten bör sålunda göra en så noggrann bedömning som möjligt med hänsyn till de nu nämnda intressena. I koncessionsbeslutet bör också kunna meddelas vissa allmänna föreskrifter till skydd för motstående intressen, t. ex. att område efter rotvupptagningens avslutande skall återställas i ett från naturvårdssynpunkt godtagbart skick. För den prövning som avses nu måste koncessionsmyndigheten givetvis skaffa sig ett så gott underlag som möjligt genom remiss till statens naturvårdsverk. De praktiska möjligheterna att på grundval härav beakta naturvårdssynpunkterna redan i koncessionsärendet torde vara goda.

Som nämnts bör regeringen få möjlighet att delegera koncessionsprövningen till annan myndighet. Om så sker, bör statens naturvårdsverk, med hänsyn till de betydande ingrepp i miljön som förorsakas av rotvtäkt, få rätt att fullfölja talan mot koncessionsbeslut till regeringen. Bestämmelser i nu nämnda frågor kan meddelas i administrativ ordning.

Det skulle vara en stor fördel om det i samband med koncessionsgivning för täkt av brännrotv kunde åstadkommas en slutlig avvägning mellan koncessionssökandens intressen och motstående intressen av skilda slag. Detta är emellertid beroende på vilken omfattning koncessionsområdena kommer att ges. Två utvägar synes här möjliga. Antingen ges koncession på ett eller flera smärre områden, varvid gränserna för dessa sammanfaller med de gränser innanför vilka rotvtäkt faktiskt får ske, eller ges koncession på ett större område inom vilket mark för rotvtäkt anvisas genom ett senare beslut, eventuellt efter förrättning på stället. Det är visserligen av bl. a. naturvårdsskäl önskvärt att det område där rotvtäkt faktiskt kommer att ske avgränsas så noggrant som möjligt redan i koncessionsärendet. Att redan från början bestämma detta område i alla delar torde dock inte vara möjligt. Det kan antas att en rotvtäktskoncession för att möjliggöra rationell drift måste omfatta tämligen vidsträckt områden, som kommer att bearbetas successivt under en förhållandevis lång tid. Betydande svårigheter skulle uppkomma att redan i samband med koncessionen meddela behövliga detaljföreskrifter i olika avseenden. Förhållandet mellan koncessionären och fastighetsägaren kan därför knappast regleras fullständigt i koncessionsbeslutet. Av praktiska skäl torde man vara hänvisad till den lösning som finns i förslaget till minerallag nämligen att inom koncessionsområde mark i dagen får tas i anspråk för bearbetning först sedan marken anvisats vid särskild förrättning.

Den lämpligaste lösningen av frågan hur hänsyn i samband med rotvtäktskoncession skall kunna tas till motstående intressen torde på grund av det anförda vara att dessa beaktas vid en mera allmän prövning i samband med koncessionsgivningen samtidigt som lagstiftningen angående mark och vatten i allmänhet är fullt ut tillämplig på verksamheten i fråga. Denna lösning överensstämmer sålunda med den som valts i det remitterade förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter. Tillstånds-

prövning enligt miljöskyddslagen eller vattenlagen eller dispens från förordnande om landskapsskydd enligt naturvårdslagen kan således komma att krävas för koncessionerad verksamhet eller för den anläggning där den utvunna torven skall utnyttjas. Genomförs, som synes rimligt, naturvårdskommitténs förslag om tillståndstvång för bl. a. torvtäkt, kan sådan inte komma till stånd utan särskild prövning från naturvårdssynpunkt. Sådan prövning blir alltid nödvändig, även om koncession meddelats. I och för sig kommer således inte att finnas något hinder mot att länsstyrelsens prövning resulterar i att ansökan om täkttillstånd avslås med stöd av naturvårdslagen beträffande en eller flera delar av koncessionsområdet. Med hänsyn till den översiktliga bedömningen som gjorts redan vid koncessionsprövningen och som får antas ha lett till att från naturvårdssynpunkt särskilt värdefulla torvmarker undantagits från koncessionsområdet torde länsstyrelsens prövning emellertid regelmässigt utmynna i föreskrifter om åtgärder till begränsning av skadan. Ett villkor för genomförande av den nu avsedda ordningen är dock att bestämmelsen i 18 § första stycket andra punkten naturvårdslagen upphävs eller att torv undantas vid tillämpningen av denna bestämmelse.

Genomförs bygglagutredningens förslag kommer riktlinjer som anges i kommunplan att bli bestämmande både för lokalisering av koncessionerad verksamhet och för prövningen av täkttillstånd med hänsyn till naturvårdsintressena.

6.4 Koncessionsvillkor

I det föregående har nämnts att fördelarna med koncessionssystemet är flera: det ger samhället möjlighet att med lämpliga villkor på ett verksamt sätt kontrollera att koncessionen utnyttjas effektivt, koncession kan ges åt statligt företag eller åt annan med förbehåll om statligt deltagande i den koncessionerade verksamheten, staten kan få del av exploaterens vinst genom royalty eller liknande avgifter i samband med verksamheten m. m.

Regler om föreskrifter till skydd för såväl allmänna intressen som enskild rätt med nu nämnd innebörd finns i 4 § kontinentalsockellagen och i 10 § förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter. Bestämmelserna har motiverats med att fynd av vissa mineral kan få betydelse för den svenska samhällsekonomin och att det därför är angeläget att staten förbehåller sig ett avgörande inflytande på både undersökningsarbete och exploatering. Eftersom det främsta skälet för att införa koncessionstvång för täkt av bräntorv är just att tillförsäkra det allmänna ett avgörande inflytande på en eventuell framtida exploatering av landets torvtillgångar bör motsvarande bestämmelser gälla också för torvtäktskoncession.

I enlighet med det sagda bör koncessionsmyndigheterna vid tillstånd kunna foga föreskrifter som behövs för att skydda allmänna intressen eller enskild rätt eller som eljest påkallas för att främja ett ändamålsenligt tillvaratagande av naturtillgången. Vidare bör, om så anses påkallat, föreskrifter om minimiprestationer kunna meddelas. När det gäller det ekonomiska utbytet bör tillstånd i likhet med vad som gäller enligt kontinentalsockellagen och förslaget till minerallag kunna förbindas med villkor om statligt deltagande i verksamheten eller om royalty eller liknande avgifter för tillståndet. Avgifterna bör beräknas med beaktande

av vad som i varje särskilt fall krävs för att överföra eventuell värdestegring på naturtillgången som sådan till det allmänna. Avgörande för bedömningen bör vara företagens lönsamhet och exploatörens anspråk på skälig företagsvinst. Staten bör också kunna förbehålla sig andel i produktionen. Denna möjlighet bör kunna utnyttjas praktiskt t. ex. på så sätt att staten får del av den kraft som produceras i den anläggning i vilken exploatören tillgodogör sig torven.

I fråga om föreskrifter till skydd för allmänna intressen bör särskilt framhållas att koncessionsmyndigheten bör ha möjlighet att meddela föreskrifter om markens återställande efter torvtäkten. På vilket sätt detta skall ske bör avgöras efter samråd med natur- och skogsvårdande myndigheter och markägaren. Föreskrift bör kunna ges om att en del av vinsten skall avsättas för sådana ändamål alternativt att exploatören skall ställa säkerhet för att villkoren fullgörs.

Har sådana föreskrifter inte meddelats i koncessionsärendet, kan de i stället meddelas i ärende om dispens från förordnande om landskapsskydd enligt naturvårdslagen eller, om naturvårdskommitténs förslag genomförs och 18 § första stycket naturvårdslagen ändras i enlighet med vad som sagts i föregående avsnitt, i ärende om täkttillstånd enligt samma lag.

6.5 Anvisande av mark

I fråga om de olika koncessionsformer som förekommer i samband med mineraliska ämnen står det klart att det är först när koncessionshavaren skall ta i anspråk mark inom koncessionsområdet som eventuella motsättningar mellan koncessionären och motstående intressen konkretiseras. Detta sammanhänger givetvis med att man först på ett sent stadium när fyndigheten är lokaliserad och brytningsmöjligheterna är undersökta kan ta ställning till vilken mark som faktiskt behöver tas i anspråk.

Motsvarande problem borde rimligen inte föreligga i fråga om täkt av brännrotv. Redan den kartläggning som gjorts av landets torvförekomster bildar nämligen ett visst underlag för bedömningen av vilken mark som kan komma att behöva tas i anspråk för en koncession. På skäl som närmare utvecklats i avsnittet 6.3 lär det emellertid inte vara praktiskt möjligt att redan i ett koncessionsärende bestämma exakt vilken mark som skall få tas i anspråk för torvtäkt och ännu mindre reglera förhållandet i detalj mellan koncessionären och motstående intressen. Även i fråga om torvtäktskoncession torde det således bli nödvändigt att, i likhet med vad som föreslås gälla för mineraliska ämnen enligt minerallagen, anvisa mark för bearbetning i särskild ordning. En skillnad föreligger visserligen mellan torv och de mineraliska ämnen som omfattas av minerallagen, nämligen att möjligheten att redan i samband med prövningen av koncessionsärendet beakta naturvårdsintressena i praktiken är större när det gäller torven. Prövningen i koncessionsärendet innebär emellertid som förut framhållits inte att bearbetning kan ske annat än med hänsynstagande till gällande lagstiftning i fråga om användande av mark och vatten m. m. De ytterligare garantier som behövs för att motverka olämpliga konsekvenser med hänsyn till motstående intressen, allmänna som enskilda, bör tillgodoses genom att mark inte får anvisas inom vissa i lag särskilt angivna områden, s. k. fredade områden, i vart fall inte utan särskilt tillstånd (se avsnittet 6.6.).

Enligt vad som gäller på minerallagstiftningens område skall för bearbetning anvisas den mark inom koncessionsområdet som sökanden begär, i den mån det inte strider mot reglerna om fredade områden eller vad som föreskrivits vid koncessionens meddelande eller det är uppenbart att marken inte behövs för gruvdriften eller med denna sammanhängande verksamhet. Utanför koncessionsområdet anvisas den mark som är nödvändig för verksamheten, t. ex. mark för vägar. Motsvarande regler bör gälla i fråga om täkt av brännstovv, även om koncessionsföreskrifterna torde komma att bli så förhållandevis detaljerade att några bredare marginaler mellan koncessionsområde och bearbetningsområde knappast uppkommer. Däremot torde frågan om väg till och från täkten m. fl. liknande frågor kräva samma noggranna överväganden som om koncessionen gällde gruvdrift. Anvisande av mark för bearbetning bör kunna begränsas till område som beräknas komma att tas i anspråk inom viss tidsperiod, även om koncession meddelats för längre tid. Ny förrättning för anvisande av ytterligare mark får i så fall ske vid senare tidpunkt.

Nästa fråga som uppställer sig är i vilken form anvisandet av mark skall ske. Enligt 4 kap. 3 och 10 §§ förslaget till gruvlag (prop. 1974: 32) skall anvisande av mark inom eller utanför utmål ske vid utmålsförrättning. Sådan förrättning handläggs av bergmästaren i det distrikt där inmutningsrätten tidigare beviljats, dvs. det distrikt där inmutningen eller större delen av den ligger. Vid utmålsförrättning skall avgöras alla frågor som har samband med utmålsläggningen. Hit hör bl. a. frågor som beskrivning av utmålets sträckning, utstakning och utmärkande på karta, bestämmande av ersättning för skada som fastighetsägare eller innehavare av särskild rätt lider genom att mark anvisas för arbete ovan jord m. m. och bestämmande av förrättningskostnader. I 26 § förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter föreskrivs att anvisande av mark skall ske vid särskild förrättning efter ansökan hos bergmästaren i det distrikt där det med ansökningen avsedda området eller större delen av det ligger. Om sådan förrättning samt om betalning av ersättning och avstående från anvisad mark gäller enligt 29 § vad som föreskrivs i gruvlagen för motsvarande fall.

Beträffande anvisande av mark för täkt av brännstovv är det inte utan vidare klart att samma förfarande bör väljas som tillämpas på minerallagstiftningens område. Först bör undersökas i vad mån detta uppdrag med större fördel kan anförtros åt annan myndighet. De myndigheter som härvid kan komma i fråga är fastighetsbildningsmyndighet och länsstyrelse.

Till förmån för fastighetsbildningsmyndighet talar att den organisatoriskt och kunskapsmässigt besitter erforderliga resurser för att på ett tillfredsställande sätt lösa uppgiften. Dessutom kan nämnas att fastighetsbildningsmyndighet redan i dag har uppgifter som inte har direkt samband med regleringen i fastighetsbildningslagen (1970: 988). Sålunda har fastighetsbildningsmyndighet att handlägga anläggningsförrättning enligt anläggningslagen (1973: 1149) och ledningsförrättning enligt ledningsrättslagen (1973: 1144). Fastighetsbildningsmyndighet har vidare bl. a. att enligt 5 kap. 10 § expropriationslagen upprätta karta och beskrivning över område som skall exproprieras, om expropriationen medför att fastighetsindelningen ändras. Anvisande av mark för täkt av brännstovv skall emellertid inte föranleda ändring i fastighetsindelningen. De ståndpunktstaganden som skall ske vid sådan förrättning har inte

heller i övrigt sådana beröringspunkter med verksamheten hos fastighetsbildningsmyndighet att uppgiften av den anledningen bör läggas på sådan myndighet, även om det i och för sig är en tänkbar möjlighet.

Att låta länsstyrelsen handha fråga om anvisande av mark är också en tänkbar utväg, om såsom förutsatts i det föregående länsstyrelsen skall pröva frågan om företagens tillåtlighet från naturvårdssynpunkt. Å andra sidan tillkommer ytterligare uppgifter, främst genom att förrättningen för anvisande av mark för täkt av brännortor även bör omfatta en avvägning mellan koncessionärens och fastighetsägarens intressen samt ståndpunktstaganden i uppkommande ersättningsfrågor. Särskilt de senare synes inte lämpligen böra läggas på länsstyrelsen.

Mot bakgrund av det anförda förefaller det som om bergmästarförrättning ändå skulle erbjuda den lämpligaste lösningen. Visserligen faller torvtäktskoncession knappast inom ramen för den verksamhet som hittills handhåfts av bergsstatstjänstemännen. Anvisandet av mark för torvtäkt kan emellertid knappast vara så väsensskild från motsvarande syssla vid annan koncession att uppgiften inte med fördel kan läggas på bergmästare. Förrättningen bör kunna handläggas enligt samma regler som föreslås gälla för förrättning enligt den nya minerallagen.

6.6 Fredade områden

Förslaget till lag om vissa minercalfyndigheter innebär i huvudsaklig överensstämmelse med nuvarande ordning att i lagen anges vissa fredade områden som inte alls eller endast efter särskilt medgivande får användas för undersökning eller bearbetning. Reglerna har nära anknytning till reglerna om inmutningshinder i gruvlagen. I förslaget upptas som fredade områden

1) område som avsatts till nationalpark eller om vars avsättande till nationalpark statlig myndighet gjort framställning hos regeringen,

2) befästningsområde och, i den utsträckning regeringen bestämmer, område utanför detta,

3) kyrkogård eller annan begravningsplats,

4) område på mindre avstånd än trettio meter från allmän väg eller sådan vägs sträckning enligt fastställd arbetsplan eller från sådan järnväg eller kanal som är upplåten för allmän trafik eller från allmän flygplats,

5) område på mindre avstånd än etthundra meter från byggnad som är avsedd att stadigvarande användas till bostad eller från tomtplats eller trädgård vid sådan byggnad,

6) område som upptages av kyrka, annan samlingslokal, undervisningsanstalt, hotell eller pensionat eller av vårdanstalt, elevhem eller därmed jämförlig inrättning, om anläggningen är avsedd för mer än femtio personer,

7) område som upptages av elektrisk kraftstation eller industriell anläggning,

8) område med stadsplan eller byggnadsplan.

Enligt förslaget kan dispens från dessa bestämmelser meddelas av regeringen i de tre förstnämnda fallen och av länsstyrelsen i övriga fall. Om ägare eller nyttjanderättshavare i de vid 5—7 upptagna fallen ger sitt samtycke till undersökning eller bearbetning, krävs ingen dispens alls.

Fredningsbestämmelserna kompletteras med en s. k. reservregel. Denna innebär att regeringen får förordna om fredande av område även i andra fall än de uttryckligt uppräknade, om det kan antas att undersökning eller bearbetning inom området skulle komma att hindra eller avsevärt försvåra sådan förekommande eller planerad verksamhet som är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt.

I samband med redogörelsen för frågorna om anvisande av mark för tåkt av brännertorv har nämnts att från sådan anvisning bör vara undantagna vissa fredade områden. Systemet med fredade områden bör efter mönster från mineralagstiftningen anordnas så att vissa som särskilt skyddsvärda ansedda områden inte alls eller endast efter särskilt medgivande får användas för tåkt av brännertorv. Det är givet att bestämmelserna om fredade områden så långt möjligt bör beaktas vid den summariska prövning med hänsyn till motstående intressen som skall föregå koncessionsgivningen. Som tidigare nämnts är det emellertid inte praktiskt möjligt att redan på detta stadium ta ställning till alla de intressekonflikter i fråga om markanvändningen som kan uppkomma när koncessionären skall utöva sina rättigheter. Reglerna om fredade områden bör därför inte knytas till koncessionsprövningen utan utformas så att mark för torvtåkt eller därmed sammanhängande verksamhet inte får tas i anspråk för undersökning eller anvisas för bearbetning inom fredade områden. Detta innebär att det inte möter något hinder i och för sig mot att sådana områden ligger inom koncessionsområdets gränser. Från reglerna bör dispens kunna medges.

6.7 Ersättning till fastighetsägaren m. m.

Som tidigare utvecklats (avsnittet 5) torde brännertorv f. n. knappast ha något självständigt värde. Det finns därför som likaledes anförts ingen anledning att i fråga om avgäld till fastighetsägaren behandla torv annorlunda än mineraliska ämnen. Någon ersättning för brännertorven som naturtillgång skall alltså inte utgå.

Ersättning för skada som fastighetsägare eller innehavare av särskild rätt lider genom att mark tas i anspråk för gruvdrift och därmed sammanhängande verksamhet m. m. skall enligt förslagen till ny gruvlag och lag om vissa mineralfyndigheter utgå enligt bestämmelserna i 4 kap. expropriationslagen. Motsvarande regler bör gälla också i fråga om brännertorvtåkt. Detta innebär, bl. a. att fastighetens ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheten har rätt till ersättning för den skada som de lider genom att mark anvisas för torvtåkt. Anvisande av mark för brännertorvtåkt och därmed sammanhängande verksamhet inom eller utom koncessionsområdet blir att betrakta som delexpropriation för vilken inträngsersättning skall utgå. Ersättningen skall därvid bestämmas till belopp som motsvarar den minskning i fastighetens marknadsvärde som uppkommer genom åtgärden. Som exempel kan nämnas ersättning för förlust av husbehovstorv, för skog och för mark som tas i anspråk för vägar, upplagsplatser m. m. Anvisande av mark för brännertorv kan emellertid medföra även annan skada. Som exempel på sådan ersättningsgill skada kan nämnas att fastighetsägaren eller innehavare av särskild rätt får kostnader för att en av honom driven rörelse måste läggas ner eller att nya vägar måste anläggas till följd av att vägförbindelser över ett torvmarksområde blir avskurna.

7 Lagstiftningens genomförande

En koncessionslagstiftning avseende torvtäkt kan genomföras på olika sätt. En möjlighet är att införa en helt ny lag vars enda uppgift blir att reglera torvtäktskoncession. En annan tänkbar utväg är att föra in bestämmelser om torvtäktskoncession i lagen om vissa mineralfyndigheter. Benämningen på denna lag bör därvid ändras till "lag om vissa mineralfyndigheter m. m."

Som tidigare nämnts kan det förmodas att antalet koncessionsärenden inte blir särskilt stort. Under sådana omständigheter tjänar det knappast något syfte att i lag reglera de närmare förutsättningarna och villkoren för koncession. Särskilt i fall där ärendet avser omfattande täkt av brännorv och alternativa lösningar kan finnas bör koncessionsmyndigheten ha största möjliga frihet att avgöra frågan med hänsyn till förhållandena efter förhandlingar mellan myndigheten och sökanden samt dennes motparter. En lagstiftning angående torvtäktskoncession bör därför inte ta upp annat än grundläggande regler om själva koncessionen och villkoren för denna.

Förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter bygger på liknande tankegångar och har utformats som en ramlagstiftning som gör det möjligt att utan större omgång avföra visst mineraliskt ämne från lagen eller att i densamma ta upp nya mineral eller liknande naturtillgångar, om det skulle anses påkallat (jfr SOU 1970: 45 s. 55). Av framställningen i avsnittet 6 framgår att det i förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter upptagna regelsystemet på så gott som samtliga i avsnittet behandlade punkter kan tillämpas också på torvtäktskoncession. Således bör reglerna i denna lag om koncession, koncessionstid, koncessionsområde, förhållandet till motstående intressen, koncessionsvillkor, anvisande av mark och ersättning kunna med en eller annan justering bringas att gälla även torvtäkt. På samma sätt förhåller det sig med de bestämmelser i lagen som reglerar frågor om förberedande undersökning, tillsyn, återkallelse av koncession, handräckning, ansvar och fullföljd av talan. Att bestämmelser om torvtäktskoncession förs in i lagen om vissa mineralfyndigheter är med hänsyn till vad nu sagts att föredra framför en särskild lag, som f. ö. skulle medföra att ändringar måste göras i både gruvlagen och lagen om vissa mineralfyndigheter till motverkande av konkurrens mellan rättigheter som grundas på de olika lagarna.

I överensstämmelse med det anförda har upprättats förslag till lag om ändring i det till lagrådet remitterade förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter.

8 Specialmotivering

Förslaget innebär att 1, 4, 6—9 och 44 §§ lagen om vissa mineralfyndigheter ges ändrad lydelse och att lagens namn ändras till lag om vissa mineralfyndigheter m. m.

1 §

I paragrafen har gjorts det tillägget att under en ny punkt 5 tagits upp undersökning och bearbetning av torv för att utvinna energi. Tillägget innebär att minerallagens regelsystem blir tillämpligt också på bränn-torv. Detta gäller såväl de allmänna bestämmelserna som reglerna om förberedande undersökning, undersökningsarbete, anvisande av mark, rätt till bearbetning, verkan av att bearbetningskoncession upphör, särskilda åligganden, tillsyn, handräckning, ansvar m. m. och fullföljd av talan samt de särskilda bestämmelserna i 51 och 52 §§. Täkt av torv för annat ändamål än energiproduktion får däremot bedrivas på samma sätt som tidigare. Några svårigheter att utröna om den brutna torven används för det ena eller andra ändamålet torde inte uppkomma. Inte heller kan det innebära några problem att göra en gränsdragning mellan torv och andra brännbara material som förekommer i skog och mark.

Att täkt av bränn-torv för husbehov får ske utan koncession, så länge annan inte innehar bearbetningskoncession, framgår av 9 § andra stycket.

4 samt 6—8 §§

Ändringarna är redaktionella. Koncession bör meddelas i fråga om en eller flera av de ämnesgrupper, däri inräknat torv, som framgår av 1 §.

9 §

Paragrafens första stycke innehåller ett undantag från koncessionstvängnet i 1 §. Av 9 § första stycket följer således att fastighetsägaren har rätt att utan koncession bearbeta fyndighet av alunskiffer för att utvinna olja eller gas samt fyndighet av stenkol, eldfast lera eller klinkrande lera. Undantaget gäller dock inte vissa områden som omfattas av rättigheter för inmutare, gruvinnehavare och koncessionshavare.

Någon motsvarande rätt för fastighetsägaren att bearbeta förekomst av bränn-torv utan koncession bör inte föreligga. Syftet med koncessionstvängnet i vad det avser att överföra eventuell värdestegring till det allmänna skulle härigenom kunna äventyras. Med hänsyn till användningen av torven bör samma regler gälla för denna som för olja, gas och uran, vilka ämnen inte får bearbetas av fastighetsägaren utan koncession.

Som anförts i avsnittet 5 i den allmänna motiveringen bör täkt av bränn-torv för fastighetsägarens husbehov undantas från koncessionsplikt. En regel härom har tagits upp i paragrafens andra stycke. Det är att märka att rätten till husbehovstäkt enligt förslaget upphör, om annan får bearbetningskoncession avseende täkten. Vill fastighetsägaren fortsätta att bedriva torvtäkt för husbehov inom område på vilket annan erhållit sådan koncession, får detta regleras genom avtal mellan fastighets-

ägaren och koncessionshavaren eller, om sådant inte kommer till stånd, genom ersättning i pengar i samband med ersättning för anvisad mark.

44 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om ansvar m. m. Eftersom samhället har ett särskilt intresse av att kontrollera exploatering av olja, gas och uran med hänsyn till den betydelse för samhällsekonomin som fyndigheter av dessa mineraliska ämnen kan få, har det ansetts motiverat att förena bearbetning av sådana fyndigheter utan koncession med straffpåföljd. Motsvarande bör gälla i fråga om torvtäkt utan koncession, där sådan erfordras. 44 § första stycket 2 har kompletterats med en bestämmelse om detta. Av tredje stycket följer att torv som utvunnits utan koncession kan förklaras förverkad.

Ikraftträdande m. m.

Lagstiftningen om torvtäktskoncession bör träda i kraft den 1 januari 1975.

I avsnittet 5 i den allmänna motiveringen har anförts att avsikten med att införa koncessionsplikt för täkt av bränntorv inte i första hand är att skaffa samhället kontroll över den förädlingsverksamhet som till äventyrs redan bedrivs. I den mån det är fråga om husbehovstäkt kommer verksamheten över huvud taget inte att drabbas av koncessionsplikt. Om någon f. n. bedriver täkt av bränntorv för annat ändamål än husbehov blir han däremot skyldig att ansöka om koncession. Sådan ansökan skall ske senast ett år efter det lagen trätt i kraft. Den som i rätt tid gjort ansökan om koncession får fortsätta verksamheten för samma ändamål till dess ansökningen slutligt prövats.

Det ligger i sakens natur att förutsättningarna för pågående verksamhet inte bör ändras annat än i undantagsfall. Principen bör således vara att ansökan om koncession avseende verksamhet som bedrivs när lagen träder i kraft skall bifallas om inte särskilda skäl talar mot det, samt att villkoren för koncessionen skall bestämmas så att de ekonomiska förutsättningarna för verksamheten inte rubbas. Några särskilda bestämmelser härom kan — med hänsyn till frågans ringa praktiska betydelse — inte anses behövliga.

9 Sammanfattning

Produktion av brännertorv har tidigare, särskilt i kristider, förekommit i relativt stor skala i Sverige. Utförda undersökningar visar också att betydande brännertorvsförekomster finns i landet. Framställning av brännertorv torde emellertid vara sällsynt i dag.

Det kan dock inte uteslutas att under avspärrning i ett krigsläge eller nya energikriser under förhållanden liknande dem som gav anledning till oljebristen under vintern 1973—1974 de svenska torvmossarna kan komma till användning för utvinning av energi. Användning av torv som bränsle är förenad med flera problem. Stora arealer kommer att krävas, om torvproduktionen skall få någon betydelse. Risk finns därför att ägosplittring lägger hinder i vägen för en rationell exploatering. Vidare kommer torvtäkt att medföra svåra ingrepp i naturmiljön genom inverkan på landskapsbilden och på hydrologiska förhållanden m. m. Man måste också räkna med möjligheten av en allmän värdestegring på torvmark, om det i framtiden blir lönsamt att använda torv för energiproduktion. Förutsättningar bör därför skapas för att förebygga en eventuell sådan värdestegring.

Några särskilda bestämmelser om torvtäkt finns inte f. n., vilket däremot är fallet i fråga om andra naturtillgångar som används för energiproduktion. Enligt stenkolslagen och uranlagen är rätten att eftersöka och bearbeta fyndigheter av t. ex. stenkol, olja och uran i princip beroende på koncession. I ett den 29 mars 1974 till lagrådet remitterat lagförslag föreslås att de nu nämnda lagarna ersätts av en ny lag om vissa mineralfyndigheter. Förslaget bygger på att undersökning och bearbetning av de mineraliska ämnen som avses med lagen skall regleras genom koncession. Enligt förslaget skall regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer efter diskretionär prövning avgöra vem som skall få koncession.

I promemorian framhålls att flera omständigheter talar för att också torvtäkt för energiändamål bör göras beroende på koncession. En sådan utväg ger samhället möjlighet att få till stånd och styra en från allmän synpunkt önskvärd torvtäktssverksamhet, och detta oberoende av äganderättsförhållandena till marken. Genom att förena koncessionen med avgifter kan samhället vidare tillförsäkra sig en eventuell värdestegring av torvmarken. Detta kan så mycket mindre föranleda betänkligheter som torv för energiproduktion f. n. inte kan anses ha något ekonomiskt värde, vilket medför att införandet av koncessionstvång i dagens läge inte påverkar någon enskilds ekonomi. Ett koncessionssystem bör också skapa garantier för att motstående allmänna och enskilda intressen inte träds för när. Särskilt betonas möjligheten att vid koncessionsprövningen ta till vara naturvårdsintressena.

Promemoriaförslaget innebär att torvtäkt för energiändamål skall göras beroende på koncession. Något skäl att skaffa samhället kontroll över den *torvförädlingsverksamhet som avser framställning av torvströ och torvmull* m. m. föreligger däremot inte. Inte heller finns det anledning att införa koncessionsplikt för täkt av brännertorv för fastighetsägarens husbehov.

I lagtekniskt hänseende föreslås att reglerna om torvtäktskoncession arbetas in i minerallagen. Promemorian innehåller därför ett förslag till lag om ändring i lagen om vissa mineralfyndigheter, varmed avses det till lagrådet remitterade förslaget till minerallag. Innebörden i promemorieförslaget är att för undersökning och bearbetning av torvfyndighet för energiändamål i huvudsak samma regler kommer att gälla som för undersökning och bearbetning av olje- eller uranfyndigheter. Detta innebär bl. a. att koncessionshavaren får utvinna brännertorv utan att behöva betala fastighetsägaren avgäld eller annan ersättning för torven som sådan. Däremot är fastighetsägaren eller innehavare av särskild rätt till fastighet berättigade att av koncessionshavaren få intrångsersättning och ersättning för annan skada till följd av att mark tas i anspråk för täkt av brännertorv eller därmed sammanhängande verksamhet, t. ex. anläggning av transportvägar. Vid bestämmande av sådan ersättning gäller expropriationslagens regler.

*Bilaga 2***Sammanställning av remissyttranden över departementspromemorian (Ds I 1974: 5) med förslag till lagstiftning om torvtäktskoncession****1 Remissinstanserna**

Efter remiss har yttrande över promemorian (Ds I 1974: 5) med förslag till lagstiftning om torvtäktskoncession avgivits av hovrätten över Skåne och Blekinge, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, statens naturvårdsverk, koncessionsnämnden för miljöskydd, överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), statens planverk, statens lantmäteriverk, statens industriverk, Sveriges geologiska undersökning (SGU), domänverket, länsstyrelserna i Jönköpings, Kronobergs, Kristianstads, Örebro, Gävleborgs och Norrbottens län, vattenlagsutredningen, naturvårdskommittén, energiprognosutredningen, vetenskapsakademien, ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Svenska kraftverksföreningen, Svenska naturskyddsföreningen, Aktiebolaget Svensk torvförädling och Hasselfors Bruks Aktiebolag.

Industriverket har bifogat yttranden från bergmästarna. Även en del andra remissinstanser har bifogat yttranden från underinstanser. Från Södra Sveriges skogsägares förbund, vars huvudorganisation är LRF, har särskilt yttrande inkommit.

2 Remissyttrandena**2.1 Behovet av lagstiftning**

Förslaget att införa koncessionsplikt för undersökning och bearbetning av torv för energiändamål tillstyrks eller lämnas utan erinran av de allra flesta remissinstanserna. Till stöd för detta ställningstagande anför exempelvis *SGU* att, om en större bränntorvtäkt skall kunna planeras rationellt och en avvägning göras mellan nytta och skada, det är önskvärt med ett system som innebär mindre hård uppbindning till existerande ägoförhållanden och som medger en allsidig prövning både från bränsleförsörjnings- och skadesynpunkt av det planerade företaget. Ingen av remissinstanserna har någon invändning mot den lagtekniska lösningen att föra in bestämmelser om torvtäkt i den tillämnade lagen om vissa mineralfyndigheter.

Endast ett fåtal remissinstanser motsätter sig den föreslagna regleringen. *ÖEF* anser att ett införande av ett koncessionsförfarande bör anstå i varje fall till dess resultat föreligger från den planerade försöksverksamhet på området som omnämns i avsnittet 3.4 i promemorian. En liknande inställning har också *Hasselfors Bruks AB*. I fråga om behovet att komma till rätta med den ofta förekommande ägosplittringen, om en snabbt vidgad bränntorvsproduktion skulle påkallas i en kris-situation, hänvisar *ÖEF* till den förfogandslagstiftning som får förut-sättas bli satt i kraft under krisförhållanden. *Naturvårdskommittén* finner att reglering av torvtäkt bör ske inom ramen för gemensamma bestämmelser om täktverksamhet i naturvårdslagstiftningen och avstyr-

ker promemorieförslaget, som enligt kommitténs uppfattning skulle medföra en inte önskvärd dubbelprovning (se vidare avsnittet 2.2.2). Förslaget avstyrks också av *AB Svensk Torvförädling*, som hänvisar till svårigheten att klart avgränsa torvarter som kan användas för energiändamål från annan torv, och *Södra Sveriges skogsägares förbund*, som finner att ett koncessionsförfarande för torv bör avvisas eller inskränkas till de fall, där någon önskar bedriva rörelse genom köp och försäljning av bränn-torv från egen eller annans mark. Förbundets ställningstagande motiveras med att betydande bränn-torvsbrytning bedrivits på egen mark av industriföretag, som inte haft till syfte att skapa vinster i torvmarkens exploatering utan i stället använt torven som energikälla i produktionen och att det inte skulle vara skäligen att göra användningen av sådana råvarulager beroende av koncession och avgifter.

2.2 Vissa huvudfrågor

2.2.1 Koncession

Den föreslagna begränsningen av koncessionsplikten till torvtäkt för energiändamål, så att täkt för andra ändamål, t. ex. jordförbättring, lämnas utanför regleringen, kommer av vissa remissinstanser. Uttryckligt stöd för denna begränsning uttalar av *domänverket*, *energi prognosutredningen* och *LRF*. *ÖEF* anser däremot att — om lagstiftning kommer till stånd — någon åtskillnad inte bör komma i fråga beträffande torvtäkt för olika ändamål, om syftet med lagstiftningen är att vid behov få till stånd och styra en från allmän synpunkt önskvärd torvtäkt oberoende av vem som äger marken. Samma ståndpunkt intar *Svenska naturskyddsföreningen* med utgångspunkt från att naturvårdens intressen kräver en reglering av all torvtäkt.

Fastighetsägarens rätt att utan koncession utnyttja bränn-torv för husbehov får uttryckligt stöd av *lantbruksstyrelsen*, *ÖEF*, *länsstyrelsen i Gävleborgs län*, *energi prognosutredningen* och *LRF*. Några remissinstanser, bl. a. *ÖEF*, anser att begreppet husbehovstäkt bör närmare definieras.

Koncessionstiden och koncessionsområdets storlek berörs av *Svenska kraftverksföreningen*, som understryker att rätten till torvtäkt måste göras så säker att kapital på betryggande sätt kan placeras i kraftverk avsedda för torveldning. Koncessionstiden bör vara så lång att avskrivning av anläggningskostnaderna kan ske och området för koncessionen så stort att det säkerställer bränslebehovet för rimlig tid framåt. Föreningen anser också att finansiering av torveldade kraftverk kan försvåras genom möjligheten att återkalla koncession och kravet på tillstånd för överlåtelse av koncession.

I fråga om villkor i samband med koncession framhåller *länsstyrelsen i Gävleborgs län* att det kan vara nödvändigt med föreskrifter om arbetskyldighet för att garantera att torvkoncession utnyttjas. En rad olika remissinstanser betonar också vikten av att föreskrifter ges till skydd för bl. a. naturvårds- och miljöintressen.

Det kan slutligen nämnas att *ÖEF* i sitt remissyttrande förutsätter att styrelsen på ett tidigt stadium bereds tillfälle att framföra synpunkter på koncessionsärenden rörande torv för bränsleändamål.

2.2.2 Beaktande av motstående intressen

Vad som i promemorian anförs om betydelsen av att torvtäkternas inverkan på miljön nog beaktas vid koncessionsgivningen får starkt stöd i remissbehandlingen. Naturvårdsfrågornas betydelse understyks sålunda av bl. a. *naturvårdsverket, SGU, flera länsstyrelser och Svenska naturskyddsföreningen*. Vikten av att torvtäktföretagens inverkan på vattenförhållandena ägnas särskild uppmärksamhet framhålls av *lantbruksstyrelsen, SGU, vattenlagsutredningen* och *LRF*. *Vattenlagsutredningen* påpekar att prövning enligt vattenlagen kan komma att krävas och att medgivande i sämsta fall kan komma att vägras, om inte skälig uppmärksamhet ägnats vattenfrågorna på förhand. Det är därför angeläget, menar utredningen, att särskild hydrologisk expertis anlitas för granskning av koncessionsansökningen.

Frågan om täktområdets återställande till godtagbart skick uppmärksammas också på flera håll. Enligt *domänverket* finns skäl att vid ansökan om torvtäktkoncession kräva täktplan, där planerade uttag och återställningsarbeten noggrant redovisas. *ÖEF* anför i detta sammanhang att torvtäkt i nuvarande former i allmänhet kan bedömas förändra landskapsbilden i positiv riktning. I stället för försumpade, oåtkomliga områden uppkommer ett öppet landskap med jämna fält inom kanaler och diken. Förutsättning är att täkten sker planmässigt och åtgärder vidtas för den fortsatta markanvändningen. De närmaste möjligheterna bör vara skogsplantering eller vattenfyllning. *Länsstyrelsen i Örebro län* uttalar som sin mening att torvmarker som efter avslutad torvtäkt inte kan utnyttjas för skogsproduktion eller omvandlas till sjö eller viltvatten inte bör bli föremål för utvinning. Också *länsstyrelsen i Norrbottens län* menar att ett område efter avslutad täkt kan bli produktivt med hänsyn till skogsproduktion och fiske, och även *IVA* tar upp tanken på skogsplantering i samband med restaurering av torvmark. Enligt *LRF* bör föreskrift lämnas om att del av vinsten skall avsättas för återställningsändamål eller säkerhet för detta lämnas.

Torvmarkernas potentiella möjligheter för skogsproduktion tas också i övrigt upp av flera remissinstanser. *Skogsstyrelsen* påpekar att produktion av brännorv i många fall kan beröra myrmarker som också skulle kunna göras skogsbärande genom olika diknings- och gödslingsåtgärder. Det är önskvärt, menar styrelsen, att man vid koncessionstillfället har tillgång till sådana bedömningar över det aktuella områdets värde ur skoglig synpunkt att lämpliga avvägningar mellan olika samhällsekonomiska nyttoeffekter kan göras. *Skogsstyrelsen* förordar därför att den bereds tillfälle att yttra sig över ansökningar om koncession för torvtäkt. Även *domänverket* anför att som alternativ till planerad torvtäkt bör utredas förutsättningarna för fortsatt skogsproduktion.

Den föreslagna lagstiftningens samordning med naturvårdslagen diskuteras av flera remissinstanser, bl. a. *naturvårdsverket, länsstyrelserna i Kristianstads, Örebro och Gävleborgs län* samt *naturvårdskommittén*. Genomgående utgår man därvid från att naturvårdskommitténs förslag att göra torvtäkt tillståndspliktig enligt 18 § naturvårdslagen kommer att genomföras. Flertalet av dessa godtar den i promemorian förordade lösningen att täktillstånd enligt naturvårdslagen skall krävas även om koncession meddelats. *Länsstyrelsen i Kristianstads län* menar emellertid att samordningsfrågan inte är tillräckligt belyst i promemorian och nämner som exempel härpå att det är

oklart vad som händer om koncession söks först efter det att tillstånd för annan beviljats enligt naturvårdslagen. Däremot finner *länsstyrelsen i Örebro län* samordningen tillfredsställande. *Länsstyrelserna i Kristianstads, Örebro och Gävleborgs län* anser att koncessionsmyndigheten bör underlåta att meddela föreskrifter i ämnen som berörs av länsstyrelsernas prövning enligt 18 § naturvårdslagen. Principiell kritik mot den föreslagna samordningen framförs av *naturvårdskommittén*, som menar att promemoriaförslaget leder till en inte önskvärd dubbelprövning, där naturvårdsfrågorna i båda fallen blir av avgörande betydelse. Som nämnts i avsnittet 2.1 anser kommittén att reglering av torvtäkt bör ske enbart inom ramen för naturvårdslagstiftningen. Till stöd för detta ställningstagande anför kommittén också att förslaget medför en dualism mellan de bägge lagstiftningarna även i andra sammanhang, bl. a. i fråga om skadereglering.

Flera remissinstanser, bl. a. *länsstyrelsen i Örebro län*, framhåller angelägenheten av att landets torvtillgångar inventeras så att det klarläggs vilka torvförekomster som lämpar sig för energiutvinning. I anslutning till naturvårdskommitténs förslag till ändring av 42 § naturvårdslagen föreslår *SGU* att möjlighet skall ges att i samband med koncession föreskriva om en av koncessionsinnehavaren bekostad dokumentation främst från botanisk och geologisk synpunkt innan täkten får tas i bruk.

2.2.3 Anvisande av mark

Som nämnts godtas allmänt att regelsystemet i den tillämnade lagen om vissa mineralfyndigheter får tillämpning även på torvtäktskoncession. Därmed godtas också principen i nämnda lag att koncessionsinnehavaren inte får påbörja bearbetning innan *m a r k a n v i s n i n g* skett vid särskild förrättning. Vissa remissinstanser motsätter sig dock att, såsom förordas i promemorian, sådan förrättning skall handhas av bergmästaren vid torvtäktskoncession liksom i övriga fall enligt lagen. För det i promemorian diskuterade alternativet att i stället lägga uppgiften på fastighetsbildningsmyndigheten uttalar sig sålunda *lantmäteriverket, länsstyrelsen i Kronobergs län* och *LRF*, medan *länsstyrelsen i Gävleborgs län* och *naturvårdskommittén* stannar för alternativet att lägga uppgiften på länsstyrelsen. Till stöd för fastighetsbildningsmyndigheten som förrättningsmyndighet anförs bl. a. att de markanvisnings- och ersättningsfrågor som är aktuella till sin allmänna karaktär är helt likartade med frågor som dessa myndigheter har att handlägga och att lantmäteriets organisation omfattar lokala och regionala enheter som gör det möjligt att hålla nere tidsåtgång och resekostnader. Till stöd för länsstyrelsen som förrättningsmyndighet anförs bl. a. behovet av samordning med den tillståndsgivning som ankommer på länsstyrelsen enligt naturvårdslagen och de föreskrifter som därvid kan meddelas.

Slutligen kan nämnas att *skogsstyrelsen* framhåller önskvärdheten av att anvisning av mark för torvtäkt i större skala föregås av samråd med skogsvårdsstyrelsen i länet för att så liten skada som möjligt skall ske på skogsbrukets vintertransportleder.

2.2.4 Fredade områden

I fråga om s. k. *f r e d a d e o m r å d e n* anmärker *naturvårdsverket* att denna begränsning i möjligheten till koncessionsrätt bör gälla för alla områden som skyddas av förordnanden enligt naturvårdslagen. *Läns-*

styrelserna i Jönköpings, Kronobergs, Örebro och Gävleborgs län liksom vetenskapsakademien och Svenska naturskyddsföreningen uttalar att till fredade områden även bör hänföras naturreservat. Länsstyrelsen i Gävleborgs län föreslår också att till de i 18 § förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter upptagna områdena bör läggas område med fastställd generalplan med hänsyn till att i sådan plan kan avsättas områden för bl. a. friluftsliv.

2.2.5 Ersättning till markägare m. m.

Principen att ingen s. k. j o r d ä g a r a v g ä l d skall utgå vid täkt av brännorv godtas allmänt. Endast LRF uttalar sig entydigt häremot med hänvisning till bl. a. att torv alltid förekommer som översta jordlager. Mindre bestämt uttalar sig länsstyrelsen i Kopparbergs län som vill ifrågasätta om inte fastighetsägarna av principiella och psykologiska skäl borde erhålla viss mindre avgäld för brännorven som sådan.

I fråga om bestämmande av i n t r å n g s e r s ä t t n i n g anför s y n p u n k t e r från olika håll. Skogsstyrelsen erinrar om att sådan ersättning kan bli aktuell även för mistad eller uppskjuten möjlighet att utnyttja torvmarken för virkesproduktion. Domänverket menar att ersättning skall utgå för antingen nedlagda kostnader för skogsproduktion eller för förtidig avverkning. Lantmäteriverket tar upp ett uttalande i p r o m e m o r i a n om ersättning för förlust av husbehovstorv. Verket menar att det är oklart när sådan ersättning skall utgå och föreslår att bestämmelsen utformas så att ersättning endast skall utgå för sådan husbehovstäkt som bedrivs vid tidpunkten för ansökan om undersökningskoncession eller, om sådan inte sökts, bearbetningskoncession.

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	
1. Förslag till lag om vissa mineralfyndigheter	3
2. Förslag till lag om ändring i lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln	14
3. Förslag till lag om ändring i gruvlagen (1974: 342)	15
Utdrag av statsrådsprotokoll över industriärenden den 29 mars 1974	17
1. Inledning	17
2. Gällande ordning	18
2.1 Olika gruvrättsliga system och deras tillämpning i Sverige	18
2.2 Gruvlagen m. m.	19
2.3 Koncessionslagstiftningen	19
2.3.1 Koncessionssystemet och dess tillämpning i Sverige	19
2.3.2 Stenkolslagen	20
2.3.3 Uranlagen m. m.	23
2.3.4 Lagen om kontinentalsockeln	24
3. Koncessionspliktiga mineralfyndigheter	25
3.1 Vissa begreppsbestämningar m. m.	25
3.2 Olje-, gas- och saltfyndigheter	26
3.2.1 Geologiska förutsättningar	26
3.2.2 Prospektering efter olja och gas	27
3.2.3 Utvinning av olja och gas	28
3.3 Fyndigheter av uranhaltigt eller toriumhaltigt mineral	28
3.3.1 Förekomstsätt	28
3.3.2 Uranprospektering	29
3.3.3 Tillämpningen av uranlagstiftningen	30
3.4 Alunskifferfyndigheter	30
3.4.1 Förekomstsätt och användning	30
3.5 Fyndigheter av stenkol och leror	30
3.5.1 Stenkolsfyndigheternas förekomstsätt	30
3.5.2 Brytningen av stenkol och lera	30
3.5.3 Regleringen av rätten att eftersöka och bearbeta stenkolsfyndigheter och i sammanhang därmed förekommande leror	31
4. Utredningen	32
4.1 Reformbehov	32
4.1.1 Olja, gas och salt	32
4.1.2 Uran och torium	33
4.1.3 Alunskiffer	34
4.1.4 Stenkol och leror	35
4.2 Utredningens förslag	37
4.2.1 Huvudinnehållet	37
4.2.2 Viktigare punkter i utredningsförslaget	38
4.2.2.1 Samordning av reglerna om koncessionspliktiga mineral	38

4.2.2.2	Koncession	39
4.2.2.3	Anvisande av mark m. m.	41
4.2.2.4	Avgifter till jordägare m. m.	43
4.2.2.5	Övergångsbestämmelser	44
5.	Remissbehandlingen	44
5.1	Allmänna synpunkter	44
5.2	Koncessionspliktiga mineralfyndigheter	46
5.3	Koncession	51
5.4	Anvisande av mark m. m.	56
5.5	Avgifter till jordägare m. m.	60
6.	Departementschefen	61
6.1	Allmänna synpunkter	61
6.2	Koncessionspliktiga mineralfyndigheter	64
6.3	Koncession	67
6.4	Anvisande av mark m. m.	71
6.5	Avgifter till jordägare m. m.	75
6.6	Ikraftträdande m. m.	76
7.	Upprättade lagförslag	76
8.	Specialmotivering	76
8.1	Förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter	76
8.2	Övriga lagförslag	114
9.	Hemställan	114
Bilagor		
1.	Gruvrättsutredningens förslag i betänkandet (SOU 1970: 45)	
	Gruvrättslig speciallagstiftning	115
1.	Förslag till lag om vissa mineralfyndigheter	115
2.	Förslag till ändringar i gruvrättsutredningens tidigare framlagda förslag till ny gruvlag	126
2.	De remitterade förslagen	128
1.	Förslag till lag om vissa mineralfyndigheter	128
2.	Förslag till lag om ändring i lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln	139
3.	Förslag till lag om ändring i gruvlagen (1974: 000)	140
Utdrag av lagrådets protokoll den 5 juni 1974		
	Förslaget till lag om vissa mineralfyndigheter	142
	Förslaget till lag om ändring i kontinentalsockeln	147
	Förslaget till lag om ändring i gruvlagen	147
Utdrag av statsrådsprotokollet över industriärenden den 25 oktober 1974		
1.	Lagrådets yttrande	148
2.	Koncessionstvång för torvtäkt m. m.	149
3.	Hemställan	156
Bilagor		
1.	Departementspromemoria (Ds I 1974: 5) med förslag till lagstiftning om torvtäktskoncession	157
2.	Sammanställning av remissyttranden över departementspromemorian (Ds I 1974: 5) med förslag till lagstiftning om torvtäktskoncession	187

